

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KİMLİK BAĞLAMINDA RUSYA’NIN BALKANLAR POLİTİKASI
(VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ AK

DANIŞMAN: PROF DR. TAYYAR ARI

BURSA – 2019

B.U.Ü.S.B.E
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

KİMLİK BAĞLAMINDA RUSYA’NIN BALKANLAR POLİTİKASIL (VLADİMİR
PUTİN DÖNEMİ) YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ AK

BURSA
2019

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KİMLİK BAĞLAMINDA RUSYA’NIN BALKANLAR POLİTİKASI
(VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ AK

DANIŞMAN: PROF DR. TAYYAR ARI

BURSA – 2019

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701716028 numaralı 'Mehmet Ali AK'ın hazırladığı "Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası (Vladimir Putin Dönemi)" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 01/08/2019 günü ..11:00:.. - ..12:00.. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Prof.Dr. Tayyar ARI

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Üye

Prof.Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Üye

Doç.Dr. Gökhan Özkan

Bursa Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

01/08/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası (Vladimir Putin Dönemi)
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 200 sayfalık kısmına ilişkin, 01/08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) * aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %11 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01/08/2019

Adı Soyadı: Mehmet Ali AK
Öğrenci No: 701716028
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Tayyar ARI

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası (Vladimir Putin Dönemi)*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

07/08/2019

Adı Soyadı: Mehmet Ali AK

Öğrenci No: 701716028

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Y.Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Mehmet Ali AK
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XIII + 192
Mezuniyet Tarihi	: / / 20..
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Tayyar ARI

KİMLİK BAĞLAMINDA RUSYA’NIN BALKANLAR POLİTİKASI (VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ)

Uluslararası İlişkilerde kimlik kavramı 1970’li yıllarda ana akım Uluslararası İlişkiler teorilerinin varlığının eleştirisi ile ortaya çıkarak toplumların kendi konumlandırmalarına yönelik kimliksel yönelimler ışığında dış politika yapım süreçlerine dahil olmuştur. Liderlerin kimlikleri uluslararası ilişkilerde rol teorisi kapsamında bu süreçlerde çoğu zaman daha etkili olarak devletlerin iç ve dış politika yönlerini belirlemiştir. Bu minvalde, Rusya ve Balkanlar ortak tarihi süreçlerden geçerek birbirlerini kimlik bağlamında etkilemiş ve gelenek, kültür, dil, din gibi faktörler Rusya’nın Balkanlar politikasında özellikle Vladimir Putin döneminde çok önemli araçlar olarak kullanılmışlardır. Çalışmada, Uluslararası İlişkiler disiplinde, devletlerin kimlik siyasetini son dönemde öne çıkarmasıyla birlikte Rusya’nın da Ortodoks, Komünist, Slav ve Modern kimlik aşamalarını Balkanlar üzerinde bir politika aracına dönüştürmesi incelenmiştir. Araştırmalarda, Rusya’nın Vladimir Putin döneminde Balkanlar üzerinde kamu ve kültürel diplomasi çerçevesinde kimlik siyasetini uyguladığı inceleme alanını oluşturmuştur. Bu siyasetin etmenleri tarihsel ve güncel sınıflandırmalar ışığında analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kimlik, Rusya, Balkanlar, Dış Politika, Rol Teorisi

ABSTRACT

Name and Surname : Mehmet Ali AK
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Sciences Institute
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XIII + 192
Degree Date : / / 20..
Supervisor : Prof. Dr. Tayyar Ari

RUSSIA'S BALKAN POLICY IN THE CONTEXT OF IDENTITY (VLADIMIR PUTIN TERM

The concept of identity in international relations emerged in the 1970s with the critique of the mainstream theories of International Relations and became involved in foreign policy-making processes in the light of the identity orientations towards societies' own positioning. The identities of the leaders, in the context of role theory in international relations, have often determined the domestic and foreign policy aspects of the states more effectively in these processes. In this sense, Russia and the Balkans went through common historical processes and influenced each other in the context of identity, and factors such as tradition, culture, language and religion were used as very important tools in Russia's Balkans policy, especially during Vladimir Putin's era. In this study, it has been examined that Russia has transformed the phases of Orthodox, Communist, Slavic and Modern identity into a policy tool on the Balkans with the recent prominence of identity politics by the states. In the research, it was observed that Russia's identity politics were applied in the framework of public and cultural diplomacy on the Balkans during Vladimir Putin's period. The factors of this policy are analyzed in the light of historical and current classifications.

Keywords: Identity, Russia, Balkans, Foreign Policy, Role Theory

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Rusya ve Balkanlar arasındaki kimliksel ortaklığın dış politika yapım süreçlerine yansımaları incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde kimlik uygulamaları devletlerin içinde barındırmış olduğu kimlik unsurlarını dikkate alarak siyaset üretmesi ile ortaya çıkmıştır. Çalışmada, Rusya ve Balkanların tarihi kimlik kökenleri araştırılmış daha sonra 21. Yüzyılda Rusya'nın Balkanlar üzerindeki uygulamış olduğu kimlik siyaseti incelenmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken beni yönlendiren ve tezin her aşamasında tecrübesiyle bana katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Tayyar Arı'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Bununla birlikte, tez yazım sürecinde bana desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme çok teşekkür ediyorum. Tez ile ilgili tavsiyelerini ve görüşlerini paylaşan değerli arkadaşlarım; Hamza Yurteri, Ahmet Baykal ve Ömer Faruk Uğurlu'ya katkılarından dolayı müteşekkirim olduğumu belirtmek istiyorum. Tezin gerek yazım aşamasında gerekse sunum aşamasında bana yardımcı olan Fatih Bilal Gökpınar ve Özge Gökçen Çetindişli hocalarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca, tezin her aşamasında beni destekleyen ve yanımda olan Hatice Demirel hanımefendiye teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

MEHMET ALİ AK

BURSA 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	1
GİRİŞ.....	2
1.KİMLİK KAVRAMINA TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	7
1.1. Kimlik Kavramı.....	7
1.1.1. Ulusal Kimlik.....	8
1.1.2. Etnik Kimlik.....	13
1.1.3. Modern Kimlik.....	15
1.1.4. Post- Modern Kimlik.....	20
1.2. Konstrüktivizm ve Kimlik.....	24
1.3. Rol Teorisi ve Dış Politika.....	33
2. RUS ULUSAL KİMLİĞİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ.....	37
2.1. Rus Etnik Kimliğinin Oluşumu.....	40
2.1.1. Ortodoks Hristiyan Kimliği.....	41
2.1.2. Otokrasi ve Mutlakiyet Kimliğinin Oluşumu.....	43
2.1.3. III. Roma Teorisi.....	44
2.1.4. İmparatorluk Kimliği.....	45
2.2- Çarlık Rusya İmparatorluğu.....	49
2.2.1 Batılı Kimliğin Oluşumu.....	49
2.2.2. Anayasalci ve Aydınlanmacı Kimlik.....	52
2.2.3. Pragmatik Milliyetçi Kimlik.....	52
2.3. Sovyet Dönemi Kimlik Kökenleri.....	55
2.3.1. Marksist/ Leninist kimlik (1917-1922).....	55
2.3.2. Milli Bolşevizm.....	56
2.3.3. Milli Komünizm ve Otokrasi kimliği (1923-1952).....	57
2.3.4. Uzlaştırıcı Komünist Kimlik (1954-1964).....	58

2.3.5. Kontrollü ve Küreselci Komünist Kimlik (1964-1982).....	60
2.3.5 -Yeniden Yapılandırılan Komünist Kimliği (1984-1990).....	60
2.4. Geçiş Dönemi Kimliği/Kimliksizliği	62
2.4.1. Atlantik Kimliği	63
2.4.2. Avrasya Kimliği	64
2.4.3. Aşırı Milliyetçi Kimlik	65
2.5. Modern Rus Kimliği.....	68
2.5.1. 2000-2004 yılları arasında Vladimir Putin	68
2.5.2. 2004-2008 yılları arasında Vladimir Putin	76
2.5.3. Dimitri Medvedev Dönemi (2008-2012)	89
2.5.4. 2012-2019 yılları arasında Vladimir Putin	93
3. BALKANLAR'IN KİMLİK İNŞASI	101
3.1. Balkanların Tarihi Ulusal Kimlik Yapısı.....	101
3.1.1. Ortodoksluk ve Slavlaşma	103
3.1.2 Osmanlı İmparatorluğu Etkisi.....	105
3.1.3- Modern Ulus-Devlet Süreci (Milliyetçilik ve Panslavizm)	106
3.3. Oryantalizm & Balkanizm	113
3.4. Balkanlar'da Ortodoks Kimlik	116
3.5. Balkanlar'da Slav Kimliği	118
3.6. Balkanlarda Panslavizm ve Rus etkisi	120
3.7. Balkanlar'ın Liberal Kimliği	122
3.7.1 Ekonomik Liberalizm	122
3.7.2 Batılılaşma	124
3.8. Sosyalist/Komünist Kimlik	125
4. RUSYA'NIN PUTİN DÖNEMİ BALKANLAR POLİTİKASI	128
4.1. 2000-2004 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası	135
4.2. 2004-2012 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası	146
4.3. 2012-2019 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası	160
4.3.1. Putin Doktrini	162
SONUÇ.....	177
Kaynakça	180

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABM: Anti Balistik Füze

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

APEC: Asya Pasifik Ekonomi Birliği

ASEAN: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO: Barış İçin Ortaklık

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CEFTA: Orta Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması

CSTO: Kolektif Güvenlik Anlaşması

DGB: Demokratik Güçler Birliği

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GERB: Yurttaşlar Partisi

GUUAM: Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

KGAÖ: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ŞİÖ: Şangay İşbirliği Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Kimlik kavramı, bir insanın kişiliğini ya da bir grubun niteliğini belirleyen onları diğerlerinden ayıran karakteristik bir özelliktir (Kırman, 2011: 129). Kimlik aslında “ben” kelimesi olarak adlandırılarak “öteki” tarafından tanımlanan öznenin tezahürüdür. Derrida’nın belirttiği gibi “tüm kimlikler ancak kendi farklılıkları ile var olabilir” ve her kimlik bir anlamda ötekidir ve kendinin ötekisinin karşıtıdır (Derrida, 2004: 26). Felsefi anlamda kimlik ise, bir “şeyi” o “şey” yapan unsurdur (Calhoun, 1994: 13). Kimlik, sosyal bir fenomendir ve bu bağlamda “farklılıkla” biçimlendirilir ve koşullanır, daha sonrasında inşa sürecine girmesiyle birlikte şekil kazanarak özne halini alır (Yurdusev, 1997: 102). Kimlik kavramının oluşumunda “farklılık” ve “ötekililik” nosyonları ayrı ayrı ele alınmalıdır. Farklılık iki özne arasındaki ayrım noktası iken, “ötekililik” öznenin bir başkası üzerinden tanımlanması ile ortaya çıkan üstün/alçak- iyi/kötü – güzel/ çirkin olarak varlığını başka bir olgunun varlığı üzerinden kazanır. Platon’un mağara benzetmesi ile kimlik değerlendirilmesi yapılabilir. Platon mağarayı gerçeğin görünen ve görünmeyen yönlerinin sorgulanması olarak kurar. Platon’a göre insan mağaranın içinde oturmakta ve mağaranın dışından geçenlerin gölgeleri üzerinden kişileri tahayyül etmektedir. Mağara’nın içindeki “ben” kimliği olarak karşımıza çıkar, mağara ’nın duvarındaki gölgeler ise “öteki” yi temsil eder. “Ben” mağaranın dışına çıktığında biçimsel bir “Öteki” halini alacaktır, çünkü tanımladığı tahayyül gerçekliğe dönüştüğünde “Öteki” ye benzemesi kaçınılmaz olacaktır (Platon, Çev. Selahattin Eyüboğlu, 2018).

Devletler ise bu farklılığı/ötekililiği varlığına tehdit olan unsurlar ve olmayan unsurlar olarak, güvenlik ölçeğinde ve kültürel anlamda ise ortak mirasa sahip olan ve olmayan olarak değerlendirmektedir. Devlet, uluslararası sistemde karakterini korumak zorundadır aksi takdirde sistem tarafından eritilerek bağımsızlığını tehlikeye sokabilir. Bu yüzden, kimliksel oluşumlar devlet ile toplumun arasındaki en kuvvetli bağıdır.

Devletler, kimliksel taraflarını toplumun getirmiş olduğu kültürel ve geleneksel menfaatler doğrultusunda seçer. Bu durum, sistemde kesin hatlarla çizilmiş kimliksel alanlar ve bölümler ortaya çıkarır. Sistem analizinde bu üst çatılar çıkar kaygıları ile ortak hareket prensibini uygulayarak uluslararası alanda bir yer edinir. Örneğin, Samuel Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” kitabında doğu ve batı medeniyetlerinin

kimliklerinin çıkar doğrultusunda çatıştığından bahsetmektedir. Bu çatışma her ne kadar anarşik bir düzlemde güç mücadelesi olarak gözükse de her iki tarafta kendi kimliklerinin yüceliğinden ve birikiminden söz ederek üstünlüğünü kanıtlamaya çalışır. Bu anlamda, 1980 sonrası uluslararası ilişkiler disiplini, devletler arasındaki güç mücadelesinin ötesinde daha yumuşak güç potansiyellerini de incelemeye başlamıştır. Konstrüktivizm (sosyal inşacılık) teorisi ile var olan güç ilişkilerine karşı yeni bir atılım gerçekleştirerek maddi kapasite ve materyal güç ekseninden sosyal kapasite ve yumuşak güç eksenine geçişi sağlamıştır. Bu geçiş sosyal kimlikler üzerinden olsa da teorinin merkezinde yine de devlet ve devletin sisteme etkileri bulunmaktadır. Devletin kimliksel izlenimleri uluslararası sistemdeki konumunu belirlemektedir. Bu yüzden devletler arasındaki kimliksel bağlar sistemde bir taraf oluşturma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kimliğin uluslararası ilişkilere yansımaları toplumsal düzeyde etki edici bir unsur olarak görülebildiği gibi birey düzeyinde de doğrudan etkileri meydana gelebilir. Bu durum daha çok lider konumunda olan devlet yetkilileri çerçevesinde görülmektedir. Örneğin, bir devletin liderinin kimliği devletin iç ve dış politikasını belirleyecek düzeyde etkili olabilir. Bu koşul, monarşi ile yönetilen devletlerde daha çok görülen bir durumdur. Monarşi ile yönetilen devletler liderin kan bağı ile belirlendiği ve topluma karşı sorumluluğun daha az olduğu bir yönetim biçimine sahiptir. En nihayetinde, Lider kendi düşünce yapısını ve kimliğinin varsaydığı etmenleri uygulamak için denetim mekanizması ile karşı karşıya kalmaz ve doğrudan karar verici merciidir. Böylece, uzun süreçte liderin kimliği devletin kimliği ile özdeşleşebilir, bunun sonucunda ise devletin uluslararası sistemdeki yeri liderin belirlediği kimliksel argümanlar ile oluşturulur. Diğer taraftan, demokrasi ile yönetilen devletlerde liderin kimliği devlet yönetimine daha az etki eder. Bu koşulda lider demokratik süreçler neticesinde yönetime geldiği için topluma karşı daha sorumlu ve yönetimde kalacağı süre sınırlı olduğu için devletin sistemi liderin kimliğinin önüne geçebilir, bu anlamda lider etki edici değil yönlendiricidir. Rol/Model ilişkisi dediğimiz bu teorik çerçeve liderin kimliğinin ve karakterinin dış politika süreçlerine etkisini analiz eder.

Rus toplumunda knezlikten imparatorluk aşamasına kadar liderin etkisi toplumu değiştirecek ölçüde olmuştur. Örneğin, Vladimir, Bizans'tan etkilenecek 10.yüzyılda Ortodoks Hristiyanlığı ilk önce kendi bünyesinde seçmiş daha sonra topluma aktararak Rus toplumunu Hristiyanlaştırmıştır. Diğer taraftan, I.Petro, batı değerlerini kuşatıcı bir

şekilde Rus toplumunda sindirmeye çalışmış ve İmparatorluk noktasında bir aşamaya Rus devletini taşımıştır. Vladimir Lenin, 1917 Bolşevik devrimi ile bir Sovyet sistemi kurarak kendi kimliksel karakterini bütün Sovyetler Birliğine taşıyarak Sovyet toplumunun kimliksel ölçeklerini oluşturmuştur. Aynı zamanda, Vladimir Putin ile Rus toplumu modern bir niteliğe bürünerek küresel yapıda hem ekonomik hem sosyal hem de geleneksel bakış açılarını bir arada harmanlayarak ortak bir strateji oluşturmuştur. Bazı devletler sistemleri ile bazı devletler liderleri ile anılmaktadır. Bu yüzden, daha çok sistemleri ile anılan Balkan ulusal kimlik yapılarına değinmek istiyorum.

Balkan bölgesi kimlik anlamında birçok medeniyetin karakteristik özelliklerine sahip olmuştur. Bu medeniyetler, Balkan bölgesini bir geçiş güzergahı olarak görmüşler Batı medeniyetleri Doğu'ya, Doğu medeniyetleri ise Batı'ya açılmak için Balkanları ellerinde tutmak istemişlerdir. Bu yüzden ki, medeniyetler Balkanlardaki güç mücadelesinden dolayı sürekli bir çatışma haline girmişlerdir. Çünkü, Balkanlar ruhani dinlerin hepsinin etki ettiği ve kutsal yapıların bulunduğu tarihi zenginliklerle dolu kimliksel bir karışımdır. Nitekim, Balkanlar birçok çatışmanın ve savaşın meydana geldiği ve devletlerin sürekli hakimiyeti altında tutmak istedikleri çok yapılı bir bölgedir. O yüzden Balkan toplumları birbirlerine eklenmişlerdir ancak kültürel güvenlik politikaları ile kendi kimliksel değerlerini milliyetçi ve muhafazakâr bir anlayış ile korumaya çalışmışlardır. Sınırların tam olarak kalıcı bir şekilde belirlenemediği devletlerin komşu devletlerden toprak hakkı iddia etmesi durumu en büyük sorunlardan biridir. Bu yüzden, Balkan toplumları kimlik değerlerine çok bağlı ve muhafaza etmeye yatkın bir özelliğe sahiptirler. Daha öncede bahsettiğim gibi, uluslararası sistemde geleneksel olarak aynı kimlik değerlerine sahip toplumlar çoğu zaman birlikte bir küme oluşturur. Bazı değişkenler bu kümelenmeyi dağıtsa bile nihai sonuç başka bir evrede değişmeyecektir. Balkan devletleri liderden daha çok sistemsal ideolojilerin etkisi altında kalmıştır, liderler sadece sistemsal verilerin uygulayıcıları olmuşlardır. Toplumu değiştirecek kadar güçlü liderler gelmişse de geçerliliği daha kısa süreli olmuştur.

20. yüzyılın sonlarına dolaylı uluslararası sistemi değiştiren bir olay meydana gelmiştir. Sovyetler Birliği 1990 yılında yıkılmış ve sosyalist/komünist bloğun çökme durumu gerçekleşmiştir. Bu durum, sadece Sovyetler Birliğini değil etrafındaki bütün ideolojik mirasçıları da etkilemiştir. Bu olayla birlikte, Sovyetler Birliği yıkılarak 15 devlete parçalanmıştır. Devletler sosyalist ideolojinin yıkılması ile birlikte yeni bir kimlik

arayışına girmişlerdir. Sovyetlerin ardılı olarak kabul edilen Rusya Federasyonu hangi kimliği benimseyerek yola devam edeceği noktasında karmaşık bir sürece girmiştir. Aynı şekilde Sovyetlerin etkisinde olan Balkan bölgesi de sosyalist ideolojiden sıyrılarak milliyetçi bir tarafa meylenmiştir. Bu noktada, Balkan devletleri ve Rusya Federasyonu yeni bir kimliğin belirleneceği bir geçiş dönemi yaşamak zorunda kalmıştır. Balkan devletleri arda kalan bölgeleri paylaşmak için bir çatışma sürecine, Rusya Federasyonu ise tekrar uluslararası sistemde güçlü bir devlet olmak için yeni bir kimlik belirleme sürecine girmiştir. En nihayetinde, Rusya geçiş döneminde Balkan bölgesine kendi içerisinde yaşadığı karmaşıklıktan dolayı müdahale edememiş bölgeyi Batı menşeli Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslararası organizasyonlara bırakmıştır. Fakat, NATO ve AB'nin bölgedeki genişlemesi Rusya için güvenlik noktasında ciddi tehditler oluşturmuş Balkan bölgesinde Rusya'nın varlığını yok edecek duruma getirmiştir. Rusya 21.yüzyılda modern bir kimlik çerçevesi belirleyerek ilk önce ekonomik caydırıcılık daha sonra ise kimlik siyaseti uygulayarak kısa bir süre sonra Balkanlardaki varlığını tekrar kazanmıştır.

Tezin amacı, Rusya'nın Balkanlar üzerindeki etkisini sadece güncel dinamiklere bağlı kalmayarak tarihi, kültürel ve geleneksel anlamda ortak kimlik arayışları çerçevesinde analiz etmek ve Rusya'nın lider odaklı değişimini Balkanlar üzerindeki sistemsel etkisiyle birlikte ortaya çıkarmaktır.

Tezin soruları ve sistematığı devlet ve bölge etkileşiminin kuramsal çerçevesini çizerek bir strateji oluşturmaktır. Rus toplumunun lidere olan güveninin sınırları ve ölçütleri nelerdir? Rus toplumunun geleneksel kimlik inşası nasıl gerçekleşmiştir ve modern Rusya'yı nasıl etkilemiştir? Balkanlar bölgesinin ulusal kimlik kökenleri nasıl oluşmuştur ve sistemsel çerçevede hangi değişimlerden geçmiştir? Rusya ile Balkan bölgesinin ortak kimlik içerikleri nelerdir ve güncel bölge siyasetine nasıl bir etki sağlamıştır? Balkan bölgesinde var olan kimliklerin Rusya ile tarihsel münasebetleri nasıl oluşmuştur ve hangi stratejik amaçlar ışında gerçekleşmiştir? Modern Rusya özellikle Vladimir Putin döneminde neden Balkan bölgesine etki etmek istemiştir ve hangi siyasi stratejileri uygulamıştır? Bu sorular ışığında kimlik bağlamında Rusya'nın Balkanlar politikası tarihsel süreçlerde ele alınarak analiz edildi. Rusya ve Balkanların güncel stratejik ortaklıklarını anlamak için her iki tarafında tarihi kimlik kökenlerinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü, Vladimir Putin dönemi Rusya'sının liderin kimliğine bürünmesinin açıklaması Rusya'nın gelenek inşasında yatmaktadır. Nitekim, Vladimir

Putin'in kimliği Rusya'nın modern kimliğini oluşturmuştur. Bu argümanın altyapısı Rusya'nın devlet geleneğinin lidere bakış açısının nasıl olduğunun incelenmesi ile daha iyi anlaşılacaktır. Bununla birlikte, Rus kimliğinin inşa süreci yine Rusya'nın tarihsel süreçlerde karşılaştığı değişimler sonucunda gerçekleşmiştir. Vladimir Putin bu kimlik inşasını kullanarak yeni bir kimlik oluşturmuştur ve stratejilerini bu kimliğe bağlı kalarak gerçekleştirmiştir. Balkan bölgesinin ise neden benzer kimliklere sahip olan Rusya ile stratejik bir ortaklık geliştirmeye yatkın olduğu yine Balkan bölgesinin tarihi birikimlerinin incelenmesi ile ortaya çıkacaktır. Böylece, tarihsel inşa süreçleri güncel siyasete hitap ederek Rusya ve Balkan bölgesinin ilişkilerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Tezin metodolojik çerçevesi kimlik teriminin ne olduğunun açıklanması ve kavranması ile kimliğin uluslararası ilişkiler teorilerindeki yansımalarının incelenmesi ile çizilecektir. Böylece, Rusya ve Balkanlar arasındaki ilişki teorik bir zemine oturtularak kavramsal çerçevede analiz edilmesi sağlanacaktır. Bununla birlikte, Konstrüktivizm ve Rol teorileri ile Uluslararası ilişkiler disiplinin postmodern süreçteki değişimlerinin uluslararası sistem, devlet ve birey ölçeğinde nasıl pratik bir ilişki biçimi sağladığını göreceğiz.

Tezi analiz ederken Rusya'nın dış politikası inceleneceği için analiz düzeyini devlet olarak aldım. Balkanlar bölgesini sabit değişken olarak aldığımız için analiz birimi olarak ise bölgesel alt sistem düzeyini kullandık.

Bu anlamda Rusya'nın Balkanlar üzerindeki politikaları ilk başta bölgelerin kimlik inşa süreçleri değerlendirilmeye alınarak daha sonra özellikle Vladimir Putin dönemindeki dönüşüm ve etki özelinde çerçeveselenecektir.

1.KİMLİK KAVRAMINA TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Kimlik Kavramı

Bir mefhum olarak ‘kimlik’ kavramını Bozkurt Güvenç; “kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların ben Kimim? Kimsiniz? ve Kimlersiniz? sorularına verdikleri yanıt veya yanıtlar olarak tanımlamaktadır. Yücel Bozdağlıoğlu’na göre kimlik kavramı; bir aktörün sahip olduğu ve malum ötekiler ile girdiği ilişki sürecinde oluşturduğu benlik imajları ve ayırt edicilik algısıdır. Atilla Eralp ise kimlik kavramını: “bir tasvir ve varlığın aidiyet tanımının nüvesi” olarak ele almaktadır. Felsefe anlamında kimlik kavramını Aytunç Altındal şöyle ele almıştır: Kimlik, “Ayniyet” olarak kullanılır. Bu bağlamda aslında özdeşlik anlamına gelmektedir. Zira bir birimi diğerlerinden ayıran tüm karakteristiklerin bütün halidir. Bu diğerlerinden farklı olmayı içerir, dolayısıyla fark içermeyen öz veya kimlik yoktur. Freud’a göre kimlik “bireyin yabancı kişileri ya da nesnelere özümsemesiyle ya da içine atmasıyla başlayan bir özdeşleşme süreci sonunda oluşan yapıdır.” (Aşkın, 2007: 215).

Anthony Smith’e göre temelde kimliğin kategorileştirilmesi anlamında iki boyuttandır söz edilmektedir; bireysel ve kolektif kimlik (Güleç, 1992: 1). Bireysel kimlik, kendine yaşadığı ortamda yer edinmek için oluşturduğu öznel yargıların tümüdür. Kolektif kimlik ise, belirli bir insan grubunun kendine has niteliklere sahip olduğu ve bir tekil taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur (Bilgin, 1999: 62). Genel itibarıyla, kolektif / toplumsal kimlik bireylerin ortak bilincini temsil eder, yani birey kimlikleri toplumsal kimliği inşa ederken yeni üretilen kimlikler toplumsal kimlikten etkilenir. Toplumun içindeki grupların kolektif kimlikleri değişen dış dünya koşulları ve diğer aktörlerle ilişkileri aracılığıyla sürekli yeniden inşa edilmektedir. Kolektif kimliğin üyeleri kendilerini “biz” olarak ifade ederken bu grubun üyesi olmayanları “onlar” olarak tanımlayarak, zaman içinde kültürel farklılıklar üzerinden “ötekinin” inşasını oluştururlar (Pamuk, 2014: 44). Bu anlamda kimlik, “benlik” duygusu veren bir mekanizma ve bu benliğin dış dünya ile ilişkisini anlamlandıran bir mekanizmadır. Kimliğin oluşumu aynı zamanda hem “kapsayıcı” hem de “dışlayıcı” bir süreçtir. Kolektif bir benlik olan “biz” düşüncesi, bize benzeyen, bize ait olanların bir araya getirilmesini gerektirirken bize benzemeyenlerin, bize ait olmayanların bir yandan var olmasını öte yandan da dışlanmasını öngörür (Dağı, 2002: 46).

Kimliğin “öteki” olarak dışlama algısından hareketle Edward Said’in Oryantalizm (1978) eseri örnek olarak gösterilebilir. Said bu eserinde Doğu tasvirini Batı tarafından söylemleştirilen bir otantiklik üzerine kurmuştur, Doğu’nun gelişime kapanıklığı ve dilsel/dinsel ayrışmalarını Batı tarafından modern dünyanın “öteki” si olarak oluşturulduğunu işlemiştir. Doğu ve Batı arasındaki sosyal ve kültürel farkın kalın çizgilerle altının çizildiği oryantalist analiz Doğu’yu anlatmak yerine Batı’yı Doğu üzerinden tanımlamak ve kurmaktır (Said, 1978). Oryantalist perspektif bir yandan Doğu’yu kültürel olarak aşağılarken diğer yandan bu toplumlara yönelik ekonomik/siyasal sömürgeleştirme politikalarını da meşrulaştırmıştır (Dağı, 2002: 47). Bu sömürgeleştirme ve ötekileştirme algısı oryantalist bakış açısına karşı bir direniş olarak sert milliyetçiliği ve saldırgan siyasi öğeleri kullanmışlardır.

Toplumsal kimliklerin oluşması, bireylerin içerisinde yaşadıkları toplulukların sahip olduğu “objektif” öğeleri (ortak dil, sembol, kültür, gelenek vb.) kendi bilinçlerinde sübjektif olarak nitelendirmeleri kabul etmelerinin neticesidir. Bu manada, toplumsal kimlikler hem objektif hem de sübjektif bir oluşumun ürünüdür (Yurdusev, 1997: 26-27). Bir grup aidiyeti temelinde inşa edilen kolektif kimlikler, bir topluluğun içinde yaşayan insanların beraber ve aynı düşüncede hareket etmelerini sağlar, aynı zamanda sosyal ilişkilerin artmasını sağlayarak toplumu dinamikleştirir, bu anlamda toplumun içinde yaşayan insanları bir arada tutan sosyal bağ ve çimento özelliği taşır (Karaduman, 2010: 2886-2899). Ulusal kimlik daha çok toplumsal öğelerin oluşturduğu kimlik tasavvurunun bir boyutu olmakla birlikte Uluslararası ilişkiler alanında dış politikayı belirleme noktasında sosyal inşacılık teorisi ile kurumsallaşmıştır (Bilgin, 2007:13).

1.1.1. Ulusal Kimlik

İnsanlık tarihiyle özdeşleşmiş bir kavram olarak kimlik, 18. yüzyıl Fransız ihtilali ile birlikte kültürel, sosyolojik ve siyasi anlamda geleneksel devlet anlayışının milliyetçilik akımıyla birlikte özünü değiştirmiş ve ulusal kimlik kavramına dönüşmüştür. Bu manada ulus-devletleşme sürecinin aracı olan “ulusal kimlik” oluşumu modernizmin getirdiği dünya algısıyla etkisini devletler üzerinde genişletmiştir (Güvenç, 2008: 27). Modernleşme sürecinde devletin kimliği ile devleti oluşturan vatandaşların varsayımsal kimliği örtüşmüştür. Ulus- devletlerde oluşturulan ortak bir bilinç/kültür ile her uyruğun devletin kendini tanımlama biçimine benzetilmeye çalışılması durumu geleneksel devlet

anlayışında bulunmamaktadır. Modern- öncesi devlet anlayışında meşruiyet uyrukların paylaştığı ortak kimlikten daha çok geleneksel-örfi bir zemine oturtulmaktadır (Süavi, 1999: 23.).

Ulusal kimlik, belli bir siyasal topluluğa gereksinim duymaktadır. Siyasi bir toplulukta yurttaşlar için belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın olması gerekmektedir. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi uyandıran bir toplumsal mekân, kesin sınırlarla belirlenmiş toprak parçası ve hukuksal bir bağlayıcı dayanak bulunması gerekmektedir (Smith, 1997: 24).

Kimliği belirleyen etmenler olarak ötekilerden farklı olma olgusu ve süreklilik mefhumu ulusal/millî kimliğin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Süreklilik, milletin tarihsel köklerini koruyarak sürdürebilmesi, birlik bilincini her nesil üzerinden tesis etmesi ve geleceğe uzanan bir varlık olarak yaşatması olarak tarif edilir. Farklılık ise ortak kültür dinamikleri, somut bir toprağa bağlı olma ve bir topluluk inşa etme iddiasından kaynaklanır. Her iki unsurda o toplumun üyeleri ile “yabancılar” ve “ötekiler” arasında bir ayırım noktası sağlamaktadır (Guibernau, 1997: 127).

Smith, (1991) “Ulusal kimliğin asıl işlevi, insanları şahsen unutulmaktan kurtarmak ve kolektif imanı ihya etmek için tarihi ve kaderi olan güçlü bir topluluk duygusu oluşturmaktır. Millet sadece ebediyet vaadinin dayandırılacağı uzak bir geçmişle övünmekle kalmaz, restorasyon ve itibar vaadine anlam verebilmek için kahramanlarla dolu altın bir çağı da serimleyebilmek durumundadır. Bu etno-tarih ne denli dolu ve zengin olursa o denli ikna edici olur ve bastığı akor, milletin fertlerinin yüreğine bir o kadar derinden oturur... Milliyetçilerin uzun bir zamandan beri anlamış oldukları gibi, içerdığı hakikat ne olursa olsun, önemli olan topluluğun etno-tarihlerinin antikliğine dair hissiyatlarıdır.” (247-248).

Ulusal kimlik, bireyin ulusla ve devletle ilişkisini tanımlayan, soyut bireyi belirli bir ulusa ve devlete eklemleyen, dolayısıyla da oluşumunda salt bireyin değil, ulus ve devlet gibi kolektif varlıkların da rol oynadıkları ve rol oynamak isteyecekleri bir olgu olarak da ele almaktadır. Çünkü ulusal kimlik, bireyle ulusu ve devleti bütünleyen ortak bir algılayış ve duruş yaratma potansiyeli taşır (Dağı, 2002: 15). Hobsbawn’ın “ulus yukarıdan aşağıya doğru inşa edilir, ancak aşağıdan yukarıya bakılmadan da anlaşılmaz”

sözünden hareketle bir uluslaşma retoriği ile ulusal kimlik ve devlet ilişkisini ortaya koymuştur. Bu bağlamda kimlik hem ulus hem de devlet olmanın çeşitli inşa edilmiş biçimlerini tanımlar hale gelmektedir. Bu noktada birçok çalışmada birbirlerinin yerine kullanılsa ve iki kavram arasında ayırım yapmak ne kadar zor olsa da ulusal kimlikle devlet kimliğinin aynı olmadığı belirtilmelidir (Berger, 1996). Devlet kimliği, devletin belirli bir uluslararası bağlamda biricikliği ve farklılığı konusunda sahip olduğu ya da daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse devletin ne olduğu ve neyi temsil ettiği ile ilgili bir kavramsallaştırma değildir. Ulusal kimlik ise, bir ulusa üye olmakla ilgili toplumsal bir kavramsallaştırma değildir. Buna karşın, ulusal kimlik ve devlet kimliği anlam bakımından hem büyük oranda çakışmakta hem de bir bakıma birbirini karşılıklı olarak inşa etmektedir (Ashizawa, 2009: 575). Dinamik ve zaman içinde değişime maruz kalabilen bir özellik gösteren kimlik bireysel düzeyde bile zaten önemli ölçüde din, ulus, aile, sosyal sınıf, meslek, eğitim vs. gibi sosyal belirleticilerden oluşmaktadır (Sözen, 1999: 112).

Kimliğin sosyal yaşama uyum sağlama yeteneği veren olguları ve kimliğin merkezini temsil eden psikolojik unsurları bulunmaktadır. Kimlik, psikolojik olduğu kadar sosyal öğelerde taşır, çünkü bireyler kimliklerini grup içinde diğerleriyle paylaşır ve aynileştirirler. Birden fazla gruba mensup olan bireylerin kimlikleri de çoğuldur. Ancak, gruplar bireyin ötesinde bir kimlik taşır ve genellikle bu kimlik, başka büyük veya küçük kimlik gruplarıyla etkileşim içinde şekillenir ve değişirler. Bu sosyal öğeler dinamiktir ve dönemin şartlarına göre etkisini kaybedebilir veya etkisini kaybetmiş bir sosyal öğe tekrar etkisini kazanabilir, değişen sosyal öğeler devletin dış politika algılamasının nasıl şekilleneceğini de belirler (G. Chafetz, M. Spirtas, B. Frankel, 2007: 7-22).

Paul Kowert, ulusal kimliği içsel ve dışsal olarak ikili bir yapıda açıklayarak kavramsal bir açıklık getirmeye çalışmaktadır. İçsel kimlik, devleti oluşturan unsurlar arasındaki uyumdur ve devletle bu unsurlar arasındaki bağılılığı anlatır. Dışsal kimlik ise devletin diğer devletlerle karşılaştırıldığında taşıdığı benzerlikleri kapsar. Kimliğin ulus-devlet üzerinden tanımlanması, ulus devletin bütünleşmesini ifade eden “içsel kimlik” ile ulus devletin diğerlerinden farklılığına vurgu yapan “dışsal kimlik” ayırımı yaratmaktadır (Kowert, 1999: 4-7).

Ulusal kimliğin oluşumu somut ve soyut öğeler barındırmaktadır. Somut etmenler daha çok kurumsal yapılardır. Bunlar ekonomik altyapılar, bürokratik yapı, siyasi unsurlar vs. olarak gösterilir. Soyut öğelere baktığımızda bir milleti inşa eden asıl unsurlar olarak görmekteyiz. Sosyal değerler, gelenekler, anıtlar, törenler, semboller, ulusal kahraman, bayrak gibi ulusun manevi değerlerini oluşturan etmenler ulusun oluşumunda ve milli bir birliktelik kurulması noktasında en önemli dayanak noktalarıdır. Ulusal kimliği oluşturan; kolektif hafıza, dayanışma, aynılık, farklılık ve tek/biricik olmak gibi bazı soyut öğeleri açıklamak konunun anlaşılabilirliği bakımından önemlidir (Lengerli, 2006: 19).

a. Kolektif Hafıza

Bellek, kişinin deneyimlerinin zihinsel birikimidir, diğer taraftan bu tanımlamayı bir ulus için yaptığımızda tarihinde yaşadığı savaşlar, felaketler, istilalar, devrimler, ayaklanmalar veya zaferler bunun yanında ekonomik, siyasi ve sosyal değişimler ve başarılar ulusları olgunlaştırır (Anderson, 2006: 129).

Bir milletin mensupları geçmişi hatırlamak ve o olaylardan tecrübe kazanarak birikimli olarak ilerlemek ister, bunu da geleceğe yön verme anlamında bir vizyon olarak ortaya koyarlar. Kimlik dayanağını gerçeklerden almaz, algılardan alır; kronolojik/olgusal tarih değil, hissedilen ve değerler üzerinden yorumlanan tarih anlayışı bir ulus için geleceğe karşı güvenli bir ortam oluşturabilir (Connor, 2004: 45).

b. Dayanışma

Ortak bir bilinç sağlamak için oluşturulan birliktelik uluslararası sistemde devletlere karşı bir savunma mekanizması görevi görmektedir. Durkheim'e göre iki tür dayanışma vardır: mekanik dayanışma; insanların küçük gruplar halinde bir arada yaşadığı yaşam alanlarında insanların birbirlerini tanıdığı, yüz yüze ilişkiler kurduğu, ortak geçmişi paylaştığı, değişimin çok fazla olmadığı dayanışma türüdür. Bu tür toplumlarda güçlü gelenekler, toplumsal iletişim ve kontrol mekanizmaları vardır (Durkheim, 2006: 163). Ayrıca bireysel eylem kolektif kimliğe bürünmekte ve genellikle kolektif bilinç egemen hale gelmektedir (Swingewood, 1998: 140; Aron, 2000: 298).

Organik dayanışma; Sanayileşme süreci geleneksel toplumsal yapıları derinden etkilemiştir, tarımsal yapılar yerini yeni yaşam merkezleri olan kentlere bırakmıştır. Yüz binlerce insanın bir arada yaşadığı kentlerde benzeşmenin yerini çeşitlilik ve farklılık almıştır. Dolayısıyla mekanik dayanışma vasfını yitirmiş iş bölümüne dayalı organik dayanışma ortaya çıkmıştır (Zencirkıran, 2015: 37-38). Tanımlarda da görüldüğü üzere mekanik dayanışma ulusal kimliğin oluşumu için daha uygundur, çünkü organik dayanışmada “öteki” nosyonu kendi dışında herkes için kullanılır yani aynı ulusun içindeki insanlarda “öteki” dir, burada bireysel kimlik ön plandadır ve ortak bir kültür oluşturulamamaktadır fakat mekanik dayanışmada sadece yaşadığı ulusun dışındakiler “öteki” dir, ulusu kapsayıcı olarak görür, “kendi” kabul eder ve birey-üstü kimlik olarak bakar.

c. Aynılık ve Farklılık

Ulusal kimlik “benzer” olanı kabul eder ve farklı olanı dışlar. Bu uygulama daha çok kolektif kimliğin baskın olduğu toplumlarda görülmektedir (Connor, 2004: 45). Aynılık olgusu bireysel kimliklerin kolektif kimlikler içinde eritilerek bir üst yapıyı kabul etmesi durumudur. Her bireyin kendine has farklı özellikleri olmasına rağmen, ulusun oluşturulması için kabul edilen ortak değerler noktasında rıza ve onay uygulanarak kabul edilir. Farklılık ise bireysel kimliklerin birleşmeyi reddetmesi, kendi benliğini ulusal benlikten öte görmesi ve rıza ve onay uygulamalarını kabul etmeyerek kendini toplumdan dışlamasıdır.

d. Teklik/ Eşsizlik/ Benzersizlik

Ulusun tanımı tüm uluslar için ortak kabul edilmesine rağmen her milletin kendine özgü değerliliğini gösterdiği bazı eğilimler bulunmaktadır. Kolektif hafıza da kalıcı olarak kalan ve değerli bir ulus olarak eşsizliğini/tekliğini ortaya koyan semboller, gelenekler, kültür, idealler, dil vs. o toplumu diğer toplumlardan ayırır. Küreselleşme olgusu ise ulusu diğerlerinden ayıran öğeleri ortadan kaldırır ve kendi değerlerini o toplumda yaşayan insanlara empoze etmeye başlar, böylece toplum küresel ortak kimliği bir üst kimlik olarak kabul ederek kendi ulusunun eşsizliğini reddeder, bireyselleşir ve

dışlanır. Bu yüzden, küreselleşme ulusun tek/eşsiz olma durumunu tehlikeye sokan ve sekteye uğratan en önemli faktördür (Nauerby, 1996: 2).

1.1.2. Etnik Kimlik

Etnik kimlik kavramına yönelik ilk eğilimler 20. yüzyılda antropoloji ve sosyoloji literatüründe gerçekleşmiştir. Terim olarak etnik kimlik kavramı aynı sosyal grubun içindeki insanların ortak dil, din ve gelenek gibi değerler vasıtasıyla birleşmesidir. Etnik kimlik nosyonu ilk olarak etnik yapı (etnisite) ya da ırk kimliği olarak Fransız milliyetçisi ve bilim adamı Georges Vacher de la Pouge tarafından 1896 yılında kullanılmıştır. Pouge'ya göre, etnik yapı/kimliği bir toplumun “doğal ve sahte” kültürel, psikolojik ve sosyal karakterlerinin bütünüdür, ırk kavramından fiziksel karakteri içermediği için ayrılmaktadır. David Reisman etnik kimlik için 20. yüzyılın en yeni ve göze çarpan kavramı olarak nitelemiştir (Barth, 1969). Etnik kimlik, sosyal ve davranışsal bilimlerde 1960'lı ve 1970'li yıllarda içerik anlamı değiştirilerek kullanılmıştır. Daniel Bell'e göre, “etnik kimlik, dezavantajlı grupların mevcut iktidar yapılarının onları reddettikleri bir dizi hak ve ayrıcalık talep etmelerinin bir aracıdır.” (Bell, 1975: 174). Ayrıca Bell, Amerika'da bulunan etnik azınlık gruplarının lobi oluşturarak devlet yönetiminden kendilerine hak ve ayrıcalık talep etmesini bu duruma bir örnek olarak vermiştir.

Etnik kimlik modern bir olgu olan ulus-devletin oluşumunda ve federal yapılarıdaki devletlerin bir üst kimlik oluşturmasında önemli bir yere sahiptir. Farklı kimliklerin bir arada olabilmesinde ve grup içi dayanışmaların arttırılmasında kullanılan sosyolojik bir gerçekliktir. Bu manada etnik kimlik ortak dil, müşterek kadim inançlar ve ortak yaşam ritüelleri etrafında kendisini organize etmiş insan grubu için anlamlı bir siyasi, kültürel ve toplumsal bir evren sunabilmektedir. Fakat etnik kimliğin grup içi dayanışmayı arttırıcı işlevi pozitif bir durum olarak ele alınacağı gibi, negatif bazı işlevleri de olduğu söylenebilir. Örneğin, kan veya atipik özellikler nedeniyle toplumsal, siyasal ve kültürel anlamda kaosa ve ayrıştırma haline sebebiyet verebilmektedir. Etnik kimliğe aşırı vurgu, bağımlılık, benimseme ve üstün görme bakış açıları diğer kimliği yok edici bir işlevi de beraberinde getirebilmektedir (Andrews 1992: 10).

Tüm bu özellikleriyle birlikte etnik kimlik bireylerin aidiyet duyguları ile kabul ettikleri, nesiller arası sürekliliği sağlayan, ortak noktaları aynı dili, gelenekleri canlı tutan, topluluk oluşumunda temel olan ritüelleri eksen alan toplumsal organizasyon olarak tanımlanabilir (Göka, 2006: 233). Bunun yanısıra etnik kimlik biyolojik anlamda aktarılan bir durum değildir. Eğer biyolojik olarak, yani genetik yollarla aktarılan bir durum olsaydı etnik kimliğin antropolojik anlamdaki “ırk” kavramından bir farkı kalmazdı. Bu yüzden verili olarak verilen bilgiler etnik kimliğin özelliklerini tanımlarken “ırk” kavramından da ayrılmaktadır. Konuşulan dil, din-inanç sistemi, yeme içme davranışı, kültürel ayrıcalıklar, giyim-kuşam alışkanlıkları, değer yapısı, sosyal değişkenler vb. objektif verili bilgileri gösterirken, diğer taraftan aidiyet hissi, ‘öteki’ anlayışı, tarih bilinci sübjektif yargıları oluşturmaktadır. Max Weber’de ırk ile etnik kavramların kan ilişkileri ırk için gerekli fakat etnik kimlik için gerekli değil diyerek birbirinden ayırmaktadır. Weber etnik kimliği, sübjektif inançların benzer fiziksel tip ve gelenekler üzerinden ortak kökte birleştiği bir grup formasyonu olarak tanımlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kan bağı objektif olarak bilinç dışı bir şekilde gerçekleşir ve düşünceler inançlar kan bağı aynı olsa bile farklı olabilir. Fakat etnik kimliğin oluşumu kan bağına öncelikle daha çok ortak düşünce ve bilinç kültürünü önemser, eğer kan bağı ilişkisi bu kültürün oluşumunda etkiliyse kan bağının da etnik kimlik oluşumunda bir etken olduğu söylenebilir ama bir şart değildir (Weber, 2009: 56).

Etnisite ile doğrudan bağlantılı olarak analiz edilecek olan etnik kimlik kavramı, bir inşa süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Bu inşa sürecinde etnik kimliğin oluşumunu etkileyen bazı etmenler bulunmaktadır. Phinney, bu etmenleri 4 grupta toplamıştır; Olma (Being), Hissetme (Feeling), Yapma (Doing) ve Bilme (Knowing) (Phinney, 1990: 503).

Olma (Being) boyutu öz tanımlama ya da kendi varlığını ortaya koyma olarak adlandırılabilir olan bir etnik etikettir. Kişilerin kullandıkları etnik etiket olgusu bir boyut ya da varyasyondan ziyade kategorize edilmiş bir bağlamı ifade etmektedir. Bir anlamda etnik etiket kişinin ya da toplumun kendisi hakkında ne hissettiğinden ya da ne bildiğinden çok sahip olduğu etnisitenin ne olduğu ile ilgilidir (Verkuyten, 2005). Hissetme (Feeling) boyutu ise kişinin veya toplumun etnik kimliğe olan duygularını ifade eder. Aidiyet ve bağlılık hissiyatı etnik kimliğin varyasyonlarının en temel yapıtaşını oluşturur. (Verkuyten, 2005). Yapma (Doing) boyutu ise etnik katılım ile ilgilidir. Phinney (1990) ‘e göre, bu boyut en fazla kullanılan etnik kimlik göstergesidir. Bireyin

sosyal yaşama katılımı grup içi kültürel pratikleri; din, siyasi ve gelenek gibi etnik örgütlenme faaliyetlerinde yer almak olarak gösterilebilir. Fishman (1980)'ın savunduğu Bilmek (Knowing) boyutuna göre insanların ait oldukları etnik grubun kültürü ve tarihi hakkında ne kadar ve hangi ölçüde bilgili oldukları önemlidir. Etnik kimlik bu anlamda, kişinin kökenini ve sosyal konumunu açıklaması noktasında bir yol gösterici dayanaktır. Grup içi tarih ve kültür bilgisi kişiye farklı deneyimler keşfetmesine ve üretmesine sebebiyet vermekte aynı zamanda kendini diğerlerine göre konumlandırmasına imkân sağlamaktadır.

1.1.3. Modern Kimlik

Tarihsel süreç içerisinde, geleneksel toplumlardan post-modern toplumlara kadar her türlü alanda değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bu manada değişim edebiyattan sanata, sanattan doğa bilimlerine, oradan sosyal bilimlere kadar toplumun en ince dokusuna kadar işlenmiştir. Bu dönüşümün tam ortasında yer alan kimlik kavramı toplumun iç dinamiklerinin incelenmesi noktasında önemli bir değişkenlik geçirmiştir. Toplumlar değişip karmaşıktıkça kimliğin dönüşümü çeşitlenmiş ve farklı tanımlamaları ortaya çıkmıştır (Kellner,2001: 195). Tarihte, toplumların belli dinamiklerini değiştiren ve dönüştüren önemli iki olay meydana gelmiştir: Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabı. Bu iki olay sosyal yaşantıları devrimsel nitelikte etkileyerek dünyada bulunan düzenlerin tüm algılarını etkilemiş ve kimlik kavramı da bu olaylardan etkilenerek bir evrilme sürecine girmiştir.

Fransız ihtilali oluşum sürecinde bir sosyal birleşme ve bütünleşme hissiyatı ile gruplaşmanın sonucunda somut bir öteki belirlemiş ve ona karşı bir başkaldırı gerçekleştirmiştir. Geleneksel kimlik anlayışında toplumun dinamikleri o dönemin şartlarına göre basmakalıp tarzda bir öğreti, töre ve yaşam tarzı tarafından oluşturulur ve buna göre düzenlenir aynı zamanda hukuksal çerçeveye alınır, insanlar bu töre ve öğretilere sorgulamadan uyar ve yerine getirir. Bundan dolayı, sosyal bilinç dolayısıyla bir gruplaşma mümkün değildir. Fransız İhtilali ile insanlar birlik olabileceklerinin farkına vararak toplum içerisinde birtakım roller edinmiş, toplumsal iş bölümü ve bunların birbirleri ile iletişimini kurarak sosyal bir güç oluşturmaya çalışmışlardır (Dunn, 1998:52-53).

Sanayi devrimi ile de teknolojik atılım yapılmış şehir hayatının bireyselleşme olgusuyla birlikte toplumun üretim-tüketim ilişkisi değiştirilmiş böylece modernite kavramının teknik kısmı oluşturulmuştur (Giddens, 2010). Gelenek ile bağlarını koparmak için basmakalıp düşüncelerden sıyrılarak sorgulayıcı, hukuksal, sosyal ve ekonomik hak iddia edici bir düzlemin üzerinde modern toplum düşüncesi kimlik algısını değiştirmiştir. Douglas Kellner, modern kimliğe ait özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

- 1- Modernitede kimlik oldukça bireysel ve yeniliklere açık hale gelmiştir, fakat aynı zamanda toplumsal algılayışını da kaybetmemiş yine bir öteki oluşturmaya çalışmıştır. Bununla beraber modernitenin kimlik biçimleri özünde sabit ve tözsel niteliktedir. Fakat, toplum koşullarına göre modern unsurlarla oluşturulan yeni kimliklerin sınırları sürekli genişlemektedir.
- 2- Moda ve yaşam koşulları değiştikçe insanın kimliğini seçebilme paritesi de genişler hatta insan özgürleşme olgusuyla birlikte kendisi bir kimlik imal edebilir ve topluma sunabilir hale gelmiştir.
- 3- Modernitede toplumsal olarak tanımlanmış mevcut roller ve normlar sürekli etkileşim halindedir. İnsanlar bu rollerin içinden bir seçim yapmak, sahiplenmek ve yeniden üretmek zorundadır.
- 4- Modernitede kimlik sorunu ise, biz kendi benimizi nasıl kuracağımız, kavrayacağımız, yorumlayacağımız, kendi kendimize ve başkalarına nasıl sunacağımızla alakalıdır (Kellner, 2001:187-89).

Dolayısıyla modernitede kimlik, geleneksel toplumlardaki durağanlığın aksine, bir hareketliliği, çoklu yapıyı ve sürekli inşa halinde olmayı ifade eder (Hall, 1998b:70). Modern toplumda insanın gelenekle olan bağlarının zayıflamasının bir sonucu olarak kimlik daha fazla devingen ve çok yapılı bir hal almış, geleneksel yapıda tanımlanan kimlik algısında olan kan-bağı olgusunu bir kimlik inşa sürecine katan anlayış, bir ulus üst kimliği altında yaşayan insanların birlik olma bilinci ile etkisini kaybetmiştir. Modern toplumda birey, grup bağlarının zayıflamasıyla kolektif değerlerini yitirirken, kendisine verili olarak entegre edilen tüm bu değerleri bir ulus şemsiyesi altında içselleştirmiştir (Bilgin, 1995: 59). Modern dönem ulus gibi bütünlükçü bir yapıya sahip olduğundan kolektif kimlikleri kapsayarak farklılıkları göz ardı etmiştir. Modern dönemin amacı

homojen bir toplum yaratmaktır, dolayısıyla kimlikler de bu amaca hizmet edecek şekilde kurgulanmıştır.

Modernite ile geçmişe yönelik simgeler, semboller ve inançların yerine rasyonalizme dayalı evrensel bir insan modeli getirerek grup kimliğine ait ritüelleri yok saymıştır. Modern toplumlarda kimliğin inşası şu şekilde oluşur: önce geleneksel olan öğretiler “yeni ve modern” nin topluma işlenmesi ile çözülür, sonra yerel olanların üstüne bir üst-yapı oluşturularak kimlikler ideolojik çerçevede homojenize edilerek yeniden üretilir. Amaç ise modernitenin sunmuş olduğu tek yapı ve evrensel değer kalıpları ile inşa edilmiş genel bir kimlik modeli ortaya koyarak bütün yerel dinamiklere yaymaktır, böylece toplumda birliği oluşturacak yerel unsurlar kaybolacak akabinde ise tekleşen insan güçsüzleşecek ve kontrol edilmesi daha kolay hale gelecektir. Toplumlar bu manada kimliksel örgütlenmelere göre bölünmektedir ve inşa edilmektedir. Bir tarafta daha modern yapıya uygun özgür, bireysel ve evrensel değerlerle kendi benini biçimlendirmiş bir karakter oluşurken diğer tarafta ise gelenek ve kültür normlarına bağlı ulus üst yapısını kabul eden birlik bilincine sahip, değerlerini grubun değerleriyle özdeşleştiren ve evrensel dinamiklere karşı korumacı bir karakteri olan oluşum süreci olarak görülmektedir.

Collony'e göre bir kimliğin toplumsal olarak inşa edilmesinin kabul edilmiş bir dizi farklılıklar yoluyla olanaklı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “bu farklılıklar kimliğin varlığı için hayati önem taşır. Kimlikler bu farklılıklardan dolayı varlığa kavuşur yani kendini “öteki” olarak oluşturarak bir varlık kazanır.” (Conolly, 1995: 92). Dolayısıyla “öteki” Kellner'in de belirttiği gibi modernitenin kurucu ögesidir (Kellner, 2001: 196). Bir topluluktaki bireyler bir takım inanç, değer, zihniyet ve kültür ile karakterini oluştururlar, bu normların dışında bir davranış sergileyen birey ya da gruplar “öteki” olarak değerlendirilir. Kimliğini ötekinin bakışında oluşturan birey, bu bakışın altında ötekinin yapmış olduğu tüm davranışları dışlayarak kendi özgünlüğünü ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Modern dönem ile gelen bu ötekileştirme formasyonu sonucunda belli roller, statüler ve meslek grupları oluşturulur (Sağır, 2009: 2). Bütün bu rolleri ve statüleri oluşturan ve yasal zemine oturtan yapı ise modern devlet yapısıdır. 20. yüzyılda, modernite ile birlikte birden çok “öteki” yi bir arada bulduran ve haklarını koruyan imparatorluk yapıları, büyük “öteki” ye karşı kendi grup değerlerinden ödün veren milli kültür, milli kimlik veya milli devlet olgularıyla biçimlenen bir ulus-devlet

yapısına yerini bırakmıştır (Zizek, 2004). Modernite, bu manada kimliğin bir çimento görevi oluşturmaya ve insanları geleceğe ve mutluluğa yönelik kolektif bir amaç doğrultusunda toplayabilmesine sebep olmuştur.

Modern devletin özellikleri daha çok ulusallık bağlamında oluşturulmuştur. Vatan birliğinin yanında, dil, din, kültür ve gelenek birliği ulus- devletin dayanmış olduğu temel kavramlardır. Bunların dışında ise modern ulus-devletin en önemli özelliği merkezlik olgusudur. Tek merkezli yani merkezi bir örgütlenmenin varlığı bütünleşmenin ve denetimin sağlanması için en önemli etmendir. Diğer bir özelliği ise anayasal bir dayanağının olmasıdır. Anayasa ile yürürlükte olan siyasetin ve düzenin sınırları çizilmiş ve hukuki altyapısı ile ortak bağlayıcı bir yasa etrafında toplanmıştır. Birbirine kültürel anlamda benzeyen bireylerden oluşan ulus-devletler modernitenin getirdiği açılımın siyasal boyutunu temsil eden kültürel olarak türdeş kitle devletlerini temsil etmektedir. Devlet- birey ilişkisi vatandaşlık bağıyla örülmüş ve sadakatın varlığı ile ulus üstü bir yapıya taşınmıştır (Keyman, Sarıbay, 1998: 13).

21. yüzyılda tüm dünya ekonomik, siyasal ve sosyal olarak büyük bir dönüşüme sahne olmuştur. Söz konusu dönüşüm globalization (küreselleşme) ile tanımlanmaktadır. Bu kavram devlet ağırlıklı uluslararası ilişkilerden siyasal aktörlerin çoğullaştığı global(küresel) ilişkilere geçişi; sermayenin artık ulus tabanında değil küresel tabanda yayılması, ekonomik mekanizmaların değişmesi sonucunda karşılıklı bağımlılığın artması ile birlikte devletlerin küresel ekonomik sistemi ve yapıları düşünerek ve analiz ederek hareket etmeleri, iletişim ve bilişim teknolojileriyle dünyanın bir “global köy” e dönüşmesi ile toplumsal ilişkilerin ve kimliklerinde küreselleşmesi yani bütün dünyaya entegre olması ile değişimi açıklamaktadır (Keyman, 2000: 17).

Küreselleşme ile kendi “öteki” si olarak tanımlanan kimlik oluşturma sürecinin içi boşalmış ve bulanıklaşmıştır. Çünkü, küreselleşmenin artan ekonomik, siyasi ve karşılıklı bağımlılık varyasyonları ile farklılıkları azalttığı görülmektedir. Birey-üstü yapıdan ulus-üstü yapıya geçiş, bireyin kendini çerçeveleyecek ve biçimlendirecek bir yapının zayıflamasıyla kendisi için oluşturulan küresel tek düzene uyum sağlamak zorunda kalması onu kontrol edilmesi ve etkilemesi kolay bir pozisyona sürüklemiştir. Kültürlerarası bir homojenleştirici etkiye sahip olan küreselleşme ulusal kimliklerin önemini azalarak yok olup, yerlerini küresel bir kimliğe terk edecekleri gerçeğini zihinlerde oluşturmuştur (Tok, 2003: 309). Küreselleşme fikrinin özü, dünyada

gerçekleşen olayların belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin yani bir idari mekanizmanın olmaması o yapıyı kontrol edilmesi güç ve tanımlama noktasında çerçevesiz hale getirmektedir. Bauman küreselleşmeyi “yeni dünya düzensizliği” olarak tanımlamaktadır (Bauman, 1997:60).

Küreselleşme sürecinde “çok kültürlülük” karşılaşılan ana sorunlardan birisidir. Bu durum ulus-devlet bünyesine yerleşen göç veya farklı yerleşim türleri ile barınma sağlayan insanların etnik azınlık olma sonucunda oluşan ulus-devlet içindeki çatışma hali, milli kimlik algısına ciddi zararlar vermektedir. Fakat, diğer taraftan, küreselleşmenin homojenleştirici etkisi azınlıklara yeni bir yaşam alanı ortaya çıkarmıştır. Halihazırda zayıflayan ve tek insan modelinde özümseyen ulus-devlet modeli küresel dalga ile sosyal ve kültürel olanakları daha açık bir toplum yaratmış ve insan haklarını genişleterek “öteki” oluşumunu ortadan kaldırarak bütünleşik bir yapı ortaya çıkarmıştır (Guibernau, 1997: 204).

Küresel kimlik, kimlik olgusunun temeli sayılan “zaman içinde süreklilik” ve “diğerlerinden farklılık” gibi iki hayati koşulu yerine getiremez. Süreklilik, ulusal kimliğin yaratılmasında göz ardı edilemez bir yere sahiptir. Çünkü ulusal kimlik bir toplumda dayanışma yaratmak için ortak geçmişe güvenmiş toplumun özüne işlemesini sürekli bir hale getirilmesiyle kimliği kuvvetlendirmiştir, aksi taktirde sürekliliğin kesilmesinin sonucunda insanlar neden birlik olması gerektiğini unutarak içinde bulunduğu kimliği reddetmeye başlar. Küresel kimlik bir grup oluşturmak için ortak geçmişten yoksundur bu yüzden belirli bir çerçevesi ve sürekliliği de yoktur. Farklılık kimliğin oluşma şartıdır “ötekinin” olmadığı yerde herhangi bir tanımlama yapılamaz. Dolayısıyla küresel kimliğin “öteki” si de bulanık ve anlaşılmaz bir yapıdadır (Gubernau, 1997: 20). Dolayısıyla “küresel kültür”, farklı kültürlerin aynı potada eritilmesi ve toplumların göreceli olarak eşitlenmesi sürecinin mahsulüdür. Küreselleşen dünyada, ulusal sınırları aşan ilişkiler giderek daha belirleyici bir nitelik kazanmakta, toplumsal kurumlar çözülüş sürecini yaşamakta, dünyanın her yerine insan etkileşiminin kolay olmasıyla yayılan kültürel koridorlar, göç akımları ve arada kalmış kimlikler gibi ulus-üstü topluluklar yaratmaktadır. Bunun sonucunda kişilerarası katı bağların yerini sıvı, akışkan bağlar almaktadır (Bilgin, 2007: 20). Bu yeni çağda ürünlerin, üretim süreçlerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin, ideolojilerin ve değerlerin gelip geçiciliğinde ve uçarılığında bir artış gözlemlenmiştir. “Katı olan her şey buharlaşıyor” söylemi ile

kalıplaşmış değerlerin artık yok olduğu ve “kullan at” tüketim davranışı ile bir kültüre veya ideolojiye olan bağlılığın olmadığı bir dünya tasavvurunu ifade etmektedir (Harvey, 1997: 319).

Küreselleşme eğilimi, bireysel ve kolektif kimliklerin ötesine geçen bir oluşumda üçüncü bir aidiyet olan ulus/devlet üstü veya ötesi kimlikler yaratma çabasıdır. Küreselleşme ile birlikte ulusal kimlik/milli kimlik/ kolektif kimlik gibi kavramlar erozyona uğramış, bunun yerine alt-kimlik, üst kimlik, çok kültürlülük veya melezlik/arada kalmışlık gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. (Karaduman, 2010). Küreselleşme hem kimliklerin içini boşaltmış ve kimlikleri ulus üstü çerçevesiz veya sınırsız bir niteliğe kavuşturmuş hem de kültürlerin orijinallik, statü ve tabiatı konularında yeni sorgulamalar ile kültürlerin küreselleşmeye tepki olarak kendi ulusal kimliklerini muhafaza etmek için aşırıya kaçma ve ırkçılığa giden bir ters tepki hareketi meydana getirmiştir. Bu küreselleşme karşıtı “yeni sağ” hareketi tehlikeli boyutta aşırı savunmacı ve saldırgan bir niteliğe bürünerek xenofobik yaklaşımlara sebep olmuştur (Turner, 2002: 271). Dolayısıyla, modern toplumların kişisizleştirici niteliğine tepkiler ve direnmeler daha şiddetli bir şekilde olmuştur. Fakat bu direnmeler dünya üzerinde Almanya ve İtalya gibi narsist yapıda bir devlet kimliği ile değil devlet içindeki gruplaşmalar ile varlığını sürdürmektedir. Demokrasilerde temsiliyet noktasında bu aşırı korumacı yapı zaman zaman devlet yönetimlerinde de hâkim ideoloji olmuştur. Böylece dünyada devletlerin içinde yeniden grup kimliğine, cemaat oluşumuna bir geçiş bütün şiddeti ve saldırganlığıyla küreselleşmeye tepkisel bir şekilde olmuştur.

1.1.4. Post- Modern Kimlik

Post-modernizm aydınlanma düşüncesinin tartışılması, irdelenmesi, soruşturması ve hatta bu düşüncelerin reddedilmesini içeren bir modernite eleştirisi olarak görülebilir. Rönesans ile kültürel dönüşüm, Reform ile dinin toplumsal anlamda yozlaşma olarak algılanması ve laiklik algısının topluma yerleşmesi, sanayi devriminin bilimsel gelişmeleri ile üretim-tüketim araçlarının değişmesi ve toplumsal yaşamın evrilmesinin ideolojik sonuçları modern dünya inşasına yön veren gelişmelerdi. Diğer taraftan bakıldığında, modernite ile insanlar belirli düşünce ve eylem biçimlerine mahkûm edilmişlerdir (Sim, 2006: 9). Bu manada bazı düşünürler bu baskıdan dolayı post modern kavramı ile doğa bilimlerinin somutlaştırıldığı araçsal ve indirgeyici akıl, kimlik,

nesnellik ve evrensel ilerleme fikrinden kuşku duymuştur (Eagleton, 2011: 9). Post-modernizm kavramını açıklayan birbirinden farklı birçok yaklaşım bulunmaktadır. Kimi düşünürler, “post” ekinin yeni bir aşamaya geçişi temsil ettiği yani modernite paradigmasının kayarak yeni bir paradigma olan post-modernite kavramına geçmesi ve önceki paradigmanın işlevini yitirmesi ile açıklamaktadır (Arı, 2018: 62). Bazı teorisyenler ise modernliğin diğer bir yüzünü oluşturduğunu söylemektedir. Habermas, post-modernizmi açıklayan unsurlar halihazırda modernizm içinde zaten vardır, dolayısıyla post-modernizmi modernizmde olduğu gibi bir dönemi kapatıp yeni bir dönemi başlatan bir süreç olarak düşünmek doğru değildir. Post-modernizm ancak bir modernizm eleştirisi modernliğin sorgulanması olarak düşünülebilir (Aslan & Yılmaz, 2001: 98-99).

Post-modernizmin ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili net bir şey söylenirse de başlangıç noktası olarak 2. Dünya savaşı sonrası dönem alınabilir çünkü o dönemde aydınlanma çağı felsefesinin çizildiği modern paradigma sarsılmış ve modern bilimde teori ve toplumsal gerçeklik arasındaki uyumsuzlukların çoğalması post-modernizmin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır (Aslan & Yılmaz, 2001: 100). Post-modernizmin 1950’li yılların son zamanlarından itibaren kapitalist kültürün tüm alanlarında ortaya çıkan yönelimleri kapsayan bir üst başlık olarak kullanılmasında François Lyotard’ın 1979 yılında yazdığı “Post-modern durum” isimli kitabı etkili olmuştur. A. Giddens’a göre post modernizm modernliğin önüne geçmiş değildir, dolayısıyla post-modernizm kavramı endüstri sonrası toplumlarda edebiyat ve sanatta ki öznelleşme akımlarına işaret etmektedir (Möngü, 2013: 29).

Post-modern dönemde hareketlilik, yer değiştirme, en gözde değer haline gelmiştir. Bunun yanında, büyük kalıp anlatıları reddeder, yerel olana dönüş söz konusudur ve teori yerini kurguya bırakmıştır. Gerçekler karmaşıktır, bütünlük belirtmez ve uyumlu değildir yani tek bir gerçek yoktur ve gerçekler çoğulluklarla örülür. Bilgi kaynaklarında ve dildeki anlamlarda çoğulculuğun ve parçalanmanın kabulü esastır. Farklılığın ve çeşitliliğin vurgulanıp benimsenmesi doğruluk ve gerçeklik anlayışlarının tartışılmasına olanak sağlamıştır. Tarih, özne ve yazar devre dışı bırakılmıştır. Mutlak değerler üzerinden tek bir doğru yoktur, yani nesnellik olgusu kabul edilen bir yöntem değildir. Yaşam ve sanat, seçkin ve popüler olan arasında ayrım yoktur. Her nesne bir sanat eseri sayılır, her insan ise sanatçıdır (Çağlar, 2008: 369-386). Bu bağlamda, kimlik

kavramı da post modern öğretilerde farklı bir algılayış ile kendini bulmuştur. Örneğin geleneksel dönemde kimlik ait olunan aile, kan, soy gibi gruplarla özdeşleşmişken, modernizm ile birlikte birey üstü bir milli benlik çerçevesinde tanımlanmış ulusun bir parçası haline gelmiştir.

Post-modern toplumda ise kimlik çoklu, yorumsamacı ve hareketli bir yapıya dönüşmüştür. Bu bağlamda kimlik, sosyo-psikolojik anlamda bireyin kendisinin ne ve nerede olduğunun açıklaması ve tanımlamasıdır (Guibernau 1997: 126-127). İnsanların bazılarıyla uyum içinde ortak yönlere, bazılarından ise farklılaşan niteliklerine işaret eden bir aitlik sorunsalı olan kimlik, bireyin kişisel konumunu belirginleştirir ve bireyselliğine sabit bir zemin kazandırır (Weeks 1998: 85). Post-modern dönemin en önemli özelliği ise yerel kimliklerin ulusal kimliklerin önüne geçmiş olmasıdır. Modern dönemle gruba yabancılaşan özne, post-modern dönemle giderek parçalanmış ve birçok kültürden etkilenecek çoğulcu bir yapıya bürünmüştür. Akli metalaştıran modernite düşüncesi, arzu ve istekleri yaşam amacının ortasına koyan hedonist bir bakış açısıyla post-modern kimliğe dönüşmüştür (Yazıcı, 2013: 7).

Küreselleşmenin post-modern kimliğin oluşumuna ciddi etkisi bulunmaktadır. Yaygınlaşan internet, televizyon, telekomünikasyon gibi iletişim noktasında sınırsızlığın ve ulaşılabilirliğin giderek toplumların içine enjekte edilmesi bilgi aktarımını kolaylaştırmış, dünyanın farklı kültürleri birbirleriyle etkileşim haline geçmiş çoğulculuğun dünya geneline yayılmasına neden olmuştur (Bıçkılı, 2001: 12).

Modern kimliğin oluşumunda kullanılan sanayileşme, kentleşme, modern özne, evrensel ahlak anlayışı, faydacılık gibi yapılara karşı çıkmıştır. Dünya nesnelere değil bizim ona yüklediğimiz anlamlardan oluşmuştur. Post-modern kimlik tasavvurunda zaman ve mekân birbirinden ayrılmış insanların zaman kavramına ve mekân aidiyetine dair düşünceleri önemini kaybetmiştir.

Toplumdan dışlanmış, yabancılaştırılmış modern dönemin mahsülü marjinal grupların haklarını, kültürünü ve kimliklerini savunan post-modern öğreti toplumsal hareketleri destekleyerek sivil toplum oluşumuna katkıda bulunmuştur. Birey, sadece devletin şemsiyesi altında araçsallaşmadan özgür bir iradeyle düşüncesini dile getirerek eleştiri kültürünü topluma naksettirmiştir, bulunduğu ortamda sadece birey olarak var olmuş, bu yüzden özgürlük, farklılık ve hoşgörü ile post-modern bireyin temel varyasyonlarını oluşturmuştur (Karaduman: 2289). Çoklu kodlanmış kimlikler, kimliğin

yapaylığını, kimliğin verili bir şey olmadığını aslında bir seçim ve davranış meselesi olduğunu varsaymıştır. Post-modern kimlikler adeta bir tiyatro oyunu gibi sahnede tasarlanır ve bireyin nasıl “ben”i ve “öteki” yi kurgulaması gerektiği ile alakalı bir yöntem oluşturur (Kellner 2001: 205). Böyle bir kimlik anlayışına göre insan her zaman kendi hayatını değiştirebilir, kendi kimliğini yeniden kurabilir ve yorumlayabilir. İnsan kendi seçimleri doğrultusunda kendini değiştirmede ve kendini üretmede özgürdür (Kellner 2001: 208). Boudrillard, post modern kimlik için “ötekiliği” ve “farklılıkları” ılımlı bir biçimde yönetilen ötekinin kendi ötekiliği içinde kabulünü iddia eden toplum ütopyasının öznesidir demiştir (Baudrillard, 2002: 132).

Post modern/yapısalcı teorisyenlere göre insan sürekli bir oluşum içerisinde her edinin insanın öznelliğini kurar ve yapılandırır. Çevre etkisi ile kendi yorumu karışarak bir “ben” oluşumu ortaya çıkar. Bu oluşum algılarını, duygularını, değerlerini tanımlayarak özgür bir irade biçimini oluşturur. Modern toplumda bu oluşan karaktere “kişi” denilirken, post- modern anlayışta ise bu karaktere “özne” ifadesi kullanılmaktadır (Doltaş, 2003). Dolayısıyla, post modern teoriler çağdışı ve akli meta olarak kullanan hümanist algının sabit ve dönüşmeme durumuna karşı gelerek kimliğin geleneksel kavramlarını kökten değiştirmeye çalışmışlardır (Korostelina, 2007:15). Levi- strauss’a göre özne homojen ve kendi kendini denetleyebilir olmaktan uzaktır, özne varlığının bile farkında olmadığı bir yapı tarafından oluşturulur aslında özne o yapının bir nesnesi konumuna gelebilir böylelikle özne hem özne hem de kendisinin nesnesi haline gelebilir (Carpentier, 2005:199-200). Foucault’a göre, kimliğin hammaddesi söylemler içinde oluşmaktadır, daha sonra özne aklının yorumsamacı yansımalarıyla söylemleri süzgecinden geçirip içselleştirdikten sonra süreç içerisinde bir kimlik duygusu olarak benimser. Bireyin çok katmanlı kimlikleri içselleştirdiğini ortaya atan Foucault; sınıf, etnik köken, ırk, cinsellik gibi farklı kimliklerin birbiriyle etkileşimi olduğunu ileri sürer, bu kimlikler ise dil aracılığıyla oluşturulan bir söylem çatısı altında kendini konumlandırır.

Sonuç olarak, Modernitenin tek ve kesin bilgi anlayışı bireyi toplumda bir ulus adı altında kimikleştirir. Bu kimlik korumacı ve değer odaklı edinimlerle toplumun içinde arayışta olan bireyi şekillendirir. Milli kimlik ve Etnik kimlik algısı ile birey ulusa ait değerler ile örülür ve ulus-dışını “öteki” haline getirerek saldırgan ve tutucu özellikler gösterir. Post-modernitede ise özne dünyanın kolaycı öğrenim döneminde diğer

kimlikleri tanıır ve özümsemek istediklerini içselleştirerek “kendi” kimliğini oluşturur. “Öteki” ye karşı her zaman saygılıdır, çünkü değişken bir yapısı olduğundan o “öteki” süreç içerisinde kendi” ben” inde var olabilir. Bu yüzden, post modern kimlik algısı hem evrensel ahlak ve bilgi değerlerine hem de ulusun sınırları içerisindeki iktidarın oluşturduğu basmakalıp ve üstten inme şekilde bir hegomonik söyleme karşı yerellik ve bireysellik içinde kendini tanımlar.

1.2. Konstrüktivizm ve Kimlik

Uluslararası ilişkiler disiplini birinci dünya savaşını takip eden yıllarda dünyada savaş engellemek ve barışı tesis etmek için ortaya çıkmış ve gelişmiş bir bilim dalıdır. Bu anlamda teorik altyapısını birtakım sorularla şekillendirmiştir; Dünyada savaşlar nasıl önlenbilir? Devletlerin birbirleri arasındaki ilişkileri nasıl inşa edilir? Uluslararası siyasette düzen nasıl sağlanabilir? Bu sorularla barışın ve düzenin sağlanması için bir sorgulama ortamı oluşturulmuştur. Uluslararası İlişkiler çalışmaları ise bu sorgulamaların ışığında belli faktörleri ve yöntemleri kullanarak uluslararası barış ve düzenin oluşumu için bir cevap aramaya çalışmıştır.

Uluslararası İlişkiler disiplini yirminci yüzyılın başından günümüze kadar tarihi etmenleri, sosyolojik analizleri ve uluslararası siyaseti incelerken, (Karacasulu 2013: 109) bu alandaki teorik yaklaşımların çokluğu nedeniyle nicel ve nitel anlamda “zengin” bir görünüme sahip olmuştur (Kaya, 2008: 1). Bu yüzden farklı yaklaşımların arasındaki bu tartışmalar sistematik bir şekilde analiz edilmesi için gruplandırılarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumunda ve gelişiminde dört büyük tartışma alanı gündeme gelmiştir. İlk büyük tartışma 1920’li yıllarda idealizm ve realizm arasında olmuştur. İkinci büyük tartışma 1950’li ve 1960’lı yıllarda gelenekselciler ile davranışsalcılar arasındaki metodolojik farklılıklar ile ilgili olmuştur. 1970’lerdeki üçüncü büyük tartışma yeni liberalizm (neo-liberalism) ve yeni realizm (neo-realizm) yaklaşımlar arasında meydana gelmiştir. Son tartışma olarak gösterilen pozitivism ve post- pozitivism tartışmaları ise 1980’li yıllardan günümüze kadar daha çok öznel ve nesnel ontoloji ayırımından kaynağını almaktadır, yani pozitivist teoriler; realizm, liberalizm, neo-realizm ve neo-liberalizm olarak objektif bir ontoloji temelinde değerlendirilirken, post- pozitivist olarak nitelenen öznel bakış açılarının da dahil edildiği

sübjektif ontoloji çerçevesinde tanımlanmıştır. Epistemolojik açıdan ise pozitivist teoriler bilgiyi bilimsel olarak açıklarken post-pozitivist teoriler bilgiyi anlamlandırarak/yorumlayarak açıklamaktadır. Alternatif paradigmalara olan ilginin en temel özelliği genel olarak ontolojik, epistemolojik ve metodolojik soruları bünyesinde barındırmasıdır ve sınıflandırmayı bu sorular üzerinden yapmasıdır (Cox, 1987).

Hoffman (1977) Uluslararası ilişkiler çalışmalarını bir” Amerikan sosyal bilimi” olarak nitelemiştir. Daha sonrasında, Waever’e göre (1998) uluslararası ilişkiler disiplininin teorik gelişmesinde Amerikan hegemonyası dikkati çekmektedir. Evrensel ortak akıl ve kabul düşüncesinin kırıldığı dönemde düşünümsel teoriler başta Avrupa’da olmak üzere bütün dünyada ortak rasyonel kabule karşı eleştiri ve yorumsamacı kültürü benimsemiştir. Bu minvalde son dönemde rasyonel bakış açısı ve onun etkisindeki ampirik çalışmalar yerini alternatif, reflektivist, yorumsamacı, düşünümsel, sübjektif ve bunların üst çatısını oluşturan post-pozitivist paradigmalara bırakmıştır. Uluslararası ilişkilerde farklı düşünmeye ve öznel yorumlara yönlendiren ve hâkim-meta teorilerin karşısında olan bu oluşum; sosyal inşacılık, eleştirel teori, post-modernizm ya da post yapısalcılık, feminist yaklaşımlar, eleştirel güvenlik yaklaşımları gibi varsayımları içerisinde barındırır. Bu bağlamda hâkim katı paradigmayı dış politika karar verme mekanizmasında kimlik ve kültür gibi sosyal unsurların da hesaba katılmasını hatta son dönemde daha fazla etkisinin olduğunu iddia eden sosyal inşacılık, yeni bir anlayış ortaya koyarak kendini hem rasyonel hem de düşünümsel bir bakış açısına sahip olması nedeniyle uluslararası ilişkiler teorilerinde bir köprü olarak tanımlanmayı tercih etmiştir (Arı, 2018 :501).

Sosyal inşacılık (Konstrüktivizm) uluslararası ilişkiler teorilerinin en yeni ana akım teorilerinden biridir. Ana akım teorilerden biridir denmesinin arkasında yatan neden orta yol bir teori olmasından gelmektedir. Sosyal inşacılık yaklaşımı epistemolojik olarak rasyonalizmin etkisinde, dünya siyasetini kapsayan her şeyi konu edinmiş ve uluslararası yapıya odaklanmıştır. Konstrüktivizmin öneminin artmasının en büyük nedeni Soğuk savaş sonrası gelişmelerin ve küresel düzenin değişmesiyle neoliberal ve neorealist anlamdaki rasyonalist teoriler tarafından öngörülememesi ve açıklanamamasıdır. Uluslararası sosyal yapıların artması, insan haklarının devletler temelinde ön plana çıkması, bölgesel ve küresel anlamda devlet içi mekanizmaların değişmesi, kültürün ve kimliğin devletin bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanması, anarşinin tekrar

gündeme gelmesi ve var olan teorilerin anarşiyi engelleyememesi durumu sosyal yapıları öne çıkarmış ve sosyal inşacılık anlayışını gündeme getirmiştir.

Konstrüktivizm “post” hareketin pozitivizme meydan okuması noktasında sosyal ilişkileri anlamlı kılmaya çalışan fakat post yapısalcılığın ve post-modernizmin radikal bireyci, var olanı yıkan yaklaşımları ve aşırılıklarını reddetmektedir (Kubalkova, 1998: 20). Konstrüktivizm’in en belirgin özelliği, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının toplumsal olarak inşa edildiğini ve bunların da çıkarları ve dış politikayı belirlediğini varsaymasıdır (Arı, 2018: 501). Konstrüktivistler, dünya politikasının yeniden şekillenmesinde önemli rol oynayan temel normatif ve kurumsal değişiklikleri anlama noktasında yol göstericidirler. Konstrüktivist yaklaşım, dünya politikasında etkili ve belirleyici olan maddi olmayan faktörlere ve bunların bu değişimdeki rolüne vurgu yapmasıyla alanı zenginleşmiştir (Arı,2018:503).Yapıyı sosyal açıdan tanımlayan konstrüktivistler, uluslararası politikanın temelde ortak anlam, fikir ve normlar tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır. Bu özneler arası faktörler devletlerin kimliklerini etkileyerek, kendi çıkarlarını tanımlamalarına yardımcı olur. Çıkarlar tanımlandıktan sonra da devletler bu çıkarlarını gerçekleştirecek politikalar oluşturur ve davranışlarını ona göre düzenler (Brysk, 2002: 268).

Konstrüktivizme göre, normlar/kurallar olarak tanımlanabilecek olan ve devletlerin çevresel yapısını ifade eden kültürel ve kurumsal unsurlar, devletlerin çıkarlarını, politikalarını ve kimliğini etkilemektedir. Devletlerin kimliği aynı zamanda devletler arası normatif yapıları, rejimleri ve güvenlik topluluklarını etkilemektedir. Devletlerin politikaları ve uluslararası kültürel ve kurumsal yapıları birbirini karşılıklı olarak üretmekte ve etkilemektedir (Wendt,1995). Konstrüktivist yaklaşım, uluslararası politikanın temelde devlet davranışları sonucu belirlendiğini, devletlerin rasyonel aktörler olarak görülebileceğini, devletlerin sistemdeki temel amacının hayatta kalmak olduğunu, devletlerin birbirlerinin niyetlerinden tam olarak emin olamayacaklarını ve sistemin anarşik olduğunu savunmaktadır (Schonberg,2009:8).

Konstrüktivistler, uluslararası sistemin hem maddi hem de kültürel öğeler içerdiğini belirterek, kültürel yapıların maddi yapılara nazaran önceliğe sahip olduğunu çünkü aktörlerin ve nesnelere onlar için taşıdığı anlama göre hareket ettiğini ve bu anlamların da sosyal olarak inşa edildiğini savunmaktadır (Wendt, 1999: 50). Bu manada dost olarak ifade edilen yani kültürü, etniği, geleneği, dini ve dili benzeşen devletler

kimliksel formlarını maddi kapasite edinimlerinden önde tutarak birbirini destekleyici ya da birbiri çıkarını koruyucu kazan-kazan niteliğinde politika izlerler. Fakat devletler sadece ulusal ve uluslararası politikalarda maddi çıkarları gözetmeyip kültürel formlara göre dış politika kararları almazlar aynı zamanda güvenlik ve ekonomi unsurunu her zaman ön planda tutarlar. Bu yüzden güvenlikleri ve ekonomilerinin negatif olarak etkilendiği bir siyaset tarzından kaçınacakları için kimlik faktörü arka planda kalabilir fakat bu durum genellikle kısa süreli olur, çünkü kimlik siyaseti ile devletler birbirlerine güvenebilecekleri bir alan oluştururlar, bu alan diğer devletlere karşı bir kalkan görevi görmektedir. Düşman devletin maddi kapasiteleri az bile olsa kendisinin ciddi olarak tehdit altında olduğunu varsayar ve ona göre dış politikasını şekillendirir, aynı zamanda düşman devlete karşı çıkarlarını gözeterek ona karşı bir sıfır toplamı oyun stratejisi izler. Güvenlik anlamında en üst nitelikte mekanizmalarını kurarak kendini korumaya alır. Bu durumda, düşman devletlerin çıkarları doğrultusunda kısa süreli anlaşmalar ve ortak yapılarda bulunur, fakat her iki devlet de uluslararası sistemdeki kimliksel konumlandırmalarındaki farklılıklardan dolayı uzun süreli iki karşıt devlet olarak sistemde etkinliğini sürdürür. Dolayısıyla, özneler arası kimlik tanımlamaları, uluslararası politikanın anlaşılmasında öncelikli bir yere sahip olmaktadır (Schonberg, 2009: 9). Bu tanımlamalar, uluslararası toplumsal ve kültürel çevrenin sadece politikalarını ve davranışlarını belirleyen faktörler olmakla kalmayıp, devletlerin niteliklerini ve sistemdeki konumlarını da belirlediğini varsaymaktadır. Normlar, kurumlar ve diğer içsel ve uluslararası kültürel özellikler devletlerin güvenlik çıkarlarını etkilemektedir (Katzenstein, 2002: 33-78).

Uluslararası aktörlerin tamamen kendi başına bağımsız hareket edebilen otonom birimler olmayıp tercihlerini diğerleriyle etkileşim sürecinde geliştirmesiyle ve her birinin kendine özgü tarihsel, kültürel ve siyasal bir kontekst içinde olmasıyla oluşan birimlerdir. Yani uluslararası ilişkilerin tamamen kendi başına hareket eden birbirinden bağımsız birimlere sahip olmadığını bireylerin ve devletlerin eylemlerinin bir yansımasından daha ziyade toplumsal inşa süreci olduğunu savunurlar (Arı, 2018: 505). Sosyal bir aktör olarak devletler, kurallar, kurumlar ve normlar ile kimlik oluşturmaya ve onu ifade etmeye ihtiyaç duyan yapılardır. Bu anlamda ulusal kimlikler ile ulusal çıkarlar arasında güçlü bir bağ vardır. Ulusal kimliğin kendisi de sabit değildir ve hem uluslararası hem ülke içindeki dinamiklerle şekillenmekte ve değişmektedir. Ulusal kimlikteki tüm

değişimler ulusal çıkarlara da etki etmekte süreç içerisinde çıkarların uyumunu değişen kimliksel varyasyonlara göre tasarlamaktadır (Wendt, 1994: 77-94). Bundan dolayı devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını analiz etmek için sadece ulusal çıkarlarına bakmak eksik kalacaktır, aynı zamanda ulusal kimliğinin nasıl şekillendiğine ve değişimine de bakmak gerekmektedir (Shain, Barth, 2004: 458). Wendt'e göre uluslararası ilişkiler ve anarşik sistem verili ve sabit bir yapı değildir, aksine sosyal bir kurgudur. Uluslararası aktörler, sistemde kendilerine kimlikler ve roller edinirler. Bu kimlikler devletlerin amaçlarını, kararlarını, eylemlerini ve çıkarlarını etkilemektedir (Wendt, 1994: 384-96).

Kimlikler, aktörlerin taşıdıkları niteliklerle ve toplumsal çevreleriyle etkileşimi sonucunda elde ettikleri sosyal olgularla beraber oluşan sentezin sonucudur. Kimlikler inşası içeride ve dışarıda var olan söylemsel pratiklerin bir arada geliştiği süreç içinde oluşmaktadır. Bu söylemsel pratikler ile olaylara, kişilere, politikalara ve devletlere anlamlar yüklenmektedir (Doty, 1996: 127). Aynı zamanda konstrüktivizme göre, iktidar kavramı kimlikleri, çıkarları ve devlet pratiklerini kuran ortak noktaları belirleyen otorite anlamına geldiğinden ulusal kimliği şekillendiren toplumsal güçler bu otoriteyi inşa etmektedir (Adler, 1997: 336). Wendt, sosyal yapıyı oluşturan ve sistemdeki çoğu aktörün paylaştığı fikirleri, ortaklaşa sahip olunan bilgi olarak tanımlamaktadır. Bilgi bir aktörün doğru olarak algıladığı inançlardan oluşmaktadır, konstrüktivistler bu inançların sosyal olarak inşa edildiğini savunmaktadırlar. Bir aktör diğerleri ile etkileşime geçtiği anda özel olarak sahip olduğu bilgi ile farklı bölgelere yayılarak sosyal yapının oluşumuna sebep olmaktadır. Konstrüktivizmde yapı, kapasitelerin dağılımı (maddi yapı) olarak değil bilginin/ inançların dağılımı (sosyal yapı) olarak tanımlanmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2013: 131).

Konstrüktivizm, ontolojik ve epistemolojik yaklaşımlara göre belli başlı kategorilere ayrılmaktadır. Reus- Smith'e göre epistemolojik yaklaşımlar iki grup olarak tanımlanabilir: yorumlayıcı ve pozitivist inşacılar (Reus- Smith, 2008: 495-596). Hopf, inşacıları klasik ve eleştirel olarak ikiye ayırır: Klasik inşacılar kimliklere, kurallara ve normlara vurgu yaparken eleştirel inşacılar daha çok söylem ve güç üzerinde durmaktadır (Hopf, 1998:171-200). Ruggie ise konstrüktivist yaklaşımları üçe ayırır. Bunlardan ilki, pragmatizmle benzerliği bulunan neo-klasik konstrüktivizmdir. Neo-klasik konstrüktivizm öznel arası anlamları açıklama ve konuşma faaliyetlerini analiz etme

çabasındadır. Kratochwill, Onuf, Adler ve Katzenstein gibi konstrüktivist yazarlar bu kategoride yer alır (Ruggie, 1998: 106). Klasik inşacılar sosyal ontolojiye bağlı kalsa da pozitivist epistemolojiye dayanır. İkinci grup ise post-modernist/ eleştirel inşacılarıdır. Entelektüel kökleri Nietzsche, Foucault, Derrida gibi teorisyenlere dayanan bu akımın günümüz temsilcileri Ahley, Campbell ve Walker'dır. Eleştirel inşacılık, söylemsel ve dilsel yöntemleri vurgulayarak, sosyal aktörlerin dili nasıl kullandıklarını analiz etmişlerdir. Üçüncü kategori ise bu iki akımın arasında yer almaktadır. Alexander Wendt'in temsilcisi olduğu bu akımın adı sistemsel inşacılıktır. Bu yaklaşımın en ayırt edici yanı, bilimsel realizmin felsefi doktrinine yakın oluşudur. Wendt de devletin kimliğinin çıkarlarını ve eylemlerini belirlediğini varsayar. Fakat devletin toplumsal ve kolektif kimliği arasında ayırım yapmaktadır. İlki statüsüne, rolüne ve uluslararası toplumun ona atfettiği kişiliğine işaret emektedir. İkincisi ise devleti tanımlayan insani, maddi, ideolojik ve kültürel faktörlere yani içsel kimliğe işaret emektedir. Devletin kolektif kimliği yapısal çerçevenin, sistemik süreçlerin ve stratejik pratiklerin devletin kimliğini nasıl oluşturarak diğerlerinden farklılaştırdığına odaklanmaktadır. Devletlerin toplumsal kimlikleri de uluslararası toplumun normatif yapıları tarafından belirlenmektedir ve söz konusu bu yapılarda devletlerin eylemlerinin sonuçları olarak görülmektedir (Arı, 2018. S: 520).

Zehfuss'a göre Konstrüktivizmin kavramsal ve teorik gelişiminde etkili olan üç teorisyenden söz edebiliriz. Bunlardan ilki "World Of Our Making" (1989) eseriyle sosyal teorinin ilk adımını atan Nicholas Onuf'tur. Uluslararası hukuk ile uluslararası ilişkileri aynı alanda buluşturan Onuf, sosyal kuralların ve normların toplumu inşa edici ve düzenleyici rolünden bahsetmektedir. Bu kurallar ve normlar bizim "neyi yapıp", "neyi yapmamamız" gerektiğini bize öğretmek toplumsal düzenin sağlanmasında bir yol göstericidir. Rasyonalist teoriler "olani" ortaya koyarken sosyal etkiyi devre dışı bırakır fakat konstrüktivizm "olması gerekeni" ortaya koyduğu için belli bir sosyal kural bütünlüğüne ihtiyaç duymaktadır. Onuf'a göre uluslararası ilişkiler siyasi bir karaktere sahiptir ve bu karakter sosyal bir teori ile oluşturulabilir. Bu sosyal ve siyasi karakter bizi insan yapan ve nasıl bir içerikle "biz" olduğumuzu belirleyen aynı zamanda "öteki" yi de belirleyen ve inşa eden bir yapıdır. Edim ve söylemlerimiz ise bizim yaptığımız bu yapının/dünyanın hammaddeleridir. Onuf'a göre, Amil/ Aktör sadece ekonomi, askeri güç, uluslararası yapı gibi materyalist kavramlardan oluşturulmaz, burada aynı zamanda

ontolojik bir indirgemecilik söz konusudur. Amil/ Aktör kimlikler, inançlar gibi sosyal unsurlarında hesaba katılarak oluşturulacağı bir yapıdır. Bir başka deyişle, aktörler hem materyal hem de normatif unsurları içerisinde barındırır.

Onuf, kuralların, kimliklerin ve normların kavramsallaşmasının söz edimine dayandığını varsayar. Onuf'a göre söz edimi, "birini/birilerini harekete geçirecek konuşmaların bütünüdür". Bu nedenle dil/söylem sadece tanımlayıcı değil aynı zamanda uygulayıcı bir özelliğe sahiptir. Aktörler karşısındaki kişinin söyleme karşı verdiği cevabın niteliğine göre oluşturulur. Eğer aktörler söyleme karşı bir kabul ediş oluşturursa ve bunu sürekli devam ettirirse, bu durum artık kural ve normları oluşturur (Zehfuss, 2004: 20- 22). Onuf aslında bir logoyu tarif etmektedir; söylemler aktörleri oluşturur, aktörlerin söylemleri kabul edışı ve uygulayışı normları ve kuralları oluşturur, normlar ve kurallar toplumun kimliğini oluşturur, sonunda kimlikler dış politika karar merkezlerini oluşturur. Böylece devletlerin toplumsal inşa süreci kümülatif bir şekilde gerçekleşerek devletlerin dış politikasını etkiler ve devletler ise yapının anarşi durumunun olup olmayışına karar verir, yani devletler uluslararası yapının hem düzenleyici hem de kurucu unsurlarıdır.

Konstrüktivizmin bir diğer teorisyeni ise Friedrich Kratochwil'dir. Klasik konstrüktivizm'in öncüsü sayılan Kratochwil, pozitivist bakış açısının önceden verilmiş koşullar üzerinden analiz ve hedeflerin tanımlanmasına karşı insan davranışını yönlendiren ve inşa eden dil ve normlar üzerinde durmaktadır. Onun analizi dil felsefesine, söylem edimine ve pratik felsefeye dayanmakla birlikte hukuksal normları da içerir. Normların bütün insan davranışlarını etkilediği fikri Wittgenstein'in oyunları metaforunu kullanarak oluşturulmuştur. Kuralların ve normların analizi için başlangıç noktası olarak bu oyunları görür ve inşacı yaklaşıma dönüştürür. Kurallar ve normlar politik eylemin bir ürünüdür. Onlar kararları ve davranışları şekillendirerek insanlara iletişim kuracakları bir ortam sağlar. Kurallar başarılı iletişime dayanan söylem edimleridir. Kratochwil'e göre düzenleyici ve kurucu olmak üzere iki çeşit kural vardır. Düzenleyici kurallar doğa bilimlerindeki gibi sosyal alanın da kendine has kurallarının olduğu gerçeği, ikincisi ise sosyal edimlerin kurucu olarak anlaşılması gerektiğini belirtmekte ve davranışların içeriden bakarak anlaşılacağını söylemektedir (Zehfuss, 2004: 18).

Konstrüktivizmin teorik altyapısını oluşturan üçüncü teorisyen ise Alexander Wendt'tir. Wendt uluslararası siyasetin yürütülme biçiminin verili olmadığını ve aktörler tarafından oluşturulan bir yapı olduğunu savunur. Bu yaklaşım, çıkarlardan daha ziyade kimlik faktörü etrafında dönmektedir. “Benlik” ve “Çevre” kavramları etkileşimlerin şeklini belirler, aynı zamanda etkileşimler de “Benlik” ile “Çevre” nin oluşumunda ana unsurdur. Böylece sosyal gerçeklik oluşturulur. Bunun sonucunda ise mevcut uluslararası sistem tekrar şekillendirilebilir (Zehfuss, 2004:12). Wendt, neo-realizm gibi devleti temel özne olarak kabul ederek uluslararası ilişkilerde yapısalcı bir teori oluşturmaya çalışmıştır. Fakat Wendt, neorealizmin materyalist ve rasyonalist tutumlarından farklı olarak, materyal yapının toplumsal yapıdan ayrı incelenemeyeceğini söylemiştir. Aktörler sosyal olarak yapılandırıldığı için yapısalcı bir teori olarak görülmüştür. Wendt'in yapısalcı teorisi Anthony Giddens'in yapı üzerine inşacı yaklaşımına dayanmaktadır (Zehfuss, 2004: 13). Yapısallaşma teorisine göre, aktör- yapı ilişkisine bakıldığında, aktif bir inşa süreci içinde toplumsal yapı bireyin eylemlerini etkilemektedir aynı zamanda toplumsal yapı bireyler tarafından oluşturulmaktadır (Karacasulu,2013: 114).

Wendt'e göre devletin kimliği, çıkarlarını ve bu bağlamda eylemlerini etkiler. Fakat devletin içsel kimliği ile sosyal kimliğini birbirinden ayırmıştır. Uluslararası sistemdeki devletlerarası sosyal etkileşime odaklanarak, devletin kimliğinin siyasi, kültür gibi sistemsiz olmayan içsel faktörlerden etkilenebileceğini göz ardı etmiştir. O yüzden Wendt'in bu yaklaşımına ‘sistemsiz inşacılık’ denmektedir. Öte yandan, “bütünselci inşacılık” ise içsel faktörler ile uluslararası yapıyı bütünleştirmeye çalışır. Uluslararası değişimi analiz etmek için her iki faktörü de incelemek gerekmektedir (Karacasulu, 2013: 116).

Wendt, Neo-realizm'in tek bir anarşi mantığının devlet davranışlarının kaynağı konusunda yeterli bilgi vermediğini savunmaktadır. Aksine uluslararası sistemde genel kabul görmüş normlar ve farklı kültürler vardır, bunlar anarşi altında inşa edilmiş değerlerdir. Fakat bu demek değildir ki Wendt için materyal unsurlar ve çıkarlar önemli değildir, tercih olarak sosyal faktörlerin sistemi daha fazla etkilediğini ve düzenlediğini savunur. O yüzden sadece tek anarşi mantığının dışında sosyal faktörleri de içeren üç tane anarşi kültüründen bahsetmektedir: Hobbezyen, Lockiyen ve Kantiyen. Bu üç kültür, devletlerin kendilerini ve diğerlerini tanımlamada kullandıkları üç tür rolü belirtmektedir.

Hobbesyen anarşi anlayışı, bütün devletlere düşman bir bakış açısıyla oluşturulmuş mutlak güç edimine dayanır. Lockiyen anarşi kültüründe, devletler birbirlerine karşılıklı kabul edilen kurallar çerçevesinde bir rakip olarak bakarak uluslararası sistemi biçimlendirmeye çalışır. Son olarak, Kantiyen anarşi kültürü, kabul edilmiş normlardan oluşan herkesin birbirine dost olarak baktığı sistem topluluğudur. Bütün bu üç sosyal yapının üç tane elementi vardır; materyal kaynaklar, bilgi ve düşünce paylaşımı ve insan pratikleri (Viotti, Kauppi, 2012: 294-295).

Konstrüktivistlere göre kimlik, devletlerin çıkarlarının temelini oluşturmaktadır, bu anlayış konstrüktivist bakış açısının en önemli özelliğidir. Bu manada devlet kimliği devletin oluşturduğu normlar, kurallar ve söylem edimleriyle oluşturulur. Fakat burada sorulması gereken soru devletler bu kimliği hangi süreçlerden geçerek edinirler? Sistemik konstrüktivistler bu noktada devletlerin sahip oldukları örgüt kimliği ve sosyal kimlikler arasında bir ayrım yapmaktadırlar. Örgütsel kimlik iç politikada kazanılan ve sistemik teori içerisinde yeri olmayan bir kimlik durumudur. Sosyal kimlik ise bir aktörü sosyal bir obje olarak toplumun diğer aktörleri karşısında kendisine atfettiği anlamlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Aktörler devlet örgütlenmesinin içinde bir kişisel kimliğe sahipken, toplumda sosyal ilişkiler sonucu oluşan kimlik ise çeşitli varyasyonlara sahiptir (Wendt, 1994:385).

Sistemik Konstrüktivizmin en önemli sorunu sistemik etkileşimi oluştururken iç faktörleri görmezden gelmesidir. İç faktörlerin içerisinde bulunan öznel yargılar, fikirler, kültürler ve davranışlar devlet için bir anlam ifade ettiği gibi devlet adına hareket eden bireyler için de bazı anlamlara karşılık gelmektedir. Devlet yöneticileri gerek demokratik yollarla gerekse monarşi ile devletin başına toplumsal kimlik örgüsünün sonucunda gelebilmişlerdir. Onlar devletiyle ve uluslararası yapıyla alakalı fikirlere sahiptirler ve bu fikirler iç siyasi ve kültürel ortamlarda üretilmiş anlamların bir ürünüdür. Dolayısıyla, aktörler daha etkileşime geçmeden önce kendi kimliklerini söylem, norm ve kurallarla inşa ederler. Daha sonra, devletlerin birbirleriyle ilk temas ettikleri anda büyük ölçüde bu kimlikler ve anlamlar daha çok devlet yöneticilerinin sahip olduğu kimlikler olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden konstrüktivizmin örgütsel kimlik olarak gördüğü ve analizin dışında tuttuğu iç faktörlerin daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, rol teorisi ve devlet adamlarının sahip oldukları ulusal ve kültürel rol algıları kavramsal ve analitik şekilde değerlendirilmelidir.

1.3. Rol Teorisi ve Dış Politika

Kimlik analizi Konstrüktivist yaklaşımın merkezinde bulunmasına rağmen, Alexander Wendt tarafından geliştirilen sistemik konstrüktivizm, kimliğin en önemli boyutunu, yani kimlik oluşumunda etkili olan iç faktörleri analizin dışında tutmaktadır. Fakat, Thomas Banchoff'un da belirttiği gibi, konstrüktivizmin ikna edici olması için hem devlet kimliğinin nasıl inşa edildiği hem de toplumsal/ ulusal kimliğin devletin dış politikasına yansımaları nasıldır sorularının yanıtlarının olması gerekir (Bozadağlıoğlu, 2013: 137).

Rol teorisi 1920'li ve 1930'lu yıllarda ortaya çıkan ve temel konusu bireylerin davranış kalıplarını incelemek olan bir teoridir. Toplumda oluşturulan rol algısı sosyal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji bilimlerinde önemli bir yer tutmuştur. Rol teorisi dış politika analizinde ilk olarak Holsti tarafından 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Teorisyenlerin o dönemde devletlerin daha çok davranışsal örneklemelerini incelerken soğuk savaşın iki kutuplu yapısında sistemsel devlet şekilleri kategorize edilmiştir. Bu zamandan sonra Rol teorisyenleri giderek etkisini artırarak bu sistemsel/tüzel devlet şekillerinin içerisindeki sosyal rollerin de karar alma mekanizmalarında etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Örneğin liderler, arabulucular, elitler/bürokratlar, muhalefet gibi sosyal olarak bir role ve davranışa sahip birimler inceleme alanı olmuşlardır (Harnich, 2011: 7). Dale Copeland'e göre "devletin içsel sosyalleşme süreci devlet kimliğini ve çıkarlarını, sistemik etkileşimden bağımsız olarak değiştirebilir." (Banchoff, 1999: 268). Ulusal kimlik olarak adlandırabileceğimiz bu kimlik algısı ortaklaşa verilen toplumsal kararların bütünü olarak tanımlanabilir ve bu toplumsal normlar devleti yöneten yöneticilere yansıtılarak demokratik çoğunluk ve temsiliyet alaşımı ortaya çıkarabilir. Böylece dış politika karar vericileri de dış politikayı oluştururken devlet kimliğinin hem iç hem de dış boyutunu dikkate almak zorundadır.

Ulusal kimlikler, siyasi sosyalleşmenin bir sonucu olarak kurumsallaşır ve bu kurumsallaşma süreci sonucunda bilişsel çatı içerisinde içselleştirilerek siyasi kültürün ve dış politikanın bir parçası haline gelir. Rol teorisinin konusu ise ulusal kimlikler ile uluslararası sistem arasında ihtiyaç duyulan bağın kurulmasıdır. Çünkü bu roller "benlik" ile "değişim" faktörlerini içerisinde barındıran belli kimliklerle topluma dahil olan ve

edindiği norm ve kuralları hem kendi içinde içselleştirip hem eklemeler yaparak değiştirebilen veya koruyabilen bir toplumsal edinimdir.

Ulusal kimlik, bir devletin ulusal çıkarlarını, davranışlarını, stratejilerini ve dolayısıyla da dış politika kararlarını şekillendiren bilişsel bir çatı oluşturmaktadır. İktidar söylemlerine bakıldığında sübjektif “biz” vurgusu o toplumun geleneklerine, kültürüne, kimliğine bir vurgu ve güç kaynağıdır. Bu manada, dış politika yapım aşamasında karar alıcıların geçmişi, günümüzdeki karşılığı ve gelecek tasavvurları o dış politikaların nasıl olacağı noktasında etkili olmaktadır (Aggestem, 2004: 83).

Bireyler nasıl toplumda belli rollere sahip ve bir kimlik anlayışı içerisindeyse, devletler de aynı şekilde belli rollere sahiptir ve kimliğini bu roller üzerinden tanımlamaktadır. Devletin rolleri ya iç faktörlerdeki sosyal olgulardan meydana gelir ya dış çevreden gelen etkiler sonucu oluşur ya da her ikisinin karışımının oluşturduğu bir sentez şeklinde devletin karar alma mekanizmasını belirleyebilir. Alexander Wendt, “Social theory of International Relations” kitabında konstrüktivizmin içinde rol kavramına değinmektedir. Fakat Wendt, analizinde rol kavramını, aktör ve değerler gibi birim düzeyinde değil, yapısal bir olgu olarak sistem düzeyinde incelemiştir. Holsti’nin rol yaklaşımında, devletlerin sadece uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan rol ve genellikle sahip olunan maddi kapasitelere uygun olarak tanımlanan (bölgesel güç, süper güç) rolleri dışında özellikle o devletin statüsünün iktidar rolüne göre (anti-emperyalist, inançlı, tarafsız, sosyalist) ideolojik, kültürel, geleneksel olarak kategorize edildiği görülmektedir (Bozdağlıoğlu, 2013: 142). Örneğin, 7 Kasım 1917 yılında Bolşevik devrimi ile Çarlık Rusya’sı yıkılmış yerine o toplum için çok farklı bir yönetim şekli olan komünizm rejimi kurulmuştur. Sovyetler Birliği o dönemde iç faktörlerin değişmesinden dolayı hem birey hem de sistem düzeyinde çok farklı bir kimliğe sahip olmuş dış politika anlayışını değiştirerek uluslararası sistemde emperyalizm karşıtı bir role bürünmüştür. Sovyetler Birliği’nin bu role bürünmesi ile birlikte eski otokratik sistemi yıkmak, emperyalist anlayıştan uzaklaşmak, işçi ve köylüleri temsil eden iktidarı kurmak, sosyalist ideoloji ile toprakları kolektif mülkiyete devredip eşit dağılım sağlamak istenmiştir. Bu değişime bakıldığında sistemsel anlamda devletlerin Sovyetler birliğine bakış açıları tamamen değişmiş ve daha farklı bir dış politika anlayışı belirlemiştir. Bu minvalde değişen roller “benlik” kimliğini değiştirerek “öteki”nin tavrını veya davranışını da değiştirmektedir. Diğer taraftan, Sovyetler birliği bu değişimle, komünist

hareketin bütün dünyaya yayılmasını istemiş kendi iç dinamiklerini örgütlemiş ve dış politikasında “devrim ihracı” politikasıyla merkezden çevreye doğru bir hareketle birçok devletin iç politikalarını ve karar alma mekanizmalarını etkileyerek rol unsurlarını değiştirmiştir.

Holsti bir devletin dış politikasının büyük ölçüde ulusal rol algılarından etkilendiğini ve bu algıların dış politika seçimlerinde genel eğilimi yansıttığını belirtmektedir (Hoslti, 1970 :246). Dolayısıyla, devletlerin dış politika seçimleri değişen rol algılarıyla değişebilir ve statüleri bu anlayışla şekillenebilir. Holsti karar vericilerin nasıl rollere sahip oldukları, toplumdaki rol karşılığı, devlet yönetimine etkisi ve uluslararası alanda nasıl bir konum belirlediği durumları incelenerek elde edilen verilerle birlikte devletin dış politika anlayışlarının değişimi ile ilgili analizlerinde tümevarımsal bir metodolojiyi kullanarak analiz etmiştir (Aggestam, 2004: 13).

Rol algıları, bir ulusun kültürel niteliklerinin bir ürünüdür ve karar vericiler de içinden çıktıkları kültürün kimliğiyle özdeşleşip kararlarını bu varsayımlar üzerine kurar ve uygularlar. Fakat, toplumun tümü karar vericilerin kültürleriyle özdeş bir kimliğe sahip olmayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, demokrasi ve otokrasi kavramlarının toplumsal karşılığıdır. Demokrasi ile yönetilen ülkeler de siyasal rejimler halkların onay ve kabulü ile sonuçlanır. Demokratik ülkelerde karar vericilerin seçilmesi çoğunluğun iradesi yoluyla olduğu için azınlığın kabulü söz konusudur. Yöneticiler seçildikleri kültüre göre devletin iç ve dış politikalarını yönlendirse bile azınlıkta kalan muhalefet devlet politikalarına saygı duymak zorundadır. Monarşi kültüründe ise, devlet yöneticileri kan yoluyla tahta geçtiği ve devlet otokrasi ile yönetildiği için yöneticilerin kimliği toplumun kimliğini belirler, çünkü yöneticiler siyasi iradesini toplumdan değil kandan almıştır. Böylece topluma karşı duyarlı ve sorumluluk hisseden bir özellik göstermez. Toplumun kimliğini ve kültürünü benimseyerek dış politikasını yönlendirmez. O yüzden monarşi ile yönetilen devletlerde sistemsal(dışsal) müdahaleler ve etkiler kimliği belirlemede daha çok etkilidir. Devletin karar alıcıları siyasi iradelerini topluma dayandırdıkça içsel kimlik ve kültür faktörleri devletin karar mekanizmalarında daha fazla etkili olacaktır. Dolayısıyla, dış politika karar alma sürecinde yer alan ve farklı kültürel geçmişe ve kimlik ya da rol algısına sahip bireyler bir durum karşısında farklı davranışlar sergileyeceklerdir (Bozdağlıoğlu, 2003:25). Bu durumda devletin içerisindeki

rol algıları, dış politika davranışlarındaki farklılıkları açıklamada kullanılacak önemli bir araç olmaktadır.

Dış politika analizinde kullanılan rol algısı metaforu karar alma süreçlerinde tek belirleyici olarak algılanmamalıdır. Dış politika davranışlarının yürütülmesi sadece karar vericilerin rol algıları ile sınırlı değildir. Devletler, uluslararası sistemden kaynaklanan rollere de sahip olabilirler. Holsti, bu durumu rol reçeteleri kavramı ile açıklamaktadır. Bu reçeteler, ulusal rollerin yapısal kaynağını oluşturmaktadır. Rol reçeteleri, sistemdeki diğer aktörlerin, bir aktöre yükledikleri rol olarak tanımlanabilir (Aggestam, 2004: 81-98). Uluslararası sistemde edindiği role göre devlet davranışları şekillenir ve diğer devletlerle ilişki kurarlar. Dış politika analizlerinde sıklıkla kullanılmaya başlayan rol reçeteleri, genellikle uluslararası kurumsal yapıların, üye ülkelerden bekledikleri roller ve bu rollere uygun davranışlar üzerine yoğunlaşmışlardır (Aggestam, 2004: 81-98). Devletlerin kurumsal yapılarının içerisinde bulunan roller içselleştirilerek devletin iç politika uygulamalarıyla topluma aktarılır. Zamanla, kurumların devletlere atfettikleri roller ve bu rollere uygun davranış kalıpları devletlerin dış politika davranışlarının bir parçası olurlar (Bozdağlı, 2013: 147). Bir devlet, “öteki” devletlerle etkileşimi sonucu yeni roller oluşturabilir ve dış politikasını bu roller üzerinden kurgulayabilir. Yani, uluslararası sistemdeki sosyalleşme algısı sadece uluslararası kurumlarla sınırlı değildir. Devletler arası iş birliği neticesinde kurulan ilişkiler devletlerin arasındaki bilgi akışının dayanak noktasıdır.

Aktörler aynı anda birden fazla role sahiptirler, uygun ortama göre rol davranışları belirlenerek uygulanır, hangi rolün öne çıkacağı etkileşimin ortamına göre değişecektir, bu rollerin kaynağı dış politikada olan rol algıları olabileceği gibi, o aktörün sistemde sosyalleşmesi sonucu edindiği rol reçeteleri olabilir. Bu minvalde iç politikadan gelen rol algılarıyla sistemsal rol reçeteleri birbirleriyle çatışabilir. Barnett bu durumu şu şekilde açıklamaktadır. “Devletin sistemdeki varlığı nadiren tehlike altındadır ancak hükümetlerin iç politikadaki varlıkları sürekli tehdit altındadır. Bu yüzden ülke içinde oluşturulan rol algılarının, rol reçetelerine nazaran önceliğe sahip olacağını söyleyebiliriz.” (Barnett, 1993: 277).

2. RUS ULUSAL KİMLİĞİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ

Rusya tarih boyunca çok uluslu bir yapı üzerine inşa edilen farklı etnisiteleri, dinleri, kültürleri ve yaşam tarzlarını içinde barındıran bir geleneğe sahiptir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Sibiryaya, Kuzey Kafkasya, Doğu Avrupa, Orta Asya, Balkanlar ve Baltıkları egemenlik altına alan bir “İmparatorluk” biçimi oluşturulmuştur (Dağı, 2002, :67). Tarihte bu anlamda iki Rus İmparatorluğundan söz edilebilir. Birincisi, 1550’lerden 1917’ye kadar süren Çarlık Rus imparatorluğu, diğeri 1917’de kurulan ve 1991 ‘de sona eren Sovyetler Birliği’dir. Geniş çerçevede ortak bir coğrafi alanı ve benzer kültürel havzayı paylaşsalar bile iki imparatorluk arasında çok ciddi farklılıklar bulunmaktadır (Caşın, 2015:3).

Çarlık Rusya’sı döneminde genelde Batılı devletler 1789 Fransız İhtilali’nden sonra ortaya çıkmış bir devlet oluşturma biçimi olan ulus-devlet anlayışı ile devletlerini yeniden yapılandırırken Rus imparatorluğu emperyal nitelikler gösteren bir devlet olarak uluslaştırma sürecini geciktiren bir ülke konumunda kalmıştır. Rusya’da bu düşünce dönemin ileri gelen akademisyen ve yazarlarınca gündeme taşınmıştır. Özellikle Ortodoks kimlikleri ile ortaya çıkan Puşkin, Dostoyevski ve Gogol gibi yazarlar Slavofil düşüncesini savunmuşlar ve Ortodoks ve Slavların yaşadığı coğrafyalarda kimlikli bir aidiyet olarak yayılma düşüncesi geliştirmişlerdir. Taştan’a göre Rusya bütün etnik kimlikleri devlet ulusçuluğu altında birleştirmeye çalışmıştır (Taştan 2012: 71-2). Nitekim, Rus terimi etnik bir gruptan ziyade devletin kendisiyle eş anlamlı bir olguya karşılık gelmektedir (Dural, 2016:13). Diğertaraftan 1917 Ekim devrimi sonrası kurulan bu defa da uluslaşmanın önüne ideolojik anlamda bir engelin ortaya konması ile Rus geleneği tam anlamıyla uluslaşmamıştır. Marksist bir ideoloji ile yönetilmeye başlanan Sovyetler Birliği zamanında “ulus” kavramının yerine “sınıf” a dayalı bir siyasal sistem/model oluşturulmaya başlanmıştır. Marksist ve Leninist bakış açısı ile emperyal imparatorluk geleneği kapitalizmin bir sonucudur denilerek reddedilmiş ve tamamıyla uluslaşmaya zıt bir sosyalizm algısı ile sosyal konumlandırılmalar oluşturulmuştur. Bu misyon emperyalizmin ezdiği Rus olmayan halkları da kurtarma duruşuyla Birliğin içindeki diğertnik gruplardan da destek görmüştür. Fakat, Sovyetler Birliği dönemin küresel değişkenlerine karşı yenik düşerek kendi değerlerinde reddediş ve değişim ile dıştan değil içten bir yıkılış dönemine girmiştir.

1991 yılında Sovyetlerin dağılışımdan sonra geleneksel ve tarihsel anlamda Rusya federasyonu olarak çeşitli ulusların bir çatı altında birleştirilmesi yeniden gündeme gelmiş ve Rusya sivil esaslara dayanan bir ulus tanımı yapmıştır. Dilsel inşa sürecinin bir ürünü olarak ve etnik anlamda tanımlamaları aşarak toplumsal bir üst kültür, yani Rus ulus-kültürünü bir çatı olarak kabul ederek bu olgu etrafında Rusya Federasyonu'nda yaşayan halkları birleştirme çabasına girmiştir. Marksist- Leninist ideoloji yerini devletçi ve geleneksel jeopolitik ve jeostratejik amaçlara bırakmış; kimlik, coğrafya, kültür, toprak gibi ulusçu terimler yeniden gündeme gelmiştir (Gürel, 2016). Böylece, Sovyetlerin yıkılışımdan sonra Rusya Federasyonu; Sosyalizm, Ortodoksluk, Slavlık, Batıcılık/ Atlantikçilik ve Avrasyacılık ideolojileri arasında bir seçim yapmak durumunda kalmış ve bu seçimler arasından kendi kimliğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Rus ulusal kimliği Sovyetlerin yıkılışımdan sonra mağlubiyet psikolojisi ile Batı merkezli bir yapıya bürünse de Rusya'nın bu süreçte derin bir kimlik krizinde olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Uluslararası sistemde Rusya'nın "nerede" oluşu ve "ben" ve "öteki" olgu tanımlamalarını oluşturamaması siyasal ve kültürel anlamda "kim" öznesinin karşılığının olmaması Rusya'yı belirsizliğe sürüklemiştir. Geleceğe dönük birtakım öngörüler ve stratejiler bu belirsizliği önleme noktasında önemli adımlar olsa da iç ve dış politika yapıcılarının girdileri Rus ulusal kimliğinin netleşmemesinden dolayı etkin politikalar üretememiştir. Bu yüzden Rusya'nın kimlik arayışlarının sonlandırılması ve kendi kimliğini bulması acil bir nitelik kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın kimliği üzerine tartışmalar, temel olarak birkaç soru üzerinden yürütülmekteydi. Bu temel sorular şunlardır; Rusya'nın ulusal kimliğinin tarihsel kökenleri nereye dayanmaktadır? Rusya'nın Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeokültürel alanı nerede bitmektedir? Ruslar kendilerini kim olarak tanımlamaktadır? Ve Rusların ötekisi kimlerdir? (Efegil, 2015: 387-389).

Bu temel parametreler ile Rusya kendi kimliğini ortaya çıkarmaya çalışmış ve uluslararası sistemde varlığını bu ölçüleri dikkate alarak korumaya çalışmıştır. Böylece Rusya, bölgesel ve küresel ölçekte geliştirdiği stratejilerine bir dayanak noktası oluşturarak toplumu bu kimlik çerçevesinde örgütlemiş ve egemenliğini muhafaza etmiştir. James Bullington, Rusya'nın kimlik arayışı ile ilgili şu sözü söylemiştir. "Hiçbir millet Rusya kadar ulusal kimliğiyle alakalı sorunun cevabını bulmak için bu kadar enerji

sarf etmemiştir.” Bu gözlem günümüzde hala geçerlidir. Tarihten bu yana, bir taraftan Rusya’nın ulusal kimlik mücadelesi Batı ile olan ilişkisine bağlı bir çerçeve çizerken diğer taraftan Avrasya’nın getirmiş olduğu dilsel, dinsel ve kültürel birliktelik ve yakınlık Rusya’yı kimlik bağlamında tarihi geçmişini ön plana çıkaran bir gelenekselleşme ve millileşme sürecine sokmuştur. Örneğin, Avrasyacılar, Batı ile bütünleşmek veya işbirliğine girmek yerine, Rusya’nın büyük devletlerden biri olarak uluslararası sistemde etkin ve belirleyici bir rol üstlenmesini istemektedir. Bunun içinse Batı’yı “öteki” olarak tanımlamış “ben” olarak ise Rus, Ortodoks, Slav, Türk gibi Avrasya topluluklarını göstermiştir. Halford Mckinder’in kara hakimiyeti jeopolitik teorisinde de Rusya’nın bulunmuş olduğu coğrafyayı heartland(anakara) olarak alması Avrasya’ya olan ilgiyi arttırmıştır. Diğer tarafta ise Liberal Batıcılar, uluslararası sistemi işbirlikçi olarak görmektedirler, ABD ve Avrupa ile stratejik ittifakların kurulması gerektiğini savunmuşlardır. Rus kimliğinin Batı kimliklerinden çok farklı düşünülmemesi gerektiğini tarihsel olarak Rus kimliğinin Batı toplumlarına dayandırıldığını söylemektedir (Efegil, 2015: 8).

1991 sonrası döneme bakıldığında, Rusya’nın dış politika karar alıcılarına baktığımızda dış politika eylemlerinde Rus kimliğinin belirli düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir. Örneğin, 1992-1995 yılları arasında meydana gelen Bosna-Sırp savaşında Ortodoks ve Slav toplumu olan Sırlara, Batı’ya rağmen destek vermesi kimliğin dış politikaya etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1991-1993 yılları arasında Rusya Michael Gorbaçev’in Sovyetlerin yıkılmasının iç nedenleri arasında gösterilen Glasnost(açıklık) ve Pereoritska (yeniden yapılandırma) politikalarını yine devam ettirmiş ardından yerine gelen Boris Yeltsin ve dönemin dışişleri bakanı olan Andrey Kozirev Liberal-Batıcı bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde daha çok vatandaşlığa dayalı, liberal ve Batı ile iş birliğine açık bir model geliştirmiştir. Uluslararası sistemde Batılı devletlerle uyumlu bir politika seyredilmiş, demokratikleşmeye ve kalkınmaya önem verilmiştir (Thorun, 2009: 28-52).

1993-2000 yılları arasında ise seçimleri kazanan Avrasyacı kanat Rus parlamentosu Duma’da çoğunluğu sağlayarak, Rusya’nın yönetiminde söz sahibi olmaya başladı. Daha sonra bu kanat kendilerini “Aşırı Tutucu Milliyetçi” bir kimlik olarak benimsediler ve bu kimliğe yönelik politikalar izlediler. Bu Avrasyacı grup, Rusya Federasyon’u geleneksel, tarihsel ve kültürel olarak Çarlık Rusya’sının, uluslararası

sistemdeki egemenliği, gücü ve etkinliği anlamında ise Sovyetler Birliğinin devamı olarak nitelediler. ABD'nin tek taraflı olarak küresel hegemon olma siyasetini bir tehdit olarak algılayarak ABD'ye karşı denge siyaseti izlenmesi gerektiğini savundular. "Aşırı Milliyetçi" elitler aynı zamanda Rusya'nın Sovyetler Birliğinden ayrılan "yakın çevre" devletleri ile siyasi ve ekonomik iş birliği kurabileceği bir alan yaratarak ikili ve çoklu antlaşmalar imzalamışlardır (Lo, 2002).

2000 yılından itibaren Rusya'nın dış politikası, aşırı tutucu milliyetçi kimliğinden faydacı milliyetçi kimliğine doğru kaymıştır. Faydacı milliyetçi kimlikte Devlet başkanlığına gelen Vladimir Putin Batı ile ekonomik iş birliğinin olması gerektiğini savunurken, dış politikada Avrasyacıların jeopolitik söylemlerini seslendirmeye, tarihsel kökene ve geleneğe bağlı kalmaya, aynı zamanda Rus kültürünü muhafaza etmeye ve yüceltmeye devam etmiştir. Putin, faydacı milliyetçi kimlik anlayışında çok yönlü bir dış politika izlemiştir. Batılı devletler ile kurumsal iş birliğini derinleştirirken, Uzak doğu ile bölgesel ve küresel örgütler kurarak ilişkilerini daha kurumsal bir noktaya getirdi. Aynı tarihe ve kültüre sahip ülkelerle kimlik siyasetini kullanarak birlik olma düşüncesini söylemlerle destekledi. Batı ile sorun yaşıyan bazı devlet yönetimlerine destek vererek Batıya alternatif olma siyaseti vasıtasıyla bölgeleri domine ederek daha etkin bir dış politika anlayışı geliştirdi (Spechler, 2010 :35-50).

Tezin bu bölümünde, Rus kimlik algısının rol teorisi kapsamında Çarlık Rusya'sından günümüze kadar değişimi irdelendikten sonra bu değişimin hangi sosyal, kültürel ve siyasi yansımalara sahip olduğu dış politika-kimlik bağlamında incelenecektir.

2.1. Rus Etnik Kimliğinin Oluşumu

Rus halkının menşei ile alakalı farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Norman kuramı ile ortaya atılan teoridir. Bu teoriye göre, bütün Rus kimliğinin kökeninin İskandinav kaynaklı olup denizlerde korsanlıkla uğraşan kuzeyden gelen Vikinglerin (Varegler) bir kolu olan Norman kavimleridir. 9. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren iki yüzyıl boyunca Rus toplumunu etkilemiş ve biçimlendirmiştir (Riosanovsky,1967:25-30). Norman görüşünün hareket noktası ise Rus vakayinamelerine dayanmaktadır. Vakayinamelere göre, Norman kabilesi olarak kabul edilen Ruslar, ilk kez "Novogorod" şehrinin halkı tarafından kan davalarına son vermek için o bölgeye çağırılmışlardır. Daha

sonra, Ruslar tesis ettikleri siyasal sistemlerini Kiev'e kadar genişleterek bir anayurt kabul etmesi ile birlikte "Ladoga" ve "İlmen" gölü etrafındaki dağınık doğu Slavlarını birlik altında toplayarak "Novogorod" şehrini bir merkez olarak belirlemiş ve kültürlerini yerleşik olarak orada oluşturmaya başlamışlardır. Rurik, Ladoga'dan İlmen'e kadar geniş toprakları egemenliği altına almıştır. Bu yüzden Doğu Slavlarını birleştiren ve bir kimlik kazandırdığı için Rus devletinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Novgorod Knezliği, 9. Yüzyılda Rus yurdunun en önemli ve zengin ticaret merkezi haline gelmiştir. Hristiyanlık öncesinde pagan olarak yaşamlarını sürdüren Ruslar şimşek, gökyüzü, fırtına gibi doğa olaylarına olağanüstü bir durum oldukları için bir tanrılık vasfı atfederek çok tanrılı bir hayatı yaşamaktaydılar. (Vernadsky,1943)

Avrasyacı okul, Rus kimliğinin sadece Normanlar ile oluşan bir kimlik olmadığını o dönemin Bizans, Moğol, İskit, Macar, Hazar ve Balkan Slavları gibi kültürlerin de Rus kültüründe etkili olduğunu varsaymıştır. Vernadsky'e göre Bizans İmparatorluğu, Balkanlar, Orta ve Batı Avrupa kültürleri Rus kültürünü etkilemiştir. Arkeolojik ve Filolojik araştırmalara göre, Doğu Slavları Batı Asya'dan Akdeniz bölgesine kadar, Grek-Bizans etkisin kalmış ve Rusya steplerinde karmaşık bir kültürün meydana gelmesine sebebiyet vermiştir (Vernadsky, 1943).

2.1.1. Ortodoks Hristiyan Kimliği

Rurik'in halefi Kral Oleg 882 yılında tahta geçmiş ve Hazar denizi çevresinde üç din ile etkileşime geçmiştir. Bu dinler Hristiyanlık, Müslümanlık ve Musevilikdir. Ruslar o dönemde pagan olmasına rağmen çok tanrılı din anlayışı, toplumda bazı bölünmelere yol açmış bunun sonucunda Doğu Slavlarının tekrar dağılmasından endişe duyulmuştur. Rus kültürünün üzerinde üç dinin etkisi olmasına rağmen Prens Vladimir 998 yılında paganizmi terk ederek Hristiyanlığı kabul etmiştir. Bu kimlik değişimi Rusların birlik ve beraberliğini sağlayarak, ülke bütünlüğünün dini esaslara göre şekillenmesinin ve kilisenin meşru siyasal organ olarak yükselmesinin kapısını aralamıştır. Vladimir, Hristiyanlığı Roma Katolik kilisesinden değil Bizans'tan kaynaklandırarak Ortodoksluğu benimsemesi ve ayrıca Kiril alfabesini kullanması ile Avrupa ve Latin medeniyetinden izole edilmesine sebebiyet vermiştir. Coğrafi anlamda Avrupa'nın kenarında kalan Rus kültürü dini olgularda da Katolik ve Protestan Avrupa'nın dışında bir kimlik

oluşturmuştur. Bu yüzden, Avrupa'nın modernleşmesinde yardımcı olan önemli fikirler ancak sonradan Rusya'ya nüfuz edebilmiştir. Diyebiliriz ki Avrupa ile Rusya kimlikleri içinde barındırdığı dini, kültürel ve geleneksel olgular ile sonrasında elde ettikleri modern koşulları algılama biçimi açısından hiç benzeşmediler. Rusya, Avrupa medeniyeti dışında kendine has özerk bir kültür oluşturarak Avrupa kimliğine dahil olmamıştır (Risanovsky ,Steinberg, 2000: 25-33).

Ortodoks Hristiyan inancının kabulü, Rus kültürel geleneğine ve siyasi hayatına ciddi katkılar sağlamıştır. Rusların Hristiyanlığı Bizans'tan alması devlet ve kilise arasındaki bağın güçlü olması sonucunu doğurmuştur. Çünkü Bizans kültüründe devlet yapısı ve siyasi otorite kiliseye bağlı olarak devleti yönetmektedir. Kimliğin belirlenmesi noktasında Ortodoksluk misyonu önemli bir yer edinmiştir. Hem siyasi otoriteyi etkilemesi hem de Bizans'tan kalan bir din geleneği olduğu için devamlılığını sağlamak Rus devletine miras kalmıştır. Ortodoksluk ile Ruslar gelişim, kültür, sanat ve yönetim noktasında temelden bir değişim ve özümseme sürecine girmiştir. Orta Çağda feodal olarak yaşayan Ruslar, Hristiyanlığın etkisi ile dağınık halde yaşayan Slav topluluklarını bir araya toplamıştır (Sergius, 1935: 17-138).

Rusya Ortodoksluğu neden kabul etmiştir? Rus pagan geleneğinin terkedilip Ortodoks Hristiyanlığı mensubiyetine geçişin bazı sebepleri vardır: Rus kültürü gelişen ve zamanla sınırlarını genişleten bir siyasi yapıya sahipti ve diğer kültürlerle nazaran kültürel ve dini olgunluğa erişememiş sürekli dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir ortamda varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bu nedenle farklı grupları ve kültürleri bir çatı altında toplamak için ihtiyaç duyulan ortak inançların sağlanması için tek tanrılı bir din olgusunun toplumla özdeşleşmesi ve birleştirici gücünün kullanılması gerekmektedir (Dualı, 2013: 68). İkincisi ise Bizans dini ideolojisinin, diğer dinlere özellikle paganizme karşı takındığı sert tutumudur. Bizans, Hristiyanların putperestlerle(paganlarla) ilişki kurmasını yasaklamış ve dolayısıyla toplumdaki dini yaşantılara müdahalede bulunmuştur. Bu nedenle, Bizans toplumunun içerisinde yaşayan Slavlar Hristiyanlığı tercih etmek zorunda kalmıştır. Üçüncü olarak, Vladimir, Ortodoks Hristiyanlığının kabulü ile Avrupa devletleri ile Kiev devleti arasındaki dini eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Din algısı o topluma/devlete bir yücelik kültürü katarak muhafazakarlık bilincini topluma empoze etmiştir. Zira, Rus paganizmi son derece primitif ve

zenginlikten yoksun olduğu için semavi dinlerle rekabet edememiştir. Son olarak ise, 8. yüzyıldan itibaren Bizans devleti bölge halklarına yoğun misyonerlik faaliyetlerini sürdürmekteydi. Ayrıca Rus tüccarların ticari amaçlar ile sürekli Bizans şehirlerini ziyaret ederek aynı zamanda kültür alışverişinde bulunmaları, dini açıdan da Bizans'ın etkisi altında kalmalarına yol açmıştır. Bu nedenlerden dolayı, Vladimir Rus toplumunun bu yücelik ihtiyacını anlayarak yeni bir din arayışı içerisinde girmiş ve Ortodoksluk 'ta karar kılmıştır (Caşın,2015:39).

Tüm bu nedenlerden dolayı Kynyaz Vladimir, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini seçmiş ve halk tabanında da kabul edilmesini sağlamıştır (Dualı,2013:69). Böylelikle Rus devlet egemenliğinin ve Ortodoks aleminin Bizans yıkıldıktan sonra bile hamisi ve koruyucusu olmuş, devlet geleneğine ve topluma nüfuz eden bir özellik taşımıştır. Günümüzde, Rusya kendisini hala Ortodoks öğretisinin hatta bütün Hristiyanlığın temsilcisi olarak kabul etmekte ve doğru inancın Katolik ve Protestanlıkta değil Ortodoks öğretilerinde olduğunu savunmaktadır.

2.1.2. Otokrasi ve Mutlakiyet Kimliğinin Oluşumu

Rus Devleti'nin kurulmasında önemli adımlar atan Kiev Knezliği bir başka değişim sürecine girmiştir. Doğuda Cengiz Han liderliğinde yükselen Moğol Devleti, Rus topraklarına kadar ilerlemiştir. 1237 yılında Büyük Moğol ordusunun temel amacı bölgeyi yöneten birçok prensliği birbirinden koparıp birleşik olan Kiev Knezliğini parçalamak ve bölgeyi ele geçirmektir. Bu minvalde, Moğol Ordusu, Kolomna'ya ve ardından Moskova'nın da sınırlarına dahil olan Suzdal Prenslğine doğru alanını genişletmiş, ardından Moskova'yı ele geçirmiştir. Cengiz Han'ın en yaşlı torunu olan Batu Han iki üç ay gibi kısa sürede Kiev Knezliği'ne ve daha sonrasında Macaristan, Polonya, Avusturya steplerine kadar ilerleyerek bütün Rus ve Slav topraklarını hakimiyeti altına almıştır. Batu Han daha fazla Avrupa içlerine ilerlememiş 1241 yılında İdil nehrinin aşağı mecrasına dönerek Altın Orda devletini kurmuş bütün Rus topluluklarını himayesi altına almıştır. Altınordu Devleti'nin hakimiyeti altında kalan Ruslar Moskova Knezliği vasıtasıyla Batu Han'ın himayesine sığınarak tamamıyla yok olmaktan kendilerini korumaya çalışmış ve zamanla güçlenme politikası yürütmüşlerdir (Caşın,2015:41).

Moskova Knezliği, Altınordu Devleti'nden ticari ve siyasi imtiyazlar almış ve dini ideolojinin birleştiriciliğini de kullanarak sistematik bir şekilde bağımsızlıklarını elde etmek için çabalamışlardır. Üç asıra yakın Altınordu devletinin himayesinde yaşayan Ruslar, Mođollardan devlet ve ordu teşkilat yapısı ve kùltürel açıdan oldukça etkilenmişlerdir. Moskova Knezliği, kendi siyasi yapısını organize edip, sonrasında diğer Rus Knezliklerini de örgùtleyip yeniden birlik olma dùřüncesi içinde olmuştur. Aynı zamanda Timurlenk ve Altınordu devleti arasındaki güç mücadelesini iyi takip eden Moskova Knezliği, Altınordu devletinin güç zafiyetinin arttığı noktada adım adım genişlemesini sürdürmüştür. Moskova Knezliği, Rus arlık devletinin ve ardından imparatorluğunun oluşmasında temel taşları oluşturmuştur (Yakubovskiy, 2002: 20-32). Moskova Knezliği, Rus ulusal birliğinin sağlanmasında Ortodoks Hristiyanlık öğretisinin birleştirici gücünden faydalanarak aynı din, aynı coğrafya ve aynı tarih olgularıyla Rus toplumlarında milli bilinci oluşturmuş ve Rus milliyetçilik duygularının gelişimini sağlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra Bizans imparatoru XIII. Konstantin kardeşi Mora despotu Thomas'ın Kızı Sofya ailesiyle birlikte İtalya'ya kaçmıştır. Daha sonra Bizans Prensesi Sofya ile Moskova Knezi Ivan 1469 yılında evlenerek Bizans kimliğinin Rus kùltürüne geçişini daha da hızlandırmıştır. Bizans imparatorluğunun meşru halefi ve Ortodoksluğun tek mirasçısı sıfatının Ruslara taşınması ile birlikte, Moskova'da kurulacak Rus devleti fikrinin temelleri güçlenmiştir (Caşın, 2015:42).

2.1.3. III. Roma Teorisi

III. Ivan kendisine ortodoksluğun hamisi olarak bir rol biçmiştir ve aynı zamanda 43 yıl gibi uzun bir süre Moskova Knezliğinin gelişiminde tek devlet, ortak din, ortak kimlik/kùltür ve egemenlik fikrini sürekli güçlendirmiştir. Bu anlamda Rusların tekrar teşkilatlanması noktasında önemli bir rol üstlenen III.İvan Rus devletinin oluşumunun da temellerini atmıştır. Bu temel, III. Roma doktrini ile daha da sağlamlaşmıştır. Ortodoksluğun tek muhafızı olarak kalan Moskova'yı Rahip Philotheous şöyle dile getirmiştir (Kort, 2015:42).

Kort (2015) "Daha önce Dünya hakimiyetinin merkezi Roma idi. Sonra Yeni Roma (Bizans) oldu. Her iki Roma da düştü. Fakat Üçüncü Roma'yı temsil eden devlet olan Moskova hala ayakta ydı ve amacı bu mirası alıp daha da ilerilere taşımak olmuştu.

III. Roma son roma olacaktı çünkü “mukaddes teslis üçlemesi gereğince” Dördüncü Roma olamayacaktı. Dolayısıyla Moskova dünya hakimiyetinin yeni ve son merkezi olacaktı.” (42)

Üçüncü Roma doktrini ulusal kimliği şekillendirmiş topluma yeni bir ufuk ve bilinç katarak Rus ulusuna bu anlamda bağlayıcı bir güç teşkil etmiştir, yayılcılık esaslarını bu doktrinden gelen dayanakla şekillendirmişlerdir. Doktrin, iç ve dış yansıyan boyutları olmuştur. Bir yandan, Bizans devletinin varisi olarak kabul edilen İvan Rusya’sı devletin genişlemesini Bizans devletinden almış olduğu tarihi miras ile arttırmış ve bu bilinçle emperyal düzeni meşrulaştırmıştır. Bu doktrin ile beraber Rus Ortodoks kilisesi gerçekte ulusal bir kilise olmasına rağmen, emperyal düşüncenin ideolojik zemininin kurumsallaşmasında etkili olmuştur. Kilise III. İvan’dan itibaren iktidarı meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmaya başlandı ve halkın değil devletin/hanedanın kilisesi konumunda işlevini sürdürdü. Kilise, dünya üzerindeki Ortodoksların birliğini temsil ederken, aynı zamanda Knez’in meşruiyet kaynağını oluşturmaktaydı. Bu dönemde Bizans’a ait bütün töre ve törenler Rus sarayına sokularak Rus toplumuna işlendi. Knez III. İvan’ın otoritesi ilahi kaynaklı hale geldi ve “Devlet, Vatan ve Din” i temsil eden bir Knez haline gelmiş oldu. III. İvan, artık sadece Moskova kentinin Knez’i değil giderek büyüyen devletin başıydı ve Rus feodal beylikleri onun egemenliğini tanıdı. “Rusların yurdu” artık sadece Moskova değil, bütün Rusya’ydı.” III. İvan, Rusya’da otokrasiyi hâkim kılan ilk Rus Knez’dir. III. İvan’dan sonra yerine geçen III. Vasili zamanında otokrasi kimliğini Rusya’da biraz daha yerleştirerek, Moskova’nın egemenlik alanı dışında kalan Pskov ve Ryazan Knezlikleri Moskova’ya tabi kılınmasına sebep oldu. Böylece Moskova Knezliği’nin etrafında birleştirilen feodal beylikler egemenliklerini devrederek “Velikoross” yani Rus devleti olarak bir bütün devlet haline gelmişlerdir (Kurat, 2014: 120-125).

2.1.4. İmparatorluk Kimliği

Büyük Knez III. Vasili 1533’te öldükten sonra yerine IV. Ivan geçmiş ve Rus ulusal kimliğini tarihsel süreçte bir aşama daha yükselterek 1556 yılında Tatar şehirlerini ele geçirmiş Rusya’nın çok uluslu bir imparatorluğa dönüşmesine sebep olmuştur. IV. İvan’ın karakteri 16 yaşında Çar olarak tahta geçene kadarki süreçte oluşmuştur. Bu

karakter, Çar olmadan önce Hanedan'ın içerisindeki tahtı ele geçirme uygulamaları sonucunda "naibe" sıfatıyla devleti İvan tahta çıkana kadar yöneten Annesi Yelena'nın Boyarlar tarafından öldürülmesinden IV. İvan'ın psikolojik olarak etkilenmesiyle oluşmuştur. Bu durum, IV. İvan'ın kindar, şüpheli ve acımasız bir Çar olmasına sebebiyet vermiş, nitekim iktidarın sonraki yıllarında izlenen siyasette Çar İvan'ın bu karakteristiğinin izlerini görmek mümkün olmuştur. IV. İvan, mutlak iktidar kavramını savunmuştur. Bunu atalarından gelen soyağacına dayanan meşruluk inancı ile yapmıştır. Böylece sınırsız bir iktidar ile insanlar ve mallar üzerinde tam otorite sağlamış, emperyal yayılmacı anlayışı en üst seviyede uygulayarak önünde bulunan iç ve dış tehditleri kaldırmayı amaçlamıştır (Ascher, 2002:33-35).

Bir Rus devletinin kuruluşu noktasında, geçmişte devletlerin yok olmasına yol açan iç krizlerden bu devleti sakınma gerekliliği, özellikle açgözlü komşularından korunma ihtiyacı, düşmanların akınlarına son verme ve sonrasında devleti koruyucu sınırlar sağlamak üzere genişleme olgusu gibi hususlar devletin güçlü, merkezî ve otoriter olmasını gerektiriyordu. Teşkilatlanamamış, güçlü bir toplum hakimiyetini kanıtlayamamış bir iktidarın ve onun temsilcilerinin otoritesini dayatmak imkansızdı. Direnmelerin ve hanedanı ele geçirmek isteyen devletin içindeki güçlerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun için eğilmez bir irade ve yukardan yönetilen bir güç gerekiyordu. IV. İvan'ın sistemli bir şekilde uyguladığı devlet şiddeti bundan kaynaklanmıştır. Rus devlet geleneğini ve kültürünü her dönemde etkileyecek bir gizli polis teşkilatı kurdu teşkilatın adı ise "Opriçnina"dır. Bu polis teşkilatı, ilk siyasi Rus polisi olarak tanımlanmış ve sınırsız yetkiler verilmiştir. Bu sınırsız yetkiler devlet otoritesine baş kaldırma ihtimali olan kişilerin tespiti sonucunda ortadan kaldırılmasına kadar genişletilmiştir. Sınırsız terör uygulamasına yol açan bu hükümet sistemi Çar'ın güce sahip olma iradesini yansıtıyordu. İvan'a karşı olan ya da karşı olduğu düşünülen herkes Opriçniklerin hedefi olmuştur. Bu yolla çok sayıda boyar ve din adamı yok edilerek toplumda bir korku yönetimi oluşturulmuştur. Opriçnikler her dönemde Rus devletlerinin hanedanı ya da hükümetleri için kullanılan bir savunma mekanizması olarak Rus siyasi kültüründe yerini almıştır (Dencausse, 2003:59- 63).

Kazançlarla veya kayıplarla geçen IV. İvan devrinin en büyük başarısı bir imparatorluk haline getirilen çok-uluslu bir yapıya büründürülmesidir, bu başarının altında Kazan, Astra Han ve Sibir hanlıklarının ele geçirilmesi yatmaktadır. Ayrıca

devletin iç dinamiklerini kontrol altına almak için kullanılan yöntem otokrasinin korunması için her şeyin yapılacağı anlamına geliyor ve gelecekte tahta geçecek çarlara bir miras bırakılmış oluyordu. IV. İvan 1584 yılında öldü ve yerine ikinci büyük oğlu Fyodor geçmiştir. Fakat Fyodor dindar ve iddiasız, dolayısıyla başarısız biriydi. Bu yüzden ülke bir dönem en güvendiği beylerden olan Bris Gudonov'un denetimi altına girdi (Ascher, 2002: 43). Bu dönemin en önemli özelliği Moskova'da bir patrikhanenin kurulmasıdır. Bu patrikhanenin kurulmasının amacı içte ve dışta var olan Ortodoks kiliselerinin merkezi konumunda olmasıdır. İstanbul ve Antakya Ortodoks kiliseleri halihazırda Rusya Ortodoks kilisesinden yardım almaktaydı ve Rusya bu yardımları göndererek hem o bölgenin Ortodoks halkının sevgisini kazanıyor hem de Ortodoks dünyasının en büyük temsilcisinin kendisi olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Moskova'da kurulan beşinci Patrikhaneden sonra Rusya'da da geçmişte Bizans'ta olduğu gibi Çar ile Patrik yan yana gelmiş oluyor ve Rus Ortodoksluğu, doğu kiliseleri içerisinde en yüksek mevkiye çıkarılmış oluyordu. Rus kimliğine doğrudan etkisi olan bu olaydan başka 1603 ile 1613 yılları arasında çıkan iç karışıklardan dolayı bu süre zarfına "Durgunluk ya da İç karışıklar" devri denmiştir. Bu devirde Rus kültürünün ciddi yara aldığı hatta dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Hanedan üyelerinden otokratik ve meşru bir yönetim kuracak nesillerin gelmemesi üzerine, kendilerini Çar ilan eden asılsız yöneticiler ortaya çıkarak devlet iktidarının sarsılmasına yol açmış ve toplumun devlete olan güvenini kaybetmesine neden olmuştur. Bu aşama Rus siyasi elitinin çözüm noktasında soylu bir Çar ilan etme çabası, hedefleri Rurik soyundan gelen Romanov hanedanına çevirmiştir. Rus tarihinin en büyük tarihçilerinden olan Milyukov, Romanov hanedanından olan Çar Mihail (1613-1645) ve Aleksey'nin (1645-1676) hükümdarlık dönemlerini "Geçiş Çağı" olarak nitelermektedir, bu çağ geçmiş alışkanlıkların terkedilip modern bir Rusya kurulması noktasında bir olgunlaşma safhasını temsil etmektedir (Dencausse, 2003:84).

Romanov hanedanını ilk iki dönemi Rus devletinin sağlamlaştırılması ve yeniden varlığını devam ettirmesi açısından çok önemli bir dönemdir. Çünkü gelen Çar'lar devletin ciddi iç karışıklıkları üzerine ve devletin bünyesinde bulunan siyasi eliti kontrol altına almak şartıyla gelmişlerdir. Aksine bir durum söz konusu olduğunda büyük Rus devletinin sonu gelecekti, Ortodoksluk ve Üçüncü Bizans sona erecek bunun sonucunda komşu devletler tarafından pay edilecekti. Bu aşamada Polonya ve İsveç devletlerinin

Rusya'yı yıkma emellerinin olmasıyla birlikte hemen harekete geçmeleri, sonrasında Rus toplumunun kenetlenerek saldırıları püskürtmesi Rus devletinin hala dirençli ve istikrarlı yöneticilerle tekrar toparlanacağına kanıtı olmuştur (Dencausse, 2003:85-87).

Bu anlamda, yaklaşık 60 sene iktidarda kalan Romanov hanedanının II. Çar'ını siyasi tedbirler olarak Rus hanedanını toplumla entegre ederek dış tehditlerden uzak tutmuş ve sınırlardaki istikrarı yeniden sağlamıştır. Ayrıca, devlet -kilise ilişkisi noktasında Çar Mihail ve Aleksey dinlerine düşkün kişilerdi, bu minvalde Ortodoksluk dini, Rus kimliğinin tek dayanak noktası olduğu için din ve devletin birleşmesi tecelli etmiştir. Din böylece tekrar hem milli şuurun gelişmesinin bir etkeni, hem de hükümdar ile uyrukları arasındaki bağı meşru kılan bir yöntem olma durumunu korumuş, toplumdaki düzensizliği/ ayrılıkları bir çatıda toplamış ve Rus halkını ve devletini kenetlemiştir. Bu dönemde ayrıca dış politika anlamında denge siyaseti izlenerek İsveç ve Polonya saldırılarına karşı Don kazakları ve Tatarlarla ittifaklar kurulmuştur. Dahası, Ukrayna, Rusya'nın güney batısındaki bütün dengeyi tehdit eden dini krizlerin ve iç ve dış çatışmaların sonucunda 1654 yılında Moskova ile birleşti. Böylece, Rus kültürü I. Petro zamanı erişilecek çağdaşlaşma reformlarına Batıya biraz daha yaklaşarak temel sağlamıştır (Kort, 2008: 42). Hükümet ve Ordu içinde Ruslarla karışan Batılılaşmış Ukraynalılar onlara Avrupa fikirlerini ve adetlerini getirdiler, ayrıca o dönemin Avrupası'nda gerçekleşen Rönesans ve Reform açılımları Ukrayna'ya siyasi, dini ve toplumsal olarak etki etmiş, ilhaktan sonra da Rus tekdüzeliğini ve gelenekselliğini kırmıştır. Kiev ile birleşme gerçekleştiğinde, reformist kurumları olan Slav-Latin akademisi, Rusya' dan gelen öğrenci akımına neden olmuş ve yeni fikirler hızla Rus toplumunda yayılmıştır. O zamana kadar tanınmamış Batı fikirleri İmparatorluğun merkezine ithal edilmiştir. Devlet elitleri ise toplumla ters düşmemek adına bu fikirlerin yayılmasını görmezden gelerek benimsemiştir.

Rus kimliğinin değişim parametrelerinde Ukrayna'nın ilhakından sonra ilk Batıcı tezahürler gerçekleşmiştir (Dencausse, 2003: 91-95). Bu değişim daha çok seçkin zihniyetlerde oluşacak toplumun derinliklerine tamamıyla ulaşamayacaktır. Bu anlamda, Rus kültürünü tehlikeye sokacak reformist ve gelenekselci zıtlıklar seçkin ve köylü özelinde de ortaya çıkmış, bunun sonucunda toplumda kültür anlamında büyük uçurumlara sebebiyet vermiştir. Rus halkı bir yandan seçkinlerini Avrupa'ya açan ve atadan kalma doğulu geleneklerini reddetmeye teşvik eden bu değişikliği kendi köklerine

adeta bir ihanet olarak algılamıştır. Aslında bu etkilenme Moskova ve bir iki şehirden öteye geçmemiştir, fakat değişimin seçkinlerle olması toplumu yönlendirme kapasitesinden dolayı risk barındırmıştır. Rus kültürüne göre bu sapkın Batı adetleri taban ile seçkinler arasında kültür çatışmasına neden olmuş, toplumdaki bu farklılıklar insan davranışlarına da nüfuz ederek toplumun daha da bölünmesine sebebiyet vermiştir. Rus devleti imparatorluğa dönüştüğü dönemde toplumun bütünü bir araya getirerek farklı kültürlerin birbirleriyle çatışmadan yaşadığı ortak bir kimlik oluşturma arzusu, Rus siyasi elitlerinde özellikle Çar Aleksey'den sonra tahta geçen Çar Büyük Petro'da daha da hissedilmiştir (Riasanovsky, 2000: 168-169).

2.2- Çarlık Rusya İmparatorluğu

2.2.1 Batılı Kimliğin Oluşumu

17. yüzyıl devri boyunca ülkenin sosyo-ekonomik dinamiklerindeki değişimler 18. Yüzyılda daha kurumsal hale getirilerek Orta Çağ Rus devletinin Rus imparatorluğuna dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Mutlakiyet, hukuksal bir tabana dayandırılarak ekonomik anlamda üretilenler dış pazarlara açılmış ve Rusya'ya dışardan ürünler getirilerek uluslararası alanda bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Hukuksal metinler oluşturulup anayasal bir sisteme geçiş hazırlığı aşamasına girilmiştir. Düzenli ordunun kurulması noktasında önemli adımlar atılmış ve son olarak kültürel yapı daha laik ve Batı tarzı bir değişikliğe uğramıştır (Devlet, Sariahmetoğlu, 2013: 99).

Çar I. Petro iktidara geldiğinde hedefini belirlemiş ve buna yönelik politikalara azami ölçüde dikkat ederek planlamıştır. Bu dönemde Rusya'nın sınırlarının genişleme güzergahına bakıldığında denizlere ulaşma ülküsü fark edilmekteydi. Bu yüzden, Çar Petro, Avrupa'ya giderek oradaki denizcilikle ilgili bilgileri öğrenip Rusya'da uygulayarak büyük atılımlar yapmıştır. Tabi ki, Avrupa'ya gittiğinde sadece denizcilikle ilgili bilgileri değil oranın kültürel ve toplumsal öğelerinin de Rus toplumunda olması gerektiğini savunmuştur (Ascher,2002: 59). Halihazırda Rus toplumu bu dönüşüme hazır olmasa da Ukrayna'nın alınmasından sonra temelleri atılmıştı ve halk giderek Batı tarzı politikalara alışmaya başlamıştı. Geleneksel ve dindar Rus kimliği giderek reformcu, laik ve Batılı tarzda değişimlere uğramıştır. Bu değişimin en önemlileri; Geleneksel Rus giysilerinin yerini Batılı giysilerin alması erkeklerin sakal bırakmalarının yasaklanması

ve miladi takvime geçilmesi idi. Çar Petro bu değişimle uyguladığı politikaları savaş başarılarıyla desteklemiş ve meşrulaştırmıştır.

Reformlardan sonra Petro ilk olarak Osmanlı İmparatorluğundan Azak kalesini aldı. Azak kalesi denizlere açılmak için ilk girişimdi ve bu girişim Azak denizine ve oradan Karadeniz'e açılarak başlamıştır (Dencausse 2003:104-107). Diğer taraftan kuzeyde İsveç, Fin ve Riga körfezlerini ele geçirerek Baltık denizini de çevrelemiştir. Çar Petro'nun bu başarıları halk tabanında reformlara olan desteği arttırdı ve meşruiyeti sağladı. Bu dönemde, Rus kimliğinin dönüşümü, Batılı reformların kabullenilmesi ve emperyal bir şekilde Rus etkisinin giderek dünya üzerinde yayılması ile gerçekleşmiştir. Bürokrasinin ve halkın eğitimi için ciddi reformlarda bulunan Çar Petro, devlet hizmetine girmek isteyen devlet adamlarının önemli bir eğitimden geçmesini sağlayarak hizmet sektöründe atılım gerçekleştirmiştir. Sürekli savaşların içerisinde olan Rus ordusunu modernleştirerek o dönemin askeri teknolojilerini takip etmiş ve Rus ordusuna uygulamış, ayrıca askerlik hizmetini herkese zorunlu hale getirerek orduda sürekliliği sağlamıştır. Bu hususta gerçekleştirilen düzenlemeler bir çeyrek yüzyılda Rus kimliğinin görünümünü değiştirmiş ve bu görünüm Sovyet devrimine kadar sürmüştür (Dencausse 2003: 110-111).

Çar Petro, yaptığı işlerin muhatabı olarak halkı gördüğü için halkın iyiliğine büyük önem vermiştir. Devlet işleyişinde yapmış olduğu politikaları halk nezdinde karşılığını takip ederek ilerlemiş kamu yararı ve halkın gelişimini ön planda tutmuştur. Bu yüzden, önceden Rusya'da iç ve dış politika gizli yapıydı ve halka herhangi bir şekilde açıklama yapılmazdı bu yüzden halkla iktidar arasında bağlar kopuk bir şekilde politikalar uygulanırdı. Çar Petro, 1703 yılında ilk Rus gazetesi olan "Vedomostii" 'yi kurarak halka iç ve dış politikalar ile ilgili bilgilendirmeler yapmıştır (Riasovonsky, 2000:263). Fakat bu gelişimin dezavantajları da olmuştur, halk bilgilendirmelere karşı tavrı alıp isyanlara kalkışmış ve otokrasi kültürü sarsılmıştır. Ülkenin uçsuz bucaksız genişliğinden dolayı 1708 yılından itibaren eyalet reformları yapılmış, ülke 50 eyalete ve onların alt bölge yönetimlerine bölünerek yönetilmeye başlanmıştır. Eyaletlerin özerk oluşu farklı kültürlerin bölgelerde hakimiyet elde etmesine ve bölgelerin farklı kimliklere sahip oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bazı bölgelerde Batılı açılım ve düşünceler hakimken bazı bölgelerde ise geleneksel Ortodoks Rus kimliğinin etkisi görülmüştür. Çar Petro, Ortodoks kilisesini muhafazakâr, cahil, geri kalmış olarak görüyor ve yapacağı

reformlara bir engel teşkil edeceğini düşünüyordu, ona göre kilisenin yeni Rusya’da yeri yoktu çünkü kilise eski Rusya’yı temsil ediyordu. Bunun akabinde, 1700 yılında ölen Patrik I. Adriand’dan sonra kiliseye patrik atamadı ve senatoya bağlı bir yapıyla kilise devlet tarafından yönetildi (Riasanovsky, 2000: 211-212).

1721 yılında ise Patriklik tamamen kaldırılarak din işleri bakanlığını temsil eden “Sen Sinod” kurumu oluşturuldu. Bu kurumun başına da kilise mensubu olmayan kişiler getirildi, Rus devleti hızla laikleşme yönünde ilerleyerek din ve kilise ile bağlarını koparmıştır. (Dencausse, 2003: 115-120). Fakat burada sorulması gereken soru şuydu: Önceden iktidarın meşruluğunun teminatçısı ve halk nezdinde karşılığı olan kilise olmazsa iktidarın meşruluğu nasıl sağlanacaktı? Bu sorunun karşılığını Başpiskopos Teofan Prokopoviç vermiş ve bir doktrin hazırlamıştır. Bu doktrine göre, mutlak siyasi iktidar zaten doğa durumunda insanların birbiriyle çatışmaya girmesi sonucunda ortaya çıkacağını ifade ediyordu. Bu anlamda toplumu bir aileye benzeterek, iktidarın aile fertlerinin emniyetini ve yaşamını devam ettirmesi için gerekli koşulları sağlaması halinde meşruiyetini sağlayabileceğini ve saygı duyulabileceğini ifade etmiştir. Bu otorite manevi bir otoriteden kaynaklanmaktadır ve iktidar aile babasına benzetilmiştir. Petro zamanında birçok Batılı reformlar yapılmış bazıları ise bilgi ve yetkin insan eksikliğinden dolayı gerçekleştirilememiştir. Fakat Petro’nun Rus kimliğinin değişimindeki etkisi tartışılmazdır. Bir kısmı, Petro için geleceğin adamı, Rusya’yı modernleştirerek kalkındıran ve geleceğe çeken insan olarak ifade ederken, başkaları ise gelenekselliğe ve Ortodoksluğa yani kalıplaşmış Rus kimliğine karşı bu savaşını zorbalıkla ve baskıyla yaptığı için hatta isyanlar, açlıklar ve bastırmalar sonucunda ölen birçok insanın sebebi sayarak onu Deccal veya gerçek Rusya’nın düşmanı olarak tasvir etmiştir (Dencausse, 2003:123-124).

1725 yılında Petro’nun ölümünden sonra gelen bütün Çar ve Çariçeler aslında Petro’nun açmış olduğu yolda ilerlemek üzere politikalar üretmişlerdir. Modern anlamda bütün hükümdarlar çağdaş bir çizgide toplum üzerinde reformları uygulamaya çalışmış ve Batı düşüncesini reformlarının içine aksettirmişlerdir. Rus kimliği böylece çağın şartlarına göre Batıcı çizgide devam etmiş ve modernleşme olgusuyla birlikte bir değişime uğramıştır. Böylece, Rusya kültürü Petro’dan sonra gelen hükümdarlar tarafından sadece bir araç olarak kullanılmış ve tam olarak benimsenememiştir.

2.2.2. Anayasalcı ve Aydınlanmacı Kimlik

Petro'dan hemen sonra tahta geçen II. Katerina (1762-1796), Fransız aydınlanma felsefesinin etkisinde kalmış ve Rusya'nın anayasaya dayalı bir devlet olması gerektiğini savunmuştur. Fransız filozof Montesquieu'den etkilenerek otokrasiyi sarsacak "güçler ayrılığı" ilkesinin getirilmesini istemiş fakat sadece tasarıda kalmıştır. Ekonomik anlamda liberal politikalar izleyerek özel mülkiyete ve ticaret serbestliğine büyük önem vermiştir. II. Katerina'nın dış politikası daha çok Polonya ve Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaşmıştır. Rusya'nın Osmanlı devleti ile yapmış olduğu savaşta Kırım'ın ele geçirilmesi sıcak denizlere inme politikası anlamında büyük bir adım olmuştur. Hukuksal reformlarla adli eşitsizliği çözmek ve köleliği kaldırmak isteyen Çariçe soylu sınıfının engelleriyle bunu tam olarak başaramasa da Çariçe'den sonra gelen Çar'lar için bu reformlar bir hedef oluşturmuştur (Ascher, 2002:70-71).

I Alexander tahta çıktığında II. Katerina devrinin kanunlarını tekrar uygulamakla birlikte liberal ve Batıcı uygulamaları kullanarak Avrupa'daki denge siyasetinde kendisine bir yer aramaktaydı. II. Katerina ve I. Alexander dönemlerinde Batıya olan fazla ilgi ve soyluların Batı tarzı eğitim göremekle kendi kimliklerini oluşturmaları yapılan reformları yeterli bulmayarak isyan etmelerine sebep oldu ve ilk seçkin ayaklanması olan Fransız Aydınlanması taraftarı olan Dekabristler, Avrupalı fikirlerin cazibesine kapılarak medeni bir toplum yaratmak için Rus tarihinin ilk devrimci isyanına kalkıştılar. Dekabristlerin istekleri tatmin olmadıkları reformların daha köklü ve toplumu medenileştirici bir şekilde yapılması gerektiği idi. Fakat liberal seçkinlerin bu isteklerinin toplum nezdinde bir karşılığı yoktu. Rus kimliği hala gelenekselci ve dindar çizgisini koruyor Batıya bir öteki ve düşman gözüyle bakıyordu, toplumdan herhangi bir karşılık bulamayan Aydınlanmacı seçkinlerin devrim hareketi bu yüzden başarısızlıkla sonuçlanmıştır (D' encausse, 2003:140).

2.2.3. Pragmatik Milliyetçi Kimlik

Bu girişimden ders çıkaran I. Nikolay daha despot ve otokratik bir tavır sergileyerek Batıcı bürokratları ve seçkinleri tasfiye ederek toplum düzenini sağlamıştır. Toplumda dolaşan devrimci fikirleri denetleyerek bütün tedbirleri aldı. Sansür, toplumsal hayatın çeşitli sektörlerini denetleyen komiteler ve siyasi polis gibi uygulamaları ile sıkı

bir politika izledi. Bu politikalarından sonra Ruslar Avrupa'dan koparak hala toplumun devam ettirdiği gelenekçi ve milliyetçi yöne dönmüştür. I. Nikolay, Rus tarihinin ve tahtının istikrarının temel taşı olarak gördüğü otokrasi ve sistemin manevi bütünlüğünü sağlayan Ortodoks kilisesinin önemini vurgulayarak kiliseye bağlılığını her zaman dile getirmiştir. I. Nikolay yapmış olduğu eylemlerle Avrupa devletlerini karşısına alarak Rusya'nın kendi içerisinde güçlenmesini sağlamaya çalışmış fakat Avrupa teknolojisi ve bilimini kullanmayı reddederek bunda da başarılı olamamıştır (Ascher,2002: 96-97).

II. Aleksandr ise yüzyılın gerekliliklerine dikkat ederek içten gelişme siyasetini uygulamış ve Rus kültürünü koruyarak sadece Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini kullanarak pragmatist bir şekilde hareket etmiştir. Her zaman tartışılan bir mesele olan toplumun yaklaşık %40 'ına tekabül eden köylü ve kölelerin azad edilmesi noktasında bir girişimde bulunmuştur, diğer taraftan seçkin ve liberal sınıf kendi konumlarının sarsılacağını düşündüklerinden bu düşüncenin karşısında olmuşlardır. Fakat II. Aleksandr geciken köylü reformunun bir ayaklanmaya sebebiyet vereceğinden endişelenmekteydi ve soylu sınıfın engellemelerine rağmen köleliği kaldıran yasayı yayınlamaya Rus toplumunda bir dönüşüm çağını başlattı. Bunun ardından köylülerin kendi toprağını işleme noktasında adımlar atarak "zemstvo" denilen toprak komünleri kurarak tarımın gelişmesine katkı sağladı ve köylülere toprak hakları verdi. Adalet alanında da yaptığı reformlarla rüşvet ve eşitsizliği engelleyerek topluma güven sağladı. Dış politika anlamında da hem Asya'ya yapmış olduğu seferler ve kazanımlar hem de Slav etnik siyasetini kullanarak Doğu Avrupa ve Balkanlarda bir bağ kurma politikası ile Rus kimliği Avrasya modeline evrilmiştir (Kort, 2008:95-96). Kendi çağına uygun olarak toplumu değişikliğe zorlamadan ama çağın şartlarına göre reformları Rus kültürüne uyarlayarak yapma iradesini gösteren II. Aleksandr bunu baskıyla ve zorlamayla değil faydacı bir amaçla yapmıştır. Modernleşme projesinin meşalesini taşıırken, yine modernleşme isteyen insanlar tarafından eski Rusya'ya ait şiddet ve aşırıcılık geleneklerinin çıktığını görmüştür. Bu geleneksel radikalizm II. Aleksandr'ın da sonunu getirmiş ve reform ihtiyacının tekrar önünü kesmiştir.

III. Aleksandr, Rus toplumuna karşı baskıcı olan bir tutuma bürünmüştür. Bunu, Rus olmayan topluluklara ve ortodoksluktan başka inanca sahip olanlara daha şiddetli göstermiştir. Rusya imparatorluğu, "Rus ve Ortodoks"tur "diyerek toplumda milli bir şuur yaratmak için etnik ve dini tarihi mirası kullanarak milliyetçilik akımının yükselmesine

sebebiyet vermiştir (Ascher, 2000:112-115). III. Aleksandr ülkesinin modernleşmesine katkıda bulunmak istiyordu, fakat bunu toplumsal ve siyasi alanda değil daha çok ekonomik alanda ve uluslararası politikada yapılması taraftarıydı. Ekonomik alanda tekstil, metalurji, petrol gibi sanayi dallarında ciddi gelişmeler görüldü ve yabancı yatırımcıları Rusya'ya çekti, ayrıca demiryolları %40 oranına kadar genişledi ve sanayi yüksek oranda büyüdü fakat sanayiye yapılan aşırı yatırım kapitalizmi topluma aksettirerek ekonomik uçurumlara sebebiyet verdi. Köylü komünü III. Aleksandr'ın yapmış olduğu sanayiye olan aşırı yatırımdan olumsuz etkilendi ve daha da fakirleşti. Köylüler üzerindeki vergiler arttırılarak sanayi yatırımlarına aktarılıyordu. Tarım politikalarının modernleşmemesi kötü hasadı, kolera salgınlarını ve açlığı beraberinde getirdi. Baskı altında kalan, açlıkla mücadele eden ve üretim gayretlerinin ancak kendisine yetmesi durumu köylüyü toprağa karşı ihmalci bir tutuma sürükledi. Ardından, bu dışlayıcı tutum sanayi alanında çalışan işçilere de sıçrayarak kapitalizmin toplumun alt tabakasını boğmasına neden oluyordu. Bir isyan teşvik ediliyor belki de Sovyet devriminin tohumları bu memnuniyetsizlik ve dışlama politikasından kaynaklanıyordu. Dönemin Rus entelijansiyası alt tabakanın isteklerini üst tabakaya iletmek için oluşan her iki taraf için saygın bir modeldi. Bu grup 18 ve 19. Yüzyılın başında Alman felsefesi ve Fransız modernleşmesi arasında bir ideolojik yapılanmaya sahipti ve ayrıca Rus toplumunun geleneksel öğretilerine hâkim ve korumacı bir yapıları vardı (Dencausse, 2003: 170-171).

II. Nikolay zamanına gelindiğinde otokrasi kendini daha ciddi tedbirlerle göstermiş ve yükselen değişim ihtiyacına herhangi bir karşılık veremez hale gelmiştir. 20. yüzyılın başından itibaren Rusya'da bir kriz atmosferi yerleşmişti, işçi karışıklığı, öğrenci eylemleri ve köylünün başkaldırısı II.Nikolay'a herhangi bir otokrasiden taviz ihtiyacına sevk etmedi. Daha sonrasında halkın daha kalıcı reform ihtiyacına karşılık küçük tedbirler olsa da 1905 yılında olan Sn. Petersburg'daki "kıızıl pazar" ön devrimini engelleyemedi. Bu dönemde Rus entelijansiyası, bu kötü gidişin kapitalist gerçeklerden kaynaklandığına işaret ederek Avrupa'da doğan kapitalizmi bu zulmün kaynağı olarak addeden Marksizm'in etkisi altındaydı ve öğretilerini topluma yaymaktaydı. II. Nikolay, tedbir olarak bir meşrutî monarşinin kurulması gerektiğine ve Duma meclisinin oluşturulmasına ikna olsa da artık grevler ve sokak gösterileri bütün şehirlere yayılmıştı (Dencausse, 2003:191-193).

Rus kimliğinin değişmez otokrasi ve geleneksel kültürü Fransız ve Alman aydınlanmacılığı tarafından değiştirilemedi fakat Marksizm tarafından kökten bir devrimle değiştirilerek Rus Ortodoksluğu ve Slavlığı tamamıyla toplumun izlerinden silinmek istendi. Ulus-üstü bir kimlik olarak toplumun alt kesiminden gelen bir çağrı ile sosyal hakların halka eşit bir şekilde dağıtılacağı sosyalizm kimliği Rus kimlik dinamiklerine işlenecektir. Otokrasinin sebep olduğu hak ihtiyacı sosyalizm tarafından giderilmek istense de başka bir otokrasi kültürü mü meydana gelmiştir? Özgürlükler ne kadar sağlanmıştı? Sovyet kimliği yeni bir Rus geleneği mi yarattı yoksa var olan geleneğin üstünü kapatarak yapay bir anarşizm mi yarattı? Rus kimliğinin içinde Marksist anlayışlar alınabilir mi yoksa Marksist yapı kendini Rus devletinde canlandıran cansız bir virüs müdür? Lenin, Stalin, Krushev, Breznev ve Gorboçev gibi liderlerin politikalarında Marksist kimliğin dönüşümü nasıl gerçekleşti ve dış politikaya yansımaları nasıl olmuştur? Bu bağlamalar da Sovyet kimliği incelenecek ve analiz edilecektir.

2.3. Sovyet Dönemi Kimlik Kökenleri

2.3.1. Marksist/ Leninist kimlik (1917-1922)

Ulusal kimlik ve devlet politikası gelenek ve inanç bağlamında Sovyetler Birliğinin çarpıcı karakterinin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Tarihte hiçbir devlet ideolojik kurgular üzerine ve bu kadar etkileyici bir dinamizme bağlı kalarak dünya siyasetini şekillendirmemiştir. Sovyetler Birliği'nin Çarlık Rusya'sından kalma çok uluslu etnik/toplumsal yapısı ve siyasi olarak elde ettiği kazanımlar sonucunda bünyesinde farklı cumhuriyetlerin bulunması bu bütünleştirici ideolojinin devlet-üstü bir kimliğe bürünmesine neden olmuştur. Etnisite, din ve Rus milliyetçiliğine dayanan Rus ulusal kimliği bastırılırken, bütüncül/enternasyonal Rus kimliği, hem farklı etnik grupların ayrılıkçı milliyetçiliğini tahrik etmemenin bir yöntemi olarak kabul edilmiş hem de kültürel ve sosyal anlamda bir üst-kimlik olarak Sovyet kimliğinin üretilmesine katkıda bulunmuştur (Dağı, 2002: 79).

Marksist ideolojinin toplumsal ve siyasi boyutu olan komünizm dünya çapındaki eşitlik ilkesinin gerçekleşebilmesi için burjuva sınıfının baskı aracı olarak tanımlanan

kapitalist devletin proletarya yönetimi ile ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir düşünceye sahiptir. Sovyetler Birliği'nin oluşturulup İşçi sınıfının öncülüğünde Ruslara özgü devrim bilinci sağlamak ve dünya genelinde uygulamak temel hedeflenen amaçlardır.

2.3.2. Milli Bolşevizm

Lenin ve Bolşevikler, Marksist ideoloji çerçevesinde milliyetçiliği kapitalist gelişmenin bir mahsulü olarak ele almışlar bu yüzden ilgi göstermemişlerdir. Milliyetçi algıyı reddederek Marksist söylem eşliğinde sınıf bilincini ulusal ve uluslararası alanda bireysel ve kolektif kimliklerin kurucu unsuru olduğunu belirtmişlerdir. Bu kuruluş amacıyla, Lenin Rus toplumunun küresel güç olabilme yolundaki mücadelesini enteryonalist olarak tanımlayarak dünyadaki bütün işçileri toplayıp Moskova merkezli bir dünya devrimi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Emperyalizmi kapitalizmin en son evresi olarak tanımlamasıyla birlikte o dönemde koloni olarak kalan devletlerdeki halkları da bağımsızlık mücadelesine teşvik ederek dünya genelinde küresel ekonomiye savaş açmıştır. Gerektiğinde milliyetçi söylemi kullanmaktan çekinmeyen ve genel olarak evrensel sosyalist ideoloji ile beslenen rejim Rus ulusal kimliğini sistemin ilerlemesinde bir açmaz olarak nitelemiş ve Sovyet kimliği olarak yeni bir kimliğin yaratılmasının şart olduğunu belirtmiştir. Bolşevikler hükümeti ele geçirdikten sonra Rus kimliğine ters düşmeyen bir otokrasi rejimi kurmuş ve devletin tek elden yönetilmesi noktasında kararlı olarak bütün sosyal ve ekonomik alanları devlet üzerinden eşit dağıtım politikasıyla kaynakları halka dağıtarak toplumun her kesimini kontrol altına almıştır (Riasanovsky, 2000: 421-424). Tıpkı Çarlık Rusya'sında olduğu gibi "ulus-üstü" bir politika anlayışı ile "sosyalist kimlik" üst kimlik olarak geliştirilmiş ve Marksist ideolojinin değer ve sembolleri ön plana çıkarılmıştır.

Devrim sonrası süreçte yeni ekonomik planlar yapılarak iç savaş sürecinin yıkıntıları tamir edilmeye çalışılmıştır. Yeni ekonomik planda her türlü özel hayat ortadan kaldırılmış, kişiye özel topraklar, endüstrileşmiş fabrika sahipleri ve özel teşebbüsler kaldırılıp devletin hazinesine tahsis edilerek halka pay edilmiş ve insanlar sadece devlet için çalışmaya başlamıştır. Bu durum toplumda yaşayanları homojenleştirerek farklı uluslar arasında Sovyet üst kimliğini tesise yöneltmiştir. Ekim devrimi öncesi Lenin

gerektiğinde milliyetçilik söylemlerinin self determinasyon hakkı olarak kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. Böylece sosyalist hareketlerin oluşumunda öncü rolü olan devrimci hareketleri ilk önce Rus toplumuna daha sonra tüm dünyaya yaymak istemiş ve bu düzenin devamlılığın şekli şartlarını oluşturmuştur. Stalin ise Sovyetler Birliği'nin ulusal kimliğinin tesisini “biçimde ulusal, özde sosyalist” diye özetlemiştir (Dağı, 2002:82). Fakat, Sovyet sosyalizminin siyasal güç bağlarının, devletin üniter siyasal yapısı ve toprak bütünlüğünü tehdit eden noktaya gelmesi, Moskova'nın Rus milliyetçiliğini öne çıkaran politikaları kullanmasına neden olmuştur, çünkü siyasi istikrar ancak bu şekilde sağlanabilir görüşündeydiler.

2.3.3. Milli Komünizm ve Otokrasi kimliği (1923-1952)

Sovyet yönetimi Stalin iktidarında Marksist ideolojinin yetersiz kaldığı ve farklı yorumlanmasının ayrışmaya sebep olacağı endişesiyle zaman zaman Rus milliyetçiliğini öne sürerek Marksist ideolojinin Rus halkıyla bir bütün ideoloji algısını toplumda yer etmiştir. Jacques Rupnik'in deyiimiyle “Sovyetler birliğinde milliyetçilik, her ne kadar burjuva ideolojisi olarak küçük görülse de gerçekte zamanı geldiğinde kullanılmak üzere buzdolabında hazır tutulmaktadır.” (Dağı, 2002: 84).

Stalin'in dört özelliği iktidarı 30 sene kadar elinde tutmasının önünü açmıştır. Birinci özelliği daha çok tarım ülkesi olan Sovyetler Birliği'ni ağır sanayi hamleleriyle etkili bir sanayi ülkesi yapmıştır. İkinci özelliği ise ülkeyi kollektifleştirme yoluyla, hemen her şeyi devletleştirerek özel mülkiyeti ortadan kaldırmıştır. Böylece Rus kimliği ile Marksist kimliğin özdeşleşmesi yolunda en etkili adımları atarak Marksist ideolojiyi Rusya'nın devlet ideolojisi yaptı ve bu gelenek 1991 yılına kadar devam etti. Üçüncü olarak, Çarlık Rusya'sından kalma ve tohumlarını IV. Ivan'ın attığı otokrasiye ve devletin düzenine karşı olanları gizli servisler vasıtasıyla terör metotlarını uyguladı ve sistem karşıtı olan toplulukları infaz ettirerek iktidarının devamlılığını sağladı. II. Dünya savaşının kazananları arasında yer aldı ve sosyalist anavatan söylemiyle Rus halkını örgütleyerek Hitlere karşı büyük bir galibiyet aldı bunun ardından ise milliyetçi söylemini güçleştirerek “Milliyetçi sosyalizm” teriminin ortaya çıkararak Rus kimliğinde yerini almıştır. Biçimde Sovyet özde Rus söylemi ile Rus kimliğinin dilini, tarihini, kahramanlarını topluma hatırlatıcı uygulamalar ile birliği perçinleyerek yıkılmakta olan

Çarlık Rusya'sını Sovyetler Birliği'ne dönüştürerek süper güç statüsüne çıkarmıştır (Devlet, Sarıahmetoğlu 2013: 204-207).

II. dünya savaşı sonunda tarihsel bir misyon olarak Batı kapitalizminin alternatifi ve ezilen ülkeler için bir çıkış yolu olarak sistemini enternasyonal olarak bütün dünyaya duyurdu ve yayılcı bir şekilde hem sisteminin hem kültürünün hem de dilinin kullanılmasını elinde bulundurduğu topraklarda otokratik bir şekilde sağlamıştır. Stalin döneminde ayrıca, 1917 devriminde Batının Menşeviklerin yanında oluşu hatırlatılarak devrime karşı bir Batı tezahürü ortaya çıkarıldı, ayrıca hem kapitalist hem emperyalist düşünceye sahip olduğu Rus tarihinde olmadığı kadar dışlandı, aşağılandı ve şeytanileştirildi. Bunun yanında, Stalin'in Ruslara övgülerinden sonra Sovyetler Birliğinde yaşayan Kafkas halklar, Türkler, Tatarlar ve diğer azınlıklar hiyerarşik bir ayrımla karşılaştıkları için muhalefet etmeye başlayarak direniş tohumlarını atmaya başladılar. En nihayetinde, otoriter Sovyet liderleri, Rus kimliğini Sovyet/ Rus özdeşliği altında homojenleştirerek orduda, çalışma kamplarında, yaşam alanlarında vs. yaşayan Rus halkları arasında kültürel bir birliktelik yaratıldı. Bu durumla birlikte "tek ulus" yaratım süreci eğitimsel ve kültürel etkinliklerle desteklenerek sağlam bir altyapı oluşturuldu (Kort, 2008: 215-217).

2.3.4. Uzlaştırıcı Komünist Kimlik (1954-1964)

Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev, Sovyetler Birliğindeki komünist ideoloji daha çok ön plana çıkarmaya başladı, çünkü milliyetçi söylem azınlıkları rahatsız etmişti ve otokrasi kültürüyle Rus milliyetçiliğinin birleştiği Sovyetler Birliği'nin öz ideolojisi yerini emperyal bir devlet kurma planlamasına bıraktı. Çünkü, bu oluşumun sonucu toplumu ayrıştırarak ve Sovyet devletinin dünyaya vermiş olduğu mesaj yolundan şaşarak Batı'nın despot, milliyetçi ve kapitalist yapısından bir farkı kalmayarak dünya üzerindeki Marksist/Komünist/Sosyalist halklar teşvik edilemeyecektir. Stalin, Lenin'in enternasyonal komünizm ilkesinin tersine "Tek devlette Komünizm"e indirgeyerek Rus devletini kurtarmaya çalıştığı için dünya genelinde komünist kimliği dünyaya kapatmıştır. Bu yüzden, Kruşçev iktidara geldiğinde Rus milliyetçiliğinin kitlesel mobilizasyon ve meşruiyet aracı olarak kullanılmasından vazgeçmiştir (Dağı, 2002: 87).

Kruşçev iktidara geldiğinde ilk yaptığı uygulama de-stalizasyon sürecini başlatmak olmuştur. Sovyet tarihinde bu politika dönüm noktalarından biri olmuş ve Rus kimliğinde tekrar bir dönüşüme katkı sağlamıştır. Kruşçev, otokrasi sisteminden vazgeçmemiş ya da Marksist/ Leninst çizgiden ayrılmamış sadece Stalin'in terör, baskı, milliyetçi ve ayrıştırıcı uygulamalarından vazgeçerek Stalin'in Sovyet ideolojiden şaştığını ve Stalin'in politikalarının sadece Sovyetler Birliği içerisinde korku yarattığını ifade etmiştir. Bunun yanında, Komünist blok olarak dünyaya yayılma konusunda diğer devletleri de endişelendirdiğini ve bu durumun Marksist ideolojinin sadece Sovyetler Birliğinde kalıp ve sınırlanıp tükeneceğini düşünerek hiçbir devletin Stalin'in uygulamalarıyla Marksist ideolojiyi kabul etmeyeceğini ve devlet politikası haline getirmeyeceğini ifade etmiştir. Kruşçev, korku ve terör politikasını terk edip bilimsel, teknolojik, ekonomik ve toplumsal ilerlemeyle daha uygulanabilir bir Komünizm yaratmaya çalışmıştır (Ascher, 2002: 204-206).

Kruşçev 20. Parti kongresinde 1930'lı ve 1940'lı yılların korku ve baskı altında yönetimi için Stalin'i suçlayarak Marksist- Leninist yönetim biçiminin dışında davrandığı ve diğer otokratik devletlerden bir farkının kalmadığını açıklayarak tepkisini belirtmiştir. Meşruiyet ve mobilizasyon kaynağı olarak milliyetçiliği bir kenara bırakan Kruşçev, yine de kardeş milletler arasında Rusların birinci olduğu anlayışını elden bırakmamıştır. 1961 yılındaki parti kongresinde milliyetler sorununu ele almış ve Sovyetler Birliğinde yaşayan farklı milletlerin birbirleri ile uyumlu olarak yaşaması gerektiğini ifade ederek "Sovyet üst kimliği" oluşturma noktasında kararlılığını dile getirmiştir. Sovyet kimliği, vatandaşlığı ve yurtseverliğini ön plana çıkararak Stalin döneminde ki Rus kimliğini zihinlerden silmeye çalışarak diğer milliyetlerin bağımsızlık mücadelesine girmesini ve milliyetçi düşünce etrafında davranışlar sergilemelerini engellemek istemiştir, bu bağlamda din olgusunu da tamamen Sovyet toplumundan atmak isteyen Kruşçev binlerce Ortodoks kilisesini kapatarak dini anlamda da bir ayrışmanın olmaması için çeşitli kampanyalar düzenlemiştir. Kruşçev dış politikada Batı'ya karşı sosyalist model ihracı politikasını uygulayarak daha çok üçüncü dünya ülkeleri Mısır, Çin, Suriye vs. gibi ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek sosyalist/komünist yönetimlerin iktidara gelmesini sağlamış ve bölgesel politikalarda da etkinlik kazanmıştır. Fakat sosyalist yönetim ihracının sağlanması için ülkelere verilen dış yardım destekleri Sovyet ekonomisinde bir krize yol açarak bu politikanın geçerliliğini sorgulatmıştır (Dağı, 2002: 85-88).

2.3.5. Kontrollü ve Küreselci Komünist Kimlik (1964-1982)

Sovyetler Birliği'nin karşılaştığı iç ve dış politikadaki sorunlar Brejnev'i daha kontrollü bir milliyetçi anlayışa sevk etti. "Öteki" olarak Batı karşıtlığını ön planda tutmada "ben" kimliğini Sovyet üst kimliği olarak kullanmaya devam etti fakat yaşadığı ekonomik sorunlar ve toplumsal krizler sistemin meşruiyetini sorgulatmıştır. Bu yüzden Rus milliyetçiliğini, oluşan büyük bir krizde kullanabilecek bir araç olarak kenarda tutmuştur. Fakat, aşırı askeri harcamalar ve dış yardımlar Brejnev döneminde Sovyetler Birliği'nin Batı ile "Detente" dönemine girmesine neden oldu. Ticari anlamda varılan anlaşmalar ile bu yumuşama politikası Batı'nın Avrupa'daki Sovyet nüfuzunu kabul etmesine neden olmuş Doğu/Batı ilişkileri açısından da bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Brejnev döneminde ABD'nin uyguladığı çevreleme politikası sonucunda Asya'da elde ettiği stratejik alanlar Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanını daraltmış ve Afganistan'ın işgalini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda ABD'nin Afgan mücahitlere destek vermesi ve Avrupa'ya nükleer başlıklar yerleştirmesi Sovyetler Birliği'nin tekrar Batı karşıtı politikalar izlemesine neden olmuş ve Batı ile askeri alanda bir yarışa sürüklenmiştir. Sovyetler Birliği'nin tekrar böyle bir yarış ekonomik anlamda kaldıramaması sonucunda Doğu Avrupa'da sosyalist sisteme karşı çıkan isyanlar sonucunda Sovyetler Birliği dağılma sürecine girmiştir (Ascher, 2002 :215-217).

2.3.5 -Yeniden Yapılandırılan Komünist Kimliği (1984-1990)

Mikhael Gorbaçov dönemi Rus kimliğinde değişim safhasının başlangıcı olarak görülmektedir. 1985 yılında Sovyet sistemi bir çıkmazdaydı; yapılan askeri harcamalar, sermayenin sürekli elde tutulması ve küresel ticarete entegre olamama, siyasi anlamda Sovyet sisteminin otoriter bir kalıba bürünerek diğer bütün Sovyet etkisinde olan devletlere egemen olma düşüncesi artık sistemin sorgulanmasına sebebiyet vermiştir (Kort, 2008 s:246).

Mikhael Gorbaçov karşılaşılan problemlerin bir değişimle üstesinden gelinebileceğini ifade ederek Rus toplumunu ikna etmeye çalışmıştır. Gorbaçev Rus kültüründe yönetene karşı itaatin sistematik olarak geçerli olduğunu ve şeref düşüncesi olarak atfedildiğini bilmesinden dolayı devlet politikalarını keskin değişimler üzerine

kurmaktan geri durmamıştır. Gorbaçev'in hedefi Sovyet Sistemi'ni yeniden düzenlemek ve güçlendirmektir. Gorbaçev'in değişim politikasında en büyük başarısı ise dışsal dinamiklerin yanı sıra içsel dinamikleri de harekete geçirmesiydi. Gorbaçev yeni düşünce olarak adlandırdığı “glasnost” (açıklık) ve “perestroyka” (yeniden yapılandırma) radikal reformlarını uygulamaya başlayarak Sovyet sistemindeki otokratik ve katı yapıyı yıkmaya çalışmıştır. “Glasnost” demokratikleşme politikası, siyasi ve kültürel yaşam üzerindeki ideolojik kontrolü kırmış ve içsel dinamikleri harekete geçirmiştir, böylece demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi liberal yöntemler topluma entegre edilerek devlet politikası halini almaya başlamıştır (Devlet, Sarıahmetoğlu,2013: 207).

Gorbaçev, dış politikada da köklü değişikliklere giderek Sovyetlerin uyguladığı emperyal anlayıştan ve uluslararası taahhütlerden vazgeçmiş demokratik bir anlayışla karşı bir düşman belirlemeden her devlete aynı mesafede ve egemenlik alanına girmeden politikalarını geliştirmiştir. Temelde, en önemli ekonomik soruna yol açan askeri harcamaları kısararak yeni askeri strateji ve savunma uygulamaları adı altında askeri alanda bir reform gerçekleştirmiştir. Uluslararası alanda kutuplaşma anlayışından vazgeçerek Uluslararası iş birliği sürecine girmiştir, bunun en büyük göstergesi ise Avrupa'da ekonomik, askeri ve siyasi iş birliğini sağlayacak “Ortak Avrupa Evi” fikridir. Gorbaçov, Dünyadaki çevre kirliliği, açlık, uyuşturucu, terörizm gibi küresel sorunların da BM ve AGİK gibi örgütlerin çözüm süreçlerine dahil olarak çözüme katkı sağlamaları gerektiğini savundu. 1987 yılında, Nükleer silahların kısıtlanması anlaşmalarını da imzalayan Gorbaçov, Batı'yı artık tehdit olarak değil bir ortak olarak görmekteydi. Gorbaçov bu değişim sürecinde, doğu Avrupa da gerçekleşen Sovyet sistemine karşı yapılan devrimlere hitaben “Devletler Sovyet sistemini terk etmekte ve kendi devlet sistemlerini kurmakta özgürdür” ifadeleri süreçlerin barış içerisinde sonuçlanmasını sağlamıştır. Bu özgürlükçü söylemler neticesinde Berlin duvarı yıkılarak iki ayrı Almanya birleşmiş ve üniter bir yapıya bürünmüştür. Liberal atılımlar iç siyasette bazı milliyetçi muhalif kesimi harekete geçirerek ciddi krizlere yol açsa da Gorbaçov reformlarına devam etmiştir. Fakat bu reform sürecinde, Radikal milliyetçi, Pragmatik Milliyetçi, Liberal Batıcı ve Sovyet Komünistleri gibi gruplaşmalar oluşmuş hem toplumda hem de siyasi elit içerisinde ayrılmış ve Sovyetler yıkıldıktan sonra çatışmaların ana tarafları olmuşlardır (Kort, 2008: 225-226).

Gorbaçov'un reformlarının Rus ulusal kimliğinin belirlenmesi noktasında ciddi etkileri olmuştur. Reformların yaratmış olduğu ortamda milliyetçi tabanın sesi yükselmiş "Önce Ruslar" söylemi ile bu değişimin ana sosyal sonucunu oluşturmuştur. Rus ve Sovyet kimliği artık alt-üst kimlik olarak değil iki zıt kutup kimliği olarak birbirini yok etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla, Rus milliyetçi ve liberal tarafı reformların da etkisi ile Sovyet sisteminin otokratik ve katı tavrını kabul etmeyerek "Rus" ismini gündeme getirmiştir. Bu milliyetçilik akımları Orta Asya, Baltık, Balkan, Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlık hareketlerine neden olmuştur. Merkezi otoritenin sarsılması ile birlikte Sovyetler Birliği'nin yıkılma sinyalleri verilmiş ve Birlik Cumhuriyetleri ayrılma sürecine girmiştir (Riosanovski, 2000: 544-546).

1991 Ağustos ayında reformlara karşı Komünist ve Milliyetçi subayların darbesi ile karşılaşan Gorbaçov taban desteği olmayan gruplara karşı direnmiş fakat bu darbe girişimi artık halktan destek alamayan Sovyet kimliğinin yok olmasına neden olmuştur. Darbeye karşı Rus parlamentosundan ve toplumdaki destek alan Yeltsin yeni bir dönemin başlangıç figürü olmuştur. 8 Aralık 1991 Sovyetler Birliği resmen dağılmış ve 15 cumhuriyet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Sovyetler Birliği Devlet Başkanı olan Gorbaçov 21 Aralık 1991'de görevinden istifa ederek Rusya devleti 15 bağımsız devletin içerisinde üniter bir devlet olarak kurulmuştur (Ascher, 2002: 227-229).

2.4. Geçiş Dönemi Kimliği/Kimliksizliği

Sovyetler Birliği, alışılmışın dışında savaşa değil iç nedenlerle yıkılarak sistemin geçersizliğini dünyaya ispat etmiştir. Nitekim, Rusya yıkılma nedenini kimliksel bir aidiyet tezahürünü 1991-1993 arası dönemde Yeltsin'in Batı'nın bir parçası olma anlayışı ile perçinlemiştir. Rusya federasyonu artık heterojen etnik dağılım, dinsel faktörlerin etkinliği, emperyal dış politika anlayışı ve Sovyet üst kimliğinden sıyrılarak anayasal bir siyaset anlayışı ile ulusal kimliğini oluşturmaya çalışan bir Batı toplumu gibi hareket etmeye başlamıştır. Rusya devletinin içerisinde bulunan dinsel, etnik, siyasi ve ekonomik unsurlar Rus kimliğinin oluşumu noktasında en önemli yapı taşları olmuşlardır (Kort, 2008: 232-233).

2.4.1. Atlantik Kimliği

Boris Yeltsin 1991’de Parti-Devletin siyasal düzeyde oluşturulamadığı ne iktidar altyapılarının ne de yönetim bürokrasisinin mevcut olduğu kimliksiz bir Rusya ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya’nın ulus-devlet olarak hayatına devam etmesini sağlayacak şok tedaviler üretilerek Batı toplumuna dönüşmek için Batı ile iş birliği tezi ile her türlü koşula razı bir liberal anlayış oluşturulmuştur. Rus Devleti’nde siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda Petro’nun Batı menşeli reformlarından daha etkili ve tek Batı merkezci reformlar hazırlandı ve uygulanmaya başlandı. Boris Yeltsin’e göre ilk yapılması gereken ekonominin köklü değişime uğratılmasıydı. Dolayısıyla, Yeltsin Batıdan gelecek dış yardımlara fazlasıyla güvenmiş, fakat bunun karşılığında Batı çekingen kalarak, yardımların Rusya’yı Sovyetler gibi büyük bir güce dönüştürmesinden endişe duymuştur. Batı’nın bu çekingenliği ekonomik krizleri daha da ateşleyerek milliyetçi ve Ortodoks kesimi harekete geçirmiştir (Ascher, 2002: 232). Yeltsin, bu çekingenlik karşısında hayal kırıklığına uğramış ve Rus devlet yapısının oluşmasına öncelik vererek toplumun desteğini almak için anayasal düzenin sağlanmasına ve bürokratik yapının oluşumuna yönelmiştir. Yeltsin, Rus demokrasisini biçimlendirerek hem Batının çekincelerini yok etmek istemiş hem de toplumu yönetimde belirleyici bir aktör olarak kabul edip destek kazanmak istemiştir. Bunların sonucunda, Batı Rusya’ya G7’yi açarak, hatta NATO ile “barış için ortaklık” söylemini geliştirerek Batı kimliğini Rusya’nın toplumsal örgütlenmelerine işlemeye çalışmıştır. Boris Yeltsin için “geçiş” aşaması, Rusya’nın dünya üzerinde yerinin tanımlanması için çok önemli bir aşamaydı. 1991-1993 yılları arasında oluşturulan Batı yanlısı siyaset hayal kırıklığı oluştursa bile Yeltsin tereddüt etmeden yüzünü Avrupa’ya dönmüş ve bir Avrupa ülkesi olarak tanımlanan ve tamamlanan Rusya kimliğini yaratmak istemiştir (Denceussa, 2010: 19).

Geçmişten miras kalan önyargılı yaklaşımın sonucundan dolayı Rusların yaptıkları her girişim, Çarlık Rusya’sını yeniden canlandırmaya yönelik girişimler olarak kabul edilmiştir. Oysa Yeltsin’in ve Rusya’nın tek amacı vardı, o da ülkedeki çözülmeyi durdurmak ve Rus toplumunu Batı modeliyle siyasi ve kültürel anlamda geliştirmektir. Rusya federasyonundaki gelişmeler incelendiğinde, liberal söylemlere rağmen kısa bir süre içinde siyasi gündemin milliyetçi söylemler tarafından kuşatıldığı görülmektedir. Çünkü, Yeltsin Batı odaklı politikalarından istediği karşılığı alamamış, bu yüzden aşırı milliyetçi tarafın eleştirilerine maruz kalmıştır (Asker, 2002: 235). 1993 yılında aşırı

milliyetçi kesim Rus toplumunun tarihinden ve kültüründen ilham alarak ve birlikte hareket ederek bu geçiş dönemini aşabileceğini bunun örneklerinin Rus kimliğinde ve tarihinde mevcut olduğu anlayışını uygulamıştır. Boris Yeltsin, hem Batının oyalayıcı tavırlarından rahatsız olmuş ve karşılık bulamamış hem de ulusal bilincin uyanması için yönünü doğuya çevirerek Çin ve Hindistan'a ziyarette bulunmuştur. Yeltsin'in bu siyasetteki amacı Batı'ya karşı bir denge unsuru oluşturmak ve doğudaki devletlerle iş birliğine giderek ABD ve Avrupa'ya karşı hala güçlü bir devlet görüntüsü vermektir. Bu ziyaretler aslında Batıyla işbirliği için Batıya karşı verilen bir tehdit mesajını içermektedir. Batı olmadan da ayakta ve güçlü Rusya oluşturulabilir bakış açısı Rus toplumunu harekete geçirerek dinsel, etnik, dilsel ve geleneksel hak talepleri ortaya çıkararak mikro kimliklerin siyasallaşmasına yol açmıştır (Denceussa, 2010: 21).

2.4.2. Avrasya Kimliği

1993 yılından sonra Rusya'nın Balkanlarda Yugoslavya sonrası devletleşme krizlerinde Sırbistan'ı desteklemesi ve Çeçen ayrılıkçılara karşı ciddi hareketler düzenlemesi, Batı tarafında ciddi kaygılara neden olmuştur (Kort, 2008:237). Ayrıca NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi ve giderek güçlenmesi Rusya'yı hayati anlamda etkilemiş Moskova ve Washington arasındaki anlaşmaları yerinden oynatmıştır. Bu iki gelişme sonrasında Moskova'ya karşı Batılıların, özellikle Avrupalıların artan düşmanlığı, Yeltsin'i Rusya'da sürdürülen Batı yanlı tercihin aldatmacadan başka bir şey olmadığını düşünmeye sevk etmiştir. Liberal kararları hala uygulamakta direten Yeltsin Rusya'nın küresel ekonomiye karşı kapalı olmaması gerektiğini savunmaya devam etmiş ve diğer taraftan ulusal bilincin korunması noktasında milli değerleri koruyan uygulamaları da yürürlüğe koymuştur. Nitekim, Rusya'daki partilerin ve siyasi yaşamın gündemi "milliyetçilik" ve "liberalleşme" gibi birbirleriyle çatışan iki tema üzerine kurulmuştur. Rus siyasi yaşamı, bu iki tema dışına çıkamamış bir taraftan liberal düşünce ile dışa açılmaya ve diğer devletlerle işbirliği sürecine dahil olmaya çalışılırken diğer taraftan milliyetçilik söylemleri ile içe kapanmaya ve toplumsal anlamda bir ulusal bilinç oluşturulmaya çalışmıştır. Dolayısıyla toplumsal yaşamda istikrar bir türlü sağlanamamış, fakat iç siyasetteki kimlik dönüşümü dış politikaya da yansımıştır. Bunun en önemli göstergelerinden biri, Batı yanlı politikalarıyla Yeltsin'in dışa açılım

siyasetinde başrolde olan Rusya federasyonunun ilk dışişleri bakanı Andrey Kozirev ve 1996 yılında Dışişleri bakanı olarak Kozirev'in yerine gelen Sovyet fikirleriyle yetişmiş ve Rusya'yı hala küllerinden doğacak bir süper güç olarak gören ve Rus geleneklerine bağlı Yevgeni Primakov arasındaki kimlik krizidir. Yeltsin'in yönetim anlayışındaki değişikliği simgesel anlamda bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Yeltsin salt Batıcı anlayışı bırakarak Asya, Avrupa ve Avrasya arasında bir ülke konumunda olan Rusya anlayışına geçmiş ve uluslararası siyasette çok yönlü politikalar izlemiştir (Denceausse, 2010:23-24).

Bu çok-kutuplu dünya anlayışında Rusya öncelikle Batılı, ama aynı zamanda Asyalı bir politika izleyerek kendine yer edindiğini fark etti. Primakov'un düşüncesi, millet ve çıkarlarını esas bileşen olarak alıp, jeopolitik boyutu layık olduğu yere çıkartmak ve onu Rus dış politikasının merkezine yerleştirmektir. Diğer taraftan Yeltsin, 1991 'de benimsediği dünya görüşünden, daha çok aktörlü bir dünya görüşüne geçmenin yararlarını fark ederek önceleri tamamen faydacı görüşlerle kabul ettiği ABD'nin süper güç olarak kaldığı tek kutuplu dünya ve onun yörüngesinde ümitsizce yer alma düşüncesinden vazgeçip çok kutuplu anlayışa geçmeyi daha faydalı bulmaktaydı. Bunun neticesinde, Moskova ve Pekin arasında bir diyolog düzeyi oluşturulmuş ve 1996 yılında Çin'in öncülüğünde Rusya'nın da ciddi katkısının olduğu "Şangay grubu" adını alacak bir işbirliği yapısı ortaya çıkmıştır. Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan olmak üzere 5 üye devletten oluşan grupta Rusya hariç bütün devletler Asyalıydı (Devlet, Sarıahmetoğlu, 2013: 231). Hepsi Asya'da ki ortak güvenlik problemlerinden endişe duyduğu için bir araya gelmiş ve ortak imzayla bu grup oluşturmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Rusya'nın kendisini aynı zamanda Asya'lı bir devlet olarak kabul ederek bölgedeki güvenliğini sağlamak istemesi sonucunda doğuya yönelişidir. Boris Yeltsin, Rusya'nın başında kaldığı sürece, Rus dış politikasında Çin, ABD'ye karşı bir destek ortağı olarak kalacak, böylece dünya çok kutuplu bir hal alacaktır (Denceausse, 2010:25-26).

2.4.3. Aşırı Milliyetçi Kimlik

İç siyasette ise Rusya federasyonundaki milliyetçi dalga toplumsal düzeyde Rus homojenleşmesine dayalı, yayılmacı ve Yahudi düşmanı bir söyleme dayanan, Balkanlarda Slav yanlısı sert politikalar talep eden ve Çarlık İmparatorluğu'nun

diriltirmesinden söz eden bir aşırıçılığa meyletmiştir. Nitekim, bu aşırı milliyetçi kanat bir an önce liberal söylemlerin son bulup köklerine ve tarihine uyumlu bir Rusya yaratılması gerektiğini savunmaktadır. ABD'nin yörüngesinde bir politika izlenmesini reddeden aşırı milliyetçiler, bu durumun kutsal Rus halkının onurunu zedelediğini savunmuşlardır. Liberal politikalar ile ayakta kalmanın Batı'nın kurduğu sistem içerisinde oldukça zor olduğu fark edilmişti, akabinde ekonomik alanda Rusya'ya ulaşan mali kriz ile birlikte çöküş başlamıştı, 1998'de Ruble çöktü ve bankalar iflas etti, Duma tarafından istifaya davet edilen Yeltsin bu durumu kabullenmese de Batı ekonomik sisteminin içinde Rusya erimekteydi (Riasonvsky,2000: 579). Ama Rusya'nın asıl yıkılma ihtimali ekonomik nedenlerden değil güvenlik ile ilgili problemlerden kaynaklanmıştır.

1998 yılında Balkanlarda Kosova-Sırbistan-Bosna Hersek çatışma alanlarına yönelik NATO müdahalesini Rusya Birleşmiş Milletler güvenlik konseyinde ret kararı verse bile NATO'nun çatışma bölgelerine müdahale etmesi ve giderek etkinliğini arttırması Rusya Federasyonu'nun söylemlerinin karşılıksız kaldığını kanıtlamış oluyordu. Rusya tek çare olarak Balkanlara AB karşısında Slav birliği projesi ile tek blok halinde savunma politikasına gitmiştir. Rus gençler Sırp (Slav ve Ortodoks) kardeşlerinin yanında savaşa girmekten söz etmiştir (Dencausse,2010:35). Toplum Slav ve Ortodoks birliğini yüksek sesle savunmaya başlamış Rusya'nın tekrar bölgede ve dünyada söz sahibi olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Yeltsin bu çağrıya kulak vererek dış politika stratejisinde Sovyet topraklarının büyük bir kısmı, doğu Avrupa ve Balkanlar'ı nüfuz alanı olarak görmekte bu alanlarda Rusya'nın güvenliğini tehdit edecek platformların oluşturulmasını engellemek istemekteydi. Bu anlamda NATO'nun o bölgede genişlememesi için tarihsel misyonunu harekete geçirerek fayda üretmeye çalışıyordu. Bundan rahatsız olan AB ve ABD tansiyonu dindirmek için Rus askeri birliklerini Balkanlarda barışı gözetmekle görevlendirdi ve KFOR (Kosova Gücü)'a katılmaya davet etti. Bütün bunlara rağmen Yeltsin, gerek 1998 yılındaki ekonomik kriz gerekse uluslararası itibar kaybından dolayı Batıya olan inancını tamamen yitirmiş artık kendisinden sonra gelebilecek bir yönetimin Yeni Rusya'yı şekillendirebileceğine inanmış ve bu geçiş aşamasını bitirmek istemiştir. Hatıralarında Yeni Rusya için gelecek liderin nasıl biri olması gerektiğine dair şunları söylemiştir: (Dencausse,2010: 38).

Dencausse (2010) "1998'den beri, toplumun yeni bir devlet kalitesini, otoritenin siyasi yapısını güçlendirecek çelikten bir iskeleti talep ettiğini düşünüyorum. Düşünen, demokratik, çağdaş ve yenilikçi, ama askeri tarzda sarsılmaz bir insana ihtiyacımız vardı. Ertesi yıl böyle biri karşımıza çıktı: bu kişi Vladimir Putin'di." (38)

19 Aralık 1999 tarihindeki seçimlerde halkın yargısı her türlü zorluğa ve krize rağmen Boris Yeltsin tarafında olmuştur. Fakat Yeltsin sağlık sebeplerinden dolayı Rusya'nın bu denli çalkantılı yıllarına karşı yeni bir liderin başa geçmesi taraftarıydı. Bu yüzden Yeni Rusya'nın şekillenmesi için faydacı milliyetçi bir bakış açısına zemin hazırlayan Yeltsin edindiği tecrübe ile Batıya kuşku ile bakılması gerektiğini ve çok-yönlü bir dış politika anlayışının olması gerektiğini vurgulamış toplumun her zaman demokratik değerler ile yönetime katılmasını tavsiye etmiştir (Kort, 2008: 266).

Boris Yeltsin kendisinden hiç kimsenin beklemediği bir kararlılık ve öngörü ile dünyayı şaşırtacak ve ülkesini yeni başlayan yüzyıla yerleştirecekti. 1993 anayasasında ki 93. Maddeye nazaran, kendi isteği ile istifa etmeyi arzulayan Başkan'a meşru ve barışçıl bir yolla kendi ardılını getirme düzenlemesi için izin vermekteydi. Yeltsin, Putin'in yeni yüzyılda başkan olabilmesi için 92. Maddeyi yürürlüğe sokmaya karar vermiştir. Fakat bunun için hiçbir kesin tarih vermeyerek Putin'i iktidara hazırlamıştır (Dencausse,2010: 46). Yeltsin çekilmek için, yüzyılın ve binyılın sonuna denk gelen sembolik 31 Aralık gününü seçmişti. Potansiyel ardılı Anayasa'ya dayalı bir geçiş sürecini uygulayarak seçmesi Rus siyasi hayatında bir sıçramaya neden olmuş ve Rusya'da iktidarın sivilleştiğini kanıtlamıştır.

Yeni bir Rusya inşa etmek üzere geçiş döneminin iyi gerçekleşmemiş girişimlerle beslenmiş olması ve on yıllık dramatik dönem, ülkenin daha önce pek ender gördüğü bir barış ve kaynaşma ikliminde tamamlanıyordu. Bununla birlikte değişim, 1 Ocak 2000 günü ümit havası içerisinde gerçekleşmiştir (Kort, 2008: 239-240).

2.5. Modern Rus Kimliği

2.5.1. 2000-2004 yılları arasında Vladimir Putin

Dış politikayı tek başına devletlerin yönettiği politik seçenekler olarak tanımlamak eksiklik arz etmektedir. Devlet sisteminin yanında liderlerin politik uygulamaları da dış politikayı şekillendirir. Günümüz Rus dış politikasını şekillendiren bir lider olarak Putin 26 Mart 2000 günü anayasal olarak Rusya Federasyonu Başkanı olarak seçilmiştir.

Putin, Rus iç ve dış politikasına doğrudan müdahale edebilen bir karaktere sahiptir. Bu karakterin oluşumunu 3'e ayırabiliriz. İlk olarak, Putin vatansever ve milli değerlere bağlı bir aileden gelmektedir aynı zamanda Sovyetler Birliği döneminde yasak olmasına rağmen Ortodoks Kilisesinde vaftiz edilmiştir. Bu etmenler Putin'in manevi ve ulusal değerlerine katkı sağlamış ve kimliğinin bir tarafını oluşturmuştur. İkinci olarak, Leningrad Devlet Üniversitesinde aldığı hukuk eğitimi yanında yüksek lisansını ekonomi alanında okuması ve özellikle enerji üzerine yazmış olduğu tezler Rus enerji diplomasisinin ve anayasal düzene bağlılığın en önemli göstergelerindendi. Putin'in kimliğini oluşturan son etmen ise 1975-1990 yılları arasında Rus istihbaratı olan KGB'de çalışmış olmasıdır. Bu süreç Putin'in devletin işleyişini öğrenmesine, stratejik sahalarda görev alarak devlet adına çalışmasına ve derin devlet mekanizmalarında bulunarak görünenin arka yüzüne bakmasına neden olmuştur (Onay,2008:271). Tüm bu kimlik yapılanmaları Rusya Federasyonu'nun geçiş dönemini tamamlayarak tekrar küresel politikada söz sahibi olan bir devlet kimliğine dönüşmesinin yapıtaşlarını oluşturmuştur. Çünkü, bu üç karakter 21. yüzyıl Rus iç ve dış politikasının temellerini oluşturmuştur. 1- milli ve manevi değerlerine bağlı her şeyden önce devletin bekasını önde tutan bir anlayış, 2- Anayasal düzene bağlı, uluslararası enerji piyasasının çoğunu elinde bulundurarak ekonomik ve yeri geldiğinde bunu bir politik araç olarak kullanmayı başaran, 3- Ulusal ve uluslararası derin devlet mekanizmalarının kullanımı ile gerek yurt içinde oligarkların devlet üzerindeki etkisinin azaltılması gerek uluslararası alanda stratejik üsler kurulması noktasında bir iç ve dış politika oluşumu. Bu üç karakter 21. yüzyıl Rusya'sının modern kimliğini oluşturmuştur.

Putin iktidara gelir gelmez ülkesinin ne olması gerektiğini açıkça ortaya koydu. Diğer ülkeler tarafından saygı duyulan ve eşit görülen, uluslararası kararlara katılan ve etkinliği olan bir ülke. Yine Putin, Rusya'nın tam bağımsız olması gerektiğini, bir başka deyişle gelenekleri ve öz değerleri üzerine dayanması, içişlerine ve uluslararası siyasetine her türlü baskıyı veya müdahaleyi reddetmesi, kararlarında özgür olması gerektiğinin altını çiziyordu. Rusya her şeyin ötesinde güçlü ve bağımsız bir ulus-devlet olmak istiyordu. Bunu ise geçerliliğinin uluslararası tanınma ile olacağını biliyor ve "öteki" olarak tanımladığı ABD nezdinde güçlü devlet imajını sağlamaya çalışıyordu.

Putin için en önemli sorun Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ayrışan düşünceleri bir araya toplayıp ortak bir vizyonla Rusya'yı uluslararası alanda hâkim devlet yapmak ve geçiş dönemindeki rehaveti ve bilinmezliği ortadan kaldırmaktı. Bu yüzden, Rusya'nın en büyük sorunlarından biri olan Çeçenistan özerk bölgesi sorununu çözmek ilk adımlarından biri olmuştur. Putin, 1996 yılında Boris Yeltsin döneminde birincisinin düzenlendiği Çeçenistan özerk bölgesine 1999 sonbaharında İkinci harekâtı düzenleyerek hem ayrılıkçı hareketleri engellemek hem de orada bulunan enerji kaynaklarına hâkim olarak ekonomik kalkınma noktasında bir artı değer elde etmek istemiştir. Birincisine göre çok farklı olarak ortaya çıkacak ve bütünüyle Rus siyasi hayatı üzerinde büyük etkileri olacaktır. II. Çeçenistan savaşı Dağıstan üzerinde oluşan tehdide karşılık Rus birliklerinin Çeçen topraklarına girmesi sonucu 2000 Ocağında başlamıştır ve Grozniy'nin ele geçirilmesi ile sonuçlanmıştır (Kort, 2008:242).

Vladimir Putin için iki Çeçenistan savaşı benzer değildi ve aynı şekilde idare edilemezdi. Birincisi doğaçlama bir şekilde gelişmiş ve barış sağlanmasına rağmen hiçbir şey halledilememiş ve Rus toprakları parçalanmaya devam etmişti. Daha fazla zararın Rusya'nın birliği için kötü sonuçlar doğuracağını anlayan Putin düzenin sağlanmasını Çeçenlere vererek hem bu savaşı tamamıyla bitirmek hem de Rusya'daki birliği sağlamak istemiştir. Fakat tedbiri elden bırakmamak için Çeçenistan iktidarını Moskova yanlısı müftü Ahmad Kadirov'a emanet etmiştir. Böyle bir tedbirin mutlak aciliyeti olmaktadır çünkü kara savaşlarıyla Çeçen direnişini durdurmak imkânsız hale dönüşmüştü hatta büyük yara alan Çeçen direnişçiler Rusya'nın başkenti Moskova'ya gelerek intikam almak için bir tiyatroya baskın düzenledi ve karşılıklı ateş açılması sonucunda bu savaş sivil halka da sıçramış 186'sı çocuk olmak üzere 334 sivilin ölümüne sebep olmuştur (Dencausse,2010: 61). Rus toplumu kendisini yönetenlerin aczini görmüş ve yöneten

kesimin derhal müzakere sonucu bu problemin çözülmesine yönelik serzenişlerde bulunmuşlardır. Putin bu örneğin başka özerk cumhuriyetler tarafından izleneceğinden ve Rusya'nın sonunu getirebileceğinden endişe duyarak uygun bir çıkış kapısı bulmak zorunda kalmıştır.

Çeçenistan için yeni bir anayasa hazırlandı ve 2003 yılında başkanlık seçimleri yapıldı ve seçimleri Rus yanlısı Kadirov kazandı fakat Çeçenlerin eleştirilerine maruz kalan Kadirov bürokratik kadroları Rus yanlısı insanlardan oluşturduğu için 2004 Mayıs ayında suikast kurbanı oldu. Daha sonra oğlu Ramazan Kadirov başkan olarak Çeçenistan Cumhuriyeti'nin başına geçti ve düzeni sağlayan üç unsuru birleştirdi. Düzeni sağlamak için her türlü meşru kuralı göz ardı eden mutlak bir şiddet unsurunun kullanılması, sistemli olarak sermaye birikiminin sağlanması ve İslami yaşamın tazelenmesi. Çeçenistan Cumhuriyeti , Rusya Federasyonu'nun bir üyesi olacak şekilde Rus yasalarına bağlı özerk Müslüman bir devlet olarak kaldı (Dencausse,2010:61). Böylece en azından bir süre Putin iç siyasi ve toplumsal ilişkilerinde sürekli bir sorun yaratan ayrılıkçı hareketleri ve Rus kimliğini zedeleyici unsurları engellemiş oldu. Çeçenistan savaşı sonrası Rus ordusunun eski gücünden çok şey kaybetmiş olduğunu gören Putin bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur. Çünkü, küresel mücadeleye entegre olmak isteyen yeni (Modern) Rusya dünya kamuoyuna karşı Çeçen direnişinin galip gelmesi ile anılmak istememiştir, dolayısıyla bu açılımının nihayete ermesi hayati bir odak noktası olmuştur.

11 Eylül 2001'de ABD'ye yöneltilen terör saldırıları sonrası uluslararası terörizmin ortaya çıkması ile birlikte Washington'dan sonra terörizme karşı dünya genelinde ortak savaş ilan eden ilk ülke Rusya olmuştur. Bu adım Rusya ile ABD başta olmak üzere Batı arasındaki ilişkilerin giderek iyileşmesine neden oldu. 11 Eylül sonrasında ABD'nin terörle mücadelesine katkıda bulunarak Afganistan harekâtına destek vermesi, ortak düşmana karşı ittifakın somut bir göstergesi haline gelmiştir. Putin ayrıca, Kırgızistan ve Özbekistan'daki üslerin Amerikalılara açılmasını kabul ediyordu. Aynı zamanda Küba ve Vietnam 'da bulunan üslerin kapatılmasına karar verdi. Böylece, Soğuk savaş kalıntıları tamamen temizlenmiş oldu (Devlet, Sariahmetoğlu, 2013: 234).

Putin, Sovyet sonrası bağımsızlığını ilan eden ülkelerin NATO ve AB üyeliklerine karşı çıkmıyor, bunu yaptığı takdirde yakın çevre ülkelerinin giderek kendisinden uzaklaşacağını düşünmekteydi. Bu yüzden, Başkan Putin, Batı'ya karşı olmanın Rusya'nın jeopolitik çıkarlarına bir yarar sağlamayacağını anlamış ve dış politikasını bu

temel üzerine oluşturmuştur. Diğer taraftan, Rus dış politika yapıcılarını ABD ve NATO'nun genişlemesinin Rusya'nın bekası için tehlikeli olduğunu buna müdahalenin şart olduğunu savunmaktaydılar. Duma başkan yardımcısı Aleksei Arbatov, NATO'nun Rusya'nın ulusal çıkarları ve stratejik hedeflerini dikkate almaksızın genişlemeye devam etmesinin, uluslararası terörle mücadele sürecini sona erdirebileceğine dikkat çekmiştir. Hatta birçok stratejist, Putin'in bu kadar Batı'ya yakın durmasının Gorbaçov sendromuna neden olacağını, dolayısıyla Rus ulusal kimliği ve çıkarlarından ödün verilerek yapılan her politikanın Rusya'yı felakete sürükleyeceğini belirtmişlerdir. Bu anlamda Rusya'nın Batı ile bu kadar angaje olmasının "Russia First" (Önce Rusya) ve "Great Power Russia" (Büyük Güç Rusya) stratejilerinin sekteye uğramasına neden olacağını ifade etmişlerdir (Onay,2008).

1997 yılında kurulan ama Rusya için Kosova savaşı sırasında geçerliliğini yitirmiş olan NATO ile ortaklık konseyi yeniden her şeye rağmen Mayıs 2002 yılında Roma'daki "Pratica di mare" askeri üssünde düzenlenen zirvede NATO- Rusya ortaklık konseyi olarak kurulmasını öngören Roma bildirgesi ile kurulmuştur. Batılı devletler tarafından bu bildirgenin imzalanması Rusya'nın Batıya yakınlaşmasının ön metni olarak algılanmış ve çok olumlu bir hava yaratmıştır. Fakat Putin, NATO'nun bu süreçte fayda sağlayacağı noktasındaki görüşlerini dile getirirken diğer taraftan NATO'yla tam bütünleşme değil 19+1 şeklinde olması gerektiğini savunmuş oy ve veto hakkı olmasa bile NATO'nun en stratejik karar merkezlerine görüş bildirilebileceğini düşünmüştür. Putin böylece NATO genişlemesinin içinde olarak Sovyet ardılı ülkeleri engellemeye ve küresel anlamda bir ortaklık kurarak gücünü göstermeyi planlamıştır (Lo, 2003: 23-24).

Ayrıca, 24 Mayıs 2002 yılında, stratejik nükleer silahların indirimini öngören SORT (Strategic Offensive Reductions Treaty) anlaşması imzalandı. 10 yıllık süre içerisinde nükleer füzelerin karşılıklı olarak 1700 ile 2200 sayılarına düşürülmesini öngören bu antlaşma, uluslararası siyasi mücadelenin sakinleşme isteğini yansıtmıştır. Vladimir Putin, bu aşamalar ile zorlu geçen geçiş döneminin bitmiş olabileceği görüntüsünü vurgulamaya çalışmıştır (Dencausse, 2010: 76).

29 Mayıs 2002 tarihinde Moskova'da Avrupa birliği, Rusya'nın Pazar ekonomisi statüsünde olduğunu kabul ettiğini ilan etti. Daha sonra ise Alberta zirvesinde 26 Haziran'da Rusya en fazla sanayileşmiş ülkeler topluluğu olan G7'ye tam üye olarak ekonomik entegrasyonu tamamlamaya çalışmıştır. Putin, AB ile ilişkilerini Almanya ve

Fransa özelinde yaparak AB politikalarına entegre olmaya çalışıp kendisi için asıl “öteki” olan ABD karşısında bir koz elde etmeye çalışmıştır (Lo, 2003: 52). Ekonomik anlamda karşılıklı bağımlı olan AB-Rusya ilişkileri siyasi ve toplumsal anlamda da birbiriyle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Örneğin Yeltsin döneminde sivil topluma verilen önem Putin döneminde de devam etmiştir. Rusya tarihinde sivil toplum geleneği olmayan bir ülkeysen sivil toplum örgütlerinin ülke içerisinde sayısının hızla artması AB ilişkilerine ciddi katkı sağlamıştır. Fakat, Putin sayıları 21. yüzyılın başlarında 400.000’i aşan sivil toplum örgütleri için yine de birtakım önlemler almak zorunda hissetmiştir (Onay,2007: 276). Çünkü, sivil toplum örgütlerinin çoğalması Batı etkisinin sivilleşerek Rus toplumunun kimliğini zedelemesine yol açabilir ve bu da iç güvenliği tehdit edebilirdi. Bu yüzden Putin’in ekonomi Danışmanlığı’nı yapan Andrey İllarionov, Duma’dan sivil toplum örgütlerinin, mali kaynakları ve etkinlikleri açısından daha yakından denetlenmesine imkân veren bir yasa geçirdi. Bu yasa ile tespit edilen sivil toplum üzerinden gelecek tehditler denetlenecek ve iç huzuru bozabilecek eylem ve isyanlar engellenebilecekti. Putin bu yasanın geçmesini çok önemli buluyor ve basın toplantılarında neden sivil toplum örgütlerinin denetlenmesi gerektiği hakkında demeçler veriyordu. Bir basın toplantısında, Moskova’nın İngiliz diplomatlarının sivil toplum örgütlerine gizli para yardımı yaptığını ifade etmiş bu durumun Rus toplumunu ayırtırmaya yönelik bir eylem olduğunu iddia ederek İngiltere’yi suçlamıştır. İngiltere kâr amacı gütmeyen kuruluşlara şeffaf ve yasalara uygun olarak yardım yapıldığını ifade etse de Sovyet ardılı ülkelerde çıkan isyanların Batılı devletler tarafından düzenlendiği algısından dolayı bu ifadelerin doğruluğu KGB geçmişi olan Putin için sürekli sorgulanıyordu. Rusya’nın egemenliğini ve bağımsızlığını tehdit ettikleri tespit edildiği takdirde mevcut sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin askıya alınmasının gerekliliği yeni yasalar ve düzenlemelerle korunmuştur (Onay,2007:277).

Putin’in uluslararası politik ve ekonomik alana entegre olmak için AB ve ABD’ye olan yaklaşma ve liberal değerleri özümseme stratejisi, Batı’ya karşı ciddi tavizleri beraberinde getirmiştir. 11 Eylül sonrası ABD’nin askeri anlamda rahat etmesi için Orta Asya’da Rusya’nın hava ve kara sahalarının kullanımını noktasında bir serbesti vermesinin yanı sıra, ABM antlaşması ve NATO’nun genişlemesi gibi iki önemli olay karşısında da tavrını yumuşatmıştır.

Rusya'nın bütün uzlaşmacı tavırlarına rağmen ABD, 1993 yılında imzalanmış olan ABM (Anti-Ballistic Missile) anlaşmasının korunması şartını getiren START 2 antlaşmasından çekilmiştir. Aynı zamanda NATO, genişleme projesine devam ediyordu, 21 Kasım 2002'de Prag'da yapılan zirvede Litvanya, Letonya, Estonya, Romanya, Bulgaristan ve Slovakya ile NATO'ya katılma görüşmelerine başlanmıştır. Bu görüşmelere başlandıktan yaklaşık 1 yıl sonra bu Baltık ve Balkan ülkeleri NATO'ya dahil olmuşlardır. Böylece Rusya'nın Batı güvenlik koridoruna NATO kalkanyla adeta bir set oluşturulmuştur, böylece ABD ve AB'nin o bölgelere yapacağı üsler Rusya için sürekli tehdit unsuru olarak kalacaktır (Dencausse,2010: 77).

11 Eylül 2001 yılında ABD'nin tam kalbinde gerçekleşen terör saldırısı sonrası radikal İslam'la mücadele adı altında ABD'nin Orta Asya'ya müdahil olması Rusya için ciddi tehdit oluştursa da “geçici onay” prensibi ile ABD'yi destekleyici bir politika izleyerek aslında hem uluslararası terörizme karşı “ortaklık” algısı ile dünya kamuoyunun takdirin toplayarak değişim duruşunu kanıtlamış hem de o dönemde devam eden Çeçenistan'da gerçekleştirdiği operasyonlar noktasında Washington'un sürekli eleştirilerinden kurtulmuştur. Diğer amacı ise ABD'ye verdiği destek karşılığında özellikle enerji alanında Rusya'ya yaptığı yatırımların artmasını talep etmekteydi. Son olarak Putin bölgede genişleyen Çin'i dengelemek için ABD- Rusya işbirliğini benimsemeyi daha faydalı bir politika olarak düşündü. Ancak, Rusya bölge ülkelerinin ABD'ye desteğinin kendi denetiminde ve kendisinin onay verdiği ölçülerde olmasını istemiştir. Rus siyasi eliti ABD'nin Orta Asya'ya girmesinin ve Sovyet ardılı ülkeleri siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak etkilemesinin Rusya'nın Orta Asya'daki çıkarlarını bitireceğini düşünüyor ve ciddi rahatsızlık duyuyordu (Pravda, 2005: 256-257).

Putin yönetimi, ABD'nin Orta Asya'ya girişinin denetlenemez noktaya geldiğini görmesiyle ve Orta Asya ülkelerinin ABD'ye olan askeri ve stratejik alanlarda olan destekleri sonrasında, Rusya, ABD ile olan ortaklık inancını tamamen yitirmiştir. Rusya, ABD'nin kendisini devre dışı bırakarak Orta Asya'da izlediği politikalar karşısındaki rahatsızlığını, Afganistan operasyonundan sonra Bush yönetiminin 2003'te Irak'a yönelik operasyonuna destek vermeyerek gösterdi. ABD'nin neo-muhafazakarların tek kutup söylemi ile hareket etmesi ve Rusya'yı görmezden gelmesi Rus dış politikasının değişiminin temel parametrelerini oluşturmuştur. Bunun yanında, Orta Asya'da bulunan Sovyet ardılı ülkeler ABD'nin bu desteğini fırsat bilerek bunun akabinde ABD'ye

stratejik üsler sağlamış ABD'nin Orta Asya'da kalıcı olmasını sağlamıştır. ABD'ye kapılarını açan Orta Asya ülkeleri tamamen Rusya'dan farklı amaçlarla hareket ediyor ABD'nin bölgeye girişini liberal ve demokrasi ile süslenen Batılı değerlerinin Orta Asya'ya taşınacağını bekliyorlardı. Orta Asya ülkelerinin demokrasi geleneğine yabancı olmaları, sınır sorunları ve iç politikadaki etnik çatışmaları uluslararası sisteme entegre olmalarını engellemiştir. ABD hem Orta Asya politikasında bir aktör olarak kalmak ve stratejik üsler elde etmek hem de Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını elde etmek için Rusya'yı dışlayarak Orta Asya ülkelerine demokratik değerleri getirerek sivil toplum örgütleri ve yardımlarla "devrim ihracı" olgusunu bölgede uygulamaya başladı (Sakwa, 2004:229-230).

Fakat gerek Orta Asya ülkelerinde bulunan Rus diasporası gerekse Putin'in Sovyet ardılı ülkelere olan yakınlaşma siyaseti sonrasında ABD'nin etkisi zayıflamıştır. Renkli devrimler Orta Asya'da gerçekleşse bile demokrasi ile gelen yönetimler yine Rus kökenli bürokratlardı. ABD, Orta Asya politikalarında Çin, Hindistan ve Rusya'nın bölgeyi domine etmesi, enerji arzından pay alması ve Asya politikasını ele geçirmelerinden çekinmiştir, bunun sonucunda da bölgedeki radikal unsurları kullanarak güç devşirme olanağını değerlendirmiştir.

Putin özellikle 2003 yılında gerçekleşen "Gül Devrimi" sonrasında yönünü Avrasya modeline çevirecek ABD "öteki" sine Avrasya'da kurulacak ittifak ve ekonomik işbirliği ile karşılık verecektir. ABD, Gürcistan'da Başkan Şevardnadze'nin (Sovyetler Birliği'nin eski dışişleri bakanı) 24 yıllık iktidarından sonra yerine Amerikan yanlısı olan Batı (Fransa ve Amerika)'da eğitim almış, sivil toplumlar üzerinden Mikail Saakaşvili'nin geçmesini sağlamıştır. Gürcistan, Rusya ile en uzun sınıra sahip bir Kafkas ülkesi olarak Rusya'ya karşı en etkili olabilecek bir bölge konumunda bulunmaktaydı. Rusya, Gürcistan'ı her zaman hayati bir çıkar sahası olarak görmüş ve çok önem vermiştir. Çünkü Gürcistan ve çevresinde bulunan özerk cumhuriyetler ve onların etnik çatışmaları Rus toplumunu tedirgin etmiş ve sürekli kaynayan bir kazan gibi sınır problemlerine sebebiyet vermiştir. Rusya bu anlamda Kafkasya'yı kontrol etmek için Gürcistan'ı merkezi bir üs olarak kullanmaktadır (Pravda, 2003: 265). Gürcistan'da gerçekleşen Amerika destekli "Gül Devrim" i Rusya'nın hayati çıkarlarına karşı bir tehdit olduğu için Rusya bu duruma sessiz kalamazdı. Bölgede oluşan istikrarsızlık sonrasında ABD bölgeye askeri varlığını koyabilir ve Rusya için ciddi tehditler oluşturabilirdi.

Güney Osetya’da ve Abhazya’da üsleri bulunan Rusya, Gürcistan’ı kendilerine karşı bu üslerin kullanımı noktasında uyardı. Fakat Gürcistan bu uyarılara rağmen 2004 yılında NATO’ya adaylığı noktasında taleplerini dile getirdi. Tiflis 2005 yılında Rus-Gürcü antlaşması imzalayarak Rusya’nın üslerinde bulunan birliklerini Gürcistan üzerinden çekmesi için talepte bulundu. Rusya 1 Ocak 2008 tarihine kadar Gürcistan’daki birliklerini çekmeyi kabul etti fakat Abhazya ve güney Osetya’da birliklerin kalması noktasında ısrarını sürdürdü. Rusya, Tiflis ile olan problemi karşılıklı anlaşmalarla çözmekte ısrarlı olmasına rağmen Gürcistan Başkanı Şaakaşvili NATO’ya girmek için Gürcistan topraklarını ABD’ye açmayı kabul etti. Rusya bunun ardından 2005 yılında imzalan Rus- Gürcü antlaşmasının çiğnendiğini öne sürerek ve Güney Osetya, Abhazya ve Acara otonom bölgelerine müdahaleyi kaçınılmaz kılmış oldu (Deacuasse,2010: 82).

Gürcistan’da Ocak 2008 yılında Saakashvili’nin seçimleri tekrar kazanması ve ABD ile daha da yakınlaşmasının ardından Güney Osetya ve Abhazya problemlerinde ABD’nin Gürcistan’a vermiş olduğu söz sonrasında Rusya savaş hazırlıklarına başlamış ve Güney Osetya’ya birliklerini göndermiştir. 7 Ağustos 2008 yılında Gürcü kuvvetleri Güney Osetya’ya saldırmış ardından Rusya’nın gösterdiği karşılıkla Gürcistan 5 gün içerisinde yenilerek tüm topraklarını kaybetmemek için Batı’dan yardım istemiştir. Rus birliklerinin Tiflis’e 40 km’ye kadar yaklaşması durumu uluslararası bir krize dönüşmüştür. Krizin çözümü noktasında ABD’nin değil de AB’nin devreye girmesi ABD-Rusya arasındaki kızışmanın son noktaya geldiğinin göstergesidir. Uluslararası toplumun çağrısına kulak veren ve uluslararası ortamdan dışlanmak istemeyen Rusya birliklerini savaş sonrası duruma geri çekerek Güney Osetya’yı ve Abhazya’yı devlet olarak tanımıştır. Böylece Rusya, gücünü ABD karşısında göstererek Kafkasya ve Asya bölgelerinde taraftar kazandı ve bölgedeki politikaları domine eden bir devlet oldu (Dencausse, 2010: 245-258).

2004 yılında Rusya’nın çevresinde oluşturulan devrimlere bir yenisi daha eklendi ve bu devrimin ismi Turuncu devrimdi. Gürcistan’daki devrimin sadece ismi değişmiş Rusya’ya karşı aynı stratejinin yani Batı değerlerinin koz olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Özellikle, Rus tarihi kökenlerine sahip toplumlarda devrimlerin oluşu iç siyasette Putin’i bir hayli zora sokarak Rusya’nın istikrarlı siyasetini bozmuştur. Ukrayna, Rusluk bilinciyle yaşayan insanların, Rus geçmişi ve kültürünün çokça yer aldığı bir devlettir. Burada gerçekleşen Batı yanlı hareketler Rus kimliğinin içeriden yıpranmasına

ve yok olmasına neden olacaktır. Fakat yine Ukrayna’da da Avrupa Birliđi ve ABD sivil toplum örgütlerini kullanarak elde etmek istediği Rusya karşıtlığı tezini devreye sokarak gerek ekonomik istikrarsızlık gerekse sosyal anlamda geri kalmışlık olgularının Ukrayna’nın Rusya yanlısı politikalar izlemesinden kaynaklandığını ve ancak Rusya’nın yörüngesinden çıkarsa bağımsız ve egemen bir devlet olabileceğini göstermeye çalışmıştır. 2004 yılında Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç seçimleri kazanmasına rağmen Avrupa Birliđi yanlısı olan Muhalefet lideri Viktor Yuřçenko seçimlerin meşru olmadığını ifade etmiş ve tekrarlanmasını istemiştir bunun ardından Ukrayna halkı sokağa dökülerek Avrupa destekli Yuřçenko’nun sečilmesi için eylemlerde bulunarak bir Rusya karşıtı devrim görüntüsü vermiştir. Haftalar sonra seçimler yenilenmiş ve Avrupa yanlısı Yuřçenko iktidara gelerek Ukrayna’nın daha Batı yanlısı politikalar izlemesine neden olmuştur (Sönmez, 2010: 68).

Sonuç olarak, renkli devrimlerin sonu gelmedi ve Orta Asya’da da beklenen devrim gerçekteşti. Kırgızistan’da gerçekteşen “lale devrimi” ülkede bař gösteren ciddi yolsuzluğa ve istikrarsızlığa karşı yapılmıştı. Böylece giderek yayılan halk hareketleri Asgar Akayev’in iktidardan uzaklaşması ile sonuçlandı. Devrim hareketlerinin Orta Asya’nın tümüne yayılmasından endişe eden Orta Asya devletleri liderlerinin düzeni korumak maksadıyla Rusya’ya dayanmaktan başka sečenekleri kalmamıştır (Dencausse, 2010: 84).

2.5.2. 2004-2008 yılları arasında Vladimir Putin

Rusya dış politikasının kimlik bağlamında kırılma noktaları hem yakın çevresinde gerçekteşen devrimler hem de en önemli ekonomik dayanağı olan enerji arzının önüne set çekilmesi durumudur. Rusya artık ABD ve Avrupa Birliği ile ortak değerler etrafında hareket etmeyecek Sovyetler Birliği’nin süper güç kimliği ile Çarlık Rusya’sının iç politikada merkezietçi ve ulusalcı, dış politikada ise pragmatik kimliğini tek modern Rus kimliği içerisinde özümseyerek çok kutuplu bir dünya oluşumunda en önemli güçlerden biri halini alacaktır. Bu noktada Rusya, tarihsel olarak kökeninin Avrupa’ya ait olduğunu düşünerek kendi ötekisini Avrupa değil ABD olarak belirlemiş ve buna uygun politikalar uygulamıştır.

Putin yönetimi Rusya'yı uluslararası arenada süper güç ve enerji gücü haline getirmek için çalışmış ve "yakın çevre" olarak belirlediği "Balkanlar", "Orta Asya", "Doğu Avrupa" gibi bölgelere yönelik yeni politikalar üretmiştir. Putin, yeni Batıcı dış politikayı bırakarak ılımlı (pragmatist) Avrasyacılık dış politikasına yönelmiştir. İç politikada ise demokratik, devletçi ve milli değerlere bağlı bir anlayışa bürünmüştür. Putin uyguladığı dış politikayı şu şekilde özetlemiştir. "Bizim dış politikamızın bağımsızlığı kuşku doğurmamaktadır. Bu dış politikanın temelini pragmatizm, ekonomik verimlilik ve ulusal meselelerin önceliği oluşturmaktadır." İç politikada ise siyasal söylemini "güçlü devlet", "vatanperverlik" ve "toplumsal dayanışma" gibi geleneksel Rus kimliğini referans alan bir anlayışla vurgulamıştır.

Putin döneminin öncelikli politikaları arasında olan diğer bir konu ise Yeltsin döneminde uygulanan "şok terapi" programı sırasında ortaya çıkan ekonomik sorunlardır. Putin iktidara ilk geldiği yıllarda Batı'nın ekonomik sistemine entegre olmaya çalışmış ve ekonomik sorunları "IMF" ve "Paris Kulübü" gibi uluslararası para fonlarıyla çözmeye çalışmıştır. Fakat Batı'ya karşı bağımlı olmak en büyük endişe kaynağı olduğu için bu borçları kapatmalı ve ekonomik yönden bağımsız bir devlet olması gerekmektedir. Bu anlamda, devlet içerisindeki oligarkları kısa zamanda kontrol altına alarak ekonominin merkezileşmesini sağlamış, özel enerjini şirketleri devletin eline geçirerek büyük bir kazanım elde etmiştir. Daha korumacı bir ekonomi politikası izleyen Rusya toparlanmaya başlamış ve hatta IMF ve Paris Kulübüne olan borçlarını 2007 yılında tamamıyla kapatmıştır. Bunun haricinde gayri safi milli hasılası %40 oranında büyümüş ayrıca dış borçları 200 milyar dolardan 100 milyar dolara gerilemiştir. Rusya enerji arzı endeksli ekonomi politikasına geçerek küresel enerji dolaşımının en önemli ortağı ve söz sahibi olma yolunda büyük adımlar atmıştır. Rusya enerji varlığını sadece ekonomik gelişim için değil devletlerarası politik faktör olarak kullanmaya da başlamıştır. Örneğin, Ukrayna'yı sarsan soğuk kış günlerinde Moskova, Ukrayna'nın doğal gaz kaynaklarını keserek Ukrayna'yı cezalandırmıştır. Ukrayna daha önce Batı'ya güvenerek kabul etmediği 160 dolarlık teklifi 230 dolar olarak görünce Batı'dan yardım istedi fakat Rusya'nın doğalgaz vanalarıyla oynaması bir anda Avrupa'da tedirginliğe yol açtı ve dünya Ukrayna'nın bu durumuna sessiz kaldı (Onay, 2007: 280-281).

ABD ve Avrupa bu enerji tekelciliğinin kendilerine maliyetini hem ekonomik hem politik anlamda ödeyebilirdi. Bu yüzden Avrupa alternatif bir yol arayışına girdi.

Rusya'yı dışarıda bırakan yeni projeler hazırlanıyordu. ABD tarafından önerilen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı projesi Rusya için engellenmesi veya ortak olunması gereken bir projeydi. Çünkü Rusya önemli bir enerji potansiyelini elinde tutmak istemiş ve bu tekelliliği ekonomik ve politik anlamda bir kalkınma aracı olarak görmüştür (Wegren, Herspring, 2010: 255-256). Bu yüzden Rusya sadece yakın çevresine yönelik değil Türkiye, Ortadoğu, Doğu Akdeniz hatta Afrika gibi bölgelere de meyletmesi gerektiğini anlamış pragmatik politikasını dünya geneline yaymaya çalışmıştır. Bu pragmatik politika önce yakın çevresinde bulunan Sovyet ardılı ülkelerin sonra çemberi genişleterek Batı'ya alternatif ve güçlü bir destek arayan ülkelerin iç ve dış politikalarında aktif rol alma projesinden geçiyordu. Putin, küresel güç olma siyasetini fayda gözettiği tüm bölgelerin dinamiklerinden biri olarak görece ve uluslararası politikayı yönlendirebilecek bir güce sahip olacaktı. Rusya geçiş döneminde yaşadığı Atlantikçi/Avrasyacı ya da Liberal/Milliyetçi kimlik bunalımını aşarak iç politikada merkezîyetçi ve ulusalcı dış politikada ise faydacı küresel güç pozisyonunu korumakta hem uluslararası realitenin gözetilmesi gerektiğinin hem de kendi tarihini, kültürünü, dinini ve geleneğini yaşatması gereken bir "ben" kimliği oluşturmaya ve artık Batı'nın karşısında "öteki" olarak kalmamaya çalışmanın gerekliliğinin farkına varmıştır. Bu dönüşümü Lee Paterson şöyle dile getirmiştir: (Onay, 2004).

Onay (2004) "Tarih boyunca Rusya ne zaman bir kimlik kriziyle karşılaşırsa sırtını Batı'ya dönmekte ve alternatif bir gelişme yolu aramaktadır. Bu davranışının en yeni örneği Rusya'nın sanayi devrimine uyum sağlamaya çalışırken komünizmi seçmesidir. Bugün Rusya Bilgi Devrimi'nin üstesinden gelmeye çalışırken komünizme geri dönmeyecektir. Fakat geçmişteki merkezîyetçi ve denge siyasetini gözetilen rejimin aynı kalıplarının çoğunu barındırabilecek yeni sistemi kabul edebilir"

Bu dönüşümün başlangıcı hiç şüphesiz Rusya için hep risk oluşturan yakın çevre (yakındaki yabancı/dost) üzerinde kapsayıcı politikalar üretmesidir. Putin'in en fazla önem arz ettiği dış politika anlayışından biri de devletlerin egemenlikleri ve bağımsızlığına kast edecek politikalar değil ilişkilerini devletlerarası ekonomik ve siyasi ilişkiler düzeyinde tarafsız bir şekilde geliştirmektir. O yüzden Rusya Sovyet ardılı

ülkelerin bağımsız politikalarına saygı duymuş fakat sadece ulusal güvenliğini tehdit edici durumlara müdahale etmek durumunda kalmıştır.

21 Aralık 1991 yılında kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulma amacı eski Sovyet coğrafyası ile ilişkilerini kesmek yerine işbirliğini ile yeniden tesis etmektir. Bu anlamda SSCB'yi temsil eden bütün organlar lağvedilmiş ve bunların yerine, milli çıkarlar ile BDT'nin amaçlarını uyum içinde tutmak maksadıyla koordinasyon ve iş birliği organları kurulmuştur. Böylece, doğal olarak ortaya çıkmış BDT'yi gerçek bir ittifaka dönüştürmek için farklı alanlarda belli kurumlar oluşturulmuştur. Topluluğun amacı bağımsızlığı elde eden Sovyet ardılı ülkeler arasında tarihi ve kültürel bağlarını koruyarak aralarındaki işbirliğinin sürmesini sağlamaktır. Bu amaçla, Sovyetler Birliği'nden ayrılan Baltık devletleri hariç olmak üzere 15 ülkeden 12 si bu topluluğa üye olmuştur. Daha sonra Türkmenistan 2005 yılında Gürcistan 2008 yılında Ukrayna ise 2014 yılında Rusya ile ikili sorunlar yaşadıkları için ayrılışlar da dünya enerji kaynaklarının %25'ini barındırdığı, etkili bir nüfuz alanı oluşturduğu ve etnik Rus diasporasının büyük bir kısmının bu topluluğa üye devletlerde bulunmasından dolayı vazgeçilemeyecek bir topluluktur. Putin 2000 yılında henüz yeni başkan olduğu sırada toplulukla ilgili açıklaması Rusya ve diğer devletler için topluluğun önemini göstermiştir: (Sönmez, 2010: 58).

Sönmez (2010) "Bugün eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki oluşum sadece resmi bir nitelik taşımaktadır: Çoğu üye ülke, topluluğu entegrasyon girişiminden ziyade, medeni boşanma kurumu olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan dış güçler bölge zenginlikleri üzerinde hakimiyet kurmak için BDT'nin güney sınırlarında global jeopolitik nitelikli bir çember oluşturmaktadır." (58)

Putin bunun bilincinde olarak hem BDT ülkelerinin karşılıklı dayanışmasına hem de bölgesel bir örgütlenmeye giderek güvenlik noktasında 2002 yılında Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü kurmuştur. Putin bu örgütlerin kurulduğu alanda Rus azınlıkları etkin bir araç olarak kullanmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda Duma'da oluşturulan bir komisyon aracılığı ile yasal zeminini hazırlamıştır. Örgütün genel sekreteri Rus Generali Nikolay Bordiyuza KGAÖ'nün hedeflerini tanımlarken şu açıklamaları yapmıştır:

Dencausse (2010) "Örgüt üye ülkelerin iç işlerine karışmak üzere düşünülememiştir. Üye devletler için bir jandarma rolüne de bürünmeyecektir. Eğer iç

meseleler ortaya çıkarsa, yalnız siyasi tedbirlerle müdahale edeceğiz. Örgüt 'ün askeri organı, üye ülkelerle üçüncü taraflarca yapılacak bir dış saldırıya karşı koymak üzere kurulmuştur". (98)

Rusya, örgüt içerisindeki üyelerin girip çıkmakta tamamen serbest olduklarını, ayrılmak isteyenlerin kararlarında kendi egemenliklerine sahip olduklarını, Örgüt 'ün bazı görevlerini kabul edip, diğerlerini geri çevirmekte hür olduklarını ifade etmiş ve üye devletlerinin bağımsızlıklarına zarar vermeyen bir güvenlik ittifakı olduğunu vurgulamıştır (Dencausse, 2010: 99).

BDT'nin içerisinde dönem dönem Rusya ile krizler yaşayan ülkeler bulunmaktaydı. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Özbekistan gürültülü bir şekilde ayrılmayı düşünmüşlerdir ve güvenlik tehdidi hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu nedenle 13 Nisan 1997'de bu devletler Moldova ile beraber Batılı devletlerin desteği ile GUUAM adında bir topluluk kurmuşlardır. Bu topluluk Rusya'nın nüfuz alanına karşı bir başkaldırı şeklinde yorumlanmıştır. Bu topluluk Batı'nın desteğini almak için kurulan ve BDT karşıtlığı amacıyla Rusya'ya karşı bir oluşumdur. Putin bu oluşuma karşılık Orta Asya ve Doğu Avrupa'da Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın ve Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun Rusya'nın 21.yy. çıkarlarıyla uyuştüğünü ifade ederek bu örgütleri daha da güçlendirmek istemiştir. Nitekim Rusya, GUUAM'ın içerisinde bulunan Özbekistan'ın 2006 yılında KGAÖ'ye üye olmasını sağlayarak gerek ortak askeri manevralar gerekse GUAM'ın Orta Asya ayağını yanına çekerek Amerikan varlığını zayıflatmak istemiştir (Dencausse, 2010:101).

Rusya sadece Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini değil aynı zamanda Asya'nın dominant gücü olan Çin ile ilişkilerini çok kutuplu dünya oluşumu gerekçesiyle geliştirmek istemiştir. Yeltsin döneminde ABD'ye karşı modern Rus kimliğinin getirmiş olduğu pragmatik bakış açısı ile sürekli ekonomik anlamda büyüyen ve dünyadaki en fazla nüfusa sahip olan Çin ile ortaklık kurmak istemiş ve bu ortaklığı sadece ekonomik alanda değil güvenlik, stratejik ve sosyal alanlarda da uygulamayı amaçlamıştır. 1996 yılında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin ortaklığında Şangay beşlisi oluşturulmuş ve 2001 yılında Özbekistan'ın da dahil olması ile Şangay İş birliği Örgütü kurulmuştur. Şangay örgütü Moskova'nın en çok istediği Orta Asya ittifakı görüntüsüdür (Türkiye Dışişleri Bakanlığı,2019).

Vladimir Putin iktidara geldikten sonra Rusya'nın küresel çapta yeniden hem ekonomik hem de politik bir güç haline gelmesi hedefiyle hareket etmiştir. 2001-2003 yılları arasında, kendisine uluslararası güç statüsü verecek tek ülke olan ABD'ye sürekli önem ve ayrıcalıklı bir özen gösterdi. Rusya her tarafta kaybedilmiş gücünü yeniden kazanmaya çalışırken, bir ülke veya bir bölgeye yaptığı her yakınlaşma girişimi hayal kırıklıkları ile sonuçlanmaktaydı. Rusya, Batıda bulamadığı tanınmayı iki büyük savaş arasında unutulmuş Avrasyacılık fikri ile tamamlamaya çalışmıştır. Rus-Sovyet kimliği hakkında en derinlemesine bilgi veren "The Icon and The Axis" in yazarı James Billington bu kimliği şu şekilde tanımlamaktadır: (Dencausse, 2010: 128).

Dencausse (2010) *"Avrasyacılık Rusların pek çoğuna Asya için hiçbir özel bağlılık ifade etmemektedir. Avrasyalılık, belirsiz bir şekilde Batı olarak adlandırıldıkları bir şey tarafından yapılmış aşağılanmaya karşı bir itiraz biçimini temsil etmektedir."* (128)

Batıya olan bu itiraz Rus kimliği yönelimlerinin Avrasyacılık doğrultusunda olmasının en güçlü göstergesidir. Günümüz Avrasyacı düşünürlerinden biri olan A.S. Panarine'e göre, Rusya Avrasya'daki tüm uluslar için yeni ve güçlü bir dünyayı yaratacak ve düzenleyecek olan bir sentezdir. Aksakov'a göre, Rus kültürü yeniden Etikosentrik (ahlakçılığı referans alan) bir medeniyete dönüşecektir. Ancak bu dönüşümün olması için moral çöküntü, devletin ve insanların değer görmemesi ve yozlaşmada Rusya'nın dibe vurması gerekmektedir ki ülkede pişmanlık ortaya çıkabilsin bu anlamda geçiş dönemi, 2000 ve 2004 yılları arası bu hor görülme olgusu fazlasıyla gerçekleşmiştir. ABD politikaları Rusya'yı görmezden gelen bir anlayışla uygulanmaktaydı. Bununla birlikte, Putin'in iktidarının ikinci döneminde halktan aldığı %71,2 'lik bir destekle, Rusya Batı ile pragmatik anlayışta ilişkilerini devam ettirse de ittifak bloklarını Avrasyacı bir anlayışla kurmaktaydı. Rus Avrasyacıları güçlü devlet geleneğini desteklemektedir ve Rusya'nın geleceğini "merkezileşmiş bir süper güç" olarak görmektedir. Bu mantıkla yönetim şekli olarak başkanlık sisteminin olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Avrasyacı kimliğin ekonomiye bakış açısı olarak serbest girişimcilikten daha çok, merkezi bir ekonomik kontrol sisteminin kurulması gerekmektedir. Yeni Avrasyacılar ekonomik konulara daha çok önem vermişlerdir. Özellikle Rusya'nın enerji gücünü kullanarak ekonomisini güçlendirmesini ve Asya'daki küresel ekonomik pazarın daha merkezde yer alması sonucunda oradan faydalanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Rus Ortodoks kilisesi, Avrasyacı düşüncenin önemli destekçilerinden biridir. Ortodoksluğun Doğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan bölgede yaşayan tüm ulusların bir araya gelmesinde rolü olabileceğini düşünmektedir. Kilise'ye göre Ortodoksluk bir Avrasya dinidir. Kilise, Rusya'da Komünist ideolojiye dayanmayan yeni bir birliğin kurulmasını ve Avrasya bütünlüğünün sağlanmasını desteklemektedir. Rus Ortodoks Kilisesi, Rusya-merkezciliği ile de tanınmaktadır. Özellikle bunu Batı medeniyetinin dinsel-kültürel formlarına karşı kullanmaktadır. Panarin'e göre Batı karşısında Rusya'nın en büyük gücü onun tüm dünya için dini ve ruhani esin kaynağı olabilmesidir. Bu yönüyle Rus kültürü yakın zaman içerisinde tüm dünyaya hizmet edecek şekilde mobilize edilecektir. 1998 yılında bu anlamda Rus Patrikliği "Rusya'nın dinler arası Konseyi'ni" oluşturmuştur. Bu konseyde; Ortodoksluk, İslam, Judaizm ve Budizm olmak üzere Avrasya üzerindeki neredeyse tüm dinlerin temsilcileri bir araya gelmiştir.

Avrasyacılar dış politikanın sadece devlet tarafından tek merkezden yönetilen bir anlayışta olması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle Batı'ya karşı tek boyutlu, teslimiyetçi ve seçeneksiz bir dış politika yerine, ulusal çıkarların maksimizasyonuna dayalı ve devlet tarafından belirlenen "çok seçenekli" bir dış politikanın olması gerektiğinden bahseder. Dış politika, Avrasyacılar'a göre, ulusal çıkarlar kavramına dayanmalıdır. Avrasyacılar'ın "güce" ve "ulusal çıkara" verdiği değer onları uluslararası ilişkiler teorilerinde realist kurama yaklaştırmıştır.

Avrasyacılığın 21. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden Aleksandr Dugin, Rusya'nın ister Asya'da ister başka bir bölgede olsun kendine müttefikler arayarak Rus gücünü yeniden oluşturabileceğini beyan etmiştir. Avrasyacılığın, bu fırsatçı ve faydacı bakış açısı ile, Rus kimliğinin bu gücüyle kültürünü ve ulusal çıkarını koruyacağını düşünüyordu. Bu kavram, kaybedilen güç özlemine ve Rusya'ya düşman güçlere veya Amerikan hegemonyacılarına taraf olmak istemeyen yeni yükselen Asya devletlerine dayanıyordu.

Son olarak Avrasya'ya jeopolitik olarak baktığımızda, Alman jeoplitiğinin kurucusu Karl Haushofer ile İngiliz Harold MacKinder'in 20.yüzyılda geliştirdiği fikirlerden etkilenmiş bir felsefeye sahiptir. Avrasya ki Rusya tamamıyla onunla özdeşleşmiştir. ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu büyük deniz gücü karşısında karasal dünyanın merkezini oluşturuyordu. Rusya, Okyanus güçleri karşısında, tarihin jeopolitik eksenini ya da oyun kurucusunu oluşturan "Heartland" idi. Bu iki dünya arasında kalan

Avrupa ve Asya “Rimland”ı, yani adından anlaşılacağı üzere muazzam Avrasya kütlesini çevreleyen kuşak oluyordu. Mackinder’e göre Kıta/ Okyanus dikotomisi, bir başka deyişle Heartland (Rusya/Avrasya) / Büyük okyanus güçleri (ABD/ İngiltere) Dünya egemenliği için tarih boyunca karşı karşıya gelecektir (Dencausse,2010: 132-133).

Bu tezlerin ve teorilerin Rusya Devlet Başkanı Putin’in dış politika anlayışında etkili olduğu aşikardır. Özellikle ikinci kez iktidara geldiği dönemde Avrasya kimliğiyle hareket etmeye çalışmıştır ve bir konuşmasında şu sözleri ifade etmiştir:

Dencausse (2010) *“Rusya her zaman kendisini bir Avrasya ülkesi olarak görmüştür. Rus topraklarının büyük bir kısmının Asya’da olduğunu hiçbir zaman unutmadık. Ama bu ayrıcalıktan yararlanamadık. Bizim için de Asya-Pasifik ülkeleri için de söylemlerden artık eyleme geçme zamanının geldiğini düşünüyorum. (133)*

Böylece, Rusya artık Asya bölgesine yönelerek oradaki varlığını kalıcı hale getirecek iş birliği ve ortaklıklar ile politikasını yönlendirmiştir. Bu anlamda Çin, Rusya için en önemli müttefik olacak ülkedir. Fakat, Rusya Çin ilişkileri üzerine çalışmalar yapan Bobo Lo şöyle düşünmekteydi:

Dencausse (2010) *“Bu iki ülke arasındaki stratejik ortaklık pek gerçeğe uygun değildir, bu ittifak duygu ve akıl karışıklığından ibarettir. Yahut bu ortaklık fırsatçı bir düzenleme, bir uygunluk ve çıkar eksenini bizim deyimimizle, mantık evliliğidir” diye yazmıştır.” (140)*

Rusya ve Çin arasındaki işbirliği Rusya’nın Avrasyacı politikalara yönelmesiyle perçinlenmiş askeri ve ekonomik anlamda yeni ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. 2001 yılında son halini alan Şangay İşbirliği Örgütü’nü ABD’nin Asya’ya müdahil olmasıyla birlikte daha aktif kullanan ve örgütsel zeminini daha sağlam hale getirerek terörizm, bölücülük ve bölgesel tehditlere karşı Orta Asya ülkeleriyle birlikte hareket etmişlerdir. (Dencausse, 2010: 139-141).

Vladimir Putin’in etkili bir danışmanı olan Yevgeni Primakov da yeni Rus stratejisi için şunları söylemiştir: “Dünya artık çok kutuplu bir hal almıştır. Irak savaşı ve ABD’ye karşı Avrupa, Rusya ve Çin ‘in bir tarafta bulunması ve müdahaleyi desteklememeleri bu durumu kanıtlayan unsurlardandır. Bundan böyle, Rusya’nın öncelikli amacı Pekin’e güven vermek ve ortaklığın sağlamlığını ona inandırmaktır. 2005 yılında bu adımlar atıldı ve Putin bir ziyaretinde doğu sınırının çizilmesi noktasında 4300 km’lik ortak sınırı tanıyan anlaşmalar imzalanarak sınır problemleri çözüldü.

2006 yılında Çin’de “Rusya yılı”, 2007’de ise Rusya’da “Çin yılı” ilan edilerek ikili antlaşmaların toplumlar arasındaki yakınlaşmaya da yansıtılması için ortak programlar düzenlenmiştir. Böylece bu dönemde yoğunlaşan ikili temaslarla iş birliğinin yalnız siyasi çevrede değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik alanlarda da yüksek düzeye çıkarılması hedeflenmiştir (Mirzaliyeva,2017: 46-47).

Şangay İşbirliği Örgütü, Moskova ile Pekin’in lokomotif olarak görev yaptığı Asya’lı bir kuruluştur ve bu özellik ona Rus-Çin ilişkilerinde yeni bir dinamik içinde başlı başına özel bir yer açıyordu. Şangay teşkilatı Rus uzmanların ve sorumluların her fırsatta tekrarladığı üzere “yeni tip” bir teşkilattı daha önce Asya’da böyle bir uygulama gerçekleşmemişti. Örgüt, bölgenin en önemli sorunları olan terörizm, ayrılıkçılık, aşırıcılık ve bölgesel güvenlik meselelerine dikkat çekiyor çözüm önerilerini ortaklaşa alınan kararlarla belirliyordu. Böylece, Örgüt, Asya da meydana gelen gelişmelere direk müdahale etme şansı bularak bölgeyi domine edebiliyordu. Başlangıçta, Şangay İşbirliği Örgütü Orta Asya’daki problemlere odaklanmışken kısa zamanda, gözlemci olarak kabul edilebilecek olan başka Asya ülkelerine de açıldı. 2004’te Moğolistan; 2005’te Hindistan ve Pakistan; 2007’de İran gözlemci ülke olarak tam üyelik başvurularında bulundular. Fakat bu girişimleri o yıllarda Çin engelledi, çünkü Asya’daki etki sahasının bölünmesini istemiyor Şangay Örgütü’nün sağladığı avantajdan faydalanmak istiyordu (Dencausse, 2010: 155).

Her şeyden önce ŞİÖ yukarıda da belirtildiği gibi uyguladığı politikalarla ve hayat sahasıyla Asya’lı bir kimliğe sahipti ve Asya’da bölgenin içine sızan yabancı bir ülke değil, bölgenin bir gücü olarak rol üstlenme niyetini kesin bir şekilde meşrulaştırmaktaydı. Nitekim, Şangay İşbirliği Örgütü kuruluş gayesi bakımından hem bölgenin iç problemlerini çözmeyi amaçlamış hem de bölgeye girmeye çalışan yabancı unsurları uzaklaştırmak istemiştir. Bu oluşum daha da genişlemiş haliyle Asyalı bir ittifaktır ve Rusya burada bir Asya veya Avrasya devleti olarak yer almaktadır. Burada da Moskova tarafından Orta Asya’da talep edilen rol herhangi bir itirazla karşılaşmamaktadır.

Rusya, 2007 “Barış Görevi” için ortak manevraların yapılmasını teklif ederek Kolektif Güvenlik Antlaşmasını, Şangay Örgütü’ne bağlamak için büyük çaba göstermiştir. Kolektif Güvenlik Antlaşması’nın asli kuvvetlere, hızlı müdahale kuvvetine sahip olması ve Şangay Örgütü’nün ise bunlardan yoksun olması nedeniyle birleşmenin

askeri alanda da ortaklığa götüreceğini ifade etmiştir. Rusya iki örgüte üyeydi ve çıkarları için çok faydalı olacaktı, fakat Çin Kolektif Güvenlik Antlaşması'na üye olmadığı için teklifi kabul etmedi ve sonuçsuz kaldı.

Şangay İşbirliği Örgütü Asya'nın NATO'su gibi tanımlanamasa bile, şu gerçektir ki Rusya ve Çin liderliğinde ekonomik sosyal ve siyasi entegrasyonun sağlanması ve problem çözücü özelliğiyle küresel pazarın hızla aktığı ve ciddi işgücünün veya nüfusun olduğu bölgede kendisini kabul ettirmiş ve bütün üyeleri tarafından itirazsız ve istikrarlı bir şekilde kabul edilmiş ve benimsenmiş bir yapıya dönüşerek, sürekli olarak jeopolitik bir önem kazanmıştır. Bu bakımdan Şangay Örgütü, Rusya için, eski egemenlik sahasını etkileyen jeopolitik rekabette değerli bir koz olarak kalabilmekte, kendisine rol değiştirme imkânı tanımaktadır.

Vladimir Putin, dış politikasını daha fazla Asyalaştırarak, Çin'in desteğine mecbur kalacak ve bu yüzden stratejilerini Çin'e rağmen uygulayamayacak bir Asya politikası istemiyor ve Çin'e bağlı kalmak istememektedir. Asya'da anlaşma yapmak istediği ülkeler çemberini hızla genişletmeye başlamıştır. Bir süre Çin'i dengelemek için Rusya, bölge çok aktörlüğü politikasını uygulayarak Japonya aktörünü de devreye sokmak istemiştir. Bu minvalde, Yeltsin döneminde yaşanan adalar sorunun da Rusya ile Tokyo arasında bulunan 4 adadan 2 en küçük adayı Japonya'ya vermek isteyen Rusya, Tokyo tarafından yetersiz kabul edilerek reddedildi. Bununla birlikte, Japonya-Rusya arasında bir iyileşme olmadı fakat bunun nedeni açık olarak Japonya güvenlik ve ekonomik sisteminin büyük ölçüde ABD'ye bağlı olmasıydı (Dencausse, 2010: 163). Bu yüzden dengeler üzerinde değişiklikler ABD'ye rağmen yapılamazdı ve Rusya, ABD karşısında Asya'yı seçtiği için Tokyo ile söz konusu ortaklık ancak enerji (ekonomik) alanıyla sınırlı kalabilmiştir. Çünkü Japonya, Rusya için enerji arzı noktasında potansiyel olarak büyük bir müşteriydi. Güney Sibiryaya ile Pasifiği birbirine bağlayan petrol boru hattı Moskova-Tokyo için vazgeçilmez bir ticari alandı. Böylece, hem Rusya kendisi için çok önemli olan enerjisini Asya pazarına açacaktı hem de Japonya enerji anlamında Çin topraklarından geçen boru hatlarına bağlı kalmayacaktır. Dünya da en büyük 2. Petrol ihracatçısı olan ve ekonomisinin büyük bir bölümünü enerji piyasasıyla kuran Rusya hem ekonomik hem de siyasi olmak üzere çifte çıkar sağlayacaktır. Böylece, Rusya pragmatik kimliğini Asya üzerindeki dengelerde de kullanarak duygusal davranmamış çıkarı için

Çin ile olan işbirliği anlaşmalarına rağmen Çin'in hoşuna gitmeyecek bu kartı oynayarak Çin'e bağlılığını hafifletmiştir.

Petrol dengesinin oluşturulması sonucunda Rusya kendisi için en faydalı durumun Moskova-Pekin-Tokyo olduğunu anlamış fakat bu projenin ne kadar zor gerçekleşeceğini de fark etmiştir. Putin, Çin'e gittiği zaman bir konuşmasında şöyle bahsetmiştir: "Petrol Boru hattı meselesindeki kararımız "milli çıkarlarımıza" göre alınacaktır." Rusya için milli çıkar Asya'daki Rus nüfuzunun artması demek olduğundan Tokyo-Pekin arasındaki arabuluculuğunun fayda noktasında Rusya'ya ciddi maliyetlerinin olacağı anlaşılmış ve Yevgeni Primakov'un sürekli savunduğu Hindistan aktörüne başvurulmuştur. Böyle bir yakınlaşmanın esas amacı ABD karşısında Rus pozisyonunu güçlendirmek olsa da ikincil amacı olarak Çin ile olan politikada bir karşı denge olarak düşünülmüştür. Rusya, Avrasya kimliğini Çin ve Japonya ortaklığı ile kanıtlamış, Hindistan ile de perçinlemiş olacaktı.

2000 Ekim'inde Yeni Delhi ile yapılan stratejik ortaklık anlaşması ile Putin dönemi Rusya-Hindistan ilişkileri başlamıştır. Ertesi sene yapılan askeri manevralar üzerinde ikili ortaklık ve silah satışı anlaşmaları Rusya için önemli bir pazarın kapısını aralamıştır. Rusya, Çin ile sınır problemleri olmasına rağmen Şangay İşbirliği Örgütü'ne gözlemci olarak değil tam üyelik elde etmesi için teşvik sağlamıştır. Çünkü Hindistan'da bulunan ciddi nüfus bölgeyi domine etme noktasında Rusya için en büyük denge unsuru olmuştur. Ayrıca, Hint Okyanusu kıyılarının kullanılması ve ticaretin sadece karadan değil okyanuslar üzerinden de yapılması için Hindistan önemli bir stratejik ortak olabilirdi. Rusya elinde bulundurduğu enerji potansiyelini sadece boru hatları üzerinden değil okyanus aşırı ülkelere de göndermek için çeşitli yollar aramıştır.

Hindistan, Rusya'nın yönlendirdiği bir oluşumda bulunmakla aralarındaki ilişkiler ne kadar mükemmel olursa olsun endişe duymuştur. Farklı aktörler ile diyaloglarını sürdürerek bölgede tek taraflı bağımlılığın kendi çıkarı olmadığını düşünmektedir. Bu yüzden, öncelikle ABD ile daha sonrasında Japonya ve Avustralya ile stratejik ittifaklara girerek Yeni Delhi'de çok kutuplu bir bölgesel siyaset izlemektedir. Rusya, Hindistan ile yakınlaşmasını ileri teknoloji ürünü olan silahlarını Hint ordusuna aktararak sağlamaya çalışmış ortak çıkarlarını problemlerini öne sürerek bölgede dengeleri kendi lehine çekmeye çalışmıştır. Pakistan ve Afganistan'daki terörizm ve sınır problemleri noktasında Orta Asya bölgesi için anlaşan Moskova-Yeni Delhi, ABD'nin

bölgedeki varlığını kabul ederek Çin'in bölgeyi hakimiyet altına almasına karşı işbirliği yapmak için yeni yollar keşfetmeye çalışmıştır.

Rusya, Avrasyalı kimliğini Asya'ya yönelimiyle sağlamaya çalışmıştır. Fakat, Doğu Asya: Avrasya'nın içerisinde midir? Yoksa Avrasya sadece Rusya'nın etki sahasına kadar olan bölgeye mi karşılık gelmektedir? Bu aşamada Rusya'nın önüne iki engel çıkmıştır. Önce, Doğu Asya'da yaşayan halkların bölünmüş karakteri, öte yandan, Hearthland'ın dış çevresini oluşturan bu bölgeye tamamen kültürel, dilsel, dinsel ve tarihsel olarak yabancı oluşudur. Bu bölgede, hangi politikaları kullanarak bir strateji izleyebilir ve dış politika varyasyonlarını uygulayabilir? Sadece ABD karşısında Asya'da nüfuz elde etmek ve sadece var olmak için Asya'ya olan büyük ilgi çıkarlarını zedeleyebilir mi? Rusya'nın Avrasya kimliği ile Asya politikalarında bir aktör olması ABD'nin liberal değerleri yayma ve terörizme karşı mücadele adı altında Asya politikalarına dahil olması Çin, Japonya ve Hindistan gibi Asya güçleri için kabul edilemez mi?

Rusya, Orta Asya bölgesini Sovyet ardılı ülkeler kümesi olarak ve yakın çevre alanı olarak kabul ettiği için tarihi bir geçmişi bulunmaktadır, Ayrıca Rus diasporası Orta Asya ülkelerinde azınlık olarak da olsa unutulmaması gereken bir gerçektir. Bununla birlikte Rusya'nın Japonya ile deniz aşırı komşuluğu ilişkilerinde tarihsel bir geçmişin varlığını göstermektedir. Aynı kültüre sahip olmasalar da birbirleri arasındaki ilişkiler tarih perspektifinde yeteri kadar öneme sahip olmuştur. Bu yüzden, Rusya Asya politikalarında doğal aktördür. ABD ise sadece stratejik amaçlarının tanımlanması için bölgeye müdahil olan yapay bir güçtür. Bu yüzden, Asyalı devletler ABD'nin yerine Rusya tercihinin hep daha yakın olmuşlardır.

Rusya ile Çin bölgede hiçbir zorluk yaşamamışlardır. Çin, Asya'nın içerisinde bir güç olduğu için Rusya her türlü Çin projesini desteklemektedir. Fakat, Rusya ABD'nin çevreleme(containment) politikasının sonucunda kurulan ve SSCB'yi çevrelemek için oluşturulan ASEAN örgütüne girmek istemiş Güney Doğu Asya'daki politikalara karşı da bir taraf olmak istediğini dile getirmiştir. Çin'in bölgedeki varlığı için endişe verici bir pozisyonu olan ASEAN'ın bölgenin tek güvenlik örgütü olması hasebiyle Şangay İşbirliği Örgütü'nün rakibi olarak Asya'da kendi hinterlandını genişletmiştir. Rusya, tam üye olmasa da diyalog ortağı olarak kalmış bir yandan Çin'e karşı bir politika yürütmemiş

öte yandan da örgütün içerisinde kendine bir yer edinerek Güney Doğu Asya politikalarının uzağında kalmamıştır (Dencausse, 2010: 178).

APEC (Asia- Pasific Economic Cooperation= Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), Rusya'nın çok faal olarak katıldığı bir başka topluluktur. Rusya bu sayede ekonomik-ticari olarak da alışverişini geliştirmiştir. Ayrıca, APEC, Moskova tarafından DTÖ'ye bir giriş kapısı olarak bakarak, bu hususta şartları sağlamakta oldukça yararının olduğunu Rus diplomatlar açıkça dile getirmişlerdir. Putin, ayrıca her zaman yakınlaşma için en önemli unsurlardan olan medeniyetler arası kültürel diyalog çalışmalarını dile getirerek sadece ekonomik çıkar değil kültürler arası da bir yakınlaşma olmasını istemiştir (Dencausse, 2010:179).

Putin, bölgedeki hemen hemen bütün ülkeleri Çin'in ve Japonya'nın dışında, Vietnam, Kuzey ve Güney Kore, Moğolistan, Hindistan, Malezya, Tayland ve Endonezya'yı ziyaret ederek, Rusya'nın Asya'daki varlığını istikrarlı bir şekilde desteklemiştir. Avrasyacılık, Çarlık döneminde Rusya'nın Avrupa ile Asya arasında bir geçiş yolu olması için tasarlanmıştı. 20. yüzyılda proje tamamıyla siyasi maksatlıydı ve bu proje ile Rus-Sovyet gücü daha ötelere taşınmış süper güç düzeyine erişmek için kullanılmıştır. 21. yüzyılda ise amaç çok yönlüdür; bir taraftan öncelikli olarak güç olgusunu tanımlamak için kullanılan bir araç ve ekonomik kaygıları bertaraf etmek için bir yöntem olarak kullanılmıştır. Rusya yükselen Asya ekonomileri ile bütünleşmeyi ve böylece dünya ekonomisinde konumunu güçlendirmeyi planlamıştır.

Sonuçta, Rusya, 2000'li yılların başında kenarda kalmış ABD ve AB tarafından hor görülen, Asya'ya tamamen yabancı, Çin'in bölgede ve dünyada yükselen gücünü fark eden, herhangi bir risk almadan Çin ve ABD nüfuzunu açıktan kısıtlamayı bölge istikrarını ve güvenliğini korumak için her zaman uzlaşmayı ve kurumsal işbirliğini gözetken bir ülke olarak Asya'da etkinliğini arttırmıştır. Peki Vladimir Putin için Avrasya ne anlama gelmiştir? Putin, özellikle ikinci döneminde, Asya politikalarına bağlı bir strateji izlemiştir. Putin'in ülkesi Rusya'nın coğrafyası gereği bir Asya ülkesi olduğunu, ama tarihte bunun ne siyasi sonuçlarından yararlanabildiğini ne de ekonomik avantajlarından getiri sağladığı bir gerçektir.

Putin, Rusya'nın tanımında Ortodoks geleneğini ve Rus milli karakterini hep ön plana çıkarmıştır. Bu durum, Avrupa'ya karşı belirli bir mesafe koyma arzusu ile Asya politikasının öncelik almasına yol açmıştır. Nitekim Rusya, geçiş döneminden sonra

karşılaştığı kimlik kaybını Avrasyacı bir karakterle tamamlamaya çalışmış ve getirdiği pragmatik çözümlerle buna uygun davranmıştır. Putin hem Batılı değerleri kendi sisteminde kurumsal olarak özümsemiş ve uygulamış hem milliyetçilik söylemleri ile milli bir devlet çizgisinde kendi tarihi ve geleneksel karakterini büyük güç vizyonu ile korumuş hem de dış politikasında kullandığı pragmatik açılımlar ile ekonomik entegrasyonunu ve enerji diplomasisini kullanarak ortak stratejik ittifaklarla gücüne güç katmıştır. Vladimir Putin, bir Avrasya ülkesinin lideri olarak bu yola girmeye karar vermiştir ve dış politika uygulamalarını da buna uyumlu hale getirmiştir. Avrupa demokrasisinin katı ölçütleri ve tehditkâr yaptırımları ile egemenliğine ve bağımsızlığına karşı yapılan bir tavır olarak algılamış, Rusya ve Avrasya geleneğine daha yatkın bir kabul içinde, devleti yeniden inşa etme projesini ele almıştır. Onun bütün iddiası ve amacı, Ortodoks geleneğine ve milli çıkara dayanan daha otoriter bir devleti yeniden kurmaktır. Bu anlamda, onu hor gören aşağılayan ve dışlayan hatta “öteki” olarak tanımlayan Batı yerine karşılıklı işbirliğinin kuvvetli olduğu yatay bir şekilde ilişki kurabildiği onu ciddiye alan ve güçlü bir aktör olarak kabul eden Asya toplumu ile entegrasyon mücadelesine girmiş ve etkili bir yer edinmiştir (Dencausse, 2010: 188).

2.5.3. Dimitri Medvedev Dönemi (2008-2012)

2 Mart 2008 tarihinde Rusya’da yapılan başkanlık seçimlerinde Putin-Medvedev öncülüğünde kurulan Birleşik Rusya Partisi seçimi %71,2 çoğunlukta oy alarak kazanmış ve seçimler sonunda Dimitri Medvedev, Putin’in iki dönemi sonrasında Rusya Devlet Başkanı olmuştur. Rusya anayasasına göre üst üste üçüncü kez başkan olma şansının bulunmayışından dolayı Putin etkisi dahilinde Medvedev’in başkan olarak seçilmesini desteklemiş ve Medvedev ise Putin’i başbakan olarak atamıştır. Anayasal mekanizmaya saygı duyarak toplumdaki karşılığını arttırmak isteyen Putin var olan politikaların devamını sağlamak için Medvedev ile sıralı başkanlık ittifakı periyoduna girmiştir. Medvedev, Putin’e göre daha liberal ve daha ılımlı bir profil çizse de başkanlığı sürecinde Putin ile iç ve dış politikada birlikte hareket etmişlerdir (Devlet, Sarıahmetoğlu, 2013: 235).

Medvedev’in kimliğine ve Putin ile tarihsel anlamda ilişkilerine bakıldığında; Medvedev, SSCB’nin dağılmasından sonra 1991’de St. Petersburg Belediyesi dış ilişkiler

komisyonunda Putin'in yönetiminde çalışmıştır. Aynı zamanda Putin'in 2000 yıllarındaki başkanlık seçim kampanyasında yer almış ve Gazprom gibi devletleştirilen enerji şirketlerinin yöneticiliğini yapmıştır. Putin, devlet bürokrasisini belirlerken iki ana gruptan istifade etmiştir. Birincisi, Putin'in Sovyet istihbaratı örgütü içerisindeki Sloviki istihbarat ve güvenlik kurumlarında ortak olarak çalıştığı bir grup, ikincisi ise Dmitry Medvedev gibi St. Petersburg'da bulunduğu sürede tanıdığı ve güvendiği teknokrat ve bürokratlar grubudur. Bu yüzden Medvedev döneminde Rusya iç ve dış politika yönetiminde, önemli bir değişiklik olmamış Putin'in Rusya'nın dönüşümü çizgisinde politikalar devam etmiştir.

Medvedev iç politika anlamında "Modernleşme" ve "Yenilikler" söylemi kapsamında yolsuzlukla mücadele politikaları ve yargının bağımsızlığına vurgu yapmıştır. Bunun yanında 2008 yılında Çağdaş Gelişim Enstitüsü'nü kurarak uzun vadeli liberal politikalarını belirlemek için bir açılım gerçekleştirdi. Bu enstitü ile ekonomik anlamda daha liberal bir çizgide iç politika takip edeceğinin sinyallerini vermiştir. Başkanlık süresinin 6 yıldan 4 yıla indirilmesi ve Duma çoğunluklu hükümetin kurulması gibi yasal formlar getirerek yasama gücünü arttırmaya çalışmıştır. Bu anlamda kurumsal reformlar ve demokratik yönetimin esasları güçlendirilmeye çalışılmış önemli bir devlet yapılandırılmasına gidilmiştir. İlk olarak, Putin'in başbakanlığında hükümet, cumhurbaşkanlığını sıkı denetim ve dengeleme mekanizması içerisine sokan bir kurum olmuştur. Böylece, Sovyet sonrası dönem Rusya'sında ilk defa, Cumhurbaşkanı idari yetkilerini daha fazla çeşitliliğin barındığı Duma ve hükümet gibi organlarla paylaşmıştır. (Makarychev,2011: 165).

Birleşik Rusya partisinin hükümet kurucu başbakanı olarak geçen Putin, devlet merkeziliği aşp daha demokratik kurallar bütünü oluşturma yönünde olumlu adımlar atarak Başkan Medvedev'in etkinliğini sınırlamıştır. "Bileşik Rusya" kendi bünyesinde de üç farklı ana damara ev sahipliği yapmıştır ve kendi içinde muhalefet riskini her zaman yaşamıştır. İdeolojiler açısından bakıldığında, Liberal (4 Kasım Kulübü örneği), Milliyetçi (Sivil Yurtseverler Kulübü) ve Merkezîyetçi (Sosyal Muhafazakârlar Kulübü). Bu akımlar dönem dönem birbirinden daha etkili olmuşlardır. Örneğin, 2000-2003 yılları arası daha çok liberal taraf etkili olmuşken 2004-2008 yılları arasında merkezîyetçi ve milliyetçi taraf daha etkin olmuştur. Bu ayırmda bir nitelik daha etkilidir; yeni-eski kuşak ayrımı. Birleşik Rusya'nın örgütsel birliğini eski haline getirme eğiliminde olan ve

merkezi teşkilatı daha da güçlendirmeye çalışan eski kuşak, güçlü ticari çıkarları olan ve parti yapılarını kullanmak için istekli olan genç nesiller tarafından giderek zorlanmaktadır. Bu eğilim devam ederse, “Birleşik Rusya” potansiyel olarak daha çeşitli siyasi manzaraların önünü açarak iç dönüşümle karşı karşıya gelecektir. O yüzden, Putin birleştirici rolünü parti içi düzenlemelerde kullanarak eski-yeni dengesini oluşturarak Parti’nin bir tarafa kaymasını engellemiş ve Rusya’nın en güçlü partisi olduğu için Rusya yönetimini dengede tutmaya çalışmıştır (Makarychev, 2011: 166).

Ekonomik olarak bölgesel ekonomiyi koruyucu önlemler alarak 2008 krizinin çöküntülerini gidermek için ithalat vergilerini arttırarak ihracatı arttırmaya yönelik politikalar uygulamış ve bölgesel pazarlar oluşturularak kalkınmayı hızlandırma amaçlı stratejiler izlenmiştir. Güvenlik konusuna öncelik verilerek özellikle yakın çevrede bulunan ülkelerin istikrarsızlığını önleyip kendi güvenlik endişelerini en aza indirme gayretinde bulunmuştur. Bu çerçevede Çeçenistan ve Gürcistan politikaları gösterge niteliğindedir. Çeçenistan politikasında terörle mücadele operasyonu rejiminin sonunu getirmek için Rus yanlısı Ramazan Kadırov, Çeçenistan lideri olarak kabul edilmiş ve ilişkiler onun üzerinden kurumsal formatta tekrar düzenlenmiştir. Medvedev döneminde Çeçenistan güvenlik politikaları uzlaştırıcı bir rol ile “model bölge” olarak tanımlanmış hukuksal bir altyapı belirlenerek sonuca bağlanmıştır (Devlet, Sarıahmetoğlu, 2013:236).

Kremlin, Rusya’daki çeşitli bölgesel kimliklerin ve ilgi alanlarının tanınması noktasında çok keskin bir aykırılık içerisinde olmamıştır. Halen sürmekte olan bölgesel çeşitliliğin, Kremlin tarafından uygulanmakta olan federasyon yönetimi için bir zenginlik olarak kabul edilip uyumlu politikalar ile sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Bölgesel ve küresel organizasyonların oluşumu için kararlılığını sürdürmekte olan Medvedev Rusya’sı, Avrasya’nın başkenti olarak nitelenen Yakaterinburg’da 2009-2010 yıllarında BRICS ve Şangay organizasyonlarına ev sahipliği yaparak Avrasya modeline uygun ölçüleri sağlamıştır.

Medvedev başkanlığında dış politika anlamında yeni makro-yapısal süreçler meydana gelmiştir. 2008 Ekonomik krizi, ülkelerin dış politika anlayışlarını değiştirerek karşılıklı bağımlılık anlayışının ne kadar önemli bir ölçüt olduğunu kanıtlamıştır. Örneğin, Barack Obama döneminde ABD politikası daha yumuşak bir zeminde yürütülmüş ve devletlerarası ilişkilerde karşılıklı anlaşmalar ve uzlaşısı en önemli değişkenlerden biri olmuştur. Ayrıca renkli devrimlerin desteklenmesinin de karşısında

olduğu ABD tarafından açıklanmış Çek Cumhuriyeti ve Polonya’da kurulan füze sistemlerinin de tekrar düşünüleceğine yönelik söylemlerde bulunularak Rus kültür sahasına müdahaleden vazgeçme davranışları gösterilmiştir. Buna göre, Rusya’da Medvedev’in getirmiş olduğu liberal anlayış ile ABD ile problemlili olan politikalarını düzeltmeye başlamıştır. Bununla birlikte, Rusya, ABD ile Afganistan konusunda iş birliğini güçlendirme girişimlerinde bulunarak ilişkileri normalleştirme yoluna gitmiştir. Diğer bir konu ise, Rusya, NATO ile yeni stratejik konseptini geliştirmeye başlamıştır (Makarychev, 2011: 167).

Medvedev’in dış politika gündemi, selefinden iki açıdan farklıdır: Birincisi, 2008’de Gürcistan ile süren 5 günlük savaşı durdurma kararı olarak AB arabuluculuğunu tanıyarak sonlandırmıştır. Bununla birlikte, Batı ile olan ilişkilerini çok kutupluluk ve Avrupa-Atlantik güvenlik inşası temelinde yürütmüştür. İkinci olarak , Özellikle yakın çevresinde olan devletler olmak üzere bütün dünyada yumuşak güç faktörünü uygulamaya başlamıştır ve bu durum yeni Rus dış politika konseptinin de temelini oluşturacaktır.

Kremlin dış politikasında bir normatif dönüş söz konusu olmuştur. Normativizm, Rusya’yı uluslararası toplumun organik bir parçası olarak yeniden kurmayı amaçlayan siyasi araçlardan biridir. Demokratik altyapının oluşturulması ve sivil toplum örgütlerinin artırılması bu normatif politikaların en önemli örneklerindedir. BDT ülkeleri, Rusya’nın yumuşak iktidar temelli entegrasyon politikasını kullanması için en doğal alandır. Bunun göstergesi olarak Ukrayna 2010 yılında, Turuncu devrimin tam tersine bir hareketle Batılılaşmayı reddederken, Moldova 2011 yılında bunun tam tersi Batı ile ilişkilerini geliştirme yönünde çok önemli adımlar atmıştır. Rusya artık otokrasi gücünü kullanarak değil bir “albeni” yaratıp özel bir devlet olduğunu hissettirerek ülkelerin kendisine yaklaşmasını istemiş zorla bunun yapılmasının kısa süreli bir hakimiyet tarzı olduğunu anlamıştır. Rusya modern ölçütleri kendi bünyesinde çoğaltarak yanında isteyen değil yanında istenilen bir ülke konumunda olmayı yeğlemiştir (Makarychev, 2011: 169).

2.5.4. 2012-2019 yılları arasında Vladimir Putin

2011 yılında Rusya'nın en zengin ikinci adamı olan Mikhail Prokhorov tarafından Medvedev ve Putin denetiminde neo-liberal bir parti kurması istenmiştir ardından bir sağ ve bir sol parti çıkarılarak demokrasinin işletilmesi sağlanmaya çalışıldı. Fakat iktidarı kaybetme riskini almak istemeyen Putin, gerçek siyasi partileri seçim kayıtlarından çıkardı. Ancak Prokhorov, seçim sürecini ciddiye alarak kamuoyunu örgütlemeyi başardığı anda çekilmesi yönünde mesajlar almaya başladı ve tasfiye edildi. İşte bu dönemde Putin'in başkanlığa aday olarak tekrar seçime girmesi ile Rus siyasetinin otokrasi kimliği yeniden devreye girmiştir. Bu seçim sırasında, parlamento ve hükümeti temsilen Medvedev Birleşik Rusya partisinin başına geçti ve Putin başkanlık seçimlerinde aday oldu. Bu durum, Uzun süredir aday olan ve değişim arayan halkta Rusya'nın daha önce karşılaşmadığı protestolara neden oldu (Loftus, 2019: 67). 2012 seçimlerinde 5 ana nokta protesto edilmiştir; Siyasi mahkumlar için özgürlük, seçim sonuçlarının iptali, seçim komisyonu başkanı olan Vladimir Churov'un istifası, seçmen sahtekarlığı soruşturmasının açılması ve muhalefet partilerinin mevzuatlarının ortaya konması ile yeni demokratik seçimler. Önde gelen ana muhalefet partisi liderleri olan Alexei Navalny, Boris Nemstov ve Sergei Udaltsov ve pek çok protestocu tutuklandı. Uluslararası kurumlarca eleştirilen bu anti-demokratik hareketler liberalleşme ve modernleşmeye çalışan Rusya için problem oluştursa da seçime 5 resmi aday girmiştir, en nihayetinde Putin oyların %63,64'ünü alarak 2012 seçimlerini 6 yıllığına kazanmıştır (Gessen, Masha., 2014).

Putin üçüncü kez gücü eline almış bir şekilde Rusya devlet başkanı olmuştur. Halk Medvedev döneminde alıştığı sivil haklar ve siyasi liberalleşme politikalarının daha da artmasını beklerken Putin daha otokratik eğilimler göstermiştir. Çünkü, o dönemde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da başlayan Arap baharı hareketleri ile Rus halk hareketleri aynı dönemde gerçekleşiyordu ve ABD'nin Arap isyanlarını fonladığına dair teoriler Putin'i harekete geçirdi, çünkü bu kalkışmalar Rusya'nın egemenliği ve bağımsızlığı için hayati riskler içermekteydi. Batı'nın daha önce Rusya'nın yakın çevresinde sivil toplum örgütleri aracılığıyla örgütlediği "Renkli Devrimler" "bu sefer Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da "Arap Baharı" güzellemesi ile bütün bölgeye yayılmaya devam etmekteydi. Bu anlamda iç ve dış güvenlik noktasında Rusya, Batılı güçler tarafından tekrar tehdit hissettiği için otokratik, merkeziyetçi ve milliyetçi kimliğine tekrar geri dönmüştür.

Rusya'nın toplum mantığında; istikrar, toplum düzeni ve devletin bağımsızlığı bireyin özgürlüğünden daha önemlidir. 2013-14 yıllarına gelindiğinde devlet medyayı ve iletişim kanallarını kontrol altına almış ve yurt dışı yardımlarını kısmıştır. Ekonomi, eğitim, kültür ve sivil alanlarda da etkisini hissettirmekten geri durmamıştır (Suzanne, 2019: 70-72).

Putin'in devletçi karakteri ve bürokrasideki yansımaları istikrarın sağlanması noktasında yabancı etkisinden devleti arındırmıştır. Uluslararası medyanın sürekli propaganda yaparak Rus devletinin iç huzurunu bozduğunu ve etnik farklılıkları harekete geçirmeye çalıştığını ifade eden Putin, gerektiğinde demokratik olmayan yolları da tercih ederek devletin her alanına hâkim olmaya çalışarak devlet güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu durum, ekonomik anlamda Rusya'yı zor durumda bırakmış ve uluslararası piyasalarda saygınlığını azaltmıştır. Ayrıca 2014 yılında düşürülen petrol fiyatları, sadece enerji odaklı bir ekonomik döngü içerisinde olan Rusya ekonomisini alt üst etmiş bu durumdan halk günden güne rahatsız olmuştur. Örneğin, 2014 yılında 1 dolar 40 ruble iken 2015 yılında 1 dolar 69 ruble, 2016 yılında ise 1 dolar 78 ruble olmuştur, daha sonra ruble istikrarını koruyarak 60 seviyelerine düşse de Rus ekonomisi bundan ciddi hasar almıştır (XE Currency Charts, 2017). 2000'li yılların başında liberal politikalar izleyen Rusya, Batı'ya entegre olmaya çalışmış fakat istediği karşılığı bulamamış ve güvenliği tehlikeye girdiğinde Avrasya modelini seçerek daha merkeziyetçi ve milliyetçi bir politika izlemiştir. Fakat bu politikalar halk tarafında ekonomik kalkınma sağladığı için kabul edilmiştir, çünkü o dönemde Rusya dış borçlarını kapatarak ekonomik verilerini yükselterek G-8 'e dahil olmuştur. Bu yüzden halk iç ve dış politikalara hızla destek vererek birlik sağlamayı başarmıştır. 2008 ekonomik krizi sonrası oluşan tüm dünyadaki istikrarsızlık Rusya'yı da etkilemiş 2012 yılında özellikle orta kesimin isyanına neden olmuş ve otokratik yönelimler sürekli eleştirilmeye başlanmıştır. 2014 sonrası milli para birimi olan rublenin düşüşü, kişi başına düşen gelirin azalması ve hayat kalitesinin düşmesi halkın eleştirilerini daha da arttırmış, bunun sonucunda da merkeziyetçi ve otokratik kimlik sarsılmaya başlamıştır. Bu kimliğin devamı için mutlaka ekonominin düzeltilmesi gerektiğini bilen Putin, ekonomide devlet korumacılığı önlemlerini alarak ithal ikameci politikalar izlemiştir. Bu önlemleri, endüstriyel iç ve dış yatırımlarla devam ettiren Rusya 2016 ve 2017 yıllarına gelindiğinde dış borçları azalmış bir şekilde istikrarı sağlamıştır (Suzanne, 2019: 74-75). 2012 yılından sonra Putin iç politikasının özeti; Rus

egemenliği sağlamlaştırdı, ekonomik milliyetçilik/korumacılık izlendi, her alanda sıkı kontroller sağlandı, Batı etkisinden korunma önlemleri arttırıldı.

2012'den sonra Putin dış politikası nasıl yönlenmiştir? Hangi bileşenler ve dış politika anlayışları Rusya'nın dış politikasının içeriğini oluşturur?

Putin'in üçüncü dönem uyguladığı dış politika anlayışı önceki iki dönemden biraz daha farklı olmuştur, çünkü çıkarlar değişmeye başlamış uluslararası ölçekte sistem ve yönetim değişiklikleri meydana gelmiştir. İç politikadaki ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklar dış politika anlayışına yansımıştır. Putin, Rusya'nın uluslararası statüsünden henüz tatmin olmamış ve süper güç olma yolunda gelinen noktayı daha da ileri götürmek istemiştir. Süper güç olma arzusunun en büyük dayanağı enerji fiyatları da Uluslararası piyasada düşürülmüş ve Rusya'nın en büyük dayanağı sarsılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ekonomik olarak sürekli bir düşüşe geçen Rusya, dış politikada da açılımlarını giderek azaltmıştır. Dış politikada artık daha müdahaleci bir anlayışa geçen Rusya, Batı'nın ekonomik ve toplumsal saldırılarını bertaraf etmek için ve Batı'ya karşı güçlü durmak için Ukrayna'dan Kırım'ı referandum sonucunda Rusya'ya bağlamış ve Ortadoğu politikalarına hız kazandırarak, Suriye iç savaşında Beşar Esed'i destekleyerek merkez hükümetin ayakta kalmasını sağlamakla birlikte Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikalarını yönlendirmek için kendine bir alan açmıştır. Aynı zamanda Türkiye ve İran ile olan ortak bölgesel işbirlikleri sağlanmış, ayrıca Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi hızla gelişmekte olan ülkelerle yakın politikalar yürüterek bölgesel ve küresel anlamda Batı'nın karşısında gruplar oluşturmaya çalışmıştır (Trenin, 2014).

2000'de Çeçenistan ve 2008'de Gürcistan ile yapılan 5 günlük savaş dışında Putin dönemi daha uzlaşmacı bir dış politika tavrı sergilemiştir. Fakat, üçüncü döneminde savunma da kalmak yerine saldırı yapmak daha öncelikli bir davranış olmuştur. Putin, bu dış politika anlayışında Sovyet ardılı bölgelerin elde tutulmasını ve milliyetçilik politikalarının en üst düzeye çıkarılmasına ihtiyaç duymuştur. Batı'nın uluslararası normlar olarak diğer ülkelerin toplumlarına enjekte ettiği küresel değerlerden kendi toplumunu korumak için etkin milliyetçilik söylemi ile kültürel güvenliğini sağlamıştır.

Moskova, Suriye iç savaşına 2013 yılında ABD karşısında Beşar Esed'i destekleyerek müdahil olmuştur. Burada, Rusya Süper güç olduğunu kanıtlamak, ABD'nin bölgeyi domine etmesini engellemek ve Doğu Akdeniz ticaretini ABD'ye

bırakmamak için olmazsa olmaz bir müdahale şartının doğması ile Suriye hükümetine destek vermiştir. ABD Başkanı Barak Obama, Beşer Esad karşısında diğer Arap ayaklanmalarında olduğu gibi muhalifleri desteklemiş ve askeri stratejik destekte bulunmuştur. Daha sonra, Arap ayaklanmalarının artmasından endişe duyan Putin, Türkiye’de 2013 yılında gerçekleşen Gezi hareketleri ile demokrasi ile yönetilen ülkelerin de hedefte olduğunu anlayarak sıranın kendisine, yani bir Rus baharının gerçekleşebileceği ihtimalini öngörerek son noktayı Suriye’de merkezi hükümeti destekleyerek koymuştur (Suzanna, 2019: 90).

Rusya, Suriye’de merkezi hükümete destek vererek muhaliflere kaybedilen yerlerin bir kısmını tek tek muhaliflerden, ayrıca DAESH ve YPG gibi terör unsurlarından almayı başardı ve Suriye’nin büyük bölümünün kontrolünü sağlayarak ABD’ye karşı bir üstünlük kurdu. Rusya kendine güvenilecek ve ABD’ye karşı bir alternatif sağlayabilecek büyük bir lider olarak gücünü dünya kamuoyuna duyurdu. Putin, merkezi hükümetin düşmesi ile DAESH, El Kaide, YPG veya başka unsurların bölünmüş alanlar yaratacağını ve bu alanların ideolojik olarak bölündüğü için birleşmeyeceğini ve savaşın sürekli devam edeceğini belirtmiştir. Bu anlamda merkezi hükümetin kontrolü sağlayarak yeni bir devlet mekanizmasını sağlaması gerektiğini Suriye vatandaşlarının ülkelerine geri dönmesi gerektiğini ayrıca istikrarsızlaştıran örgütlerin ülkeden uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye, Rusya ve İran ile Suriye’nin tekrar yapılanması için Astana süreci başlatılmış ve Soçi zirvesi ile önemli adımlar atılmıştır. Rusya, İran ve Türkiye Suriye’yi YPG unsurları haricinde domine etmiş ve çözümü getirecek devletler olarak öne çıkmışlardır (Stratfor Diary, 2016.).

Ukrayna krizi, turuncu devrimden sonra Viktor Yuşçenko’nun iktidara gelişinden sonra bir çözüme kavuşmuştur. Fakat, Rusya ile bir krize neden olan bu olay sonrasında Rusya, Ukrayna’yı ekonomik yaptırımlar uygulayarak ve doğal gazı keserek cezalandırmıştır. 2010 yılında tekrar seçim için halk oy kullanmaya gittiğinde bu cezanın sonuçlarını düşünen, Avrupa ile entegrasyonundan ve yardım girişimlerinden tatmin olmayan halk seçimini Rus yanlısı Viktor Yanukoviç’ten yana kullanmıştır. Daha sonra, 2012 yılında Ukrayna ve Avrupa arasında ortaklık anlaşmaları son bulmuştur, fakat bu durum tekrar protestolara sebep olmuş halk “Ukrayna Avrupa’dır” sloganları atmışlardır. Birçok Ukraynalı protestolarda Avrupa değerlerini, modern ve özgürlükçü yaşam şekillerini istediğini sloganvari bir şekilde belirtmiştir. Yanukoviç bunun tam aksine,

daha iyi bir ekonomik ve siyasi alternatif olarak gördüğü Putin ile entegrasyon anlaşmaları imzalamıştır. Ukrayna Başbakanı Mykola Azarov, “20 milyar dolar için AB’ye sorduğunda onlar sadece 600 milyon dolar verebileceğini söylediğini fakat Rusya anlaşmamızda 15 milyar dolar yardım ve ucuz gaz verileceğinin taahhüdünü verdiğini belirtmiştir. Bu yüzden, Rusya daha mantıklı bir seçenek olacaktır” demiştir. Fakat, protestolar devam etmiş var olan seçilmiş hükümet tanınmamış geçici bir hükümet kurulmuştur. Rusya bu geçici hükümeti tanımayarak askeri bir müdahale kararı almıştır. Çünkü, geçici hükümet, Avrupa Birliği ile anlaşmalar imzalamış ve gerekli Avrupa reformlarının uygulanacağını, ayrıca IMF’den ekonomik yardım alınacağını kamuoyuna duyurmuştur (Suzanne, 2019: 93).

Bunun devamında, Özellikle, Güney-doğu Ukrayna’da Rus yanlılarının yapmış olduğu Rus yanlısı gösteriler Ukrayna geçici hükümeti ile Rus yanlısı grupları karşı karşıya getirmiştir. Donbass ve Kırım’da yaşayan Rus taraftarları bu bölgelerin Rusya’ya ilhakının olması gerektiğini bunula ilgili referandum istediklerini duyurmuşlardır. Putin, 1 Mart 2014 yılında bu istekleri geri çevirmemiş Ordu’yu Ukrayna sınırlarına yığmıştır. Yanukoviç’in hükümetten tasfiyesinden sonra Ukrayna hükümeti Kırımın Sivastopol limanı üs bölgesine Rus yanlısı eğilimlerden dolayı NATO kuvvetlerini taşımak istedi. Bunun karşılığında Rus yanlıların çoğunlukta olduğunu bilen Putin, referandum teklifi ile Batı taraftarı olan Ukrayna’nın Kırımı ekonomik ve toplumsal olarak Batı’ya bağlamasına göz yumamayız diyerek isteğini belirtmiştir. Bunun ardından, Rusya NATO’nun doğuya genişlemesine bir darbe vurarak Kırım’ı referandumda çıkan %93’lük bir oy çoğunluğu ayrıca %87’lük bir katılım oranı ile 2014 yılında Rusya Federasyonu’na bağlamıştır. Böylece, Kırım, Putin’in etnik kimlik siyasetinin ilk halkasını oluşturmuştur. Yumuşak güç politikasını kullanma argümanını daha da genişleterek bazı ülkelerde Ortodoksluğu kullanarak bazı ülkelerde Rus üst kimliğini kullanarak bazı ülkelerde de Slav kimliğini kullanarak pragmatik bir stratejinin soft(yumuşak) kuşağını başlatmıştır. Artık, devletler küresel karşıtlığı ve değerlerin yok edilmesine karşı öz milliyetçilik/değer stratejilerini kullanmaya başlamış ulusal kimliğin yok edilmesine yönelik küresel ve modern kimliklere karşı değer ve kimlik savunucu paradigmlar üretmişlerdir (Sasse, 2017).

Rusya son dönemde kimliğini tekrar Batı karşıtlığı üzerinden kurmuş ve medya yoluyla Rus toplumunu bilgilendirmiş ve Batı’nın öz değerleri yok edici modern

yaklaşımlarına karşı ideolojik savaş halini toplumun her kesimine yaymıştır. Böylece Rus toplumunun Batı'ya karşı kendi kültürünü korumacı bir davranışla hareket etmesini sağlamıştır. Değerleri kullanarak kimliksel güvenliğini ön planda tutarak birlik şuurunu toplum üzerinde kurmuştur. En nihayetinde, Rus ulusal kimliği öz değerlerini Batı'ya karşı koruyarak hem iç politikada hem dış politikada istikrar sağlanmaya çalışılmıştır. Rusya yönetimi, Orta Doğu'da, Afrika'da ve hatta Doğu Avrupa'da ABD'nin oluşturduğu demokrasiyi kullanarak devrim ihracı stratejisini eleştirmiş uluslararası kamuoyunda bir taraf oluşturmuştur. Nitekim, Rusya sadece kendi toplumunu değil kültürel ve tarihsel bağları olan Doğu Avrupa, Orta Asya, Balkanlar gibi yakın çevre ülkelerinde Batı değerlerinin yayılması ile o bölgelerdeki devletlerin egemenlik ve bağımsızlıklarının tehlikeye düşeceğini bu devrimlerin onlar için de gerçekleşme olasılığının her zaman var olduğunu bütün iletişim kanallarını kullanarak dile getirmiştir. Bu amaçla, Putin yakın çevresini Batı değerlerine karşı uyarılmış ve kendi tarihi geçmişlerini, etnik, dini ve ulusal kimliklerini onlara hatırlatarak kendi kültürlerini korumaları gerektiğini ifade etmiştir. Örneğin, Balkanlardaki Slav etnik kimliğinin ve Ortodoks Hristiyanlığının yok edilmeye çalışıldığını ve bunun için birlikte hareket edilmesi gerektiğini söylemiş AB ve ABD'nin Balkan genişlemesine karşı Rusya kendi kimlik değerlerini öne sürerek Ortodoks ve Slav milletlerini mücadeleye çağırmıştır. Aynı zamanda, Devletlerin geleneksel değerlerine bu ölçüde sahip çıkmaları gerektiğini Rusya'nın Batı'ya karşı hem tarihsel bir ortak hem de aynı kimliğe sahip oldukları için çıkarsız bir politika izleyeceğini dile getirmiştir. Putin, ABD'yi dünyadaki krizlerin müsebbibi olarak lanse etmiş bütün istikrarsızlıkları dünyaya yayan bir devlet olmakla eleştirmiştir.

Putin üçüncü döneminde önceki iki dönemi gibi pragmatist düşünülebilir, fakat bu dönemde siyasi ideolojiyi ön planda tutarak devletleri Batı'ya karşı uyarılmış ve yumuşak güç; kimlik, kültür, gelenek, tarih ve dil gibi değerleri kullanarak farklı bir liderlik anlayışı ortaya koymuştur.

Tezin bu bölümünde Rusya'nın dönem dönem kimlik anlayışlarını ve bu kimlik anlayışlarına göre dış politika hareketlerini analiz ettik. Rusya'nın, Putin döneminde 2000 yılında iktidara geldiğinden 2004 yılında ikinci kez seçildiği tarihe kadar Batı yanlısı politikalar izlemiş fakat bu politikalarda denge unsurunu elden bırakmayarak Asya'ya yönelim stratejisini de uygulamıştır. Fakat, 2004 yılından sonra ABD'nin Rusya'yı

dışlaması, hor görmesi ve Orta Asya, Doğu Avrupa ve Kafkasya’da renkli devrimleri başlatması ile Rusya yönünü büyük ölçüde Avrasya’ya doğrultarak stratejik ortaklıklar ve organizasyonlar ile orada ekonomik ve siyasi olarak etkili bir devlet statüsü elde etmiştir. Bu amaçla, uluslararası ekonomik entegrasyonu önemseyen Rusya, elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını politik bir amaç olarak kullanmış ve uluslararası politikada çıkarlarını hep üstün tutmuştur. Fakat, ABD ve AB, Rusya’nın yakın çevresini liberal değerler ihracı ve sivil toplumla etkilemiş ciddi ayaklanmalara sebebiyet vermiştir. Rusya, bu ayaklanmaları 2011-2012 yıllarında kendi topraklarında hissetmesiyle birlikte Arap ayaklanmalarının filizlendiği dönemde bir Rus ayaklanmasının da gerçekleşeceği endişesiyle korumacı ve otokratik politikalara geri dönmüştür.

Suriye Krizine 2013 yılında müdahil olan Rusya, merkezi yönetimi desteklemiş ABD’ye karşı ciddi üstünlükler elde ederek alternatif bir taraf olmuş ve dünya genelinde ABD karşıtlarını yanında toplamıştır. 2014’te Rus yanlısı Viktor Yanukoviç Ukrayna’da tekrar başkan seçilince Rusya karşıtı gösteriler başlamış fakat öncekilerden farklı olarak Doğu Ukrayna’daki Rus yanlıları da karşı bir ayaklanma çıkarmışlardır. Böylece, Rusya onlardan meşruiyet alarak Güney-Doğu Ukrayna’da Rus kimliğini kullanarak ayaklanmaları devam ettirmiş, hatta Doğu Ukrayna sınırlarına destek amaçlı ordusunu sevk etmekten çekinmemiştir. Daha sonra Ukrayna NATO’dan yardım isteyerek Kırım’ın Sivastopol limanına üst kurması için teklif getirmiştir. Fakat, Rusya, Ukrayna yanlı politika izlemek istemeyen Kırım toplumu için referandum teklifi vermiştir. Bu teklifi Kırım bürokrasisi onaylamış ve bir referandum gerçekleşmiştir. Referandum ’un sonucuna göre Kırım büyük çoğunluklu bir katılım ile (%93) Rusya’ya ilhak olmak için “Evet” oyunu kullanmış ve Rusya Kırım’ı referandum sonucunda kendi topraklarına katmıştır. Böylece, Rusya hem NATO ve AB genişlemesini durdurmuş hem de kimlik siyasetini bir politik amaç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu sayede Rusya artık “Yakın Çevre” ülkelerde kimliği siyasi bir amaç olarak kullanarak pragmatist politikasının bir ayağını daha oluşturmuştur. Bu anlamda tezimizin bundan sonraki bölümünde Balkanların kimliksel dinamiklerini özellikle Ortodoks, Slav ve Liberal bağlamda inceleyip ve Rusya’nın Putin dönemi Balkanlara olan kimlik siyasetini inceleyeceğim. İlk önce Balkanlar hangi etnik ve dini kimlik kökenlerine sahip ve ulusal kimliği bir iç ve dış politika aracı olarak kullanıyor mu? Rusya için Balkanlar kimlik siyasetini kullanması için uygun bir bölge mi? Balkanlar ulusal kimliklerine ne derece bağlıdır? ve Rusya’nın

ortak kimliklerini kullanarak uyguladığı dış politika anlayışına nasıl karşılık vermiştir Balkanlarda Batı değerleri mi yoksa ulusal kimlik değerleri mi daha etkin? Bu sorular ışığında tezin Balkanların ulusal kimlik kökenleri analiz edilecektir.

3. BALKANLAR'IN KİMLİK İNŞASI

Kişiler, gruplar ve toplumların kendilerini tanımlamaya yönelik oluşturdukları algı kimlik olarak adlandırılır. Nitekim, kimlik farklı boyutları ve varyasyonları olan birçok bileşenin etkileşimi sonucunda oluşan nesneyi veya özneyi üreten bir kurgudur. Bu manada insan zihninde oluşturulan her tanımlama ortak bir kimliğin tezahürüdür. Kişi ya da birimlerin kimlik kazanması için ortak bir tanınma unsurunun geçerli olması gerekir, bu tanımlamalar karşı tarafın algı ve biçim anlayışıyla kimliğin odak noktasını oluşturur. Kişiler, bu anlamda toplum nezdinde bir kimlik kazanma ihtiyacı duymaktadır. Çünkü, kimlik toplumda kişiyi oluşturan tarihsel, kültürel, mekânsal ve zamansal etkileşimlerin her türlü bileşenlerine karşılık gelen bir tanımlayıcıdır. Kişi, kendi “ben” ‘ini oluşturduktan sonra toplumu inşa etmek için gerekli bir birimdir. Kişilerin ortak inançları, kültürleri, gelenekleri ve düşünceleri bir ulusu oluşturarak toplumun kendi “öz” ünü oluşturmasını sağlamaktadır. Kişiler yaşadığı toplumu bir değişim ve dönüşüm içerisine sokar, toplum ise yaşadığı bölgeyi değiştirebilir ve kendi kimliğini koruyucu ya da dönüştürücü varsayımlarda bulunabilir. Topluluklar arası etkileşimin zaman içerisinde ürettiği belli bir mekâna ilişkin ortak bilgi, anlam ve değer yargılarının sonucunda bölgeler ortaya çıkmakta ve aynı mekânın ortak insani unsurları ile birlikte toplumların değişim ve dönüşüm kriterleri bölgesel kimlik dinamiklerini oluşturmaktadır (Çalış, Demirtaş, 2016: 3).

Bölgesel kimlikler sadece kendi “ben” ini mi oluşturur? “Öteki” tarafından oluşturulan bir karşıtlık mıdır? Kimler tarafından oluşturulur? Kimler için oluşturulur? Ve kimlere karşı oluşturulur? bölgesel bir kimlik oluşumu olan “Balkan” kimliği kendini nasıl oluşturmuştur? Hangi dini, etnik, sosyal ve ulusal yapılara sahiptir? Ve “Balkan” kimliği neye karşı oluşturulmuştur? Bu soru analizleri ile Balkan kimliğinin ontolojik unsurlarını inceleyeceğiz.

3.1. Balkanların Tarihi Ulusal Kimlik Yapısı

Balkanlar, belli bir coğrafi alanla tanımlanan, kültürel çeşitliliği olan, çeşitli dinleri ve dilleri bünyesinde barındıran çok yapılı-aktörlü bir kimlik yapısına sahiptir. Güney Doğu Avrupa’da yer alan “Balkan” coğrafyası; etnik, dil, dinsel ve ulusal anlamda

kimlik oluşturma bakımından dünyanın en karışık ve karmaşık bölgelerinden birisidir. Etnik gruplar açısından büyük çeşitlilik gösteren bölgede Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar, Makedonlar, Romenler, Arnavutlar, Yunanlar ve Türkler olmak üzere birçok farklı etnik kimlik bulunmaktadır. Bazı uluslar dinleri, bazıları dilleri, bazıları ise tarihi etnik kökeninden gelen farklılıklarından dolayı birbirinden ayrılmışlardır. Fakat bu ayrılıklar Balkan toplumlarının birbirlerini derinden etkilemesine engel olmamış “balkanizm” teriminin üretilmesine neden olan birbirine karışmışlık durumu meydana getirmiştir. Balkanları oluşturan bu etnik grupların alışkanlık ve geleneklerinin; yeme, içme, giyim-kuşam, müzik, mimari, din ve dil gibi kendilerine has görünen özelliklerinin tümü zamanla Balkan kimliğinin bir parçası haline gelmiştir (alış, Demirtaş,2016: 4).

Balkan kimliği yüzyıllardır aynı coğrafyada bir arada yaşayan ve sürekli sınırların ötesinde bir uluslaşma kavramını bölgede barındıran niteliğe sahiptir. Balkan kimliği oluşumunda dış faktörler ve müdahaleler de etkili olmuştur. Bunların sonunda bölgesel kimlik ve beraberinde onu ifade etmek için kullanılan bölgesel tanımlama (Güney Doğu Avrupa, Rumeli, Balkanlar) birçok defa değişime uğramıştır. Her değişim eskiyle bir hesaplaşmayı ve hatta onu silme çabalarını da beraberinde getirmiş fakat eski ile yeni atışması bölgede önemini her koşulda ve dönemde korumuştur (alış, Demirtaş, 2016: 5). Balkanlarda bulunan türdeş yapı özellikle Fransız milliyetçiliği bölgeye entegre olmaya başladığı zaman her ulusun ayrı kimlikler olarak ele alınmasını gerektirmiştir. Balkan toplumları kendine has kültür ve gelenek oluşturarak sınır çizgileriyle ayrılmış, “Ben” ve “teki” kimlikleri ile bölge içinde oluşmaya başlamış, bunun sonucunda bölgede yüzyıllardır devam eden etnik ve dini çatışmalar ve savaşlar meydana gelmiştir. Balkan kültürüne egemen olan çoğulcu yapı yerini tek kültürlü etnik yapılara bırakmıştır. Balkanlar’ı oluşturan devletlerin kendi içerindeki halklardan oluşan bölgelerde var olan kültürel farklılıklar kimliklerin üretilmesinin en önemli ana kaynağıdır. Neticede bir arada yaşama kültürü yok olarak yüzyıllardır devam eden karşılıklı etkileşimlerin ürünü olan Balkan kimliği bölgeyi oluşturan ortak bir payda olmaktan çıkmıştır. Balkanlarda oluşan çatışma temelli kimlik varsayımı küreselleşmenin dinamiklerinden de etkilenmiştir. Küreselleşmenin dinamikleri, bir yandan mikro yerel kimliklerin ve ulusal kimliklerin daha ön planda olmasına imkân sağlarken öte yandan küresel kültürün tek tipleştirme sürecini harekete geçirmiştir. Fakat, Balkanlar özelinde hala birbiriyle çatışır

gözükten kültürlerin harmanlandığı ve kimliklerin yeniden tanımlandığı bir bütünleşme süreci yaşanmaktadır (Gökdağ, Karatay, 2017: 15-17).

Balkan Yarımadası'nda günümüz insanına ait bulgular Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan ve Romanya'da M.Ö. 10.000-6000'e kadar olan dönemde rastlanmaktadır. Balkanların kültürel yapısı M.Ö. 3500'lerden itibaren değişmeye başlamıştır (Çalış, Demirtaş, 2016:63). Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan ve Balkanlar'ın kuzeydoğusundan gelen Hint-Avrupa kültür taşıyıcısı topluluklar bölgeye giriş yapmıştır. Bu dönemde Balkanlar'da ilk kasabalar ve küçük şehirler ortaya çıkmış ve ticaret yoluyla topluluklar arası etkileşim sağlanmıştır. Balkanlar'daki en eski üç halk; Grekler, Ulahlar (Traklar) ve İliyalılardır (Poulton,1993:9). Bunlardan İli ve Traklar Hint Avrupa kültür-dil ailesine mensup halklardır. Grekler (Yunanlılar) ise M.Ö 1400 ile 1000 yılları arasında yarımadanın güneyine yerleşerek Yunan medeniyetini oluşturmuşlardır. Daha sonra Makedonlar, Dakyalılar, İskitler ve Keltler ise Balkan coğrafyasının merkezinde örgütlenen halklardır. Balkanların en büyük siyasi organizasyonunun kurulması ise Makedonların M.Ö. 4.yüzyılda büyük İskender liderliğinde bütün Balkanlarda bir birlik kurması ve egemenlik sahası oluşturması ile gerçekleşmiştir. Ancak, M.Ö. 323'te Büyük İskender'in ölümünden sonra Makedon krallığı parçalanarak yerini M.Ö. 2. yüzyılda Romalılara bırakacaktır. M.S. 3 ve 4. yüzyıla kadar Roma imparatorluğunun etkisinde kalan Balkan bölgesi kültür değerlerinin oluşumu noktasında en fazla etkinin olduğu dönemi yaşamıştır. Çünkü, Roma imparatorluğu Balkan bölgesini kendi geleneğine ve kültürüne göre tasarlamış bir birlik bilincini aşlamıştır (Çalış, Demirtaş,2016:64).

3.1.1. Ortodoksluk ve Slavlaşma

Balkan Yarımadası'nda yeni kavimlerin görülmesi ve eski kavimlerin savaşlarla veya doğa koşullarıyla ortadan kaybolması büyük kavimler göçüyle daha da hızlanmıştır. Balkanlar'ın tamamıyla demografisini değiştiren bu göç silsilesi sonrası Doğu'dan gelen birçok kavim, kültürlerini ve geleneklerini de taşıyarak kalıcı anlamda bölgeye yerleşmiş günümüze kadar varlığını ve siyasetini sürdürmüştür. Bu anlamda, Orta Avrupa'nın doğusundan kaynaklanan bir Hint-Avrupa halkı olan Slavlar, 6. yüzyılda Çanakale Boğazı'nı geçerek Balkanlar'a gelmeye başladılar. 610 yılında Heroklios tahta çıktığında Balkanlar'da Slavların iskanı tamamlanmıştır. Slavların bölgeye bu kadar hızlı

yerleşmesinin nedenleri arasında Got, Hun, Avar saldırılarının bölgeyi boşaltmasının da etkisi vardır. Başlangıç olarak, Avar birliği içinde yer alan Slavlar, zaman içinde Hırvat, Sloven ve Sırp gibi adlarla farklı kollara ayrılmışlardır. Slavlar bölgeye birlikte geldikleri Bulgarları da 9. yüzyılda slavlaştırmayı başarmışlardır. Slavlar bir birlik halinde bölgede teşkilatlanmış 9. yüzyılda Balkanları hakimiyeti altına alan Slavlık bilincini oluşturmuşlar ve Ortodoks Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Örneğin, 864 yılında Bulgarlar, önderleri Boris'in yönetimi altında kitle halinde Hristiyanlık'ı benimsediler ve bu durum aynı dini benimsemiş olan Slavlar ile birleşmelerine büyük ölçüde yardımcı oldu ve 9. yüzyılın sonunda Slavcanın konuşulduğu bir halk haline geldiler (Jelavich, 2013:15-17).

Bunun haricinde, Orta Asya kökenli Türk kavimleri Balkanlar'a gelerek bölgenin kimliğini etkilemiştir. 9. ve 11. yüzyıllar arasında Orta Asya'dan hareketle Karadeniz'in kuzeyinden balkanlara büyük bir göç dalgası gerçekleşmiştir. Bu yeni halklar Peçenek, Uz ve Kumanlardır. O dönem Balkanlar Bizans hakimiyetinde olmasına rağmen yeni gelen Türk kavimleri birleşerek Bizans'ı birçok defa yenilgiye uğratmıştır. Bir diğer Orta Asyalı kavim ise Cengiz Han'ın Avrupa saldırıları sonucu Rusya'nın güneyinde kurulan Altın-Ordu devletinin etnik temsilcisi olan tatarlardır. 1250 yılında, Altın Orda devletinin Hanı Berke'nin Müslüman olması ile birlikte İslam dini ilk defa Balkan topraklarında bir yer edinmiş ve Balkan kimliğinin dinamikleri içerisinde yer almaya başlamıştır. Ayrıca, Türk devlet teşkilatlanması ve merkezîyetçi yapısı Balkan devletlerinin kendi devletlerini kurmasında büyük etkisi olmuştur (Çalış, Demirtaş, 2016: 66).

4. Haçlı seferleri sonucunda Türk ve Müslüman etkisi Balkanlarda kırılmış bu boşluktan yararlanan Bulgarlar ve Sırlar siyasi oluşumlarını tamamlayarak teşkilatlanmışlardır. Balkanlar'da Bulgarlar, II. Bulgar devletini kurarak bir güç merkezi oluşturmuşlardır. 13 ve 14. yüzyıllarda, II. Bulgar devleti bölgede en önemli güç olmuştur, bunun nedeni Bizans'ın Moğol istilaları sonucu etkisini kaybetmesidir. Daha sonra, Sırp despotluğu Bulgarlarla girmiş olduğu güç mücadelesinde Balkan güç dengesini elinde tutmaya başlayarak Üsküp, Ohri, Serez, Dıraç gibi önemli merkezleri Bulgarların elinden almıştır. Hatta, Sırların en geniş sınırlara ulaştığı dönemde hükümdar olan Stefan Duşan, İstanbul patrikhanesinden ayrı Peç Başpiskoposluğu kurarak kendi hakimiyetini bütün Balkan bölgesine yaymıştır. Böylece, Stephan Duşan, "Sırların ve Romalıların imparatoru" unvanını almayı hak etmiştir (Jelavich, 2013: 20).

Osmanlı Devleti öncesinde Orta Çağ Balkan siyasetini ve kimliğini şekillendiren devlet zaman zaman güç kaybetse de Bizans İmparatorluğu'dur. Bizans- Roma ayrımı bölgenin dini dokusunu da derinden etkilemiştir. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldığında Doğu ve Batı Roma'nın sınırını İtalyan yarımadasının bittiği doğu hattından Macaristan 'a kadar uzanan çizgi belirlemiştir. Bu çizginin Batısında kalan Hırvatistan, Slovenya ve Arnavutluk'un bir bölümü Katolik mezhebini benimserken, bu hattın doğusunda kalan halklar ise merkezini İstanbul patrikliğinin yaptığı Ortodoksluk mezhebini benimsemişlerdir (Gökdağ, Karatay, 2017: 283-285).

3.1.2 Osmanlı İmparatorluğu Etkisi

14. yüzyılın sonlarında ise Balkanlar'ı Osmanlı Devleti hakimiyet altına alarak, bölgeyi iskân politikası ile Müslümanlaştırdı. Bir asır içerisinde Bulgar bölgesini Bulgar çarlığından, Sırp bölgesini Sırp despotluğundan ve geri kalan bölgeleri Bizans ve Latin imparatorluklarından alarak bölgenin Beş asır boyunca hâkimi olmuştur. Böylece, Büyük İskender'den sonra Balkan yarımadasını tek siyasi otorite altında birleştiren son büyük devlet Osmanlı devleti olmuştur.

Balkanlar'da oluşan çok kültürlü siyasi yapılar arasındaki mücadele ve savaşlar bölgenin istikrarını büyük ölçüde bozmuştur. Siyasi ve sosyo-ekonomik alandaki sorunlar Osmanlı fetihlerini kolaylaştıran en önemli etkenler arasında gösterilmektedir. Osmanlı fetihleri farklı dinden ve kültürden olmalarına rağmen Balkan halkları tarafından kabul edilmiştir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin uyguladığı "istimalet"¹ siyaseti mümkün olduğu sürece Balkan halkları üzerindeki sosyo-ekonomik yetersizliği ortadan kaldırmış ve dini anlamda çağın ilerisinde olan bir özgür bakış açısını kazandırmıştır. Fetihler iki aşamada gerçekleşmiştir; Birinci aşama fethedilen topraklarda hakimiyeti elinde tutan yerel hükümdarlar vergiye bağlanır ve konfedere bir yapı oluşturulur. İkinci aşamada ise hakimiyet doğrudan sağlanır ve topraklar Osmanlı'ya ilhak edilirdi. Her iki aşamada da bölgenin kimliği korunarak din ve milli menfaatler halkın isteği yönünde uygulanırdı. Çoğunluğu Slav ve Ortodoks olan Balkan halkları millet sisteminin getirmiş olduğu dine

¹ Sözlük anlamı "meylettirme, cezbetme, gönül alma" olan istimâlet, Osmanlı kroniklerinde "halkı ve özellikle gayri müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik" mânasında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dinî konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık göstermedir.

göre sınıflandırma metoduyla Ortodoksluk gayri Müslim statüsünde vergilendirilmiş fakat Slavlık durumu hiçbir şekilde özel bir muameleye tabi olmamıştır. Örneğin, Bosna kazasında yaşayan Boşnakların etnik kökeni Slav olmasına rağmen Müslüman bir topluluk olduğu için Müslüman kimliğine göre vergilendirilmiştir (Çalış, Demirtaş, 2016: 70-71). O yüzden, Osmanlı hakimiyeti döneminde Balkanlar'da dini hoşgörü ile beraber etnik farklılıklara karşı da bir ayrımcılık siyaseti izlenmemiş bütün uluslara tebaa olarak bakılmıştır. En nihayetinde 15. ve 16. yüzyıllarda, Osmanlı döneminde Balkan ulusu tek çatı kimliği altında birleşerek ulusal kimliklerini oluşturmuşlardır (Poulton, 1993: 10-11).

Balkanlar, Osmanlı için iki yönetim biçimine ayrılmaktaydı; İlk olarak, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya gibi ülkeler tek merkezden yönetilmekte ve Osmanlı'nın Balkanlardaki etkinliğinin belkemiğini oluşturmaktaydı. Diğer taraftan, Eflak ve Boğdan gibi ikinci tip özerk yapılar Osmanlı üst otoritesine bağlı olmakla birlikte kendi iç işlerinde özgür davranan bölgelerdir. Böylece, Osmanlı devleti bölgedeki kimliği bozmayarak kendi kültürel değerlerini yansıtmış balkanların kozmopolit bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Bu hoşgörü ve medenileştirme dönemine "Pax Otomana" (Osmanlı Barışı) adı verilmiştir (Çalış, Demirtaş, 2016: 72).

17 ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı'nın bölge hakimiyeti Avusturya ve Rusya tarafından sarsılmaya başlamıştır. Bölgede, Rusya ve Avusturya siyasi mücadeleye girmiş bu rekabet Osmanlı'ya karşı bir ittifak halinde Hristiyan tebaa kullanılarak isyanlar ile yapılmıştır. II. Viyana kuşatmasından sonra bölgedeki Müslümanlar 1699 Karlofça anlaşmasından sonra daha iç bölgelere göç ettirilmiş ve Hristiyan tebaa ile aynı bölgeleri paylaşmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, oluşturulan düzeni karşıtlıklar üzerinden sarsmış, hoşgörü zihniyeti Rusya ve Avusturya'nın kimliksel kışkırtmalarıyla yerini çatışma ve isyanlara bırakmıştır (Gökdağ, Karatay, 2017: 380-390).

3.1.3- Modern Ulus-Devlet Süreci (Milliyetçilik ve Panslavizm)

19. yüzyıl Balkan ulusal lider ve düşünürlerinin alt yapıları Batı Avrupa'da olan iki siyasi doktrinden derinden etkilenmiştir; 18. Yüzyıl Aydınlanma düşüncesinden olan liberalizm ve temeli 19. yüzyıl romantik düşüncelerinde bulunan milliyetçilik (Jelavich, 2013:195). Renan 19. yüzyılda, milliyetçiliği iki kısma ayırmıştır: İlk ulusu vatandaşların ortak iradesi temelinde tanımlayan ve meşruiyet kaynağını bu iradeden alan "Fransız

usulü” politik milliyetçilik; İkincisi ise, ulusu etnik ve kültür-dil-tarih temelinde tanımlayan “Alman usulü” milliyetçilikti. Buna göre, Fransız milliyetçik tanımlaması Batı Avrupa merkezli milliyetçilik tanımlamasında kullanılır. Batılı uluslar bu yaklaşımı medeni ve modern sayarak ulus-devlet oluşumunun bir ayağı olduğu için gerekli görmüşlerdir. Diğer taraftan, Alman Ulusçuluğu veya etniksel ulusçuluk yaklaşımı Balkan ve Ortadoğu gibi bölgelerin ulusal hareketlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Gökdağ, Karatay, 2017: 403).

Balkan Ulusçuluğu da Alman milliyetçilik türünün bir alt-sınıfındandır. Batı Avrupa merkezli olmayan bu ulusal hareketler, etnik milliyetçilik davranışı göstererek radikal bir nitelik kazanmıştır. Bu ulusçuluk türü genellikle siyaset felsefesinde “anakronik ulusçuluk” olarak tanımlanmıştır (Şekerci, 2017: 2).

19. yüzyılda isyanlara önemli ölçüde hem Osmanlı Devleti’nin gücünü kaybetmesinden dolayı halkların birbirleri ile anlaşmazlıkları hem de Fransız Devrimi’nin bir sonucu olan romantik düşünceler ve buna bağlı etnik milliyetçilik vurgusu sebebiyet vermiştir. Bu noktada özellikle Rusya etnik Slav kimliğini kullanarak Balkan halklarını isyana teşvik ederek sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Balkanlar’da istikrar bir başka dış güce her zaman ihtiyaç duymuştur ve iç dinamiklerinin çatışması sonucu etkin çıkan grubun ihtiyaç duyduğu güç tarafından kullanılır. Dolayısıyla hem kendi toplumlarında hem de birbirleri karşısında daha güçlü konuma gelebilmek için Balkan halkları her dönem başka bir güç tarafından desteklenmiştir. Bu durum aynı zamanda Batı Avrupa’nın dayattığı “ezilmişlik, yozlaşmışlık, gayri-medenilik” terimi ile alakalıdır. Balkan halkları kendi güvenlik çekincelerinden dolayı dışardan yardıma muhtaç kalmışlardır. Avrupa devletleri tarafından bir denge ve stratejik bölge olarak kabul edilmesi, Balkanların yönetilmesi ve korunması gereken bir doğu kapısı olduğu gerçeği ilgiyi hep canlı tutmuştur. Bu yüzden, Avrupa ve Rusya, Balkan devletlerini egemen ve ulus devlet yaparak ve parçalayarak bütünleştirici etkilerden uzak sürekli bir kriz yaratarak elinde tutmaya çalışmıştır. Balkanlarda gerçekleşen Osmanlı Devletinden ayrılarak bağımsız ulus devletleşme süreci yerini hiç bitmeyen iç çatışmalara ve sınır problemlerine bırakmıştır. Ulus-devlet mekanizması ile ilgili Avusturya Dışişleri Bakanı 1853 yılında şu sözleri söylemiştir: Ulus fikrine dayalı bir devlet kurmak gelmiş geçmiş bütün ütopyik fikirlerin en

tehlikelidir, Avrupa’da zaten işleyen bir devlet düzeni var, eğer ulus-devlet fikri gerçeklik kazanırsa bu düzen tamamen çöker, Avrupa büyük bir kaosa sürüklenir ve her şey harap olur”. Nitekim, yarım yüzyıl içinde Balkanlar’ın hemen hemen her yerinde birer ulus devlet kurulmuş ve bütünleştirici yapı kriz ve çatışmalara yerini bırakmıştır.” (Mazower, 2014: 11). .

Balkanlaşma terimi, Batı’daki Balkanlar resminin önemli bir parçasıdır. Batıdaki medeni ve modern bakış açısı oryantal bir tarzda Balkanlar’ı şiddet kültürünün hâkim olduğu, barbarlık, hoşgörüsüzlük gibi insanlık hallerinin tasvir edildiği bir bölge olarak tanımlamıştır. Ayrıca, Balkanlaşma terimi, bugün teritoryal parçalanma ve çatışma silsilesinin yanında, yozlaşma, kötü yönetim, baskı politikası, şiddet, ayrılıkçılık ve bölünme gibi değerleri ifade eder. Osmanlı egemenliğinden ayrılmak isteyen Balkan halkları özellikle gayri müslim olmaları nedeniyle kendi devletlerini Balkan topraklarında kurmak istemişlerdir. Bunun nedeni, kimliksel özellik olarak doğrudan Bizans’tan Ortodoksluğu ve etnik olarak Slavlığı benimsemelerinde görülmüştür. Ortodoks ve Slav birlikleri kurulup isyanlar bölge iç siyasetinde başlatılmış milliyetçilik hareketleri hız kazanarak devam etmiştir (Gökdağ, Karatay, 2017: 404). Osmanlı Devleti’nin 18. ve 19. yüzyıllarda ağır siyasal, ekonomik ve sosyal problemlerinin doruk noktaya ulaşmasıyla birlikte bu isyanlar durdurulamamıştır. Özellikle II. Katerina döneminde Rus devletinin Panslavizm politikasını Balkanlar üzerinde uygulamaya koyması Balkan devletlerine niteliksel bir destek sağlamıştır. Nitekim, bu dönemde, Osmanlı- Rus savaşlarında Osmanlı devletinin (1768-1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve 1787-1792 Yaş Antlaşması) almış olduğu yenilgiler neticesindeki anlaşmalarla hem Balkan bölgesi iç isyanlara teslim olmuş ve Rusya rahat bir koridor oluşturmuş hem de Ortodoksluğun en önemli dini merkezi olan İstanbul Ortodoks Kilisesi ile Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenerek önemli bir kimliksel kazanç elde etmiştir. Ayrıca, Rusya, Osmanlı devletinden Kırım’ı alarak Karadeniz’de hakimiyetini sağlamış Balkan, Karadeniz ve Kafkasya bölgelerinin hakimiyetlerini elinde bulundurarak Osmanlı Devleti’ni kuzeyden çevreleyerek genişleme alanını daraltmıştır.

Batı Avrupa’da siyasi ve ekonomik gücün iş birliğiyle güçlenen ve siyasi bir unsur olarak toplumda yer edinen Fransız ulusçuluğu akımı, Doğu Avrupa’da batıdan hem daha geç hem daha farklı yer bulmuştur. Etnik farklılıklar üzerinden oluşturulan Balkan ulusçuluk akımları özellikle Osmanlı devletinden türdeş etniğe sahip bölgeleri almak

isteyen Rusya'nın kullanım sahasını oluşturmuştur. Balkanlardaki ulusalcı hareketlerin savunucuları yaşadıkları merkezi coğrafyanın ötesinde de kendilerinden olan insanların yaşadığını ve mevcut yönetimin geçmişte kendilerine ait olan bu toprakları ellerinden aldıklarını düşünmüşlerdir. Ayrıca Yunan bağımsızlık savaşçılarından Theodoros Kolotronis anılarında bağımsız bir ulus oluşturma argümanını şöyle savunmuştur: (Mazower, 2014: 13).

Mazower (2014) "*Önce Fransız Devrimi, sonra Napolyon, dünyanın gözünü açmıştır. Eskiden uluslar çok cahildi, insanlar kralları tanrı zanneder, onların yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanırlardı. Fakat bu son gelişmelerden sonra insanları kontrol etmek artık daha da zorlaşmıştır.*" (13)

Ruslar, bu dönemde Osmanlı'nın elinde olan topraklarda hem Ortodoks tebaanın koruyucusu olmuşlar hem de etnik Slav milliyetçiliğini ateşleyerek isyanlara destek vermişlerdir. Bu durum, Fransa ve İngiltere tarafından desteklense de Osmanlı devletinin Rusya tarafından ele geçirilmesini istememekteydiler, ayrıca Habsburg imparatorluğu da Slav etnik ulusçuluğuna karşı topraklarında yaşayan balkan ulusları adına endişelenmiş özellikle Matternich döneminde daha baskıcı politikalar sergilemekten çekinmemiştir.

Osmanlı Devleti zayıflamaktaydı fakat Balkan devletlerinin dış güçler tarafından desteklenmemesi bağımsızlıklarını elde edememeleri anlamına gelmekteydi çünkü Osmanlı o dönemde hala dünyanın en güçlü devletlerinden biri olarak görülmekteydi. Balkanlar uluslarının Osmanlı'ya karşı duracak ne sağlam bir idari yapısı ne de bir lider kadrosu vardı. Yani, Balkan halklarının Osmanlı devletine karşı mücadele şansı yoktu. Osmanlı devletinin atadığı valiler otoriteyi sağlayamayıp hatta feodal bağımsız yönetici gibi hareket etmeye başladığında süreç artık küresel güç dengesi sistemine evrilmiştir. Örneğin, Bosnalı beyler ve Arnavut paşalar Müslüman olmalarına rağmen Batılı devletlerinden destek alarak Osmanlı devletinden bağımsızlık algısı yaratmaya çalışarak Bab-ı Ali'den gelen emirleri yerine getirmemiş Osmanlı Devleti'nin otoritesini batılı güçlerin de desteğini alarak giderek daha fazla sarsmıştır. Haziran 1803'te bir İngiliz seyyah şöyle diyecektir: "Osmanlı valileri, Avrupa'nın eski feodal baronlarından bile daha bağımsız bir şekilde hareket ediyorlar; Türklerin Avrupa topraklarında anarşi, isyan ve şiddet kol geziyor". Merkezi otoritenin bu denli sarsılması ile o dönemin büyük güçleri sürece dahil olduğunda ayrılıkçı isyanlar başlamıştır (Mazower, 2014: 15).

Önce yerel bir isyan olarak başlayan bu olaylar ancak 1806'da Sırp Knezler Rusya'dan yardım isteyince bir bağımsızlık mücadelesine dönüşecektir. Bu aşamada Ruslar Ortodoks dayanışmasını önemsemekle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanıp Napolyon'un eline düşmesini istememektedir. 24 Haziran 1812'de Napolyon Rusya'yı işgal ettiği zaman, Osmanlı devleti bu fırsatı değerlendirip Belgrad'ı geri alır. Güç dengesinden yararlanan Osmanlı devleti ilk ayrılıkçı isyan girişiminden çok zararlı çıkmasa da isyanı bastırmak 9 senesini almıştır. Reform ve etnik birliktelik çağrışimleri giderek bütün Balkanlara yayılmıştır. Balkanlar'da ulus devletlerin kurulması süreci, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve devletlerarası güç dengelerinin değişmesi, Balkan halkları arasında aydınlanma düşüncesinin ve etnik dini milliyetçiliğin yayılması ile Batılı devletlerin emperyalist politikaları ve müdahaleleri gibi etkenler sonucunda olmuştur. Balkan ulus devletlerinin bağımsızlık hareketlerinin nasıl oluştuğu ve bu hareketlerdeki Rus etkisi kısaca anlatılacaktır (Toprak, 2013: 1-3).

Sırp, Osmanlı ilk isyanı bastırdıktan sonra 1815 yılında bir isyan daha başlatarak yarım kalan işi tamamlamak istemişlerdir. Miloş Obrenoviç'i dönemin Osmanlı hükümdarının Büyük Knez unvanıyla Sırp bölgesinden sorumlu lider olarak atamasına rağmen tekrar bir isyan çevresi oluşturarak Rusların da Napolyon Fransa'sını yenerek daha da güçlenmesi ve Balkanlara tekrar gözünü dikmesiyle birlikte Rus desteğini almış Sırp bölgesinin "de facto" hâkimi olmuştur. 1828-29 Osmanlı -Rus savaşında Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ile birlikte Sırbistan içişlerinde tam özerklik almıştır. Daha sonrasında, 1877-78 Osmanlı- Rus savaşı sonucunda yapılan Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları ile Sırbistan bağımsız bir krallık haline gelmiştir (Toprak, 2013: 5).

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında kurulan ilk bağımsız ulus devlet olmuştur. 1814'de Athanasios Tsakalof, Nikolas Skuphas ve Manuel Ksantos tarafından Odesa'da kurulan "Philike Hetareia (Filiki Eterya) Cemiyeti" (Rumlar arasında milliyetçiler ve tüccarlardan oluşan bu grup) bağımsızlık hareketlerinin temelini atmıştır. Fakat, Yunanlılar, kendilerinden önce isyan bayrağı açan Sırp gibi dağınık, düzensiz ve kavgacıdır (Koyuncu, 2017: 482). 1821'de Mora'da fiilen Yunan İsyanı başlamasına rağmen Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa isyanı bastırdı ve isyancıları idam ettirdi. Yunan bağımsızlık hareketi tam da başarısız bir isyan olarak tarihe geçecektir ki Avrupalı devletler birleşerek Mora'ya daha önce Rumların isyan

bastırılırken öldürülmesi üzerine güçlü bir donanma yollar ve Navarin’de Osmanlı donanması bozguna uğratılır. Mısır ordusu da Fransız kuvvetlerinin gözetimi altında bölgeyi terk eder. Böylece büyük güçler sayesinde 1830 yılında bir Yunan devleti kurulur. Avrupalı devletler iki yıl sonra, Bavyeralı bir Katolik Prensini 17 yaşında Yunanistan devletinin kralı yapar. Yunanistan’ın başına yerel halktan bir Ortodoks lider değil Katolik Avrupalı bir Prens getirilmiştir. Bu durum Yunanistan’ın Avrupalı devletler sayesinde bağımsızlığını aldığı ve onların etkisinde oluşunun kanıtıdır (Koyuncu, 2017: 484-486).

Yeni kurulan Balkan devletleri Osmanlılardan ayrıldıklarından ve Batılı devletlerin arasına dahil olmalarından memnunnardı fakat Sırbistan ve Yunanistan çok fakir ülkelerdi ve halklarının çoğu köylüydü, etrafta bitki ve hayvandan başka bir şey yoktu. Bir ticari atılıma ihtiyaçları vardı. Bu atılımı yine Rusya ve Batılı devletlerden beklediler. Avrupa tarzı modern şehir devletleri kurulmaya çalışılıyordu. Bağımsız Balkan devletleri, Avrupa’ya benzemeye çalışsalar da bağımsızlıklarını onlara borçlu olduğu için ve gelişmemiş bir halka niteliğine sahip olduğu için hep ikinci sınıf halk muamelesi gördüler. Örneğin “Romanya” ve “Bulgaristan” 1830’larda sadece birkaç aydının ve devrimcinin telaffuz ettiği bir bölge ismiydi; “Arnavutluk” ve “Makedonya” sadece etnik isimlerinde dolayı dile getiriliyordu. Güneydoğu Avrupa’da (Balkanlar’da) yaşanan dönüşümler, romantik milliyetçiliğin öngördüğü gibi, halk ayaklanmalarıyla bağımsız devletler kurulması şeklinde değil, birtakım siyasi önderlerin Osmanlı tebaasından çıkan örgütlenmelerle etnik kışkırtmalar ve dış güçlerin desteğiyle bir ulus yaratma girişimiyle olmuştur. Bu durumu Blanqui şöyle özetler: “Sırbistan denilen ülke, Miloş’un birtakım bayındırlık faaliyetlerine girişmesi, ekonomiye çeki düzen vermesi ve de bir Sırp kimliği yaratmasıyla ortaya çıkmıştır (Tadorova, 2015: 93-105).

Eflak ve Boğdan eyaletlerinde ise Romen devleti kuruldu. Osmanlının bölgeyi fethetmesinden sonra bölgeye Romenler arasından seçilen beyler atanmaktaydı. Bu eyaletlerde yerli toprak sahiplerinin egemenliği altında köylü sınıf yaşardı. Yerli beylerin Ruslarla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Boğdan’a 1711 ve Eflak’a 1714’ten itibaren Romenlerden Bey atanmayıp bu bölgeye Fenerli Rumlar arasından beyler atanmaktaydı. 1774 küçük kaynarca antlaşmasından sonra özel statülü eyaletler olan Eflak ve Boğdan beylikleri giderek daha fazla Rusya nüfuzuna girmiştir (Yalçınkaya, 2017:384). 1806-1812 yılları arası Rus kontrolüne geçen bölge daha sonra Romenlerin desteğini Osmanlı

aleyhine çekmesi sonucu tekrar yerli Romen beyleri Osmanlı tarafından atanmaya başlandı. 1827-29 Osmanlı-Rus savaşında Eflak ve Boğdan beylikleri tekrar Rus işgalinde kaldı ve savaşın sonunda 1831 Edirne antlaşması ile bölge beylikleri özerklik statüsü aldı (Koloğlu,1993:85). Eyaletin içişlerine Osmanlılardan ve Fenerlilerden daha çok Ruslar karışmaya başlamıştır. Fakat, Ruslar, sınıf çatışmalarını arttırarak meşruiyet sağlamaya çalışarak yerli Romen liderlerin halkların arasından çıkmasına izin vermek istemiyordu. Yunan bağımsızlığında olduğu gibi Rusların Romenler üzerindeki etkisi zamanla azalmaya başlayacak ve Romenler, Latin dünyasına meylederek Fransa'nın Latin kültürünü benimseyecektir. Rusya'nın kırım yenilgisinden sonra Fransızlar, Rus askerlerinin daha güneye inmesinden endişe duyarak Eflak ve Boğdan'ın tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesini ister. Osmanlı ve Rusya bu birleşmeyi istemese de sonunda, birleşme Fransız desteği ve Romen yerel yöneticilerin etkisiyle iki eyalet birleşir. 1859'da Alexandru Cuza başkan olarak seçilir (Karasu, 2017: 499-502).

Bağımsız bir Bulgar devleti daha öncesinde girişimlere başlansa bile diğer Balkan devletlerine göre oldukça geç bir tarihte Balkan siyasetinde yerini almıştır. İstanbul'a çok yakın olduğu için Osmanlı Devleti tarafından kolaylıkla yönetilebiliyordu. Ancak, 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşının ardından son derece çekişmeli bir süreç gerçekleşmiştir. Bulgar ulusçuluğunun Rusya tarafından desteklenmesi ve Panslavizm vurgusu ile büyük bir isyan meydana gelmiştir. İsyen ilk başta bastırılrsa da Rusya 1877-78 savaşının sonucunda Ayestefanos'a kadar ilerleyerek İstanbul'u çok ciddi tehdit etmiştir. Böylece, Rusya'nın imzalattığı Ayestefanos antlaşması ile Büyük Bulgar Beyliği kuruldu. Fakat daha sonra Avrupa devletleri Rusya'nın güneye inmesini engellemek için antlaşmayı iptal ettirerek Osmanlı'yı desteklediler. 1878 Berlin Kongresinde İngiltere Başbakanı Disraeli Ayestefanos'la Bulgarlara verilen toprakların en azından yarısının geri alınmasında ısrarcı olur. Sonunda Makedonya tekrar Osmanlı himayesine girdi. Bulgaristan ile İstanbul arasında özerk bir eyalet olarak Doğu Rumeli kuruldu. Bu özerk bölgenin Bulgaristan'a bağlanması uzun sürmedi ve sonuç olarak 6-7 Ekim 1908 tarihlerinde Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etti (Ekici, 2017:513-514).

Arnavutların bağımsızlık istemleri 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda Arnavut topraklarının bir kısmının Balkan ülkelerine verilmesiyle başlar. Bunun akabinde Arnavut siyasi liderler tek bir vilayette Arnavut halkları birleştirme önerisini Osmanlı'ya sunarlar ve Osmanlı devleti sunulan teklifi reddedince 1881'de Arnavut

isyanları başlar fakat Osmanlı Devleti tarafından bastırılır. 1900-1903 yıllarında Osmanlı Arnavutlar üzerine bölgede reform programı uygulamak ister Arnavutlar tekrar isyan hareketi başlatınca Ferit Paşa tarafından isyan tekrar bastırılır. Fakat 1905 yılında artık Arnavutların silahlı komiteleri olmuştur. Artan Arnavut milliyetçiliği ve Jön Türklerin merkezîyetçi uygulamaları sonucu Arnavutlar 1912 yılında tekrar isyan ettiler. Balkan savaşları sonucu Osmanlı ordularının hızla yenilmesi üzerine Arnavutların isyan hareketleri bir sonuca bağlanarak 30 Mayıs 1913 yılında bağımsızlık ilan edilmiştir (Bozbora,2017:556-573).

3.3. Oryantalizm & Balkanizm

Oryantalizm, Avrupa'nın evrensel aklın getirmiş olduğu doğru kabul edilen hükümlerin Batı tarafından modernite adı altında oluşturulduğu ve Doğu algısının yobaz, geri, tembel, geleneksel olarak kabul edildiği bir meta anlatısıdır. Bu ayrım “ötekilik” ve “benlik” söylemi oluşturmak için tanımlayıcı bir araçtır. Batı, Rönesans ve Reform yıllarında geçirmiş olduğu aydınlanma dönemi modern bilimde, sanatta, edebiyatta kendini göstermiş. Dünya algısını somut bir düzlemde teorikleştirmiştir. Soyut yansımalar ise daha çok doğu öğretisinde konumlanmıştır. Böylece, Batı'nın gelişmişliği ve rasyonel akılcılığı Doğu'nun geri kalmışlığı ve geleneksel köktencililiği tarafından tanımlanmıştır. Oryantalizm kavramı batı tarafından Avrupa'nın ötekisi olarak gösterilen Balkan bölgesi için geçerli midir? Balkanların tamamı Batı tarafından oluşturulan Doğu algısının içine girer mi? Slav ve Ortodoks kimlikleri de Batı'nın oryantalist bakış açısı için bir öteki oluşturur mu? Balkanizm (Balkanlaşma) terimi Oryantalist düşüncenin bir alt dalı mıdır yoksa kendine özgü bir kavramlaştırma mıdır?

Maria Todorova, Balkanizm ile Oryantalizm arasındaki karşılaştırmayı şu şekilde yapmaktadır:

“Balkanizm ve Oryantalizm”i aynı türün farklı biçimleri kılan şey, temelde var olan mantığın kendini sürekli devam ettirme yoludur. İnsan, bu iki retorik arasında örtüşme ve birbirini tamamlama olduğunu kabul edebilir, burada amaç oryantalist söyleme karşı kendimi konumlandırmak ve balkanizm diye adlandırdığım, onunla özdeş görünen, ancak sadece benzer olan fenomeni irdelemektir. Öyleyse bu kategoriler arasındaki ayrımlar nelerdir? (Todorova, 2015: 12).

Birincisi, Doğu'nun soyut yapısına karşılık Balkanlar tarihsel ve coğrafi açıdan somut bir nitelik taşır. Larry Wolff, Doğu ve Batı ayrımı için 18. yüzyıldan önce mekânsal bir bölünmedir, fakat sonrasında değişik renklere bürünmeye başlamıştır. Aydınlanma sırasında yeşermekte olan evrim ve ilerleme inanışlarını alarak kendine uydurmuştur. Doğu kesimleri, toplumsal ve ekonomik yönden de Avrupa'nın gerisinde kaldığı ve Batı'nın kapitalist kurumlarından yoksun oldukları için, Batı aydınlanmasının etkilemediği irrasyonel ve boş insanlara dayalı kültürlerle özdeşleştirilmiştir. Fakat Balkanlar'ın somut bir tarihsel varlığı vardır. Avrupa'nın güneydoğu yarımadasına biçim vermiş olan farklı tarihsel miraslar vardır. Bunlardan biri, derin siyasal, kurumsal, hukuksal, dinsel ve kültürel etkisiyle bin yıla damga vurmuş Bizans, diğeri ise yarımadaadaki en uzun siyasal birliği kurmuş olan beş yüz yıllık Osmanlı dönemleridir (Tadorova, 2015:34-36).

Bizans kültürü Ortodoksluk geleneğini Balkan halklarına sunarken büyük çoğunluğu Slav ırkına mensup olan halkların da Ortodoks olmasını sağlayarak din jeopolitiğinin Balkan bölgesinde tutucu ve birleştirici özelliğini aktarmıştır. Demografi ve halk kültürü alanında Osmanlı mirası daha kalıcı ve kesintisiz etkiler bırakmıştır. Balkan toplumları dünya siyasetine yüzyıllar boyunca etki eden bu iki medeniyete ev sahipliği yaparak somut bir kültür zenginliğine erişmiştir. Bu tarihsel öz kimlik yaşamsal önem taşıması ile mirasını sürekli bir dönüşüm şeklinde yeniden icat etmiştir. Balkanlar'ın bir kez Avrupalılaşıma 'ya başladıktan sonra kendi öz kimliğini yitirmeye başladığı şeklinde yaygın bir anlayış vardır. Balkanlar somut öğelere sahip olsa da oryantal imajının uygarlığın tersi olarak atfedilmesi Balkanlar coğrafyası içinde yakından ilintiliydi. Batı, açısından Doğu tasviri, egzotik, söylencelerin ve gizemli olayların geçtiği ütöpik bir meseleydi. Balkanlar, çoğu zaman olumsuz, nadiren iyi nüanslar içeren bir tavır içermekteydi. Romantik milliyetçilik dönemindeki Slavofillerin söz ve eylemleri örgütsel pozisyonları balkanların çatışmacı çeteleşme serüveninin bir parçası olarak Batı tarafından olumsuz gösterilmiştir. Tıpkı Şark'ta olduğu gibi, Balkanlarda da Orta Çağ'a gizemli bir kaçış vardır. Howden Smith, Belgrad'a ilk kez ayak bastığınızda Balkanlar'ı duyumsarsınız diye yazar: "Entrika, solduğunuz havadadır. Belgrad kahvehanelerini dolduran kalabalıklar suikastçılara benzer. Her tarafta askerler görülür." Hemen hemen birçok Batı anlatısında, Balkan erkeği gaddar, kaba, ilkel olarak canlandırılır. Fakat,

Oryantalist söylemin kadın metaforunun tersine balkanist söylem kaba erkek metaforuna dayanır (Tadorova, 2015:38-40).

Balkanlar, hemen hemen bütün betimlemelerde temel özellik olarak geçiş statüsünü göstermektedir. Balkanlara gizemli havasını veren onun içsel yapısı değil, Şark'ın yansıyan ışığıdır. Batı ve Doğu çoğu zaman birbirine karşı karşıtlıklar üzerinden kurulmuş ve çatışma halinde olmuştur. Fakat, Balkanlar her zaman bir köprü ve bir geçiş iklimi olarak tasvir edilir. Genellikle, “yarı” “geçiş” “köprü” kelimeleri medeniyetler arasında kalmış bir bölge imgesini gösterir; örneğin, yarı-gelişmiş, yarı-sömürge, yarı-uygar, yarı-oryantal gibi yaftaların öznesidir. İngilizlerin Balkan topraklarına yukardan ve tiksintiyle bakışını sergilemesi Mary Durham'ın kısa yazısında şöyle bahsedilmiştir (Tadorova,2015:43).

Tadorova (2015) “Bir İngiliz açısından Balkan elçiliğinde görevli olmak, pek yakında Avrupa'nın bir başka bölgesindeki daha hoş bir yere atanıp kurtulmayı beklediği bir yerdir. Bir konsolos, yerel dili öğrenmemeyi daha akıllıca bulur, o dili bilmenin kendisinin bu dayanılmaz delikte daha uzun süre tıkalıp kalmasına yol açacağına inanırdı” (43)

Balkanlar'daki Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Yunanistan adlı ulus devletlerde yaşayanlar, Batı Avrupa için çoktandır nüfuz alanları kurmak istedikleri yoksul, barbar, cahil bir kitleyi oluşturur. İşte bu söylem, Oryantalizm bakış açısını Balkanlar için de bir model olarak kabul edilmesinin önünü açmaktadır. Diğer taraftan, yarı-sömürge olarak atfedilse bile Avrupa'nın kültürel olarak yanına çekmeye çalıştığı ve Avrupa tarafından Avrupa'ya ait söylemlerinin sürekli olarak geliştiği bir bakış açısından mevcuttur. Bu durumun dikotomisi Ortodoksluk-Katoliklik üzerine tasarlanmaktadır. Dikotominin bir tarafı olan Katoliklik, Ortodoksluk öğretisini kiliseye karşı gelme sapkınlığıyla suçlayarak ötekileştirir. Roma ile İstanbul arasında Hristiyan dünyası açısından siyasal ve ideolojik çekişme hep olmuştur. Bunun yansımaları Balkan bölgesinin imgeleme yönteminde de oluşmuştur. Doğu Ortodoksluğu, Balkanlılığa mal edilmiş bir gelenek olarak tasvir edilmiştir. Said, Oryantalizm için öteki olarak “İslam” dinini belirlemiştir. Balkanizm'de ise öteki Doğu ortodoksluğudur. Oryantalizm, Doğu-Batı dikotomisi eşliğinde bütün dünyayı karşıtlıklar

üzerinden kurarken, Balkanizm bu karşılıklı Avrupa içerisindeki Doğu-Batı algısı üzerinden kurar (Tadorova, 2015: 46-47).

3.4. Balkanlar'da Ortodoks Kimlik

Balkanların öz kimliği içerisinde yer alan Ortodoks yapı sosyal olarak Balkan devletlerinin hepsini etkilemiştir. Ortodoksluk, Balkan tanımlamasında Doğu Hristiyanlığı olarak geçmektedir. Tarihte Ortodoksluk kimliği Balkanlara Doğu Roma olarak isimlendirilen Bizans devleti tarafından aktarılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun gelişimi, Balkan tarihinin ve kimliğinin şekillenmesinde belirleyici unsur olmuştur. 330 yılında, Ortodoksluğun ve Bizans'ın merkezi eski Konstantin olmuştur. İmparator Konstantin'in Hristiyanlığı kabulü ile Ortodoksluk resmi devlet dini haline almıştır. Sırlar, Rumenler, Bulgarlar ve Yunanlar gibi Balkan halklarının çoğu daha öncesinde pagan olmalarına rağmen Bizans devletinin etkisi ile Ortodoks Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Ayrıca Bizans vasıtasıyla aynı şekilde Ruslar da Hristiyanlığı benimseyerek Ortodoks dünyasının bir parçası haline almıştır. Ortodoks sistemde, kiliselerin geneli, devlet yöneticisi seküler olsa bile iktidarı ve otoritesini desteklemekte ve toplumla iç içe bir figür sergilemektedir. Toplum ve Kilise ortak düşmana karşı birlikte hareket ettikleri için kilisenin davranışları toplumu etkilemiştir. Ortodoks kilisesi, o dönemde Bizans en yüksek medeniyet düzeyine sahip olduğu için Balkanlar'ın Ortodoks devletleri ve Rusya kimlik ve kültür kalıplarını bu medeniyet düzeyinden tesis etmiştir. Bizans otokratları olmayı arzulayan Balkanlar'daki yöneticiler Bizans yöneticiliğini kopya etmiş bina ve kilise yapımlarını Bizans mimarisine göre tasarlamıştır. Orta çağ Balkan medeniyeti, özü itibarıyla Bizans medeniyetidir (Castellan, 1995: 34-38).

Osmanlı Devleti döneminde Balkan Ortodokslarının sayısı yaklaşık olarak 55-60 milyon civarında olsa bile etkileri daha fazladır. Çünkü Rusya ile ortak dini ve tarihi değerlere sahip olması ve baş kilise patrikliğinin İstanbul'da bulunması, ayrıca bütün Balkan devletlerinin dini merkezinin İstanbul Rum Patrikhanesi oluşu Osmanlı Devleti için Ortodoks varlığının ve siyasetinin içinde olmasını gerektirmiştir. 19. yüzyılda, milliyetçilik hareketi din alanında tesirini göstermiştir. Balkanlarda Osmanlı idaresinde olan birlik dini anlamda da tek merkeze bağlıken milliyetçilik akımları ile her Balkan

ülkesi kendi milli Ortodoks kiliselerini kurmuşlardır. Daha sonra, Yunanistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra bağımsız olma ümitleri yeşeren Balkan ulus-devletleri milli Yunan Patrikhanesini İstanbul patrikhanesine karşı desteklemiştir. Çünkü Ortodoksluk inancı bu anlamda bir merkez sorunu yaşamış, bundan dolayı kendi medeniyetlerine ait bir Baş Patrikhane oluşturmuşlardır. 20. yüzyılda ise dini anlamda Rusya Ortodoks kilisesinin merkez varlığı ve etkisi devam etmiştir. 1917 -1991 yılları arasında kurulan Sovyetler Birliği ve 1929-1991 yıllarında kurulan Yugoslavya zamanında ise Balkan ulusları için bir sosyalist düzen hakimdir. Bu yüzden, kiliselerin etkinlikleri ulus kimliği için devlet ve toplum mekanizmasında sosyalist/komünist dönemde çok fazla yer almamıştır. Ulusal kimliğin oluşumunda Ortodoks kilisesinin etkisinden dolayı 1991-1995 yıllarındaki Balkan savaşlarında Sırp milliyetçiliğinin Bosna bölgesini egemenliği altına alma noktasında toplumsal ve dini olarak büyük desteği olmuştur. Diğer taraftan, Hırvatistan için Katolik kilisesi, Bosna Müslümanları için ise camilerin, savaşta kimliklerin korunması anlamında önemli manaları olmuştur (Jelavich, 2013: 54-58).

21. yüzyılda, Ortodoks Hristiyan dünyasının varlığı yaklaşık 260 milyondur. Rusya'da bu nüfus sadece 100 milyon olmakla beraber geri kalan nüfusun çoğunluğu Doğu Avrupa ve Balkanlar bölgelerine dağılmıştır. Katolik ve Protestan Hristiyan inancı bütün dünyaya yayılmışken Ortodoksluk, Avrasya bölgesinde yaklaşık varlığının %80 'lik kısmıyla toplu halde kalmıştır. Ortodoks Hristiyan geleneği özellikle Balkanlarda hala etkisini kaybetmemiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra post-Sovyet ülkelerde genellikle Ortodoks dinine bağlılık oranları düşükken Balkan devletlerinde dinin yaşam üzerinde etkisi oldukça fazladır. Balkan Devletlerinde bulunan Ortodoks sayısı sırasıyla; Romanya-18 milyon, Yunanistan-10 milyon, Sırbistan-7 milyon, Bulgaristan-6 milyon, Bosna-Hersek-1,5 milyon, Makedonya- 1,2 milyon' dur. Komünizmin çökmesi ile Balkan devletlerinde bulunan Ortodoks nüfusunda sürekli bir artış söz konusudur. Balkanlarda, toplam nüfusun Ortodoks nüfusuna oranı Romanya, Yunanistan ve Sırbistan'da %87'iken Bulgaristan'da %81 ve Rusya'da 71'dir.

Orthodox Christians in former USSR less than certain about belief in God

% of Orthodox Christians who ...

	Believe in God with absolute certainty	Believe in God but less certain	Do not believe in God/DK/ref.
Former USSR			
Armenia	79%	17%	3%
Georgia	72	27	1
Moldova	56	42	3
Latvia	36	50	13
Kazakhstan	33	59	8
Ukraine	32	59	9
Russia	26	61	13
Belarus	22	66	12
Estonia	22	57	22
MEDIAN	33	57	9
Other European countries			
Romania	64%	31%	5%
Greece	62	34	4
Serbia	59	32	9
Bosnia	56	36	7
Bulgaria	26	53	22
MEDIAN	59	34	7
U.S.	61%	36%	4%
Ethiopia	89%	10%	1%

Note: Figures may not add to 100% due to rounding.
Source: Data for former USSR and other European countries from survey conducted June 2015-July 2016 in 19 countries. Data for U.S. from 2014 Religious Landscape Study, conducted June 4-Sept. 30, 2014. Data for Ethiopia from survey conducted December 2008-April 2009 in 19 countries.
"Orthodox Christianity in the 21st Century"

PEW RESEARCH CENTER

Lower rates of religious observance among Orthodox in former Soviet republics than elsewhere

% of Orthodox Christians who ...

	Say religion is "very important"	Attend church weekly	Pray daily
Former USSR			
Armenia	53%	9%	45%
Georgia	50	17	40
Moldova	43	13	49
Ukraine	20	12	28
Belarus	17	12	22
Kazakhstan	15	6	15
Russia	15	6	18
Latvia	13	5	22
Estonia	10	3	14
MEDIAN	17	9	22
Other European countries			
Greece	59%	17%	31%
Romania	50	21	42
Bosnia	46	10	28
Serbia	34	6	27
Bulgaria	15	5	11
MEDIAN	46	10	28
U.S.	52%	31%	57%
Ethiopia	98%	78%	65%

Source: Data for former USSR and other European countries from survey conducted June 2015-July 2016 in 19 countries. Data for U.S. from 2014 Religious Landscape Study, conducted June 4-Sept. 30, 2014. Data for Ethiopia from Spring 2015 Global Attitudes Survey.

"Orthodox Christianity in the 21st Century"

PEW RESEARCH CENTER

2016 yılında Pew araştırma merkezinin bir araştırmasına göre, Romanya, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Bosnada Ortodoks inancındaki Tanrı'ya mutlak inanç %65 civarında etkinken Ukrayna, Belarus, Estonya gibi Doğu Avrupa ülkelerinde mutlak inanç kapasitesi %30 dolaylarındadır. Ayrıca, Balkan Devletleri'nde "din çok önemli" diyenlerin oranı %48, diğer Sovyet ardılı ülkelerde "din çok önemli" diyenlerin oranı %17'dir (Pew, 2017).

21. yüzyılda Balkanların Ortodoks yapısı özellikle Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Balkan toplumunda etkisini sürekli arttırmıştır. Ulusal Ortodoks Kiliselerinin toplum üzerindeki etkisi daha bağlayıcı ve kuşatıcı olmuştur. Jeopolitik olarak Ortodoks kimliği Rusya ve Balkan ülkeleri din ve gelenek birliğinin kuvvetlenmesi için bir araç olmuş ayrıca siyasi ve ekonomik alanda bir işbirliği sürecini başlatmıştır.

3.5. Balkanlar'da Slav Kimliği

Balkanların Slavlaşması bütün tarihi boyunca kuşkusuz en önemli hadisesi olmuştur. Yerleştikleri ilk yer Pripet nehrinin havzası yani bugünkü Beyaz Rusya topraklarında olan Slavlar, Hunların Almanları yenmesi ile kendilerine bir genişleme alanı bulmuşlardır. Güney, Batı ve Doğu yönünde üç ana kola ayrılarak ilerleyen Slavlar

gittikleri yerlere hızlıca yerleşerek oralarda kalıcı hale gelmişlerdir. Doğu ve Güney Slavları, bugünkü Macaristan dolaylarına yerleşmişlerdir. O bölgeden başlayarak dönemin Türk kavmi olan Avarlar ile birlikte Bizans'a karşı akınlar düzenleyerek Balkanlara girişi başlamıştır. Avar-Slav ortaklığında yapılan akınlar sonucunda Balkanların kuzey-doğusundan Yunanistan'a kadar ilerlemişlerdir. Toplu bir şekilde savaşmayan Avar-Slav ittifakı, küçük gruplar ve saldırılarla Bizans'ın Balkanlardaki etkinliğini zayıflatmıştır. 602-610 Phokas döneminde, Dalmaçya, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya ve Trakya sahillerinin bazı kısımları hariç Balkanların tamamına Slavlar yerleşmişlerdir (Jelavich, 2013: 14-22).

Ancak zamanla Bizans bazı Slav kabilelerini kendilerine bağlamıştır. Pagan olan Slavların Balkanlara gelmesiyle orada bulunan yerli halk Pagan yönetimi altına girmişlerdir. Bu durum Bizans'ın varlığı için tehlike arz etmektedir. Slavların gelişiyle Bizans döneminde başlayan Balkanlardaki Ortodoks Hristiyanlığının yayılması duraksamıştır. Çünkü, Paganist Slavlar Hristiyanlığa karşı açık bir düşman olarak bölgede etkisini arttırmış ve Hristiyan Balkan halkına eziyette bulunmuşlardır. Bu baskılar sonucunda Balkan Hristiyan halkı Bizans'a sığınmışlardır ve Hristiyan nüfusun oranı Balkanlarda daha da azalmıştır. Bütün bunlara rağmen, Balkanlar'da azınlık olsa bile Ortodoks inancı devam etmiş ve Slav kabilelerini de etkilemeye başlamıştır. Bu süreçte gerçekleşen etkileşim Balkanlar'ın büyük bir kısmının bütünsel kimliği olan Slav-Ortodoks birleşmesini doğurmuştur. Slavlar, zamanla yerli halkı asimile ederek Slavlaştırırken kendileri de Hristiyanlık inancından etkilenerek Hristiyanlaşmaya başlamışlardır. Aynı zamanda, Slavların bir kısmı Bizans ordusunda paralı askerlik yapmış ve orduda Hristiyanlık inancını öğrenerek ve benimseyerek Slav vatanlarına döndüklerinde Hristiyanlığın yayılmasını sağlamışlardır. Bu sayede Bizans ve Slav halkları aynı topraklarda aynı dine mensup oldukları için artık birbirlerine düşman olarak değil iyi ve güvenilir bir komşu olarak bakmışlardır. Slavların, Hristiyanlığı kabul etmesinde ki diğer etken ise Bizans vatandaşları ile bölgede aynı statüyü kazanarak, onlarla aynı yetkiye sahip olarak devlet yönetiminde söz sahibi olmaktır. Nitekim daha sonra Grek olan Hristiyanlaşmış Slavlar, Bizans idari yapısında önemli ölçüde etkilere sahip mevkilere gelmişlerdir. Bizans, Osmanlı Devleti tarafından yıkıldığı zaman Ortodoksluğa karşı herhangi bir yaptırım olmamış Balkanlar içerisinde Hristiyanlık dini yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Osmanlı döneminde İslam ile tanışan Balkanlar

Ortodoks-Slav birleşimini kırmaya başlamıştır. Osmanlı hakimiyetinde bulunan ve Hristiyanlığı benimsemeyen bazı halklar İslam dinine mensup olarak ırkını Slav, dinini ise İslam olarak belirlemiştir. Buna örnek olarak, Bosna Slavları ve Bulgar Pomakları, etnik olarak Slav olmasına rağmen dinleri İslam olmuştur (Castellan, 1995: 34-44).

3.6. Balkanlarda Panslavizm ve Rus etkisi

Slav halkları hem Balkanlar bölgesine hem de Rusya ve Ukrayna bölgesine yayılmışlar Ortodoksluk dini ile örgütlü bir hale gelmişlerdir. Balkanlar 6. ve 7. yüzyıllarda Slav-Ortodoks kimliğine ulaşmışken Rus Knezlikleri ve sonrasında kurulan Çarlık Rus imparatorluğu 9 ve 10. yüzyıllarda bu kimliğe erişmişlerdir. Ortak kimlik algısı Rusya'nın jeopolitik argümanlarının en önemli noktasını oluşturmuştur. Balkan ulusları Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde olmasından beri Rusya sürekli Slav ve Ortodoks kimliğini kullanarak Balkanlar'a egemen olma politikasını uygulamaya koymuştur. Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu çağlarda Rusya bu stratejiyi etkin bir şekilde kullanamasa da özellikle Rus Knezliği'nin, Çarlık Rus İmparatorluğu'na dönüştüğü dönemde I. Petro tarafından daha güçlü bir devlet olabilmek için uygulanan sıcak denizlere inme politikasını Balkanlar üzerinden gerçekleştirmek istemiştir. Rusların bu amaçlarına ulaşabilmesi için boğazları ve Balkanları ele geçirmesi gerekmektedir. 19.yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin gücünün zayıfladığı dönemde Rusya, Slav kökenli Balkan uluslarını kendi hakimiyetine alabilmek için Panslavist bir politika takip etmiştir. Bu politikanın sonucunda Balkan ulusları arasında yoğun bir isyan hareketi başlamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda ise bazı Slav kökenli uluslar bağımsızlıklarını kazanarak Rusya ile ortak bir bölge siyaseti geliştirmişlerdir.

Panslavizm, 1870'lerden sonra Avrupa siyasi çevrelerinde kullanılmaya başlayan ve Slav halklarını tek bir çatı altında yani Rus hakimiyeti altında toplamayı amaçlayan ve siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal bir dayanışma içinde bütünsel bir harekete verilen bir addır. Bu harekettten sadece Osmanlı Devleti değil o dönemin bir başka Balkanlar üzerinde emelleri olan Avusturya-Macaristan'dan da etkilenmiştir. Rusya, Avusturya Macaristan'ın Katolikliği karşısında Ortodoks unsurunu, Osmanlı devletine karşı ise Slav unsurunu kullanmış ve bölgeyi domine etmiştir (Kurat, 1993: 343).

Rusya, Slavların geleneklerine, kültürüne ve siyasi geleceklerine olan bir araştırma düşüncesi ile 1811 yılında bir Rus üniversitesinde Slavonik Araştırmalar

Kürsüsü kurmuştur. Panslavizm hareketi ilk başta Rusya dışında yaşayan Slavlar ile dil ve kültür birliğini amaçlamıştır. Fakat, 1789 Fransız Devrimi sonrası oluşan romantik milliyetçilik akımları bu amacın siyasi bir amaca dönüşmesine neden olmuştur. Panslavizm, Rus Ortodoksluğu' nu, Çar'ın mutlak hakimiyetini ve Rus milliyetçiliğini ilke olarak benimsemişlerdir (Anderson, 2001: 184).

Panslavist stratejinin en önemli temsilcisi olan Mikhail Petrovich Pogodin'e göre Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları yıkılmalı, yerine merkezi İstanbul olmak üzere Yunanistan, Macaristan dahil diğer Balkan uluslarını kapsayan büyük bir Slav devleti kurulmalıdır. Bu devlet mutlaka Rusya'nın hakimiyeti altında olmalıdır. Pogodin liderliğinde Panslavizm taraftarları 1857'de Moskova'da Slav Yardım derneğini kurmuştur. Böylece, Panslavizm hareketi resmen Rus devletinin kontrolü altına girmiş oldu. Pogodin, büyük Slav devleti kurma amacıyla Osmanlı topraklarında yaşayan Slavların gücünden yararlanılması gerektiğini Rus devlet bürokrasisine benimsetmiştir.

Pogodin, Panslavizm hareketinin amacını şu şekilde tarif etmiştir:

- 1- Güney Slavları'nın kiliselerine, Rusya'dan toplanan parayla maddi yardımda bulunma.
- 2- Güney Slavları'nın kilise ve mekteplerine, ayin aletleri, kitap ve malzeme yollama.
- 3- Rusya'ya tahsil maksadıyla gelen Slav gençlerine her türlü yardımın yapılması.
- 4- Slav Yardımsever Derneği gibi dernekler üzerinde kalkınma yardımlarında bulunma.

Balkanlardaki Slav kökenli uluslar kışkırtılarak ayaklanmaları sağlanmış ve İstanbul'u ele geçirmeye yönelik Panslavizm politikası uygulamaya geçilmiştir. Rusya'nın şiddetlendirmesi ile Sırp-Karadağ isyanları, Bulgar meselesi ve Bosna-Hersek olayları Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakarak ayrılıkçı ulus devletlerin oluşumunda en büyük rolü oynamıştır (Kurat, 1953:256).

Soğuk savaş sonrasında Slav kimliği varsayımlarının etkisi azalmış modernitenin getirmiş olduğu milli/ulus devlet anlayışı etkisini arttırarak Balkan çatışmalarına ve savaşlarına neden olmuştur. Örneğin, 1991-1995 arasında sosyalizmin çökmesi ile birlikte güç boşluğu doğan Balkanlar'da Sırp, Boşnaklar ve Hırvatlar birbirlerine topraklarını genişletmek için saldırmış çok ciddi insan kayıplarına neden olmuştur. Bu savaş üç ulusunda Slav olmasına rağmen birbirleriyle savaştıkları gerçeğini ortaya koymaktadır. Ulus devletler o dönemde etnik kökenin önüne geçmiştir ve sınırları genişletmek için Slav etnik kökenine sahip uluslar arasında bir güç mücadelesine neden olmuştur.

21. yüzyılda Slav ve Ortodoks kökene sahip olan Balkan ulus devletleri medenileşme kaygısı ile Avrupa'nın Balkan genişlemesine bir taraf olsalar bile hala etnik milliyetçilik ve mutlak din algısının toplum üzerinde etkisi bulunmaktadır. Hatta son dönemde, küreselleşme ile üretilen devletlerin ve insanların kimliksizleştirme politikasına karşı yeterli düzeyde tarihi, geleneği ve kültürü bulunan ulusların küreselleşmeye karşı daha milliyetçi muhafazakâr tavırlar sergiledikleri görülmektedir. Bu anlamda, Slav kimliği etkisini özellikle Soğuk Savaş sonrası kaybetse de ulusların daha korumacı politikaları ve kimlik siyaseti ile Slav kimliğini tekrar gündeme getirilebileceğini hatta bununla ilgili çalışmalarında olduğu görülmektedir.

3.7. Balkanlar'ın Liberal Kimliği

3.7.1 Ekonomik Liberalizm

Balkanlarda ekonomik olarak zirai koşullar çok verimli olmamasına rağmen halkın çoğunluğu köylü kesimdi ve tarımla uğraşır. Bu durumun en temel sebebi Balkanların kayalık dağlardan oluşmasıdır. Osmanlı Devleti'ne kadar örgütsel bir topluluk olarak feodal Slav toplumları mevcuttur. Feodal beyler için çalışan köylü halkının yaşamsal ihtiyacı tarım ve hayvancılık olduğundan ekonomik olarak Feodal beylerin sorumluluğu altında yaşamışlardır. Osmanlı Devleti döneminde iskân politikalarıyla yerleştirilen Osmanlı tebaası Balkanlarda bir ticaret merkezi oluşturmuşlardır. Aynı zamanda, Tımar sisteminin uygulandığı Balkanlar elde ettikleri zirai kazançları vergi olarak Osmanlı Devleti'ne vermekteydiler. Osmanlı ekonomisinin zayıfladığı dönemlerde ve bağımsız ulus-devletleşme sürecinde Balkanlarda Sırbistan ve Bulgaristan'da halkın %80'i tarımla uğraşıyordu; bu sayı Romanya için yüzde %75, Yunanistan için %60'tır. Balkanlarda aynı zamanda artan nüfus ile beslenilecek insan sayısında artmaktaydı. Bu insanlar için gerekli olan bazı ekonomi politikalarının uygulanması gerekmektedir. Dünya'da uygulanmaya çalışılan bazı liberal politikalar mevcuttu ve Balkan ekonomisinin de bu politikalara ihtiyacı vardı (Jelavich, 2013: 15-16).

Bütün Balkan devletleri aynı problemlere sahipken farklı çözümler getirmeye çalışmışlardır: Romanya'da ortakçılarca işletilen büyük malikaneler yapılmıştır, Sırbistan

ve Bulgaristan küçük çiftlikleriyle diğer ülkelerden ayrılmışlardır. Ekilebilir arazisi yetersiz olan Karadağ ve Yunanistan ya gıda ithaline ya da insan ihracına mecbur kalmıştır. Bu koşullar altında, Balkanlar'ın dört bir yanındaki zirai nüfusun genel durumunun gerçekten çok kötü olduğu görülmekteydi. Bütün bu bölgelerde ortalama köylü aileleri, kendilerini doyuracak kadar üretmekten ve devlete vergilendirmesi ile kendilerinin yapamadıkları sınırlı sayıdaki kalemleri satın almak için küçük bir artık elde etmekten pek fazlasını yapamıyordu. Kırsal bölgelerin ekonomik geriliği, doğal olarak ulus devletlerin iktidar ve faaliyetlerini ciddi şekilde sınırlamıştır. Bunun sonucunda ise diğer ülkelere ekonomik olarak bağlı kalmışlardır (Jelavich, 2013: 17).

Balkanlar haricindeki yerlerde, aşırı nüfus artışı ve yetersiz tarım arazisi problemlerinin sanayileşme ile üstesinden gelinmiştir. Balkanlarda özel sanayileşme teşebbüsleri üç durumdan dolayı yetersizdi: Birincisi, yeni ulus devletler, İngiltere, Almanya ve ABD gibi ülkelerde ağır sanayinin gelişimine temel teşkil eden hammaddelerin birçoğu, özellikle de kömür ve demir bakımından eksikti. İkinci olarak, yerli sermaye bulunmuyordu ve sermaye sadece dış borçlardan elde edilebiliyordu; fakat o borçlar sadece bir sonraki senenin üretimini sağlayabiliyordu. Balkan halkları özellikle Osmanlı döneminde iç ve dış ticaret merkezlerini oluşturmuştur. Fakat, buna rağmen modern teşebbüsleri örgütlemek için gereken teknik eğitim mevcut değildi. Fakat bazı sanayi kolları, özellikle gıda işleme, dokuma ve inşaat malzemeleri alanları, Avrupa sanayileşme stratejisinin özümsemeye başlanmasından dolayı gelişme göstermeye başlamıştır. Un değirmenleri, et paketleme tesisleri açılmış ve şeker sanayisi için girişimlerde bulunulmuştur (Jelavich,2013: 19-20).

Balkan ülkeleri liberal bir ekonomi mekanizmasıyla sanayileşme üzerinden bir ekonomi politikası geliştirmeye çalışmaktaydı. Bu amaçla, sanayi toplumları askeri güç ve ulusal zenginlik elde etmek istemişlerdir. Bu dönemde daha çok liberal özgürlükçü serbest piyasacı düzenlemeler mevcuttu ve devletler ekonomiye çok fazla karışmıyorlardı. Fakat, devlet ekonomik ulaşım yolları için demiryolları ve karayolları inşasını üstlenmiş, iç sanayiye özel yardımlarda bulunmuştur. Örneğin, Balkan devletleri ortaklaşa olarak 1888 yılında son aşaması biten Avrupa ile İstanbul arasındaki demiryolu bağlantısını sağlayarak bir ticaret köprüsü olma yolunda en önemli adımı atmıştır. Bu girişimler, yabancı devletlerin kendi çıkarları için yapmış olduğu yardımlardan dolayı olmuştur. Yeni ulus-devletlerin ekonomik yetersizlikleri sosyal hayatta dönüşüme neden

olmuş ekonomik olarak Batı'ya olan artan bağıllık ve sanayileşme süreci Balkan ülkelerinin hızla batılılaşmasına neden olmuştur (Jelavich, 2013: 22).

3.7.2 Batılılaşma

Bağımsız rejimlerin kurulmasına ek olarak Balkan devletleri, Doğulu ya da Osmanlı hayat tarzından Avrupa modeli hayat tarzına hızlı bir geçiş yapmıştır. Bu geçiş, Balkan halklarının ve şehirlerinin görünümünü kökten değiştirmiştir. Çoğu Balkan lideri Avrupa'da eğitim görmüş ve yaşamıştır, ülkelerine döndüğünde yerleşik kültürü batılılaşma yönünde değiştirmeye yönelik politikalar uygulamışlardır. Önceki hayat tarzları “doğulu”, “geri kalmış” ve “medeniyetsiz” olarak görülmekteydi. Yeni elit, Atina, Bükreş, Sofya ve Belgrad gibi Balkan başkentlerinin hızla Paris, Viyana, Londra ve Münih gibi Avrupalı başkentlere dönüşmesi için çalışmışlardır. Kısa süre sonra, kültür merkezleri, tiyatrolar, müzeler ve üniversiteler yapılmıştır. Resmi diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra yeni ulus devletler elçilik ve konsolosluk binaları inşa etmek için yarışıyorlardı. Yerli ve yabancı ticari teşebbüsler, özellikle bankalar açıldı. Şehir mimarisi Avrupalı kentlere benzetildi ve mimarlar dahi Avrupa'dan getirildi (Jelavich, 2013:47).

Nüfusun çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamasına rağmen, Batılı elitlerin kurmuş olduğu yaşam genelde Balkan devletlerinin başkentlerinde toplanmıştı. Bütün üniversite ve devlet merkezleri burada bulunduğu için okuryazarlık oranı ve entelektüel gelişme diğer kesimlerden çok daha ileri düzeyde bir yaşam standardına sahipti. Balkan başkentlerine; imar yatırımları yapıldı, temiz su yolları sağlandı, kanalizasyon alt yapıları tasarlandı, polis ve itfaiye, haberleşme ağları ve şehir ışıklandırılmaları tamamıyla Avrupa tarzı düşünülerek yapıldı. Bu kapsamlı yenilikler için gerekli olan sermaye devlet tarafından yurt dışından alınan borçlarla temin ediliyordu. Bu yatırımlardan sadece şehirdeki elitler yararlanıyordu. Öte yandan, köylü kesimin hayatı iyileşmiyor, devlet elde edilen borçları başkentlere yatırım yaparak harcıyordu (Jelavich, 2013:49-50).

Kırsaldaki zor durum bazı Balkan liderlerini rahatsız ediyordu. Bu durum bazı entelektüel çevrelerde de tartışma konusu haline gelmiştir. Bürokratik idarenin yapısında var olan problemlerde aynı şekilde sıklıkla eleştirilmekteydi. Aktif siyasete atılan bazı düşünürler Balkan halkı sefalet içerisindeyken elde edilen ekonomik getirinin bu şekilde Avrupa özentisi alanlara harcanmasına ve yatırım birikiminin sadece başkentte

yoğunlaşmasına karşı çıkmışlardır. Slav devletlerinde olan bu eleştiri Panslavizm'in bir sonucu olarak görülmekteydi. Fakat Romanya ve Yunanistan'da da böyle bir girişim mevcuttu. Onlarda Osmanlı cemaat mantığıyla gelirin bütün tebaaya dağıtılması yönünde politikalar sunmaktaydılar. Liberal kimlik, soğuk savaşın bitimine kadar etkisini kaybetmiş yerini sosyalist kimliğe bırakmıştır. Tekrar liberal kimliğin uygulanması soğuk savaş sonrası meydana gelen Balkan savaşlarının ertesinde Avrupa Birliği ve NATO genişlemesi ile gerçekleşmiştir.

3.8. Sosyalist/Komünist Kimlik

I ve II. Balkan savaşları ve I. Dünya savaşı sonrasında Balkanlarda zaten vahim olan ekonomi giderek daha kötüleşmişti. Balkan ülkelerinin tümü sanayileşmeyi tamamlayamamış sadece başkentlerinde sınırlı kalmıştır ve öncelikli olarak tarım ülkeleridir. 1917 yılında olan Rus devriminden sonra Rus köylülerine toprak dağıtılması ve komünler oluşturulması Balkan devletlerini de etkilemiştir. Balkan devletlerinin gerek savaş koşullarından dolayı gerekse Rus devriminden etkilenmemek için toprak reformları şarttı. Köylü nüfusunun yoğunluğu o kadar fazlaydı ki kısa zamanda çiftçi partileri Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da iktidarı ele geçirdiler. Fakat ardından gelen 1929 bunalımı devletlerin ekonomilerinde ciddi krizlere sebep olmuştur. Ekonomik krizin mali yükü sürekli köylülerin vergilerine yüklenmiştir. Balkan devletlerinde sanayileşmenin devlet eliyle olması ulusal ekonominin bel kemiğini oluşturmuştur.

II. Dünya savaşıdan sonra Sovyetlerin Komünist Bloku ülkeleri üzerindeki egemen durumu, bu devletlerin aralarındaki, askeri ilişkiler dahil, tüm ilişkilere yansımıştır. Bütün Balkan ülkeleri komünist düzenle yönetilmeye başlanmıştır. Balkan devletlerinin kabul ettikleri sosyo-ekonomik politikalar, Sovyet modelini yakından izlemiştir. Balkan ülkelerinin tümü, ilk önce savaşın yol açtığı zararların onarılması zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır (Castellan, 1995: 486-492).

1947 yılından sonra Komünist devletler kendi endüstrileşme ve çağdaşlaşma programlarını başlatmışlardır. Bu programların esası, kuvvetli merkezi kontroller ve ağır endüstriye öncelik tanınmasıdır. Ayrıca, her bölgenin üretim faaliyetlerini, en iyi ürettiği ürünler üzerinde yoğunlaştırmasıyla belirlenen, Bölge Esasına Dayanan Ekonomik

Kalkınma Sistemi'ni teşvik etmek yerine, Sovyetler başlangıçta bütün devletleri birbirlerine benzer paralel endüstriyel ekonomiler kurmaya yönelmiştir. Merkezi planlama, güdümlü ekonomi sistemi ile çalışan komünist ülkelerde devletin başlıca görevi haline gelmiştir. Sovyet modeli uyarınca tasarlanan ekonomik projelerde öncelik ağır sanayi ve özellikle metalurji ve makine kesimine verildi. Komünist planlamacılar, ayrıca dikkatlerini dev demir çelik konseptlerine ve hidro-elektrik santrallerine vermişlerdir. Amaç, gelecek için kuvvetli bir endüstriyel baz elde etmektir (Jelavich, 2013: 371).

Merkezi Planlamanın diğer bir alanı ise tarım politikalarıdır. Marksist doktrine göre, köylüler endüstri işçisine dönüştürülmüş ve devlet çiftlikleri kurulmuştur. Fakat, özel mülkiyete gereksinim duyan köylüler Balkanlarda kolektif tarzda bir uygulamaya direnişle karşılık vermiştir. O yüzden bu uygulama Yugoslavya'da uygulanmamıştır. Komünizmin politik ve ekonomik programları toplum yapısı üzerinde ciddi parçalayıcı etkilere sebebiyet vermiştir. Özellikle mal ve mülk sahipleri ellerindekini yitirmişler bir bakıma devlete devretmişlerdir. Bütün meslek grupları, mühendis, doktor, hukukçu vs. devlet memuru olmuştur (Jelavich, 2013: 371).

Dinsel inanç ve uygulamalara kısıtlamalar getirilmiştir. Eğitim ve Öğretim sistemlerinde Marksizm'e dayanan köklü değişiklikler yapılmıştır. Okullar, sadece Marksist ideolojiyi öğretmiyor, aynı zamanda toplumu bir komünist toplum haline dönüştürmek için başka bir insan modeli yaratmayı amaçlıyordu. Ders kitapları tamamıyla değiştirilmiş, Yugoslavya'da bu uygulamalar daha esnek yapılmıştır. Komünist Balkan toplumlarının kapitalist Batı'dan ve Batı kültüründen uzaklaştırılması için, yabancı basın sınırlı ölçüde faaliyet alanı yaratabilmiştir. Batılı devletlere ise çıkış yasağı getirilmiştir (Jelavich, 2013:373-376).

Balkanlar coğrafyasının yaklaşık %80'ini işgal eden Komünist Balkan ülkeleri, Soğuk savaşın sonuna gelindiğinde ağır dış borçlar, ekonomik sıkıntı ve toplumsal rahatsızlıklarla uğraşmaktaydı. Sovyetler Birliği son döneminde iktidarda olan Mikhail Gorbachev tarafından "glasnost" ve "perestroika" politikaları ile ekonomik ve politik yeniden yapılanma ve şeffaflık dönemine girmiştir. Bu açılım, Balkanları da etkilemiştir. Komünist partilerin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yaşamdaki tekelinin kırılması ve çok partili siyasal yaşam, çoğulcu demokrasi ve serbest pazar ekonomisine dayalı

kapitalizm uygulanmaya başlanmıştır. Böylece, Balkanlarda komünist düzen ortadan kalkmış tekrar bağımsız ulus devletler oluşturulmuştur.

Tezin ilk üç bölümü biterken Rusya ve Balkanların ortak tarihi kimliksel geçmişi dönemselsel ve sistemselsel olarak analiz edildi. Bireyselsel ve sistemselsel kimliğin devletlerin iç ve dış politikalarında nasıl etki sahibi olduğunu Rusya'nın rol kimliği üzerinden ve Balkanlar'ı da sistem kimliğinin etki alanı üzerinden anlattık. Tezin son bölümü olan Putin dönemi Rusya'sının Balkanlar politikası için şu sorulara cevap aranacaktır: Rusya'nın, Balkan çatışmalarına karşı tavrı nasıl olmuştur, müdahaleci mi yoksa izleyici mi? Rusya hangi kimliğini ne zaman Balkanlar üzerinde etkin kılmıştır? Balkanlar, Rusya için 21.yüzyılda etkinlik sahası için yeterli düzeyde kimlik araçlarına sahip midir? Rusya ve Balkan devletleri ortak kimlik değerlerini gözeterek dış politika anlayışlarını kurguluyorlar mı? Balkan devletleri Avrupa Birliği ve NATO genişlemesine karşı Rusya'yı bir alternatif (denge unsuru) olarak mı görüyor yoksa rakip olarak mı? İlk üç bölümde uluslararası ilişkilerde kimliğin analizini ve Rusya ve Balkanlar'ın tarihselsel kimlik kökenlerini ortaya koyduk. Son bölümde ise Rusya'nın Balkanlar üzerinde tarihte elde ettikleri kimliksel birikimlerinin yansımalarını, Rusya'nın gerçek kimliğine eriştiği modern zamanında ve Balkanların savaş ve çatışmalardan çıkarak kurumsalsel bağımsız ulus devletlerin olduğu zamanda nasıl bir dönüşümle karşı karşıya kaldığını inceleyeceğiz. Bunun için, Rusya'nın Balkanlar üzerinde uyguladığı değişken politikaları üç Putin iktidarı dönemine ayırarak analiz edeceğiz.

4. RUSYA'NIN PUTİN DÖNEMİ BALKANLAR POLİTİKASI

Vladimir Putin 1 Ocak 2000 yılında Rusya devlet başkanlığını elde ettiğinde Balkanlar içerisinde geçiş döneminde meydana gelen savaş ve çatışmalar, 21. yüzyılda Rusya'nın Balkanlar politikasının temel dinamiklerini oluşturmuştur. Rusya'nın bu sorunlara olan tavrı Batı ile ilişkilerindeki değişikliklere göre farklı bir tabanda gelişmiştir. Bu yüzden, Putin dönemini incelemeyen önce geçiş dönemindeki Balkan çatışmalarını incelemek Rusya ve AB arasında kalan Balkanlar politikalarının temellerine bakmak, dönemi anlamak açısından yerinde olacaktır.

Soğuk savaş sonrasının en önemli krizlerinden biri olan Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bir Rus Dışişleri temsilcisi, James Headley ile yaptığı mülakatta “Yugoslavya geleneksel olarak ve tarihsel süreçte, her zaman Rusya'nın Balkanlar'daki en önemli ortağı olmuştur.” İfadesini kullanmıştır. Soğuk savaş sürecinde SSCB'nin Balkanlar üzerindeki ideolojik ve bölgesel etkileri Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir ulus devlet olarak uluslararası siyasette yer almasıyla da devam etmiştir. Yugoslavya'dan ayrılan Sloven, Hırvat, Sırp ve Boşnak devletleri Rusya'nın stratejik alanında olmasına rağmen Rusya devlet olarak siyasi ve ekonomik çöküntü içerisinde sadece post-Sovyet ülkeleri adına “Bağımsız Devletler Topluluğunu” kurabilmiş ve “Yakın Çevre” doktrinini uygulamaya çalışmıştır ki bu stratejiler Balkanlardaki etkinliğinin artması noktasında bir avantaj oluşturmamıştır (Derman, 2017:549).

SSCB dönemi sona erdikten sonra Rusya bir kimlik arayışı içerisinde olmuştur. Bu geçiş kimliği Rusya'nın politikalarında farklı alanları denediği bir deneme-yanılma metodunu ortaya çıkarmıştır. Rusya için tarihin ne yönde ve nasıl akacağına dair bir bilinmezlik oluşmuştur. Bu bilinmezlikle beraber, Rusya dış politika anlayışını “müdahalesizlik” yönünde değiştirmiştir. Rusya için ilk önce toplumunu ve iç siyasetini tasarlamak ve ekonomik sorunlarına çözüm bulmak hayati bir önem taşımaktaydı. Bu yüzden, Rusya, birçok alanda yeniden yapılanma ve yeniden tanımlama sürecine girmiştir. Kısa dönemde, Rus kimliği işte bu geçiş döneminde birbirleriyle çatışan farklı unsurların sentezinden oluşmuştur.

1990'lı yıllarda Balkanlar birçok etnik çatışmanın ve savaşların yaşandığı tansiyonun çok yüksek olduğu bir bölgeydi. Avrupa Birliği, bölgesel yakınlığından ve tarihsel tecrübelerinden dolayı savaşların ve çatışmaların Avrupa'ya tekrar sıçramasından endişe duymakta, bununla birlikte bir üçüncü dünya savaşı senaryolarının nükleer silahların olduğu bir dünyada küresel ölçekte bir yıkıma neden olabileceğine kaygı ile bakmaktaydılar. SSCB sonrası, AB öncelikle Batı Balkanlar ülkelerine kültürel ve siyasal birliktelik fikri ile yeni bir vizyon kazandırdı. Rusya'nın bölgeden yerel unsurlar tarafından atılmaya çalışılması AB'ye çok büyük bir avantaj sağlamıştır ve AB bu avantajı çatışmalara ve savaşlara müdahil olarak daha da etkinleştirmiştir. Siyasal ve Ekonomik olarak liberal bir geçiş dönemine giren Balkanlar bölgesi AB'nin genişleme sahasına girmiştir. Bu amaç belirli bir sırayla aktif bir bölge siyaseti ile gerçekleştirilmiştir (Derman, 2017:562).

Geçiş döneminde, Balkanlarda iki en önemli problemden bahsedebiliriz. Bunlar Bosna-Hersek-Sırbistan-Hırvatistan arasındaki savaş ve Kosova sorunudur. Sovyetler Birliği'ndeki milliyetçilik ve demokratikleşme gelişmeleri Yugoslavya başta olmak üzere bütün Balkanlara yayılmaya başlamıştır.1989 yılının sonlarında peş peşe Balkanlardaki komünist rejimler yıkılmış ve demokratikleşme sürecine girmişlerdir.

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti yaklaşık olarak Balkan bölgesinin %70'ini oluşturur. Balkanların orta bölümünde bulunan bu federal cumhuriyetin dağılması ile dondurulmuş etnik milliyetçi ideolojinin çözülmesine neden olmuştur. Dil, din ve etnik ayrımlarla bir arada yaşayabilen halklar kendi kimliklerini koruyabilmek için devlet yapılarını oluşturmaya çalışmış ve bu süreçte devletler sınırlarını genişletmek istemişlerdir. Bu genişleme fırsatları bir savaşın meydana gelmesine neden olmuştur. Kasım 1991'de, Bosna- Hersek'in Yugoslavya Cumhuriyetinden ayrılarak tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesi üzerine çıkan savaşta Sırbistan, Bosna-Hersek topraklarının yaklaşık %70'ini işgal etmiştir. Uluslararası toplumun müdahalesi ile bu kanlı savaş 1995'te Dayton antlaşması sonucunda Bosna-Hersek'in Birleşmiş Milletler tarafından tanınmasıyla son bulmuştur (Derman,2017:558-559).

Rusya savaş döneminde Sırlara arka çıkmıştır. Fakat bu durum tarihi ve kimliksel bir misyondan dolayı değildir. Çünkü Rusya, savaşın başladığı dönemde Boris Yeltsin ve Andrey Kozyrev liderliğinde Atlantik kimliğini devreye sokmuş ve daha Batı'ya yakın

liberal politikalar izlemiştir. Fakat, Batı'dan olumlu bir yanıt alamadığı için hatta Batı'dan dışlayıcı bir karşılık gördüğü için ve halk tabanından gelen milliyetçi söylemlerden dolayı politikasını değiştirmiş ve Balkanlardaki varlığını en azından Sırlara verdiği destekle sürdürmek istemiştir. SSCB ve Yugoslavya'nın sosyalizm sonrası uluslararası siyasette gördükleri muamelelerin aynı olması iki halkı kader birliğine itmiştir. Örneğin; Çok etnikli iki eski sosyalist devletin çözülmesiyle, ayrılan cumhuriyetlerde Rus karşıtı ve Sırp karşıtı duyguların baş göstermesi, tarihte iki halkın ortak kimlikle hareket etmeleri (Rusya'nın Slavların koruyuculuğunu, Sırların ise Balkan Slavlarının liderliğini üstlenmesi ve Ortodoks Hristiyanlığını savunma misyonu) ve kendi devletleri içerisindeki ayrılıkçı hareketlere karşı ortak tutum.

Sırlara Rusya desteğinin kısıtlı olması veya Rusya'nın her şeyi göze alan etkin korumacı tavrının olmaması Rusya'nın Avrupa değerlerine entegre olmaya çalışan bir dış politika yürütme kaygısından dolayı gerçekleşmiştir. Rusya hem Sırlara bölgede arka çıkmaya çalışmış hem de Uluslararası toplum ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu yüzden Rusya, Soğuk Savaş sonrası Balkan savaşlarında daha çok arabuluculuk misyonu gütmüştür. Rusya tarafından desteğin kısıtlı olması ile birlikte Sırlar 27 Nisan 1992 yılında Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bunun yanında Rusya, 28 Nisan 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek'i tanımıştır. Fakat, 1993 seçim sürecinde, Rusya Batı yanlısı hareket ederken iç siyasette tarihi müttefikin yalnız bırakılması noktasında milliyetçi kanat tarafından eleştirilmiştir. Bununla birlikte, çatışma sürecinde NATO'nun Sırlara vermiş olduğu ultimatomun Rusya'ya hiç bir bilgi verilmeden yapılması Rusya'yı dışarda bırakmış Rus yetkililerce "saygısızlık" olarak nitelenmiş Yeltsin iç ve dış tepkileri daha çok üzerine çekmiştir. Böylece, Yeltsin, 1993 seçimlerinden sonra Balkan politikasını değiştirmiş daha Sırp yanlısı milliyetçi bir tavra bürünmüştür. NATO'nun Sırlar için verdiği ultimatom Rusya'ya sorulmamasına rağmen NATO'nun doğrudan Sırbistan'a askeri operasyon hazırlığında olması Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını zedeleyecek düzeyde toprak ve itibar kaybetmesine neden olacağı için Rusya, Sırp güçleriyle anlaşarak yine de bir arabulucu konumda orada bulunmuş Sırp askerlerinin Saraybosna'dan çekilmesini sağlamış ve Rus kuvvetlerini de bölgeye tampon barış gücü olarak yerleştirmiştir. Moskova'nın bu tutumu, uluslararası toplum tarafından da destek görmüştür (Bowker, 1995: 87).

1994 yılında, gerek Rusya'nın Batı çizgisinden farklı çıkışlar yapması, gerekse ABD'nin barış sürecine "eklemlenmesi" Rusya'nın dışlanmasına neden olacak gelişmeleri doğurdu. Yeltsin, dönemin İngiltere Dışişleri Bakan'ı olan John Major'la görüşmesinde "Rusya'nın çözüm sürecinde olmadığı bir oluşumu hiçbir şekilde desteklemeyeceğini" söylese de aynı yılın Nisan ayında ABD'nin desteğiyle NATO'nun Sırp bölgesine iki haftalık taarruzuna Moskova büyük tepki göstermiştir. Bunun sonucunda, Rus dış politika anlayışı Batı karşıtlığı üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Böylece, özellikle 1994'ten sonra, Batı karşıtı duygular aşırı milliyetçileri Panslavizm fikrinin yeniden diriltilmesine yönelik çalışmalara itmiştir.

1995 yılında, Rusya, BM ve NATO'nun Sırp karşıtı duruşuna karşı BM güvenlik konseyinden çıkan herhangi bir yaptırım kararına karşı veto yetkisini kullanmıştır. Örneğin, BMGK'nin 1009 No'lu maddesinde Yugoslavya Sırp ve Karadağ Cumhuriyeti'ne karşı oluşturulmak istenen yaptırım kararının 75 gün daha devam etmesini veto etti. Bu uygulamalar sonucunda Rusya giderek karar alma mekanizmalarından daha fazla dışlandı. BM ve NATO komutanlıkları arasında imzalanan karşılıklı anlaşma ile müdahale yetkisi Rusya vetosuna rağmen NATO'ya verildi ve Rusya'ya hiçbir söz hakkı tanınmadı. NATO, bu anlaşmanın akabinde yerel kuvvetlerle stratejik müttefiklik kurarak Sırp güçlerini püskürttü ve Boşnakların kaybettiği toprakları geri almasını sağladı (Uzgel,2002:124).

1995 yılında Dayton antlaşmasının imzalanmasından sonra Rusya'nın Balkan politikasındaki başarısızlığı aşikâr hale gelmiştir. Fakat bu durum, Rusya'nın Sovyetler sonrası toparlanma sürecinde oluşu, Batı ile yakınlaşma politikaları karşısında Batı'nın Rusya'yı dışlayan davranışlarda bulunması ve Rusya'nın sosyo-ekonomik olarak zor durumda olması gibi faktörlerden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Rus parlamentosu ve kamuoyu tarafından Yeltsin'in ve Dışişleri Bakanı Kozirev'in politikaları şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.

Bütün bu gelişmeler Liberal görüşlerin değer kaybetmesine, milliyetçi ve muhafazakâr söylemlerin ise özellikle Rusya'ya karşı Dayton Barış sürecindeki dışlayıcı tavır sonucunda Rus siyasi yaşamında etkin olmasıyla, Avrasya kimliğinin devreye girmesine neden olmuştur. Rus dış politikası, Batı yanlısı politikaları merkeze alan ve idealize eden Atlantikçi politikadan, daha pragmatist, realist ve denge siyasetini kullanan

çok boyutlu Avrasya ekolüne evrilmiştir. Bunun en büyük göstergesi, 1995 yılının sonunda Rusya Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in yerine Batı'ya karşı daha pragmatist ve Avrasya ekolüne mensup olan Yevgeniy Primakov'un gelişidir.

Yevgeniy Primakov ile Rus dış politikası tamamıyla pragmatik milliyetçi bir vizyon ile yönetilmiştir. İlk basın toplantısında, Dünya düzeninin ABD'nin etkinliğiyle tek kutuplu hale gelmesine değinmiş ve bunun tehlikelerinden bahsetmiştir. Buna cevaben, Dünya'nın çok kutuplu bir dünya olması gerektiğini Asya ülkelerinin de karar alma mekanizmalarında etkin olması gerektiğini savunmuş ve Rusya'nın Asya'da alan açması noktasında girişimlerde bulunmuştur. Yugoslavya'daki çatışmaların sona erdirilmesi ve istikrara kavuşturulması gerektiğini dile getirmiş. Kosova sorunu için ise Sırbistan'dan koparılmaması gerektiği noktasında telkinlerde bulunarak BM çözümünün daha etkili olacağıyla ilgili açıklamalar yapmıştır (Dağı,2002:144).

Kosova, 90'lı yıllarda %90'ı Arnavut enik nüfusu olan fakat Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin içerisinde bulunan Sırp yöneticiler tarafından yönetilen özerk bir bölge olarak kabul edilmiştir. Arnavutlar, Kosova özerk bölgesinde, Soğuk savaş sonrası bağımsızlık talep etmiş ve gösteriler düzenlemişlerdir. Merkezi yönetimi güçlendirmeye çalışan Slobodan Miloseviç, Arnavutların bağımsızlık hak talebini kısıtlayan uygulamalarla sorunu daha da büyüttü ve Kosova halkı tarafından protesto edildi. Hatta, Kosovalılar 19 Ekim 1991 yılında Kosova Cumhuriyeti'ni kurdular. 24 Mayıs 1992 yılında ise parlamento üyelerini ve Cumhurbaşkanı'ni seçtiler (Cretu,2006:68).

Kosova Demokratik Lideri İbrahim Ragova, Bosna-Hersek'te devam eden çatışmalardan dolayı 1992-1995 yılları arasında gerginliği tırmandırıcı herhangi bir etkinlikte bulunmamıştır. Fakat, Dayton antlaşmasının öncesinde NATO müdahalesi sonrasında Hırvatistan'dan sürülen 20.000 Sırp'ın Kosova'ya yerleştirilmesiyle gerilim yeniden tırmanmıştır. Bunun sonucunda ise sorunun çözümünün artık siyasi değil silahlı bir şekilde olacağını düşünenler tarafından, Kosova Ulusal Kurtuluş Ordusu (UÇK) kurulmuştur. Örgütün Sırp'lar tarafından kabul edilen merkezi hükümete tehdit olması ve yerleştirilen Sırp'lara saldırılarda bulunması üzerine Yugoslavya UÇK'yla mücadele gerekçesiyle Kosova'lı Arnavutlara karşı yürüttüğü baskı politikasını yoğunlaştırmıştır. Sırp'ların örgüte karşı "temizleme" operasyonlarına girişmesi, Uluslararası toplumun dikkatini tekrar Yugoslavya'ya çevirmesine neden oldu (Karakostanoglou, 1991:360).

1997 yılı Kosova Arnavutlarının siyasi ve toplumsal güçlerinin milliyetçi-radikal grubu temsil eden UÇK etrafında toplanması ve toplu direniş göstermesi çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur. Bu mücadele, ABD başta olmak üzere Batılı devletler tarafından destekleniyor olması Kosova Arnavutlarının mücadeleye daha da inanmalarına yol açmıştır. ABD'nin Makedonya üzerinden UÇK'yi silahla donattığı haberleri dile getiriliyordu. Uluslararası toplum ise bu çatışmalara bir çözüm arayışındaydı, fakat NATO, BM, AGİT, Rusya ve Avrupalı devletlerin çözüm önerileri Sırp ve Arnavutlar tarafından reddediliyordu (Cretu, 2006:74).

Şubat-Eylül 1998 ayları arasında, Yugoslavya Sırp güçleri tarafından Kosova'daki 1335 kasabadan 391'ine saldırılmıştır ve 500 bine yakın insan yerinden edilmiştir. Sorun insani hukuk kurallarının uygulanması gereken iç silahlı çatışma halini almıştır (Derman, 2017). 9 Mart 1998 yılında, Kosova'nın ikinci Bosna olmaması için ABD, Avrupalı devletler ve Rusya dışişleri bakanları Londra'da "Batı Temas Grubu" adıyla sorunu çözmek amacıyla toplanmışlardır. Kısa süreli barış anlaşmaları sağlansa da karşılıklı tahrikler sonucunda çatışmalar devam etmiştir. Yevgeniy Primakov, çatışmaların geri dönülemez noktaya eriştiği sırada çözüm önerilerini Miloseviç'e iletmiştir. Çözüm önerileri; Kosova'ya geniş özerklik verilmesi ve Yugoslavya'nın tam bütünlüğünün devam etmesi merkez hükümetini ise Sırpların oluşturmasıdır. Rus diplomasisi Miloseviç'i geniş özerklik ve barış maddelerini kabul etme noktasında ikna etse de UÇK ve Sırp güçleri önerileri kabul etmeyerek çatışma sürecini devam ettirmişlerdir (Cretu, 2006:78-80).

BM güvenlik konseyinden Rusya'nın vetosu ile karar çıkmamasına rağmen NATO BM'den yetki almamasına rağmen diplomasi yollarını da tüketerek 24 Mart 1999 günü 36.000 kişilik birliği ile sınırlardan içeri girmiş karşı taraftan Sırp güçleri ise Kosova'nın güney ve batı bölgelerine saldırmış ve 800 bin Arnavut'un bölgeyi terk etmesine sebep olmuştur (Biçer, 2018:97). Müdahale, Sırbistan'ın ekonomik altyapısını ve askeri potansiyelini çökertmiş havadan vurma potansiyeli ile olduğu için ve çok şiddetli silahlar kullanıldığı için ciddi can kayıplarına mal olmuştur. NATO insani müdahaleyi Bosna savaşında ortaya çıkan bir kavrama dayandırmıştır. Koruma Sorumluluğu doktrinine göre, "bir devlet kendi yurttaşlarına karşı insan hakları ihlalini durduramaması halinde bu egemen devlete karşı askeri müdahale meşru sayılır. "Rusya bu şekilde bir hakka dayandırmasını uluslararası hukukun ihlal edilmesine bağlamış ve

uluslararası örgütlerin artık çalışamaz hale geleceğini dile getirmiştir. Müdahalenin ardından Rusya hükümeti, NATO ile diplomatik ilişkilerine son verdiğini açıklamıştır ve 1994'te imzalanan "Barış İçin Ortaklık" Antlaşması'nı dondurduğunu ilan etmiştir (Arbatov,1999:6). Rus Duma'sında NATO'nun Yugoslavya Yönelik İşlediği Cinayetleri ile ilgili Enformasyon Araştırma komisyonu kuruldu. Komisyon üyeleri Sırp üst düzey yetkilileri ile temaslarda bulunarak NATO operasyonunun Yugoslavya'ya verdiği zararlarla ilgili araştırmalarda bulundu. Gazete ve Dergilerde bu araştırmaların bulguları yayınlandı, hatta" Bugün Yugoslavya, Yarın Rusya" sloganları ile kampanyalar düzenlendi (Andersen, 2000:203).

78 günlük NATO müdahalesi sonrasında Makedonya'nın Kumanova kenti yakınlarında Yugoslavya ve NATO arasında Askeri-Teknik anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Kosova'nın sivil yönetimi geçici bir dönem için UNMIK'e (BM Kosova Misyonu) bırakılırken güvenlik ise NATO'nun baskın olarak katılacağı, KFOR tarafından sağlandı. Müdahale öncesi devre dışı bırakılan BM tekrar sürece dahil olmuştur. Son olarak, Sırp ve NATO arasında imzalanan anlaşmaya göre Yugoslavya güvenlik güçlerini çekti ve savaştan kaçan Arnavutların geri dönmesi kabul etti. (Biçer,2018:93).

Putin döneminden önce Rusya'nın Balkan sorunlarına karşı Yugoslavya'nın bütünlüğünü koruyucu, uluslararası örgütlerin süreçlere dahil olması ve uluslararası hukuk çerçevesinde arabuluculuk faaliyetlerinin gerek Devlet Başkanı Yeltsin gerek Dışişleri Bakanları Andrei Kozirev, Yevgeniy Primakov ve İgor İvonov tarafından gerçekleştirilmesi ve süreçlerin barışla çözümlenmesi için Batı ile ittifak halini almaya çalışmasına rağmen Batı tarafından sürekli dışlanmış ve ihmal edilmiş bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Rus siyasi literatüründe, Balkanlardaki savaşlardan sonra bile barışın ve istikrarın kurulmasında şüpheler hala mevcuttur. Bunun temel nedeni sorunların kökten çözülememiş olmasıdır. Balkanlar gibi ihtilafın çok fazla olduğu bir bölgede devletlerin çözümleri dışarıdan bir destekle sağlamaya çalışması Uluslararası siyasetin değişmesi ile kırılma noktalarının tekrar aşınacağı anlamına gelmektedir. Birçok Rus analizciye göre Balkanlar'da bağımsız bir şekilde politika üretecek devlet kalmamıştır. Bu yüzden, uluslararası ilişkilerin yönüne göre güç dengelerinin farklılaşması ile gelecekte çatışmaların tekrar olabileceği ihtimali her zaman bulunmaktadır.

4.1. 2000-2004 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası

Vladimir Putin iktidara geldiğinde Rusya, Boris Yeltsin'in 1996 yılı sonrası uygulamış olduğu çok aktörlü dünya düzeninin bir aktörü olma yolunda her bölgede var olma kaygısı ile politikalarını yürütmekteydi. Avrasyacılık vizyonu ile çok bölgesel ve Batı ile mücadele düşüncesi çerçevesinde hareket etmiştir. Vladimir Putin iktidarının başlangıcında yayınlanan askeri doktrinde de belirtildiğine göre Rusya artık çok yönlü dünya politikasını izleyerek modern bir döneme girmiş pragmatik ve milliyetçi bir çizgide stratejilerini uygulamaya koymuştur. Putin dönemi Rusya'nın Balkanlar politikasının temel argümanları NATO ve AB'nin Balkan genişlemeleridir. ABD'nin iç politikasında da tartışmalara yol açan bu düşünce Rusya Federasyonu için hayati bir tehdit özelliği göstermekteydi. Bu yüzden, Rusya'nın tekrar uluslararası siyasette güç aktörü olması Balkan ve Doğu Avrupa'dan gelen hem sosyal hem ekonomik hem de güvenlik tehditlerine karşı nasıl bir yol izleyeceği ile ilgili olmuştur.

Balkanlardaki çatışmalar, Rus dış politikasını derinden etkileyerek Rusya'nın kutuplaşmasına neden olmuştur. Rusya'nın krizlerdeki dışlanmış konumu ve NATO'nun BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan Kosova'da bulunan Rusya tarafından desteklenen Sırp'lara müdahalesi Balkanlarda, aktörlerin arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Rusya'nın Kosova müdahalesi özelinde bütün Yugoslavya krizlerinde sergilediği güçsüz tavır, kendi içerisindeki sosyo-ekonomik ve kimliksel problemlerden kaynaklanmaktadır. Rusya, bu problemleri çözdüğünde avantajlı olduğu Balkan politikasında hem liberal-pragmatik kimliği hem milliyetçi kimliği hem de dini kimliği ile NATO ve AB'ye karşı ekonomi, enerji ve güvenlik alanında Rus askeri sanayi, enerji nakil hatları ve savunma sistemleri, toplumsal olarak ise Slav ve Ortodoks kartlarını oynayarak genişlemenin durması ve gerilemesi için stratejik mekanizmalarını öne sürecektir.

2000 yılında Rusların Batıya karşı olan "geleneksel öteki" kimliği tekrar kamuoyu ve üst düzey siyasetçiler tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Bu süreçte Balkanlar'da en etkili faktör NATO'nun genişlemesidir. Rusya, NATO'nun siyasi işlevler üstlenerek ve stratejisini değiştirerek doğuya doğru genişlemesini, kendisine yapılan ikinci bir

çevreleme politikası olarak algılamıştır. Bununla birlikte, Balkan devletlerinden gelen katılma talepleri, onları Rusya'nın SSCB zamanından kalan baskıcı kimliğe sahip olduğunu düşündürmüŝ ve doğudan hala bir tehdit gelebileceğine dair endişeye sürüklemiştir. Bu durum ise NATO ve AB'nin hızlı bir şekilde Balkan devletleri ile uzlaşarak Balkanlar'da genişlemesine neden olmuştur.

Vladimir Putin, başlangıçta Amerika ile açıkça zıtlaşmazken, Avrupa'yla diyalogu sürdürme, Çin ilişkilerini dengeleme ve Yakın Çevre ile ilişkilerini lehine çevirmek için pragmatik politikalar yürüttü. Putin, çok seçenekli bir dış politika stratejisini uygulamaya geçirdi. Bu kapsamda Batı'yı belli düzeyde dengelerken Yakın Çevresinde etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Çünkü, Rusya'nın tarihi geçmişindeki baskıcı ve egemen olma davranışları özellikle Balkan devletlerinde güvenlik riskleri ortaya çıkararak Batı'ya yaklaştırmıştır. Bu yüzden, Rusya artık müdahaleci tavrını geride bırakarak bütün devletlerin egemenliklerine saygı duymuş ve sadece devletler arası stratejik işbirliği ve anlaşmalar yönünde bir tavır sergilemiştir. Vladimir Putin bir konuşmasında, NATO genişlemesi hakkında 2000-2004 döneminde ılımlı konuşarak "sürecin devletlerin özgür seçimleri doğrultusunda geliştiğini, bu yüzden bu seçimlere saygı duyulması gerekir" diyerek, uluslararası kamuoyunu şaşırtmıştır.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD ile teröre karşı işbirliği süreci sonrası Batı ile olan yakınlaşma 13 Mayıs 2002'de NATO-Rusya konseyinin kurulmasına kadar devam etmiştir. 1994 yılında Yugoslavya Krizinde kurulan "Barış İçin Ortaklık" programına benzer formatı bulunan bu konsey Rusya'nın NATO içerisinde daha geniş bir rol almasına neden olmuştur. 14 Mayıs 2002'de Rusya ve NATO dışişleri bakanları, İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te Moskova'nın diğer üye ülkelerle eşit statüye sahip olacağı bu anlaşmayı imzalamıştır. Buna göre, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve barış gücü faaliyetleri konusunda Rusya "kısmi" üye olarak NATO kararlarına katılmıştır. Rusya, NATO'da gözlemci bir ülke olarak kendisine tehdit oluşturabilecek herhangi bir kararı önleyici konuma gelmiştir.

2000-2004 arası dönemde Rusya'nın uluslararası alandaki davranışları incelendikten sonra Balkan ülkelerine yönelik politikaları değerlendirilecektir.

2000-2004 yılları arasında Rusya-Sırbistan İlişkileri

Sırbistan %82,86 Sırp (Slav), %4 Macar, %1,81 Boşnak, %11,42 diğer, etnik dağılıma sahip %85,5 Ortodoks Hristiyan, %3,2 Müslüman ve %5 Katolik Hristiyan dini dağılıma sahiptir. Bu sosyal kimlik yapısı Sırbistan'ın iç ve dış politika yapım sürecinde milliyetçilik romantizmi ile birleşerek tarih boyunca bölgesel dinamikleri etkilemiştir (Uzgel, 2017: 55-57).

Sırbistan için 2000'li yıllar gerek ekonomik altyapı gerek toplumsal bilinç olarak derin sonuçlara sebep olmuştur. Yeni bir kırılma noktasının gerçekleştiği Rusya federasyonunun tekrar Batı ile işbirliği konusunda anlaşması sonucu Sırbistan yıllardır müttefiki olan Rusya'dan uzaklaşmaya ABD ve AB'ye yakın bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bu açıdan, Rusya ve Sırbistan arasındaki kimliksel menfaatler bu dönemde hayatta kalma mücadelesinden dolayı sekteye uğramıştır. Her iki devlette, ulus devletin getirdiği kurumsal oluşumları için mücadele etmiş bölgesel stratejilerini başka bir döneme ertelemiştir. Bunun sonucunda, 2000'li yılların başında gerçekleşen Sırbistan seçimlerinde Sırp halkı AB ve ABD'den gelecek mali yardımlara ve yaptırımların kalkacağına güvenerek Batı kanadına yaklaşmak istemiş ve Miloseviç'in seçimlerden mağlubiyet ile çıkmasına neden olmuştur (Uzgel, 2017: 61-62).

Miloseviç'in yerine Voyislav Koştunitsa iktidara gelmiş ve AB liderleri vakit kaybetmeden Biarritz'de yapılan AB zirve toplantısına çağırmıştır. Koştunitsa yerel kimliği olarak aslında bir Sırp Milliyetçisi olduğu için çoğunlukta olan milliyetçi kanadın desteğini kazanarak Miloseviç'in kaybetmesine neden olmuştur. Çünkü, sadece Batı yanlısı bir lider Sırbistan kimliğinde tanımlanan gerçeklere uygun bir yapıya sahip olamayacağına uzlaşma milliyetçiliğine yakın bir aday öne sürülmüş ve bu şekilde seçimler kazanılmıştır. Kostunitsa, iktidara geldiğinde Rusya'nın Balkanlardan vazgeçtiğini dile getirmiş, 2000 yılı Ekim ayında Vladimir Putin, Sırbistan'a ilk ziyaretini düzenlediğinde onu havaalanında değil federal hükümet binasında karşılayarak diplomatik bir krize yol açmıştır (Kremlin, 2000). 2003 yılında ise Kosova'nın statüsü konusunda Rusya askeri varlığını Kosova'dan çekmiş ve bu maliyetlere katlanmayacağını belirtmiştir. Kosova'nın bağımsızlığı yolunda ikili ve uluslararası anlaşmalara taraf olmaktan da çekilerek bir müdahalesizlik dönemine girmiştir (Russian Foreign Ministry, 2003).

Federal Ortak Karadağ'ın özel statü istemi 2003 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin kaldırılıp, yerine Sırbistan-Karadağ birliğinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Demokratikleşme ve Liberal politikaların devlet politikalarında etkin bir şekilde kullanılması Sırbistan bürokrasisinin Rusya'dan uzaklaşmasına ve Slav birliğinin Rusya'nın Balkan savaşlarında Sırbistan'a yeteri kadar destek vermemesi sonucunda etkisiz kalmasına sebebiyet vermiştir. AB'ye üyelik süreci 2000'li yıllarda başlayan Sırbistan, Koştunitsa'nın iktidara gelmesi ile uluslararası alanda geçmişte düştüğü kötü imajından kurtulmak istemiş Batı tarafından ekonomik olarak en fazla desteklenen Balkan ülkesi olmuştur (Uzgel, 2017:69).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Bulgaristan İlişkileri

Bulgaristan %83,9 Bulgar, %9,5 Türk ve %5- %2 diğer, olacak şekilde bir etnik dağılıma sahiptir. Ayrıca %82,6 Ortodoks Hristiyan, %12,2, Müslüman %1,2 diğer olmak üzere geniş çoğunluğunu Ortodoks Hristiyanlığının oluşturduğu bir dini dağılıma sahip bir ülkedir (Kamil, 2017:543-545). Özellikle, Sovyetler Birliği döneminde 16. Sovyet eyaleti olarak kabul edilecek kadar Sovyetler Birliğine bağlı bir siyaset izlemiş fakat soğuk savaş sonunda iç dinamiklerini demokratikleşme ve liberal siyaset tarzına dönüştürmüştür. Fakat bu dönüşüm hemen gerçekleşmemiş sosyalist kimlik etkisini 1997 yılına kadar sosyalist partinin yönetiminde devam etmiştir. 1997 yılında ekonomik krizin oluşturduğu sokak isyanları sonucunda iktidara Demokratik Güçler Birliği (DGB) geçmiştir. Bununla birlikte, siyasi düzen 2004 yılında NATO'ya ve 2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olacak kadar Batı yanlısı hareket etmiştir (Kamil, 2017:577).

2000 yılında Bulgaristan'ın en temel dış politika hedefi Batılı kurumlarla entegrasyon sağlanması olmuştur. Ülkedeki bürokrasi kaybedilen Sovyet "abi" nin yerini alacak yeni "abi"nin Batı olması gerektiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Bu yüzden, özellikle 1997 yılından sonra egemen olan liberal yapı Batı'ya yakınlaşmak için Rusya'dan uzaklaşılması gerektiğini düşünüyordu. 2000 yılında, Başkan Stoyanov Moskova için topluma şu şekilde seslenmiştir: "Moskova tiranların başkentidir. Moskova ile iş birliği yapan Rus ya da Bulgar herkesin ülkeden temizlenmesi gerekmektedir. Almanya ve NATO, hepimiz için Rusya ile hiç görülmeyen bir ittifak olacaktır." Bu söylemlerden sonra, Bulgaristan hükümeti, Rus iş adamalarının, Rus çalışanlarının, Rus derneklerinin ve okullarının Bulgaristan'da iş yapmalarını ve eğitim vermelerini

yasaklamış ve ülkeden ihraç etmiştir. Bu durum sosyalist hareketin de etkili olduğu Bulgaristan'da protestolar ile karşılık bulmuştur (Alternative History, 2019).

Dönemin Duma meclis başkan vekili ve etkili Rus siyasetçilerden Vladimir Jirinovski kendisinin Stoyanov'a karşı çıkması ile Bulgaristan'a girmesinin yasaklanması ilişkilerin gerilimini en üst seviyeye kadar çıkarmıştır. Nitekim, Vladimir Jirinovski, Rusya'nın Bulgaristan'a uyguladığı yaptırımları onaylayarak "Sofya donabilir" demiştir. (Alternative History, 2019).

Çok kısa süreli olan bu gerginlik siyasi çatışmalar ve 2004 yılında Petar Stoyanov'un istifa etmek zorunda kalması ile son bulmuştur. Başkan olan Georgi Pervanov, Rusya ile ilişkilerini restore etmek için halkın karşısında Petar Stoyanov'un yaptıklarından bütün Bulgaristan adına özür dilediğini belirtmiştir. Bozulan ilişkiler tekrar düzelmiş ve Rus diplomatlar ve iş adamları Bulgaristan'daki faaliyetlerine devam etmişlerdir. 2003 ve 2004 yıllarında Başkan Vladimir Putin'in ve Kremlin idaresi başkanı Dimitri Medvedev'in Rusya ve Bulgaristan arasında ziyaretler gerçekleştirilmesi ilişkilerin gelişimi için çok etkili olmuştur. Ama, Parvanov, yine de Bulgaristan'ın NATO ve AB üyeliğine dahil olmasını desteklemiş, Bulgaristan'ın Rusya ve AB arasında denge ilişkisini kurmak istediğini belirtmiştir. Parvanov, aynı zamanda Rusya ile Sırbistan'ın Kosova konusunda anlaşmasında etkili olmuştur. Parvanov, NATO ile CSTO (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü) arasındaki güvenlik pozisyonları arasındaki bağlantıyı sağlamak istediğini belirtmiştir. Rusya ile Avrupa Birliği arasında denge siyaseti izleyen Parvanov, Rusya ile ilişkilerini 2000-2004 yılları arasında değişkenli olsa da düzeltmeyi başarmış hatta bir denge faktörü olarak etkinliğini arttırmıştır (Bilgiç, 2017:578).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Romanya ilişkileri

2002 yılında elde edilen verilere göre **Romanya'da** etnik nüfus %89,5 Romen, %6 Macar, %2,5 Çingene ve %2,5 diğer olmak üzere dağılım göstermektedir. Din dağılımı olarak ise %86,8, Ortodoks Hristiyan, %7,5 Protestan, %4,7 Katolik verilerin sonuçları ortaya çıkmıştır (Gökdağ, Karatay, 2017:645). 1990 sonrası dönemde Çavuşesku'nun kanlı bir şekilde iktidardan indirilmesi sonucunda geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümet, çoğunluk itibarıyla reformist kadrolardan oluşmuş, bu durum Batı yanlı politikalar izlenmesine sebebiyet vermiştir. 1996-2000 yılları arasında Romanya merkez sağ partileri iktidarı elinde bulundururken 2000 yılında Sosyal

Demokrasi Partisi lideri, Iliescu devleti yönetme yetkisini kaybetmiş ve Andrian Naste Başbakan olmuştur (Limon, 2017;441).

Romanya 2000’li yıllarda Avrupa’ya yakınlaşarak NATO’ya dahil olsa da Rusya ile ikili ilişkileri ve anlaşmaları hiçbir zaman kesmemiştir. Fakat, NATO ve AB’nin Rusya güvenli bölgesine doğru genişlemesinin en önemli ayaklarından biri olarak görülen Romanya, dahil olduğu yapıya giderek daha da entegre olmuş NATO güçlerinin topraklarında üs kurmasına müsaade ederek Rusya için ciddi tehditler oluşturmuştur. Romanya’nın giderek bütün kurumsal yapısının AB’nin belirlediği yapıya dönüştürmesi Rusya ile iplerin gerilmesine neden olmuştur. Çünkü, en fazla Ortodoks nüfusa sahip, kapasite olarak bölgenin en büyük gücü olabilecek düzeyde sosyolojik ve askeri yapıya sahip Romanya, Rusya için giderek daha büyük tehdit haline gelmiştir. Fakat, Rusya ile ilişkiler güvenlik ve toplumsal anlamda bozulsa da ekonomik olarak devam etmiştir. Rusya gaz şirketi Lukoil, Romanya pazarına büyük bir başarı ile girerek Romanya’nın en büyük enerji arzını gerçekleştiren şirketi olmuştur (Bozbora, 2017: 680).

2001 yılında, Sosyal Demokratik Parti, Rusya ile ikili anlaşmalar imzalamış ve Avrupa Birliği’nin baskılarına maruz kalmıştır. Sosyal Demokratik Parti diğer partilere göre Rusya’ya daha yakın politikalar izleyen bir partidir. 4 Temmuz 2003’ta Iliescu ve Vladimir Putin Moskova’da siyasi, ekonomik, kültürel ve akademik ilişkilerin artması konusunda görüşmüş ve ikili anlaşmalar imzalamıştır. Fakat, gerek o dönemde Rusya’nın Batı ile ortak hareket etmesi gerekse NATO ile ortak ikili anlaşmalar imzalaması Sovyet ardılı ülkelerin batı ile entegre olma çabasından dolayı Batı’nın çıkarları için Balkanlarda genişleme politikasını kabul etmiş ve 2004 yılında Bulgaristan ile beraber NATO’ya daha sonra 2007 yılında Avrupa Birliğine girmeyi kabul etmiştir (Limon, 2017:442).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Makedonya ilişkileri

Makedonya kimlik bilgilerinde etnik nüfus verileri %64,2 Makedon, %25,2 Arnavut, %3,9 Türk, %2,7 Çingene ve %4 diğer olarak gösterilmektedir. Din dağılımı ise %64,7 Ortodoks Hristiyan, %33,3 Müslüman ve %1,63 diğer olarak ortaya çıkmıştır (Gökdağ, Karatay, 2017:277-279). Makedonya, bağımsızlığının ilk 10 yılı boyunca eski Yugoslavya toprakları üzerinde süren savaşlardan uzak kalabilmiş ve nispeten demokratik bir yapıya kavuşarak diğer Balkan ülkeleri için örnek teşkil etmiştir. Bu demokratikleşme çabaları, Makedonya’nın özellikle Batı kurumlarına entegre olması

açısından vazgeçilmez olmuştur. Bununla birlikte, 2001 yılının başlarında Makedonyalı Arnavut militanlar ile Makedonya Silahlı kuvvetleri arasındaki çatışmalar, 13 Ağustos 2001 yılında Makedonya parlamentosunda temsil edilen dört en büyük partinin liderleri arasında Ohri anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır. Bu anlaşma ile ülkedeki Arnavut militanlar, ülkedeki Arnavut nüfusunun hukuki statüsünün iyileştirilmesine ve haklarının artmasına karşılık silahlarını bırakmayı kabul etmişlerdir (Erol, 2017:287).

Bağımsızlığının ilk yıllarında ABD ve AB Makedonya’da kalıcı bir istikrarsızlığın oluşmasından çekinmiştir. Bölgenin istikrarı için Makedonya’nın sorunları konusunda önlemler almaya çalışmış ayrıca Makedonya’nın genişleme sürecine dahil olmasını istemiştir. Makedonya, NATO’nun aday ülkelere uyguladığı “Barış İçin Ortaklık” programında olmasına rağmen Yunanistan vetosu sebebiyle üye olamamıştır. 2003 yılında potansiyel üye statüsünde bulunan Makedonya 2004 yılında AB’ye üyelik başvurusu yapmıştır. Rusya, üyelik süreçlerini engellemek için Sırbistan üzerinden din ve etnik kimlik ile karşı politika üretmeye çalışarak krizlere dahil olmaya çalışmıştır. Sırbistan, Sırp patrikliğinden ayrılan Makedon Ortodoks Kilisesi’nin yeniden Sırp Ortodoks Kilisesi’ne bağlanmasını istemiştir. Rusya bu dinsel faktörü desteklemiştir, fakat herhangi bir sonuç alınamamıştır (Vatandaş, 2013).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Yunanistan ilişkileri

Yunanistan’da, %90 oranında bir çoğunluk Yunan nüfusa sahiptir %10 ise diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Din kimliği oranları ise %98 Ortodoks, %1,3 Müslümandır (Gökdağ, Karatay, 2017:467). Yunanistan, ikinci dünya savaşından sonra Batı’ya entegre olarak, Batı’nın Balkanlar üzerindeki en yakın işbirliğine sahip ülke konumunda olmuştur. 1990’lardan itibaren AB halihazırda Batı yanlısı politikalar sürdüren Yunan dış politikasının merkezine oturmuş hatta Yunanistan, bölgesel ve uluslararası menfaatlerini gözetirken hep bu AB üyeliğini kullanmaya çalışmıştır. Ekonomik olarak da diğer Balkan ülkelerinden gelişmiş olan Yunanistan altyapısını AB fonlarıyla oluşturmuştur. Yunanistan, AB’ye üye olduğu için demokratikleşme süreçlerini hiçbir zaman sekteye uğratmamış ve AB’nin karşı çıktığı ve Balkan ülkelerini derinden etkileyen Sovyet sonrası etnik Balkan krizlerini yaşamamıştır. (Gökdağ,Karatay,2017).

Askeri ve ekonomik olarak Rusya ile sorunsuz bir ikili işbirliğine sahip olan Yunanistan, soğuk savaş sonrası Sovyetler Birliğinden kalan bir çok silahı almış ve Batı

tarafından herhangi bir müdahale ile karşılaşmamıştır. 2000 yılında, Yunan-Rus enerji hattı için anlaşmaya varılmış Transbalkan petrol boru hattı şirketi oluşturularak enerji alanında işbirliği yapılmıştır. 2003 yılında Başkan Vladimir Putin ile Başbakan Kostas Simitis bir araya gelmiş ve ikili görüşmelerde enerji, ekonomik, kültürel, diplomatik ve sosyal alanlarda işbirliği yapılmıştır (Kremlin, 2003).

Yunanistan, Batı'ya entegrasyonu tamamlanmış ve Sovyetler zamanında bile Sovyet blok bütün Balkanları etkisi altına almışken Yunanistan liberal ve demokratik kimliğini her zaman korumuş ve Soğuk savaş sonrası politikalarında da bunu göstermiştir. 2000-2004 arası dönemde Rusya'da devlet başkanı Vladimir Putin olduktan sonra oldukça pragmatik olan iki devlet arasında ekonomik işbirliği ve Ortodoks kiliselerinin ortak düzenlediği kültürel etkinlikler gerçekleşmiştir.

2000-2004 yılları arasında Rusya-Arnavutluk ilişkileri

Arnavutluk kimlik bilgileri %95 Arnavut, %3 Yunan ve %2 diğerleri olmak üzere çoğunluğun Arnavut olduğu ve dini anlamda %70 Müslüman, %20 Ortodoks, %10 Katolik olan Müslüman ve Arnavutların etkin nüfus olduğu bir ülkedir (Gökdağ, Karatay, 2017:351-353). İkinci dünya savaşı sonrası başa geçen Enver Hoca, Arnavut siyasi tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. 41 sene boyunca katı merkezîyetçi bir politika izleyen Enver Hoca, Mao ve Stalin gibi baskıcı bir rejime tanık olmuştur. Hoca, emperyalist ve revizyonist güçlere karşı kendine yeten sosyalist bir ülke inşası için Arnavutluk'u tüm dünyaya kapatmıştır. 1985 yılından sonra başa geçen Ramiz Alia, Enver Hoca'nın uygulamış olduğu katı politikalarından tamamıyla vazgeçmiş ve reformist komünist sistemin iyileştirilmesi için çabalamıştır. 1990'dan sonra demokratikleşme sürecine giren Arnavutluk Batı ile bütünleşme çabasına girme sinyallerini vermiştir. Alia, komünizm çöküşünün sistemin değil süreci yöneticilerin yanlış yönettiğinden kaynaklandığını söylemiştir. Komünist rejimin büyük destek aldığını ısrar eden Alia, Arnavutları Sovyet Blok'unda meydana gelen kapitalizm inşasına izin veren tehlikelerden ders almaya zorlamış ve Arnavutluk'un sosyalizmden dönmeyeceğini dile getirmiştir. Fakat, Rusya dahil doğu blokunda yapılan liberal reform hareketleri Arnavutluk'un liberal değişim ihtiyacının halk tabanında yankılanmasıyla birlikte Alia ve partisini yeni düzenlemelere itmiştir (Atmaca, 2017: 385-386).

Demokratikleşme sürecinin dönüm noktası 3 Nisan 1992 yılında Alia'nın istifası sonrası 50 senelik komünist hakimiyetin sona ermesiyle olmuştur. Berisha 5 yıllığına Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Alia dahil eski politbüro üyeleri ağır hapis cezaları almışlardır ve Arnavutluk parlamenter sisteme geçmiş anayasal demokrasiyi uygulamaya koymuştur. 1997 yılında gerçekleşen seçimlerde sosyalizmin hala tabanda etkinliğini yitirmediğini, Sosyalist Partinin galibiyetle çıkmasından anlamaktayız. Siyasi çatışma sonrası sosyalist partiye karşı oluşturulan aşırı muhalefet sonrası bir Demokratik Parti milletvekilinin vurulması sonucu halkın yatıştırılması için Demokrat Parti Başkanı Berisha ile anlaşma sağlanmış ve ülkenin başbakanlığına SP Genel Sekreteri Pandeli Majko getirilmiştir (Ağırseven, 2017: 371).

2002 yılında gerçekleşen seçimlerde ise Sosyalist Parti lideri Fatos Nano Başbakan olmuştur. Bu dönemde, sağ-sol çizgisi giderek yumuşamış ve kaos, kargaşa, siyasi çatışmalara bir son verilip AB yörüngesinde sosyo-ekonomik bir yükseliş için beraber hareket edilmiştir. Fakat, sosyalist parti AB tarafından istenmeyen bir yapıydı. Bu yüzden, Nano'nun siyasi usulsüzlükleri ortaya çıkarılmış ve yerine 2005 yılında demokrat parti lideri Berisha getirilmiştir (Ağırseven, 2017:372). 2000-2004 yılları arası Rusya'nın ortak tarihi, sosyal ve ekonomik ilişkisinin çok fazla bulunmadığı Arnavutluk, sosyalist partisinin etkisinin hala geçerli olması sebebiyle Rusya'nın pek yaklaşmak istediği bir ülke değildi. Siyasi istikrarsızlığın fazlasıyla egemen olduğu ülkede Arnavutların çevre ülkelerdeki azınlık sorunlarının Rusya'nın krizlerdeki arabuluculuk rolü etkili olmuş fakat Kosova ve Makedonya Arnavutları problemleri Rusya'nın Arnavut yanlısı değil Arnavutların karşısında bulunan Slav kökenli Sırp ve Makedonları desteklediği bir ortamda çözülmüştür (Russian Foreign Ministry, 2004).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Bosna-Hersek ilişkileri

Etnik karışıklığın en fazla olduğu ülke olan **Bosna-Hersek'te** %48 Boşnak, %37,1 Sırp, %14,3 Hırvat bulunmaktadır. Dini kimlik olarak ise %50 Müslüman, %31 Ortodoks ve %15 Katolik bulunmaktadır (Gökdağ, Karatay,2017:177). Boşnaklar Müslüman kısmını oluştururken, Sırlar Ortodoks ve Hırvatlar Katolik kısmını oluşturmaktadır. Boşnak- Sırp- Hırvat savaşı sonrası NATO ve BM müdahalesi ile Dayton anlaşması sonucu 10 kantona ve iki bölgeye ayrılmıştır. Bir taraf Boşnak-Hırvat cumhuriyetiyken diğer bölge ise Sırp cumhuriyetidir. Savaş sonrasında üç halkın ayrışmasında önemli rol

oynayan Boşnak-Hırvat cumhuriyetinde Boşnakların Demokratik Eylem Partisi (SDA) ve Hırvat Demokrasi Topluluğu (HDZ) ve Sırp cumhuriyetinde Sırp Demokrasi Partisi (SDS) çoğunluğu elde ederken 2000 ve 2002 seçimlerinde ya yenilmiş ya da az farkla galip çıkmışlardır (Alkan, 2017:206-208).

Rusya'nın savaş dönemi Sırp tarafında askeri varlığını kabul ettirerek Sırp bölgesini koruma altına alması ve sonrasında NATO ile işbirliğine giderek Sırp cumhuriyetinin Bosna-Hersek devleti içerisinde özerk bölge olarak kurulması noktasında ciddi diplomatik ve askeri desteği olmuştur. 5 Eylül 2002 yılında, Rusya Dışişleri Bakan Vekili Sergey Razov, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Mladen Ivanic ile Moskova Belediye binasında bir görüşme yaparak hem gelecek seçimlerle ilgili hem de Bosna-Rusya ekonomik ve sosyal ilişkileri ile ilgili görüş paylaşımında bulunmuşlardır. Bir sene sonra 11 Eylül 2003 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivonov Bosna – Hersek'e gelerek barış ve işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Ivonov, Bosna'nın kendi kendini yöneten bağımsız ve demokratik bir cumhuriyet olduğunu vurgulamış her türlü ikili işbirliğine hazır olduklarını ifade etmiştir. 2004 yılında, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Dragan Cavic, Moskova'ya düzenlediği ziyarette, Rusya ekonomi ve enerji bakanı ile görüşmelerde bulunmuş bölgesel istikrarın sağlanması noktasında yatırım desteği almıştır. 2000-2004 yılları arasında, Rusya, ekonomik ve sosyal olarak varlığını Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetinde sürdürmektedir. Böylece, Balkanlarda kendi varlığını da tutarak Balkan siyasetinde etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır (Russian Foreign Ministry, 2000-2004).

2000-2004 yılları arasında Rusya-Hırvatistan ilişkileri

Hırvatistan kimlik bilgileri % 90 Hırvat, % 5 Sırp, % 5 diğer olmak üzere bir dağılım göstermektedir. Din olarak ise % 87.8 Katolik, % 4.4 Ortodoks ve % 2 Müslüman dağılımı vardır (Gökdağ, Karatay, 2017: 245). Yugoslavya Federal Cumhuriyeti dağıldıktan sonra bağımsızlığını kazanan Hırvatistan, 1991 yılında demokratik parlamenter sisteme geçmiştir. 20. Yüzyıl boyunca hep bağımsızlık savaşı ve etnik çatışmaları ile gündeme gelen Hırvatistan Cumhuriyeti 2000 yılının başından itibaren bir dönüşüm sürecine girmiştir. Ülke'nin iç politikası ve buna paralel olarak gelişen dış politika alanında yaşanan değişimler, ülkenin demokrasi ve uluslararası toplumla işbirliği alanında ciddi adımlar atmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, ABD ve AB

tarafından desteklenen ve Balkanlarda müttefik olarak görülen ülke konumuna gelmiştir.1999 Tudjman vefat ettikten sonra yerine Stjepan Mesic geçmiştir. 19 Temmuz 2002 yılında, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti dağıldıktan sonra Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da Bosna-Hersek Başkanı Beriz Belkiç, Zivko Radisic and Jozo Krizanovic, Hırvatistan Cumhuriyeti Stjepan Mesic ve Sırbistan Cumhuriyeti Başkanı Vojislav Kostunica ilk defa görüşmüş ve sınır problemleri,bölgesel çatışmalar ve ekonomik entegrasyonlar konusunda anlaşılan üç devlet yetkilisine ek olarak Moskova'dan temsilcilerde katkıda bulunmuştur (Yürür, 2017:249-253).

22 Eylül 2003 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivonov Hırvatistan Dışişleri Bakanı Tonino Picula ile New York'da Birleşmiş Milletler genel kurulunda buluşmuş ve iki ülke arasında siyasi diyalogların artırılması, bölgesel problemlerin çözümü ve özellikle Balkan bölgesinde stratejik işbirliği noktasında beraber hareket etmek için anlaşmalarda bulunmuşlardır. Picula, toplantı sonrasında "Rusya ile ilişkilerin Avrupa Birliği'ne entegre olma konusunda herhangi bir problem yaratmayacağını" dile getirmiştir. Rusya, bu dönemde Hırvatistan iç işlerine herhangi bir müdahalede bulunmadan stratejik ilişkiler üretmeye Balkanlardaki varlığını ekonomik ve sosyal işbirliği metotlarıyla sürdürmeye çalışmıştır (Russian Foreign Ministry, 2003).

2000-2004 arası Vladimir Putin döneminde Rusya Balkanlar'da daha pasif bir siyaset izlemiştir. Çatışmalardan çıkan ve bağımsızlıklarını kazanan Balkan ülkelerinin ekonomik ve siyasi entegrasyonunu sağlamak için Batı'ya yaklaşması ve Batı'nın sosyal, ekonomik ve siyasi kültürünü edinmesi, Batı'ya kendini entegre etmek isteyen Balkan ülkelerinin Batı için tehdit olarak gözükken Rusya'dan uzaklaşma siyaseti izlemeleri, Balkan ülkeleri demokratikleşme sürecinde liberal siyasi partilerin hızla yükselmesi ve Avrupa yanlı politikalar üretmeleri, Rusya'nın NATO ile ortak ittifak anlaşmaları yapması, Rusya ile müttefik olabilecek ülkelerin Rusya'dan uzaklaşması ve Batı'ya yakınlaşması, NATO ve AB'nin Balkanlar'daki siyasi entegrasyonunu sağlamış ve belli standartlara ulaşmış devletleri kendi bünyesine alarak Doğu'ya doğru genişlemesi, Rusya'nın Balkan bölgesine müdahale edecek kadar siyasi, ekonomik ve sosyal büyüklüğünün bulunmaması gibi nedenlerden dolayı Rusya Balkan bölgesine 2000-2004 yılları arasında sadece ikili görüşmeler ve ekonomik işbirliği anlaşmaları ile dahil olabilmıştır. Liberalleşme hareketlerinin milliyetçi düşüncelerin önüne geçmesinden dolayı Rusya, Ortodoks ve Slav ortak tarih ve kültür mirasını politik bir faktör olarak

kullanamamıştır. Böylece, Rusya, bölgenin siyasetini belirleyebilecek manevra kabiliyetine erişememiştir. Bu dönemin sonunda NATO ve AB'nin genişleme siyaseti artık Rusya için tehdit olmaya başlamış ve Rusya, NATO ve AB ile arasına mesafe koyarak balkanlarda enerjinin politik unsurlarını kullanarak durumu lehine çevirmeye çalışmıştır. Rusya yine de genişlemeyi durduramasa da diğer Balkan devletleri için alternatif oluşturma noktasında stratejik bir güç olmaya başlamıştır. Putin, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında NATO ile işbirliği yapmasına karşın, NATO'nun giderek ortak güvenlik örgütünden çok, yayılmacı politikalar izlemesi Rusya için bir tehdit unsuru oluşturmaya başlamıştır. Bu noktada, Rusya, NATO ile uzlaşımın terör boyutuna vurgu yapsa da AGİT, AKKA, AB gibi Soğuk Savaş döneminden kalma toplulukların mevcut koşullarda tek taraflı olarak blok politikalarını yeniden üreten mekanizmalar haline geleceği ve Rusya'ya karşı kullanılacağından endişe duymuştur.

4.2. 2004-2012 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası

Vladimir Putin 14 Mart 2004 tarihinde ikinci zaferini elde etmiş yaklaşık olarak aldığı %71 oy ile merkezi konumunu güçlendirmeyi başarmıştır. Bu durumda, Özellikle iç siyasetteki istikrar ve uluslararası alanda göstermiş olduğu pragmatik işbirliği süreçleri halk tabanında Putin'in güvenilir bir konuma geldiğini göstermiştir. 2004 yılından sonra göreve ilk geldiğinden daha farklı politikalar izleyen Putin, Avrasyacı politikalara daha fazla önem vermiş özellikle enerjinin politik bir faktör olma seçeneğini yerinde kullanarak hem ekonomik büyüme hem de bölgesel ve uluslararası siyasette söz sahibi olma yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Genelde Batı, özelde ise ABD ile ilişkilerinde umduğu desteği bulamamıştır. Rusya'nın dış borçlarının silinmemesi, yeni kredilerin verilmemesi, Batılı ülkelerin Rusya'ya yeterince yatırım yapmaması, NATO ve AB'nin Balkanlara doğru genişleyerek üslerini Romanya ve Bulgaristan'a konumlandırması ve Rusya'yı tehdit etmesi, Avrupa Birliği'nin üye sayısının 27'yi bulması ve Rusya'nın bu anlamda iç politikada tehdit hissetmesi, ABD'nin Orta Asya'ya yaptığı stratejik üs açılımları ve üç Güney Kafkasya ülkesi Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın NATO'ya üyeliklerini arzulamaları ve gerekli yükümlülükleri yerine getirme girişimleri gibi Rusya'nın manevra alanının daraldığı ve hayati tehditler oluşturduğu bir ortam Rusya'yı Batı'ya yönelik karşı güç oluşturma politikalarını uygulamaya yöneltmiştir.

Putin ikinci başkanlık döneminde Batı'ya karşı oldukça sert açıklamalarda bulunmuştur. Münih Konferansı'nda ABD'nin tek kutuplu dünya istediğini açıkça belirtmiş ve sert bir dille eleştirmiştir. Putin'in bu ifadesine göre, ABD'nin başka uluslar üzerinde hakimiyet kurma adına sergilediği uluslararası siyaset, ulusların egemenliğine ekonomik, sosyal ve kültürel müdahalenin artık kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. 2006 yılından itibaren ise Batı'yla doğrudan karşı karşıya gelecek politikalar bütünü oluşturmuştur. Gerek AB ve NATO dışındaki örgütlerde gösterdiği liderlik davranışları gerek enerjiyi politik bir faktör olarak kullanması ve tehditkâr mesajlar vermesi gerekse iç politikada Batı müdahalesi olmayacak şekilde egemen demokrasi ve hukukun işletilmesi, Rusya'nın Uluslararası güç mücadelesinde lokomotif olmak istediğini ortaya koymaktaydı. Örneğin, Rusya turuncu devrim sonrasında ABD, AB ve NATO ile ilişkilerini geliştiren Ukrayna'nın doğalgazı 2006 yılında kesilmiştir, 11 Temmuz 2006 yılında Karadağ'ın bağımsızlık ilanını tanımıştır, 2007 yılında, ABD'nin ABM (Anti-Ballistic- Missiles) anlaşmasından çekildiğini duyurduktan sonra Rusya da Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasını askıya almıştır. Bununla beraber Putin'in ikinci döneminde, AB ile Rusya arasındaki ticari ilişkilerde sürekli bir artış gözlemlenmektedir. 2007 yılında Rusya'nın dış ticaretinin %54 'ü AB ile yapılmıştır. Ayrıca, Rusya'nın gaz ticaretinin %84'ü Avrupa ve Balkan ülkelerine yapılmaktadır (Eurostat, 2014).

Putin ile yükselişe geçen Rusya öncelikle ekonomisini ayağa kaldırarak ABD'nin tek merkezi güç politikalarına sessiz kalmayacağını dile getirmiştir. Her yönden güçlenen Rusya, Balkanlarda kaybolan mirasını aramaya çıkacaktır. Rusya'nın Sırbistan ile etnik ve dini kimlik kökenlerinden kolayı 2008 yılında ilk misillemesini yapmıştır. Kosova uluslararası alanda birçok ülke tarafından tanınmasına rağmen Rusya tek taraflı bu bağımsızlığı tanımamış Sırbistan'a geçiş dönemindeki yalnızlığını yaşatmamıştır. Rusya, Kosova Parlamentosunun tek taraflı olarak bağımsızlık ilanının uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirterek Birleşmiş Milletler teşkilatından bu bağımsızlık girişiminin geçersiz olduğunu ilan etmesini talep etmiştir.

NATO ve AB'nin Doğu'ya doğru genişlemesi ve Kosova sorunuyla uluslararası hukukun tanınmadığı gerekçesiyle Rus siyasi eliti için Balkanlardaki Jeopolitik iddialar tekrar merkeze koyulmuştur. Dünya genelinde Balkanlar özelinde, Rusya'nın dış politika tarzı değişmeye başlayacaktır. Karşılıklı kazanım politikasından vazgeçen "kim kimin üzerinden nasıl politika üreterek kazanıyor" ve "her kazanan için bir kaybeden olmalı"

stratejilerine meyleden bir dönüşüm seçeneğini uygulamaya başlamıştır. Balkanlar bu noktada, sıfır toplamlı oyun stratejisinin oynanması için en uygun yerlerden biridir ve bir tampon bölgedir. Bu bağlamda Balkanlar'da iki tane jeopolitik alan mevcuttur. Bir tarafta AB önderliğinde NATO güvenliğinde ve ABD işbirliğinde karşılıklı çıkar ilkeleri eşliğinde Balkanlar'a uygulanan politika, diğer tarafta ise Rusya'nın tarih mirası ve hayat sahası olarak gördüğü büyük güç doğasına vurgu yapan çok kutuplu strateji kullanımınıdır.

2008 Dünya ekonomik krizinin ortaya çıkmasından sonra Balkanlar'da ekonomik anlamda ciddi zorluklar meydana gelmiştir. İşsizlik ve Enflasyonun hızlı bir şekilde artmasıyla beraber alım gücü düşmüş uluslararası ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiştir. Böylece, Balkan ülkeleri AB'nin vermiş olduğu destek giderek azalmaya başlamış ekonomik olarak Balkan toplumu çok ciddi yaralar almıştır. Diğer taraftan, Rusya, Dünya Bankası verilerine göre, bu krizi büyüyen ekonomisinden ve enerji rezervlerinden dolayı rublede küçük bir değer düşüşüyle atlattığı ve ekonomisini genişleterek büyütme yolunda Uluslararası finansal yapıya entegre olmaya başlamıştır. 2009-2010 yıllarında AB ekonomik sistemine entegre olan bütün Balkan ülkeleri Rusya'dan gelecek enerjiye ve ekonomik yatırıma muhtaç hale gelmiştir çünkü AB gereken desteği Balkan ülkelere verememiştir.

2010 yılının sonunda gerçekleşmeye başlayan Arap Baharı, Rusya'yı tehdit etmeye başlamıştır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu devletlerinde gerçekleştirilen iç çatışmalar hızla yayılmış ve uzun süre iktidarda kalan devlet adamlarının teker teker devrilmelerine yol açmıştır. Rusya, Batı'nın bu iç karışıklıklarda parmağının olduğu güçlü varsayımlarla hareket ederek kendi iç politik istikrarını korumak amacıyla daha merkezîyetçi ve milliyetçi politikalar izleyerek bütünlüğünü korumaya çalışmış muhalif adaylar 2011 Duma parlamentosu ve 2012 Başkanlık seçimleri sonrası tasfiye edilmiştir. Bu tarihten itibaren, Rusya, Balkanlar üzerinde daha milliyetçi partileri destekleyerek alan kazanmaya odaklanmış böyle bir çatışma ortamının yaşanmasını engellemeye çalışmıştır.

Balkanlarda ideolojik ve kültürel yakınlık dolayısıyla Rus etkisini savunan 5 ülke bulunmaktadır: Sırbistan, Bulgaristan, Bosna-Hersek (Srpska), Karadağ ve Yunanistan Diğer balkan ülkeleri ise ekonomik ve siyasi ilişkilerini üst düzeyde geliştirmeye çalışmaktadır. Bu ülkeler, bölge ve küresel politikalarını belirlerken Rus dış politikasının da çıkarlarını ve telkinlerini düşünerek hareket etmektedirler. Bu bağlamda özellikle son

döneme girerken kültürel yakınlık ve ekonomik etkileşim formülleri Rusya için daha başvurulabilir seçenekler olmuştur.

Rusya, 2004-2012 döneminde Balkanlar üzerinde uygulamaya başladığı ekonomik liberal kimliğini enerji ölçeğinde büyük şirketler ile bölgeye girişini sağlayarak yapmıştır, ayrıca bölgede devlet ve özel bankalar açarak para trafiğini kontrol etmeye çalışmış yatırımların sermaye kaynağını doğrudan bölgeye aktarmıştır. Jeopolitik olarak uyguladığı Avrasyacı kimliğin en batısı olarak kabul edeceğimiz Balkanlar Rusya'nın pragmatik siyasetinin önemli bir bölgesidir. Bu dönemde, tohumlarının atıldığı özellikle 2014'ten sonra uygulanan kimlik siyaseti ile AB'nin modern ideolojik araçlarına karşı ortak tarihsel miras, etnik beraberlik ve din birliği imajları sunulmuş AB ile Balkanlar üzerinde ideolojik bir çatışmaya girilmiştir.

2004-2012 yılları arasında Rusya'nın Balkan ülkelerine yönelik politikası incelenecektir.

2004-2012 yılları arasında Rusya-Sırbistan ilişkileri

2003 yılından sonra Yugoslavya Federal Cumhuriyeti lağvedilerek **Sırbistan-Karadağ** birliği oluşturulmuştur. 2006 yılında Karadağ'da düzenlenen referandumda bağımsızlık kararının çıkmasıyla Rusya'nın birliğin devam etmesine dair söylemlere rağmen Karadağ ve Sırbistan resmen ayrılmıştır. Sırbistan Cumhuriyeti Başkanı Koštunica ülkesini demokratikleşme sürecine sokarak Batı karşısındaki imajını tazelemeyi amaçlamıştır. 2004 yılından itibaren Kosova'nın durumuna dair uluslararası müzakereler başlatılmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 11 Mayıs 2004 yılında Kosova'daki durum hakkında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde, Rusya'nın bağımsızlık taraftarı olmadığını sadece Arnavutların orada yaşamadığını hatta Arnavut olmayan ırkların özellikle Kosovalı Sırp'ların orada katledildiğini çok etnikli bir yapıya sahip olan Kosova bölgesinin istikrarı ve barışı için görüşmelerin devam etmesi gerektiğini ifade etmiş ve Kosova'daki NATO müdahaleleri sonrası Ortodoks kilise ve manastırları için yeniden yapılandırılmaları destekleyeceğini vurgulamıştır. 2005 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Sırbistan ve Karadağ'ı ziyaret ederek Sırbistan-Karadağ Başkanları Boris Tadic ve Vojislav Kostunica ile görüşmüştür. Bu görüşmede yatırımların ve iş alanlarını genişlemesi noktasında anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca 2 Mart 2006 yılında Sırp ve Rus Dışişleri bakanları buluşmasında Rus ve Sırp Ortodoks

Kiliseleri temsilcileri de bir araya gelerek Kosova'nın statüsü hakkında müzakerelerde bulunmuşlardır (Russian Foreign Ministry, 2006). 2008 yılında bağımsızlığını kazanan Kosova'yı uluslararası alanda 100'den fazla ülke tanımasına rağmen Kosova dini kimliklerinin beşiği olarak gören Sırbistan ve Rusya tarafından tanınmamıştır. Sırbistan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na Kosova'nın statüsünü taşımış ve uluslararası hukuka aykırılığını iddia etmiştir. Fakat, 2010 yılında Birleşmiş Milletler, Kosova'nın bağımsızlığının hukuka aykırı olmadığına karar vermiştir. Bu karar ile Sırbistan'ın Kosova toprakları üzerindeki hak iddiaları sona ermiştir ve AB aracılığı ile ikili anlaşmalar dahi yapılmış AB üyelik süreçlerine katkıda bulunması noktasında ortak mutabakat imzalanmıştır (Sannav, 2017:319-320).

AB sürecine Sırbistan 2000'li yıllarda başlasa da AB ile geri kabul ve Vize anlaşmaları 2007 yılında imzalanmış ve 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. 2009 yılında AB'ye başvuru yapmış ve 2012 yılında adaylık statüsü vermiştir. AB, müzakerelerin başlatılabilmesi için Sırbistan-Kosova hattındaki tansiyonun normalleşmesini istemektedir. Yapılan istatistiksel değerlendirmelerde 2009 yılında %65'lik kesim AB üyeliğini olumlu bulurken, 2012 yılında bu rakam %41 olmuş ve ilerleyen süreçlerde daha da düşmüştür (Sannav, 2017:321).

25 Mayıs 2010 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Moskova'da Slav Devletlerinin büyük elçilerini toplayarak tarihi ve manevi miraslarını korumaya yönelik ortak politikalar üretmeleri gerektiğini çok aktörlü bir dünyaya karşı birlikte hareket etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Slav dayanışması toplantıları sürekli hale getirilmiş her yıl mayıs ayında düzenli olarak devam etmiştir. Rusya- Sırbistan ilişkileri 2004-2012 döneminde hızlı bir ivme yakalayıp istenilen ölçülere ulaşmış Rusya, Sırbistan'a uluslararası ve bölgesel dengelerde destek çıkararak Balkanlardaki çıkarlarını en üst düzeyde tutmuştur (Russian Foreign Ministry, 2010).

2004-2012 yılları arasında Rusya-Bulgaristan ilişkileri

25 Haziran 2005 tarihinde **Bulgaristan** parlamento seçimlerinde %30,18 oy oranı ile Bulgaristan Sosyalist Partisi birinci parti olarak çıkmıştır. Sosyalist Parti'nin kurduğu koalisyon hükümeti, halkın ekonomik problemlerini çözmek yerine, Avrupa Birliği'nin taleplerine yoğunlaşmıştır. Hükümet, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin aynı zamanda işsizlik enflasyon gibi ekonomik problemleri de çözeceğini düşünerek istenilen

standartlara erişmek için çaba sarf etmiştir. Bu süreçte uyguladığı reform programları sonuç vermiş ve 2007 yılında Avrupa Birliği'ne girmesi ile birlikte ekonomik yapısı düzelmiş ve performans artmıştır. Fakat, 2008 ekonomik krizinin Bulgaristan ekonomisi üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Bulgaristan'da iç ve dış ticaret hacmi azalmış, işsizlik artmış, yatırımlar azalmış, üretim ve tüketim azalmıştır. 2009 yılında Boyko Borisov liderliğindeki Yurttaşlar Partisi (GERB) kazanmıştır. 2009'dan bu yana ülkeyi yöneten GERB, merkez sağda yer alan liberal ve muhafazakâr seçmen arasında popülerliğini korumuştur. 2009 yılında Bulgaristan ekonomik açıdan AB'nin en fakir ülkesiydi. AB'ye ekonomik entegrasyon ise ağır ancak düzenli bir şekilde ilerlemiştir. 2011 yılından sonra ekonomi hızla daralmaya giderek işsizlik ve yolsuzluk artmış halk AB'den umduğu yararı elde edememiştir (Toparlak, 2017: 397-398).

Bulgaristan ile Rusya'nın ilişkileri 2004'te Bulgaristan'ın NATO'ya dahil olması ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişleyerek Rusya'yı tehdit etmesi ile zedelense de Bulgaristan'ın doğal gaz konusunda %99 oranında Rusya'ya bağılılığı ve ekonomik olarak yatırım noktasında ihtiyaçlarının olması gibi nedenlerle Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Eurostat, 2014). Hatta 2008 yılını Rusya yılı olarak belirlenmiştir. 2006 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Bulgaristan Başkanı Georgi Purvanov, NATO-Rusya konseyinin toplantısından sonra Sofya'da kalarak ikili görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede liderler, Bulgaristan ile Rusya'nın arasında pragmatik ilişkiler olduğunu bu ilişkileri yüksek diyalog ortaklığı ile sürdürülmesi gerektiğini geniş ölçekli enerji anlaşmaları ve ulaşım düzenlemeleri hakkında mutabakatın sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Bulgaristan-Rusya Kamu Formu kurularak ortak kültürel ve insancıl değerlendirmelerin yapılması gerektiği konuşulmuştur (Russian Foreign Ministry, 2006). 19 Aralık 2008 tarihinde, Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov ile Başkan Yardımcısı ve Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivaylo Kalfin, Moskova'da bir araya gelmiş ve geniş ölçekli bölgesel ve Pan-Avrupa enerji projeleri görüşülmüştür. Bu projeler; Güney akım, Trans-Balkan, Burgas- Alexandroupolis ve Belene gaz boru hatları) olmak üzere bu hatların kurulması ve geçiş güzergahı ile ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca 2010 ve 2012 yıllarında Bulgaristan, Moskova'da düzenlenen Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşen Slav Birliği görüşmelerine katılmıştır (Russian Foreign Ministry, 2008-2012).

2004-2012 yılları arasında Rusya-Romanya ilişkileri

2004 yılında NATO genişlemesinin en önemli ayaklarından biri olan **Romanya**, Ukrayna'dan önceki bir adım olarak Rusya fay hatlarının en yakınında bulunan NATO müttefiki ve nüfus olarak Balkanların en büyük ülkesidir. 2004 yılında yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanlığına Demokrat Parti- Ulusal Liberal Parti ittifakının desteklediği Trasian Basscu, Başbakanlığa ise Colin Popescu Tariceanu getirilmiştir. Bu dönemde iki önemli gelişme meydana gelmiştir. İlk olarak, 1 Ocak 2007 tarihinde Romanya AB üyeliğine kabul edilmiştir. İkinci olarak ise anayasayı ihlal etmek ve görevi kötüye kullanmak suçundan Cumhurbaşkanı Tariceanu'nun görevi askıya alınmıştır. Referandumda ise halkın %74'ü görevinde kalması için oy kullanmıştır. 2008 yılında, Romanya'da artan işsizlik ve yaşanan ekonomik sıkıntı 2008 yılından itibaren siyasi ve toplumsal hayatın tamamında etkili olmuştur. Bu durum ülkede protesto gösterilerine neden olmuş ve 2008 seçimlerinde Başbakan olan Emil Boc'un istifasına neden olmuştur (Limon, 2017: 442-443).

NATO ve AB'nin Balkanlardaki güçlü destekçilerinden olan Romanya, çoğu zaman Rusya'ya rağmen Batı yanlısı politikalar izlemiş Rusya'nın tepkisini çekmiştir. 2005 yılında ABD Romanya'da Askeri üs bulundurmaya başlamış ve 2011 yılında Rusya'nın tepkisine rağmen SM-3 füzesavar sistemini kurmuştur. Romanya'nın NATO üyeliği ve ABD'nin Romanya'da elde ettiği askeri üsler, ABD'nin Karadeniz'de etkinliğinin artmasına katkı sağlamıştır (Limon,2017:448). 2005 yılında, Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Rusya- Romanya ilişkilerine dair söylemlerinde Rusya- Romanya arasındaki stratejik ilişkilerin Romanya'nın NATO ve AB'ye girmesi ile bozulmayacağı ve ikili ilişkilerin daha yüksek bir siyasi ortamda seyir edeceğini belirtmiştir. Hemen ardından, 2 gün sonra Romanya Başkanı Basescu Sergey Lavrov ve Vladimir Putin ile Moskova da görüşmeler gerçekleştirmiştir (Russian Foreign Ministry, 2005). 2008 yılında, NATO-Rusya Konseyinde Vladimir Putin ile Traian Basescu Bükreş'te bir araya gelmiş enerji ve ticaret anlaşmaları imzalamış ve bölgenin güvenliği için ortak mutabakatlar yapmışlardır. 2010 yılında, Rus Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamaya göre, ABD'nin Romanya'ya yerleştirdiği füze savunma sistemiyle ilgili olarak "Rusya'nın için çok büyük bir tehdit ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir" diyerek tepkisini dile getirmiştir. 17 Ağustos 2010 yılında, Rusya casusluk yaptığı gerekçesiyle Moskova büyükelçiliğinde görev yapan Gabriel Grecu isimli birinci kâtib

“persena non grata” (istenmeyen kişi) ilan edilmiş ve ilişkiler giderek daha da gerilmiştir. Rusya’da iç istihbarattan sorumlu Federal Güvenlik Servisi (FSB), Romanya’nın Moskova Büyükelçiliği’nde görevli Grecu’nun bir Rus vatandaşından askeri sırları elde etmeye çalışırken gözaltına alındığını açıklamıştır (Russian Foreign Ministry, 2010).

Yukarıda belirtildiği gibi, 2004-2012 yılları arasında Rusya-Romanya ilişkileri NATO varlığının Romanya topraklarında fazlasıyla hissedilmesi ve Rusya’ya çok ciddi tehditler oluşturması nedeniyle yer yer gerilmiştir, fakat ekonomik ve siyasi ilişkiler normal düzeyde ilerlemiştir. Rusya, bu dönemde özellikle Gabriel Grecu olayında elde ettiği verilerle NATO’ya bilgi taşıdığı gerekçesiyle her zaman Romanya’ya temkinli davranmış ve çok fazla üst düzey temaslarda bulunmamıştır.

2004-2012 yılları arasında Rusya-Makedonya ilişkileri

Makedonya, bağımsızlığının ardından birtakım problemler yaşasa da demokratikleşme sürecini ısrarla devam ettirmiş ve Avrupa-Atlantik kurumlarına entegrasyonu vazgeçilmez bir hedef olarak görmüştür. Makedonya özellikle iki sorunla mücadele etmiştir. İlk sorunu, Yunanistan’ın Makedonya’nın toprak bütünlüğünü ve Makedon ismini tanınamaması ve toplumdaki Arnavut azınlıkların etnik milliyetçiliğinin artarak çatışmalara sebebiyet vermesiydi Yunanistan’ın uzun yıllar “Makedonya” ismini kabul etmemesi sonucunda Makedonya NATO ve AB’ye entegre olamamış ve vetoya takılmıştır. 2005’te BM Özel temsilcisi Matthew Nimitz Makedonya ve Yunanistan’a çift isim formülünü sunmuştur. Fakat, Makedonya, tarafı kendi kimliğinin tanınmaması üzerine teklifi reddetmiştir. Daha sonra, 2008 yılında Nimitz yeniden taraflarla görüşmüş ve 5 isim önerisi hakkında görüşülmüştür: “Anayasal Makedonya Cumhuriyeti”, “Demokratik Makedonya Cumhuriyeti”, “Bağımsız Makedonya Cumhuriyeti”, “Yeni Makedonya Cumhuriyeti” ve “Yukarı Makedonya Cumhuriyeti”dir. Ancak bu önerilerin hiçbiri taraflarca kabul görmemiştir. Bu durum Makedonya’nın uluslararası toplum tarafından cezalandırılmasına ve 2008’de yapılan Bükreş’teki NATO zirvesine davet edilmemesine neden olmuştur. Bu durum ülkede milliyetçi tepkilerin artmasına neden olmuş ve 2006 yılında, tarihine ve kültürüne atıf yapan heykeller ve yapılar inşa edilmiştir. 2006 yılında iktidara gelen Makedon Milli Birliği Demokrat Partisi ve Arnavut Demokrat Partisi koalisyonu sonucu milliyetçilik söylemleri hükümetin diline hâkim olmaya başlanmıştır (Emin, 2014: 36).

Balkan ülkelerindeki diğer Ortodoks liderler gibi Makedon Ortodoks Kilisesi Baş Piskoposu Stefan siyasi bir ağırlığı olmasa bile toplumun nabzını tutacak açıklamalar yaparak ülke gündeminde yer edinmiştir. Özellikle, kimliği üzerinden açılan tartışmalarda Slav tarihine ve Ortodoksluk kültürüne ve toplumdaki yerine önemle vurgu yapan Stefan, Yunanistan ile isim konusundaki husumette de Ortodoks kiliseleri arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Ancak, Sırbistan ve Makedon Ortodoks Kilisesi ile yaşanan sorunların çözüme kavuşması için üst düzey toplantılar Sırp Ortodoks Kilisesinin Makedon Ortodoks kilisesini tanımasını sağlayamamıştır (Güneş, 2017: 302-305).

Rusya ile istikrarlı bir ilişki sürecinde olan Makedonya, milliyetçi kanadın Avrupa Birliği ve NATO'ya alınmama durumundan sonra Slav birliği düşüncesiyle hareket etmişlerdir ve Rusya ile ikili ilişkiler kuvvetlenmeye başlamıştır. Sergey Lavrov, 7 Kasım 2004 tarihinde Balkan turunda çıktığında Üsküp'e gelerek Makedonya Cumhurbaşkanı Branko Crvenkovski ile ikili temaslarda bulunmuştur. Kosova sorununun ve Ohrid anlaşması hakkında konuşan iki yetkili devletlerarası ekonomik ve sosyal iş birliği anlaşmaları imzalamışlardır (Russian Foreign Ministry, 2004). 2010 ve 2012 yıllarında düzenlenen Dışişleri Bakanları düzeyinde Slav ülkeleri kardeşlik buluşmasına Makedonya da çağrılmış ve birlik mesajları verilmiştir. 2010 yılında Makedonya Başkanı Gjorge Ivonov ile Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev St. Petersburg'da görüşmüş ve ticaret, yatırım, ekonomi ve enerji hakkında işbirliği mesajları vermiştir (Russian Foreign Ministry, 2010).

2004-2012 yılları arasında Rusya, Makedonya için bir alternatif oluşturarak bölgesel siyasette önemli roller edinmiştir. Çünkü, Makedonya'nın Avrupa Birliği ve NATO'nun vetosu ve iç siyasette milliyetçilerin tarihsel kimliğine yaptığı vurgular Rusya ve Makedonya'nın birbirine yakınlaşmasını sağlamıştır.

2004-2012 yılları arasında Rusya-Arnavutluk ilişkileri

Arnavutluk demokratikleşme yolunda AB ve ABD'nin desteğiyle 3 Temmuz 2005'te Sali Berisha'ya hükümeti kurma yetkisini vermiştir. 8 yıllık sosyalist iktidar sonucunda sosyalist ideolojinin tam tersi niteliğinde zenginin daha da zengin fakirin daha da fakir olmasıyla toplumun ayrışmasına neden olmuş ve Sosyalist hükümet yerini Demokrat Parti'ye bırakmıştır. ABD ve AB'nin güdümünde bir siyaset izleyerek göreve geldiğinde bir istikrar programı açıklamıştır (Ağırseven, 2017: 373). 2007 yılında

yürürlüğe giren ve komşu ülkelerle arasında ticaretin gelişmesini sağlayan Orta Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması (CEFTA) 'nın taraflarından biri olmuş ve AB'ye bütünleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Alia, her dış politika söyleminde Washington ve Moskova ile ilişkileri normalleştirme arzusunu dile getirmiş Enver Hoca'nın dış politika anlayışından kesin bir şekilde vazgeçilmiştir. 2008 yılında NATO'ya üyelik daveti almış ve 1 Nisan 2009 tarihinde NATO'ya resmen katılmıştır. 2006 yılında Tiran ile AB yönetimi arasında "istikrar ve ortaklık" anlaşması imzalanmıştır. 2009 yılında AB'ye tam üyelik başvurusu yapan Arnavutluk, 2010 yılında üyelik müzakerelerine başlamıştır. 2012 yılında Reform süreçlerini hızlandıran Arnavutluk Schengen bölgesinde vizesiz dolaşım izni elde etmiştir. Rusya, Arnavutluk ile ilişkilerini istikrarlı bir şekilde ekonomik düzeyde sürdürmüştür (Ağırseven, 2017: 375-380). Bunun yanında Vladimir Putin tarihsel ortaklık ve karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkilerin devamlılığını sağlama noktasında telkinlerde bulunmuştur. Vladimir Putin, 2007 yılında düzenlenen Balkan Enerji Sempozyumunda Arnavutluk Devlet Başkanı Alfred Moisi ile görüşerek enerji arz güvenliği hakkında görüşmüştür. 23 Eylül 2009 yılında Sergey Lavrov ile Lulzim Basha 63. Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısında görüşerek Balkan bölgesindeki ikili işbirliği mesajları vermişlerdir (Kremlin, 2007).

2004-2012 yılları arasında Arnavutluk denge siyaseti izleyerek hem Avrupa ve NATO entegrasyonu için taleplerde bulunmuş hem de Rusya ile enerji diplomasisi gerçekleştirerek bölgedeki istikrarını dengede tutmaya çalışmıştır.

2004-2012 yılları arasında Rusya-Yunanistan ilişkileri

Yunanistan hem AB hem de NATO içerisinde en çok militarize olmuş ülkedir. Yunanistan'ın askeri harcamaları AB ve NATO ortalamalarının üzerinde. Bu duruma sebep olan faktörlerden biri Yunanistan'ın, Avrupa'nın güneyinde, Balkanlar'ın hemen kıyısında yer almasıdır. Akdeniz'e açılan toprakları güvenlik tehditlerini beraberinde getirmiştir. Türkiye ile çözüme kavuşturulamamış Kıbrıs ve Ege sorunları Yunanistan'ın uluslararası siyasetini etkilemektedir (Kalay, 2017: 483). Yunanistan ekonomisi daha çok hizmet ağırlıklı bir ekonomidir, devletin payı %40 civarındadır ve sektörel bazda en önemli alanları deniz taşımacılığı, turizm ve bankacılıktır. 2008'de çok ciddi ekonomik kriz geçiren Yunanistan borç krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Kalay, 2017: 493). Askeri harcamaları düşürmek için iç siyasetini zorlamıştır. AB ile entegrasyonunu hızla

geliştiren Yunanistan AB'nin Doğu Akdeniz ve Balkanlardaki en önemli müttefidir. 2004-2012 yılları arasında domine eden iki parti PASOK (Panhelenik Sosyalist Hareket) ve lideri Papandreou Giorgos ve Yeni Demokrasi Partisi ile Karamanlis Konstantinos'tur. Bu iki parti bu dönemde oyların yaklaşık olarak %80'ini alarak ülke siyasetini yönlendirmiştir (Kalay, 2017: 485-488).

Rusya'nın Yunanistan ile farklı bir ilişkisi bulunmaktadır. Balkan ülkelerine 2004-2012 yılları arasında Vladimir Putin çok fazla ziyarette bulunmazken Yunanistan'a sıklıkla gitmiş ve sürekli iletişim halinde olmuştur. 29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da Rusya ve Yunanistan Dışişleri Bakanları bir görüşme yapmış ve Kıbrıs meselesinin çözümü, Avrupa Birliği entegrasyon süreci, Balkanlardaki istikrarın sağlanması noktasında özellikle Kosova sorunu ve Makedonya sorunu hakkında görüş alışverişinde bulunmuşlardır (Russian Foreign Ministry, 2004). Vladimir Putin, 2006 yılında Atina'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Yunanistan Başbakanı Konstantinos Karamanlis ile önemli görüşmeler gerçekleştirmiştir (Kremlin, 2006). 2007 yılında da Yunanistan'a giden Vladimir Putin, ikili ticari görüşmelerden ve Yunanistan ve Bulgaristan topraklarından geçecek enerji hatları noktasında görüşmelerde bulunarak, Rusya'daki enerji arzının Doğu Akdeniz'den Afrika'ya ulaştırma noktasında Yunanistan ve Bulgaristan ile ikili ve üçlü anlaşmalar yapmışlardır (Russian Foreign Ministry, 2007). Sergey Lavrov'un Atina ziyaretinde halka açık konuşmasında, Yunanistan ile tarihi beraberliğinden, kültürel ve dini geçmişinden bahsederek birbirlerine yakın olduklarını ifade etmiş bu mirasa sahip çıkmaları gerektiğini dile getirmiştir. Daha sonra, 2010 yılında Rusya'nın Atina Konsoloslughuna bir bombalı saldırı girişimi söz konusu olmuş ve bu saldırı girişimi Yunan milliyetçisi bir grup tarafından üstlenilmiştir (Russian Foreign Ministry, 2010).

2004-2012 yılları arasında Rusya-Yunanistan ilişkileri neredeyse Sırbistan kadar yakın bir işbirliği çerçevesinde ilerlemiş hatta bu yakınlıktan rahatsız olan bazı gruplar tepkilerini dile getirmişlerdir. 2008 krizinden ciddi krizlerle çıkan Yunanistan, AB ile yetinmeyerek Rusya ile de enerji ve ticaret alanında karşılıklı işbirliği sürecine girerek çok sık üst düzey görüşme trafiği yaşamıştır. Gerek üst düzey başkanlık ve Dışişleri Bakanlığı karşılıklı ziyaretleri gerek bakanlıklar arası sosyal, ekonomik ve kültürel anlaşmalar gerekse sivil toplum örgütleri vasıtasıyla oluşturulan ortak organizasyonlar ile sürekli bir iletişim ağı sağlanmıştır.

2004-2012 yılları arasında Rusya-Bosna-Hersek ilişkileri

Bosna-Hersek Dayton Barış Antlaşması sonrası iki bölgeye ayrılmıştır; Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti. Bosna-Hersek Federasyonu %70 yoğunluğunda Boşnakların yaşadığı bir federasyon olarak siyasi yapısı Boşnak çoğunluk ve Hırvat azınlık tarafından oluşturulmuştur. Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'nde ise çoğunluk %88 Sırp'lardan oluştuğu için siyaseti Sırbistan ve Rusya tarafından yönlendirilmektedir. Farklı idari katmanların dışında, Bosna Hersek'te bütünsel olarak ülke yönetimi üç etnik kurucu unsur arasında güç paylaşımı üzerine kurulmuştur. Buna göre, üç etnik grup bürokraside, devlet yönetiminde ve siyasi kurumlarda belli oranlarda temsil edilmesi zorunlu olduğu gibi, karar ve uygulamaların bu üç etnik unsurun tamamı tarafından onaylanması şarttır. Milliyetçi siyasi partiler zaman zaman kendi etnik veya dini grubuna göre siyasi davranışlar sergilemekte ve siyaseti tıkamaktadır. İdari çok katmanlılık ve etnik bölünmüşlük Bosna-Hersek devletinin dışarıdan müdahalelere açık bir şekilde bütün krizlere açık hale gelmesini ve bağımsız şekilde hareket edememesine neden olmuştur. Bu idari yapıların bölünmüşlüğü ekonomiyi de fazlasıyla sarsmış ve Bosna'nın göreceli bir ekonomik sistem izlemesine neden olmuştur. Bosna'nın 2008 küresel bunalımdan tam istikrarı olmayan ekonomisi ciddi yara almış ve 2009 sonrasında %3'lük ve %5'lik küçülmelere maruz kalmıştır. Bu yüzden, kendi devlet düzenini ve yaşam koşullarını bir istikrara bağlamak için diğer Balkan devletleri gibi Bosna'da Avrupa standartlarını bünyesinde sağlamaya çalışmıştır. Bu minvalde, Bosna-Hersek Avrupa Birliği ile Haziran 2008'de İstikrar ve Ortaklık antlaşması imzalamıştır, fakat yönetimindeki kadük karar alma mekanizmasından dolayı reformlar gerçekleşmemiş süreç ilerlememiştir. Bosna-Hersek hala Avrupa Birliğine aday devlet statüsündedir (Kamil, 2017: 171-175).

Bosna-Hersek'in NATO'ya üyelik müzakereleri devam etmektedir. 2006 yılında Barış için Ortaklık anlaşmasının imzalanmasından sonra Bosna-Hersek ile NATO arasındaki diyalog artmış, 2008'de yoğunlaştırılmış diyalog süreci başlatılmıştır. Bosna-Hersek'in bazı kurumsal şartlar gerçekleşmeden NATO ve AB'ye üye olmasının mümkün olmadığı açıklanmaktadır (Gökdağ, Karatay, 2017: 205-210).

Rusya, 2004-2012 yılları arasında ki süreçte Bosna-Hersek ile daha yapıcı ilişkiler kurmaya çalışsa da Sırp Cumhuriyeti kesimi bu anlamda Rusya için çok daha yakın bir

taraf olmuştur. 22 Ocak 2007’de, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Milorad Dodik Moskova’da temaslarda bulunmuş Sergey Lavrov ile görüşerek, Dayton antlaşması sonrası süreçteki barışın devamlılığı ve orada yaşayan Sırpaların desteklenmesi noktasında görüş alışverişinde bulunmuştur (Russian Foreign Ministry, 2007). Rusya, Bosna-Hersek’in normalleşme sürecinde özellikle Sırp Cumhuriyeti’ne olan desteğini devamlı olarak sürdürmüştür. Lavrov, 2009 yılında Bosna-Hersek’e yapacağı ziyaretle ilgili sorulara Rusya’nın Balkanlara karşı daha hassas olacağını ve ilişkilerini geliştireceğini bu açıdan en önemli kriz olan Bosna krizinin barış ve istikrar ile sona ermesinin öneminin büyük olduğunu bu anlamda her türlü desteğin verileceğini ifade etmiştir. 2010-2012 yıllarında Slav ülkelerinin büyükelçileri ile düzenlenen toplantıda Bosna-Hersek büyükelçisi de çağrılmış ve Balkan birliği mesajı verilmiştir (Russian Foreign Ministry, 2012).

2004-2012 yılları arasında Rusya-Hırvatistan ilişkileri

2004 yılından sonra da Avrupa yanlısı politikalarını devam ettiren **Hırvatistan**, Avrupa Birliği’ne adaylık statüsünü 2004 Mayıs’ında almıştır. 2003-2009 yılları arasında Ivo Sanader ve 2009-2011 yılları arasında Jadranka Kosor’un başbakanlığı dönemlerinde AB ve NATO’ya entegrasyon süreci hızla devam etmiştir. 1 Nisan 2009 yılında NATO’nun bir üyesi olarak kabul edilen Hırvatistan 2011 yılında da AB’ye giriş antlaşmasını imzalayarak 2013 yılında AB’ye üye olmuştur. Hırvatistan, Avrupa Birliği genişlemesinin Balkanlar bölgesindeki son ayağıdır. Hırvatistan’ın karşı karşıya kaldığı iki temel sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomik kriz diğeri ise hızlı nüfus kaybıdır. Ekonomik büyümesinin sağlanması için ihtiyacı olan nüfus giderek erimektedir (Gökdağ, Karatay, 2017: 255).

Rusya’nın Hırvatistan politikaları daha çok ekonomi ve enerji odaklı olmuştur. Üst düzey devlet yetkilileri sürekli birbiri ile iletişim halinde olarak Balkanlar’ın güvenliğinin tesisi noktasında işbirliği açıklamaları yapmışlardır. 2004 yılının sonunda, Sergey Lavrov’un Hırvatistan Dışişleri Bakanı Miodir Zuzul ile Zagreb’de görüşerek iş birliği mesajları vermesi bunun en büyük göstergesidir. Lavrov konuşmasında, “Hırvatistan ile enerji sektörünü de içeren bir dizi anlaşmalar yaptık bu anlaşmalar ile ekonomik ilişkilerimiz güçlenecek ve iki Slav ulusunun birlikteliği daha sıkı hale gelecektir.” (Russian Foreign Ministry, 2004). 2007 yılında Vladimir Putin, Balkan Enerji

işbirliği buluşması için Zagreb'e giderek bazı görüşmelerde bulunmuştur. Hırvatistan Başkanı Stjepan Mesic ile 24 Haziran 2007 yılında görüşen Putin iki ülke arasındaki vizelerin kalkması ve enerji, askeri ve ekonomi alanındaki işbirliği mekanizmalarını genişletmek istediklerini ifade etmiştir. Mesic açıklamasında "Rusya sadece Hırvatistan için değil bütün Balkan ülkeleri için stratejik bir partnerdir. Bütün Balkan ülkeleri Rusya ile ilişkilerini güçlü tutmak istiyor" ifadelerini kullanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler Dışişleri Bakanlığı özelinde sürekli iletişim halinde devam etmiştir (Kremlin, 2007). Yine 2010-2012 yılları arasında Hırvatistan büyükelçisi de Slav Devletlerin çağrıldığı toplantıya çağrılmış ve birlik mesajları verilmiştir (Russian Foreign Ministry, 2012).

2004-2012 yılları arasında Rusya'nın Balkan siyaseti doğrudan etki siyaseti değil ikili ilişkileri ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda geliştirme şeklinde gerçekleşmiştir. Rusya, kurumsal yapılara daha çok önem vererek işbirliği süreçlerini diplomasi ve kurumsallaşma üzerine kurmuştur. Uluslararası alanda saygınlığını arttırmaya çalışan Vladimir Putin, Balkan ülkelerinin bağımsızlığına ve egemenliğine müdahale etmemiş ve gerektiğinde liberal ekonomi kimliğini devreye sokarak daha pragmatik yöntemler uygulamıştır. Bu yöntemler ile Balkan ülkeleri üzerinde baskı hissetmeden ekonomik çıkarlar ve toplumun tarihsel yakınlığa önem vermesi neticesinde Rusya'nın 2000-2004 pasif siyaseti sona ermiş Avrupa Birliği ve NATO karşısına sosyal kimlik öğelerini öne süremese de ekonomik reformlar ve enerji için gereken faaliyetleri gerçekleştirerek Balkan devletleri için vazgeçilmez bir bölge aktörü olmuştur.

Demokratik ve kurumsal atılımların fazlasıyla hissedildiği Rusya bu süreçte dış politikasını çoklu aktörler ile donatarak Batı'ya karşı bir alternatif oluşturma kaygısına girmiştir. Fakat, Rusya'nın Balkanlar'da bu yıllarda en büyük eksikliğini hissettiği unsur NATO veya AB gibi uluslararası kurumların olmayışıdır. Bu eksiklik, Balkan Devletleri'nin aynı çatıda politikalar üretecek bir ortamının oluşmamasına neden olmuş ve Rusya ile sadece ikili veya çoklu ekonomik, sosyal ve siyasi antlaşmalar yapabilmişlerdir. Rusya kimi zamanda çok aktif kullanmasa da Balkanlardaki Ortodoks Kiliselerinin toplum üzerindeki etkisini kullanarak siyaset üretmeye çalışmış fakat Avrupa Birliği'nin gerek liberal ekonomi gerek sosyal yaşam tarzı Balkan devletleri için bir çıkış yolu olarak görülmüş bu dönemde süreç Avrupa standartlarına uyum şeklinde gelişmiştir. Rusya'nın, ekonomik yönden ivme yakalaması ve 2008 dünya ekonomik krizinden Avrupa kadar etkilenmemesi Balkan devletlerinin Rusya'ya en azından

ekonomi, enerji ve ticaret gibi finansal konularda ihtiyaç duymalarını sağlamıştır. Rusya ise buna karşılık vererek ekonomi alanında Balkan bölgesine girerken sosyo-kültürel alanda da bölgede etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Bunun en önemli örneği, 2007 yılında Başkanlık kararnamesi ile kurulan Ruskiy Mir Vakfı'dır. Bu vakıf, Rus dilini, kültürünü, tarihini yaklaşık 43 ülkede öğretmek ve bilgilendirmek amacıyla kurulan bir kuruluştur. Etkinliğini sürekli arttırarak devlet kurumları ile de bir araya gelmiş Rus kültürünü bölgede yaymaya çalışmıştır. Vakıf, bölgedeki devletlerin kabulüyle 2010 yılından sonra bütün Balkan ülkelerinde aktif olarak çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Bu anlamda, eğitim çalışmaları Balkanlar'ın sosyo-kültürel anlamda da Rusya'dan etkilenmeye başladığının göstergesidir.

Özet olarak, 2004-2012 yılları arasında Rusya Balkanlar özelinde Avrupa ile bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadelede, Rusya, Avrupa'nın liberal ekonomik sistemine karşı enerji faktörünü ortaya atarken sosyo-kültürel alanda ise Avrupa değerlerine karşı kendi öz ortak tarihi ve kültürel değerlerini savunarak iki taraflı olarak Avrupa'nın karşısına çıkmıştır.

4.3. 2012-2019 yılları arasında Rusya'nın Balkanlar Politikası

Vladimir Putin, 2008-2012 yılları arasında anayasal olarak 3. kez Başkan olamadığından dolayı Birleşik Rusya Partisinin Başkanı olmuş Dimitri Medvedev'in Başkan olmasını sağlarken kendisi de Başbakan olmuştur. Bu süreçte alınan yasal kararlarda Vladimir Putin'in bulunduğu Birleşik Rusya Partisi Mecliste çoğunluk olarak kararları onaylayıcı bir konumda olduğundan dolayı Medvedev ve Putin gerekli olan süreç yönetiminde birlikte hareket etmişlerdir. Dolayısıyla, yasama gücünü yöneten Vladimir Putin görev süresinde Rus anayasasında yapılan bir değişiklikle devlet başkanlığının süresini 6 yıla çıkartmış ve eski Başkanların bu makama seçilebilmeleriyle ilgili olan kısıtı kaldırmıştır. Böylece, Putin dört senelik bir aranın ardından 12 sene daha başkanlık yapabileceği hukuksal süreci sağlamıştır.

Eylül 2011 tarihinde düzenlenen Birleşik Parti Kongresi'nde toplum daha çok Dimitri Medvedev'in başkan olarak tekrar aday olacağını, aynı zamanda Putin'in yavaş yavaş ülkenin siyasetinden çekileceğini düşünürken Kongre'de Vladimir Putin tekrar başkan oldu ve 4 Mart 2012 yılındaki seçimlerde Vladimir Putin tekrar 6 yıllığına devlet başkanı seçildi Dimitri Medvedev'i ise başbakan olarak atadı. Bu süreçte, parlamento

seçimleri ve devlet başkanlığı seçimlerine hile karıştırıldığı iddiasıyla protestolar düzenlenmiştir. Aynı dönemde gerçekleşen Arap ayaklanmalarının Rusya'ya sıçramasından endişe duyan Putin, ayrıca bu protestoların Medvedev döneminin daha özgürlükçü ve liberal politikalarının sonucunda artan Batılı sivil toplumların kışkırtmaları ile gerçekleştiğini anladığı zaman daha da sert önlemler almıştır.

Putin'in devlet başkanlığına dönüşünden hemen sonra dış politika anlayışını değiştirdiğı görölmektedir. Artık ne geçiş döneminin kimliksiz Rusya'sı ne 2000'li yıllarda Batı'nın tek taraflı politikalarına karşı dirençsiz ve söylesiz güçsüz modern Rusya bulunmaktaydı. Rusya, 2012 seçimlerinden sonra enerji bağlamında ekonomisinden ve tarihi mirasından güç alarak daha farklı sistematik politika üretmeye başlamıştır. 2012 döneminden sonra Rusya'nın uyguladığı dış politika yöntemlerini dört gruba ayırabiliriz; İlk olarak, Rusya, Batı'ya karşı uluslararası örgütleri kullanarak ve liderliğini üstlenip destekleyerek NATO ve AB'ye karşı kurumsal alternatifler üretmeye çalışmıştır. 2012 yılından daha önce olan bu örgütlenmeler artık daha aktif kullanılmaya başlanarak Batı'ya karşı bir kutup oluşturmuşlardır. BRICS ve ŞİÖ gibi örgütler bu stratejiye örnek olarak gösterilebilir. İkinci olarak, bölgesel çatışmalarda alternatif olma konumunu kullanarak bölgeye entegre olma siyaseti, bunun için gerekli güvenlik, stratejik ve askeri tüm koşullar hazırlanarak çatışmalara müdahil olmak ve hem uluslararası alanda saygınlık kazanmak hem de tüm dünyaya gücünü kabul ettirebileceğı bir ortam oluşturmak. Suriye krizi bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Arap ayaklanmaları Suriye devletine de sıçramış ve Beşar Esad iktidarı kontrolü kaybederek süreci iç savaşa dönüştürmüştür. Bu noktada, Batı, Özgür Suriye Ordusunu (Muhafiz) desteklerken Rusya, Beşar Esad'ı desteklemiş ve bölgeye entegre olmuş, sonuç olarak ise son dönemde Suriye'nin çoğunda galip konuma gelmiştir. Üçüncü olarak, Rusya, bünyesindeki enerji kaynaklarını hem politik hem ekonomik bir faktör olarak kullanmıştır. Bu stratejiyi Avrupa ve Balkanlar'a uygulayarak enerji üzerinden bir güç oluşturmaya çalışmıştır. Son olarak ise, Rusya, çevresindeki ülkelere karşı 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya ilhakında uyguladığı kimlik siyasetini genişleterek geleneksel, kültürel, dilsel ve dinsel olarak ortak tarihi mirasa sahip ülkelerin içerisindeki milliyetçi ve sağ siyasi grupları destekleyerek devletlerin politikalarında bir varlık kazanmayı başarmıştır.

Rusya 2012-2019 yılları arasında dört ana stratejisini genişleterek dünyanın bütün bölgelerinde uygulamaya çalışmış ülkelerin bulunduğu stratejik ve ideolojik konuma göre dış politikasını geliştirmiştir. Balkan bölgesine ise bu dönemde son iki stratejiyi kullanarak entegre olmuştur. Hem enerjinin ekonomik ve politik bir faktör olarak kullanımı hem de kimliksel olarak etnik, dilsel ve dinsel ortaklıklar, ayrıca Balkan bölgesinin kimlik siyasetinin uygulanması noktasında yeterince uygun oluşu Rusya'nın stratejilerinin bu yönde gelişmesini olanaklı kılmıştır.

Vladimir Putin 2012 seçimlerinden önce Putin doktrini denilen yeni güvenlik stratejisini açıkladı, bu açıklamadan sonra Rusya'nın dış politikasında bariz değişiklikler meydana gelmiş ve bu anlayış günümüze kadar devam etmiştir. Putin, başkanlığı elde ettikten sonraki ilk dönemde Rus yaşam ve kültürünün kendine özgü ve muhafazakâr yapısına vurgu yapmıştır. Rus Hristiyan Ortodoksluğu kamusal alanda giderek artan bir önem kazanırken bu durum Putin'in yozlaşmış Batılı ve Avrupalı hayatları Rusya'daki temiz ve kutsal yaşamla karşılaştırmıştır. Putin'in amacı "binlerce yıldır her ulusun manevi ve ahlaki temelini oluşturan geleneksel değerleri, geleneksel aile ve din değerlerini Rus toplumunda korumaktır. Bu minvalde, Vladimir Putin dış politika anlayışında da Rus değerlerinin olduğu her bölgeye kimlik siyaseti uygulamak için çalışmalar başlatmıştır. 2012 yılındaki Putin Doktrini ile 2014 yılında "Yeni Askeri Doktrini" bu anlamda yumuşak ve sert gücün nasıl uygulanacağına dair stratejileri ortaya koymuştur.

4.3.1. Putin Doktrini

Putin Doktrininin temelleri aslında daha eskiye dayanmaktadır, fakat bu şekilde sistematik ve açık bir şekilde ortaya konması Putin'in üçüncü döneminde gerçekleşmiştir. Putin'in asıl amacı, Rusya'nın Sovyet ardılı ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıdıktan sonra o bölgelerde yaşayan Rus geleneklerini ve kültürünü benimseyen insanları savunmak ve onların haklarının garantörü olmaktır. Bu bakış açısı, Rus olmayan dini ve etnik olarak ortak tarihi değerlere sahip olan halklar içinde geçerli olmaktadır. Doktrine göre, "Rusya Rus dünyasının merkezidir". Putin doktrini bu söylem ile ilk olarak çevresinde bulunan Rus halkları domine ederek bu çemberi giderek genişletme amacındadır. Bu çember ilk olarak Ukrayna ve Belarus devletleri üzerinde oluşturulmuştur. Rusya-Ukrayna

ilişkilerindeki Rus diasporasının korunması hatta Putin'in "Ukrayna ve Rusya'daki yaşayan halkların ruhsal bir ıstırap çektiklerini biz bir milletiz hiçbir şekilde ayıramayız" söylemi bu stratejinin uygulanmaya başlandığının göstergesidir (Aron, 2013).

Vladimir Putin, Valdai Klüp'te yaptığı bir konuşmasında "Avrasya Birliği Rus kimliğiyle ortak tarihi mirasa sahip ulusların kimliğini korumak için tarihsel olarak Avrasya bölgesindeki boşluğu doldurmak için gerçekleştirilen bir projedir". Böylece, Putin, yakın coğrafyasından gelebilecek tehditleri önlemek için kimliksel birliklik söylemi ile Batı'nın yakın çevreye entegrasyonunu önlemeye çalışmıştır. Ortodoks Hristiyanlık ve Slav etnikliği üzerinden siyaset yapma stratejisi uzun zamandır yapılmıyorken artık bu doktrin ile beraber farklı bir düzlemde bağımsızlıkları koruyarak kazan kazan çerçevesinde Batı'yı "öteki" göstererek bir güven yaratmayı başarmıştır. Rusya, özellikle ABD olmak üzere Batılı ülkelerin uluslararası hukuka aykırı davranışlarda bulunduğunu ifade ederek söylemlerini ABD'nin baskıcı hegemon olmasına dayandırarak taraftar oluşturmayı başarmıştır. "2014 Yeni Askeri Doktrininde" de açıkladığı gibi Rusya için en büyük iki tehdit; NATO'nun Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya genişlemesi ve Ukrayna'daki Batı varlığıydı. Öncelikle bu iki problem üzerine gidileceği ve kimlik siyasetinin bu sorunlar üzerinde uygulanacağı açıkça ortaya konulmuştur (Voltaire Network, 2014).

Bu doktrin ile Rusya hem NATO ve AB'nin genişleme tehdidini durdurmuş ve karşı kimlik bağlamında atağa geçmek durumunda kalmıştır. Bu karşılaşmanın ilk bölgesi 2014 yılında Rusya'nın kimliksel özellikleri kullanarak ilhak ettiği Kırım'dır. NATO son genişlemesini Kırım'ın Sivastopol yerleşiminde bir üs ile gerçekleştirmek istemiştir. Ukrayna'nın iç siyasetindeki Batılılaşma algısından yararlanarak bu üssü kurmak istemesi Batı'nın liberalleşme ve modernleşme kimliğinden yararlanarak bir kimlik ihracı sonrasında bunu kolayca elde edilebileceği varsayımını göstermektedir. Böylece, Rusya orada bulunan Rus diasporasını ve Rusya yanlısı toplumun kimliksel özelliklerini kullanarak bir ikna ve demokratik bir referandum sonucu tehdidi ortadan kaldırmıştır. Nitekim, Rusya bunu sadece yumuşak güç olan kimliksel unsurlarla değil sert güç olan Askeri alanda güçlü ve bağımsız oluşuyla da gerçekleştirmiştir. Askeri gücü tam olarak kullanmasa da bir caydırma aracı olarak sınırda hazır bulundurması Askeri gücünde bu minvalde gerekliliğinin göstergesidir.

Kırım'ın ilhakı sonrası Rusya kimlik siyasetini başka bölgelerde de kullanarak uluslararası alanda güçlü bir konuma erişmiştir. Bu bölgelerden biri de hiç şüphesiz Balkan bölgesidir. Gerek tarihi ve kültürel ortak miras alanı olarak Rusya'nın bütün kimliksel özelliklerini barındıran, ayrıca geçiş dönemi hariç yaklaşık son iki asırdan beri Rusya'nın stratejik ve ideolojik olarak var olduğu bir bölge olması gerekse NATO ve AB'nin genişleyerek Rusya'nın güvenlik alanlarını tehdit etmesi, Rusya'yı bölgede etkili bir aktör olmaya zorlamıştır. 2000-2012 dönemlerinde Rusya'nın Balkanlar üzerinde etkinliği sadece devletler arası dışişleri bakanlığı özelinde ikili görüşmeler ve anlaşmalar olmuş Balkanlar daha çok Batı'dan gelen talepleri değerlendirerek iç ve dış politikasını belirlemiştir. 2012 yılından sonra Vladimir Putin'in güçlü kişiliği, artan enerji fiyatlarının getirdiği ekonomik istikrar ve güçlü askeri yapılanma ile Rusya tekrar bir kimlik ve strateji yeteneği kazanmış iç ve dış politikasını bu gerçek üzerine kurmuştur.

2012-2019 yılları arasında Rusya'nın Balkan ülkelerine yönelik politikaları incelenecektir.

2012-2019 yılları arasında Rusya-Sırbistan ilişkileri

Sırbistan Rusya ile 2012 yılı itibarıyla ilişkilerini en üst düzeye çıkarmıştır. İki devlet arasındaki vizeler kalkmış ve serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Rusya, Balkanlarda tekrar etkin olmak için Sırbistan ile yakınlaşmayı ihmal etmemiş tarihsel müttefikliğini devam ettirmiştir. Rusya için, Sırbistan'ın Balkan bölgesinde güçlü ve etkin olması gerekmektedir. Kimliksel ortaklıklar ve bölgesel çıkarlar Rusya'nın Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü ve bölgedeki egemenliğini korumasını mecbur kılmıştır. Nitekim, Rusya askeri potansiyelini Sırbistan'ın ordusuna gerek teknik donanım gerekse araştırma ve geliştirme faaliyetleri noktasında aktarmıştır. Ayrıca, Rusya Kosova'yı tanımayarak o bölgenin hala Sırbistan toprağı olarak kabul edilmesi için uluslararası toplumu zorlamıştır.

24 Mayıs 2013 tarihinde Rusya ve Sırbistan aralarında Stratejik Ortaklık anlaşması imzalamışlardır. Bu tarihten itibaren Rusya Sırbistan'a 71 alanda yatırım yapmış ve Sırbistan ekonomisini yapılandırmıştır. Güney akım projesi ile Rusya enerjisini Sırbistan üzerinden dağıtarak Sırbistan'ın bölgedeki stratejik üstünlüğünü

sağlamıştır. 2014 yılında Alexander Vucic Sırbistan’da iktidara geldiğinde üçüncü enerji paketi kapsamında Gazprom, Sberbank, Lukoil vs. gibi uluslararası alanda etkinliği olan Rus şirketler, Sırbistan’a 2 milyar dolara yakın yatırım yaparak Sırbistan’ın kalkınmasına yardımcı olmuştur. JSC Rus demiryolları Sırbistan’daki yolları yapmak üzere yaklaşık 900 milyon dolarlık bir ulaşım altyapısı anlaşması imzalamıştır (Russian Foreign Ministry, 2014).

2012 yılında Rusya gönüllü olarak UNESCO aracılığı ile Kosova bölgesine Ortodoks yapılarının restorasyonu için 2 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Rusya, Balkanlarda Sırbistan’dan başlayarak Ortodoks kilisesi yapılanmalarına destek vererek kültürel olarak da entegre olmaya çalışmıştır. 2012 yılında ortak Slav devletlerinin diplomatları Rusya Dışişleri Bakanlığında bir araya gelerek birlik mesajları vermişlerdir. Ekim 2013’te Rus Ortodoks Patriği Kirill Kosova’da bulunan Sırlara destek vererek Ortodoksluğun önemli bölgesi olan Kosova’da etkin olmaya çalışmıştır. Sırbistan siyasetinde de sağ veya sol parti temsilcileri Rusya’ya karşı bir müttefik gibi bakmaktadır. Aslında bu ilişki müttefiklikten öte bir durumdadır, ortak petrol ve doğal gaz şirketleri, ucuz krediler, ortak askeri yapılanmalar ve ortak sosyo-kültürel faaliyetler, Rusya-Sırbistan arasındaki ilişkinin stratejik müttefiklikten daha öte bir anlayışta olduğunu göstermektedir. Balkanlarda ilk Rus uluslararası okulu olan Valentina Tereshkova Belgrad’da 2017’nin başında açılarak Rus eğitim-öğretimini bölgede yaygınlaştırma çalışmalarına başlamıştır. Alexander Vucic, 3 Nisan 2017 tarihinde Sırbistan Başkanlık seçimlerini kazandığındaki konuşmasında “Avrupa ile entegrasyonu devam ettireceğiz ve Rusya ile ilişkilerimizi her zamankinden daha öteye taşıyacağız” mesajlarını vererek Rusya’dan ayrı bir politika gütmeyeceğinin işaretini vermiştir (Russian Foreign Ministry, 2017).

2017 yılında, Sırbistan’da Rus filmlerinin çoğunlukta olduğu Ortodoks sinema festivalleri düzenlenerek Slav halklarının kültürel ve kimliksel özellikleri festival filmlerinde yansıtılmış ve büyük ilgi görmüştür. Sırbistan, parlamento sözcüsü Maya Goykoviç, “Belgrad her türlü Rusya karşıtı söylem ve davranışın karşısındadır ve gelecekte Rusya ile ortaklıkların artırılması gerekmektedir.” demiştir. 2012’den 2019’a kadar Sergey Lavrov Belgrad’a her yıl birkaç defa ziyarette bulunarak hem ekonomik hem sosyo-kültürel hem de siyasi anlamda ilişkilerin gelişimi noktasında girişimlerde bulunmuş ve Sırbistan halkı tarafından bu ziyaretler memnuniyetle karşılanmıştır. Ayrıca,

2012 yılından sonra “Rusya Merkezi” adı altında kurulan sivil toplum örgütü ve yan kuruluşları Belgrad merkezli birçok sosyal ve kültürel etkinlik yaparak Sırbistan halkıyla bütünleşmeyi amaçlamıştır. Bunların yanında, Rusya, Sırbistan’ın Avrupa ile olan entegrasyon ilişkilerine herhangi bir müdahalede bulunmayarak iki bağımsız ülke arasındaki ilişki görüntüsü vererek dikkatleri üzerine çekmemiştir. (Ruskiyy Mir,2012)

Bu minvalde, Rusya artık Belgrad ile başlayan etki siyasetini “korkutma ve caydırıcılık” üzerinden değil bir “ikna ve onay” çerçevesinde ilerleterek hem yumuşak güç faktörlerini kullanmış hem de devletlerin egemenliklerine herhangi bir müdahalede bulunmayarak ikili ve çoklu ilişkilerini her düzeyde geliştirmiştir.

2012-2019 yılları arasında Rusya-Bulgaristan ilişkileri

Bulgaristan’ın AB ve NATO üyelikleri sonrasında oluşturulan Batı ile yakınlaşma hareketleri Rusya’nın bölgedeki etkinliğini fazlasıyla zayıflatmıştır. Fakat, Rusya’nın 2008 ekonomik krizi sonrası finansal avantajları Bulgaristan’ın Rusya ile ilişkilerini geliştirmek için temaslarda bulunmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, Bulgar politikacılar, “AB ve NATO üyesi olabiliriz fakat Rusya ile kimliksel ortaklığımızı korumaya devam edeceğiz, Rusya ile AB ve NATO arasında uzlaştırıcı bağlantı olmak istiyoruz” mesajları Bulgaristan’ın Rusya’ya rağmen bölgede siyaset izlemek istemediğinin kanıtıdır. 2012 yılından sonra bu süreç devam etmiş Rusya yumuşak güç faktörlerini kullanmaya başlamıştır. 2014 yılında Eurobarometre’nin Bulgar kamuoyunun Rusya ile ilgili düşünceleri hakkında yaptığı ankette Rusya’ya karşı bakış açısının %72 pozitif çıkmıştır. Fakat diğer taraftan ekonomik olarak kredi ve güvenlik bağlamında Bulgar kamuoyu Rusya’ya AB ve NATO kadar güven duymamaktadır. Bulgaristan’da özellikle 2014’ten sonra etkinliğini arttıran ve Rusya’nın siyasetini destekleyen Bulgaristan Sosyalist Partisi, Yeni Merkez-Sol Bulgaristan Partisi ve Rusofillerin Ulusal Hareketi gibi partiler bulunmaktadır (Kremlin Watch, 2018). Bu partiler, Rusya destekli olarak Bulgaristan siyasetinde AB ve NATO karşıtı politikalar izleyerek Bulgaristan’ın Rusya’ya yaklaşmasını sağlamaya çalışmaktadır.

2015 yılı Bulgaristan Devlet Ulusal Güvenlik bölümünün hazırladığı yıllık raporda, “Rusya donmuş çatışma bölgelerinde, AB ve NATO’nun genişleme sahalarında ve kimliksel olarak devlet siyasetine etki edebileceği bölgelerde ekonomik, askeri ve kültürel anlamda etkin olma politikası izlemektedir” sonucu çıkmıştır. 2017 yılında

Rusya'yı destekleyen Bulgaristan Sosyalist Parti liderine ulaştırılan istihbarat raporunda Başkanlık seçimleri kampanyaları hakkında Batı'nın eleştirilmesi ve Rusya'ya yapılan yaptırımların kaldırılması ile ilgili söylemlerin arttırılması noktasında bilgiler ortaya çıkmıştır (Russian Foreign Ministry, 2015).

2012 yılından sonra yaptığı faaliyetlerle Rusya'nın en önemli yumuşak güç unsuru olarak gösterilen "Ruskiyy Mir Foundation" gerek Rus dilinin öğretilmesi gerek Rus kitaplarının ve filmlerinin gösterilmesi gerekse Rusya-Bulgaristan ortak kültür dayanaklarının tekrar gündeme getirilmesi ve anlatılması noktasında etkin olmuştur (Ruskiyy Mir, 2012). Örneğin, 2013 yılında 1877-1878 Rusya- Osmanlı savaşlarının 135'inci seneyi devriyesi kutlanmış ve Bulgaristan'ın bağımsızlık yolunda bu savaşın etkisi tekrar gündeme getirilmiştir (Ruskiyy Mir, 2013). Eğitim alanında, Bulgaristan Ulusal ve Uluslararası Ekonomi Üniversitesinde "Küresel Dünyada Rusya" başlıklı kongre düzenlenmiş ve birçok Rus araştırmacı kongreye katılmışlardır. Rusya'da 2016 yılı "Bulgaristan yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu anlamda Rusya Büyükelçisi ve Bulgaristan Kültür bakanı arasında kültürel diyalogların arttırılması noktasında anlaşmalar imzalanmıştır. Rossotrudnichestvo (Bağımsız Devletler Topluluğu, Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar ve Uluslararası İnsani İş birliği İçin Federal Ajans) temsilcisi Sergey Smityushenko "Bulgaristan Avrupa'daki en fazla Rus dili öğrenmek isteyen ülkedir" diyerek halkın hala Rus etkisine açık olduğunu göstermiştir. 2015 yılında "Slav Masal Filmleri" festivali adı altında yaklaşık 50 film gösterilerek Rus kültürü ve Rus dili popüler hale getirilmeye çalışılmıştır. Sofya, Plovdiv ve Varna'da koordinatörlükleri olan Rusya Merkezi Kuruluşu ve yan örgütlenmeleri her dönem film gösterileri, eğitim ve dil faaliyetleri ve sosyal etkinlikler ile Rusya'nın Bulgaristan toplumu üzerindeki etkisi artmıştır (Ruskiyy Mir, 2015). Ayrıca, Özellikle 2013 yılından sonra Ortodoks Kiliselerinin ortak dini faaliyetleri toplumun %98 'inin Ortodoks Hristiyanlığına inandığı bir bölgede fazlasıyla etkili olmuştur. 2018 yılında Bulgaristan'ın Rusya Büyükelçisi Boyko Kotsev "Avrupa kültürü Rus kültürü olmadan asla tamamlanamaz" diyerek Rusya'nın hiçbir zaman dışlanmaması gerektiğini kültürel olarak özdeşliklerin var olduğunu ve süreceğini belirtmiştir (Ruskiyy Mir, 2018).

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov 2014 Temmuz'unda Sofya'da bir bilimsel konferansta konuşmasında "135 yıllık Rusya-Bulgaristan ilişkisinde birçok ortak faaliyete ve barışçıl organizasyona imza attığını ve bu aralık aynı zamanda Rus Ortodoks

Kilisesinin Sofya’da kuruluşunun 100. Yılı olacaktır.” cümlelerini ifade etmiştir (Rusya, Dışişleri Bakanlığı, 2014). Ayrıca 2013 yılında yaklaşık 700.000 bin Rus turist Bulgaristan’a ziyarette bulunmuştur. Vladimir Putin geçen hafta diplomatlarla toplantısında yeni dış politika doktrinini açıklayarak Rusya Dış Politikasındaki işbirliği ve kültürel birliktelik mesajları vermiştir. Ayrıca, Rusya olarak Slav ve Ortodoks birliğini tekrar çağırıyoruz çünkü, “Tanrı, güçlünün değil haklının yanındadır.” sözlerini dile getirmiştir (Kremlin, 2013). Bu konsept ile 2019 yılına kadar Rusya Dışişleri Bakanlığı temsilcileri Bulgaristan ile ilişkilerini sürekli iletişim halinde kalarak genişletmiştir (Russian Foreign Ministry, 2018).

2012-2019 yılları arasında Rusya-Romanya ilişkileri

Rusya-Romanya ilişkileri Soğuk Savaş sonrasında özellikle Romanya’nın Avrupa Birliği’ne katılmasından sonra daha çok enerji ve ekonomik tabanda olmuştur. Bu anlamda, Rusya Romanya’nın enerji ihtiyacının yaklaşık olarak %90’ını temin etmektedir (Uluslararası Enerji Ajansı, 2016). Rusya- Romanya ilişkilerinde diğer ortak nokta Romanya’da Ortodoks Hristiyanlığının muhafazakâr şekilde yaşanılmasıdır. 2012 yılından sonra Rusya’nın yumuşak güç unsuru olarak özellikle yakın çevresinde kullanmış olduğu kimlik siyaseti Ortodoks Kilisesi aracılığı ve “Ruskiyy Mir Foundation” gibi kuruluşların açılması ile birlikte halk tabanında Rus etkisi yayılarak seçmenlerin Rusya tarafından desteklenen partilere yönelmesi hedeflenmiştir.

Romanya’nın enerji sektöründeki Rusya’ya bağımlılığından dolayı Rusya’ya sosyal anlamda da alan açmak zorunda kalmıştır. Böylece, Rusya elindeki enerji tekeli dolaylı olarak politik unsurlara çevirmeyi başarmıştır, fakat bunu kimliksel argümanlar kullanılarak halk desteğinin alınması ile yapmıştır. Rusya, özellikle 2012 yılından sonra devletleri ve halkları enerji arzından yoksun bırakma ve bunu bir siyaset aracı olarak kullanma politikasından kısmi olarak vazgeçmiş bu durumu kimliksel nüfuz edebileceği bir ortam sağlamak için devletlerde sivil toplum örgütleri kurarak ve halk tabanına yayılarak ikna süreci ile sağlamaya çalışmıştır. 20 Kasım 2012 tarihinde Rusya Konsoloslğunun düzenlediği Bükreş Ekonomi Akademisinde Rus günleri düzenlenmiştir. Ayrıca, Bükreş Ekonomi Akademisinde “Rusya Merkezi” açılmıştır (Ruskiyy Mir, 2012). Romanya Dışişleri Bakanı Titus Corlatean Rusya ile diplomatik ilişkilerinin 135. Yıldönümü kutlamalarında Rus Dışişleri bakanı Sergey Lavrov ile bir

araya gelmiştir. ITAR- TASS raporlarına göre, Corlatean konuşmalarında “Rusya ile siyasi anlamda yeni bir diyalog sürecine girmektedir, bu sürecin ana amacı pragmatik olarak vazgeçilmez iki partner olmak ve bunu geleceğe taşıyarak birlikte güçlenmektir.” Romanya Başkanı Traian Basescu ve Başbakanı Victor Ponta ‘da aynı şekilde ilişkilerin geliştirilmesi noktasında söylemlerde bulunmuştur. Ayrıca Romanya ve Rusya ilişkilerinin son yıllarda soğumasının çocukça menfaatlerden dolayı gerçekleştiğini artık bu durumun geçerli olmadığını ilişkilerin gelişimi için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişlerdir (Russian Foreign Ministry, 2012-2018).

2014 yılından sonra Rusya Kültür Merkezi anasınıfı okulları açarak yeni nesilleri Rus kültürü ile tanıştırmayı hedefleyerek bir sosyal alan oluşturmaya çalışmıştır. Aynı zamanda, Bükreş’te, Rus sanat festivalleri düzenlenerek şiir, resim, tiyatro vs. gibi sanat dallarında yarışmalar sergilenerek Rus kültürü tanıtılmaya çalışılmıştır (Ruskiyy Mir, 2014). 15 Mayıs 2015 yılında resmi bir seremoni ile Rus Kültür ve Bilim Merkezi Bükreş’te açılmıştır. Merkezin başkanı olarak konuşan Lyubov Glebova “Rus merkezinin ana amacı Bükreş’teki Rusça konuşan yaklaşık 100.000 kişi ile kültürel ve bilimsel temaslarda bulunmak, ayrıca Romanya halkı ile Rus halkının tarihsel ve kimliksel ortaklıklarını bağdaştırarak tanıtıcı programlar düzenlemek ve etkin bir sistem oluşturmak” demiştir (Ruskiyy Mir, 2015). 3 Ağustos 2018 tarihinde Rus Ortodoks Patriği Kirill Romanya’yı ziyaret ederek Ortodoks Birliği mesajları vermiştir. İki Ortodoks kilisesinin köklü tarihi geçmişe sahip olduğu ve bütün Ortodoksların bu tarihe sahip çıkması gerektiğini vurgulamıştır. Patrik Kirill, Ekim’de tekrar Romanya’ya gelerek Ortodoks Hristiyanları ile buluşup birlik mesajları vermiştir (Ruskiyy Mir, 2018).

2012 yılı öncesi Romanya siyasetinde ve toplumunda sadece ekonomik figür olarak kalan Rusya, bu siyaseti kimliksel bir zemine yerleştirerek dönüştürmüştür. Açtığı sosyal, kültürel, bilimsel ve sanatsal kuruluşlar ve programlar Romanya halkı tarafından talep görmüştür. Ayrıca diplomatik ilişkilerle bu gelişmelerin takibi ve ilerleyişi Romanya siyasetinin Rusya içim avantajlı bir şekilde dönüşeceği sinyallerini vermektedir. Ayrıca, daha pasif olan Ortodoks Kilisesinin varlığı Vladimir Putin’in kimlik siyasetini bir araç olarak kullanmaya başlaması ile birlikte aktifleşmiş Rusya sınırları dışında faaliyetler göstermeye başlamıştır.

2012-2019 yılları arasında Rusya-Makedonya ilişkileri

Rusya-Makedonya ilişkilerinde belirleyici faktörler Makedon Slavları ve Ortodoksluk inancıdır. Bu anlamda 2012 sonrası Rusya'nın kimlik siyaseti Makedonya üzerine de uygulanmıştır. Rusya- Makedonya ilişkileri bu yıldan itibaren sürekli gelişmeye başlamıştır. Makedonya Dışişleri Bakanı Nikola Popovski 10 Ocak 2012 yılında yaptığı bir konuşmasında "Rusya, uluslararası alanda etkili bir faktördür ve Makedonya'nın her zaman geleneksel müttefiki olacaktır" demiştir. Eğitim, Turizm ve Kültür alanındaki ikili anlaşmalar bölgenin siyasetinin tasarlanmasında etkili olmuştur. 29 Mart 2012 yılında Makedonya'nın Rusya ile vizeleri kaldırması ile birlikte Rus vatandaşları Makedonya'ya vizesiz girmiş ve toplumsal kaynaşmayı arttırmıştır. Makedonya'da okula yeni başlayan çocuklar için ikinci yabancı dil Rusça olarak öğretilmeye başlanmıştır. Ana dili Rusça olan öğretmenler 5. Sınıfa kadar Rusça dersi vermişlerdir (Ruskiyy Mir, 2012).

9 Mayıs 2015 yılında çıkan hükümet karşıtı gösterileri etnik kimlikler arası çatışmalar olarak niteleyen Rusya Dışişleri Bakanlığı bu çatışmaların durması gerektiği ile ilgili telkinlerde bulunarak ortamı yumuşatmaya çalışmıştır. Rus dışişleri bakanlığı bölgedeki etnik çatışmanın Batı menşeli sivil toplumlar tarafından çıkarılmak istendiğini Balkanlarda da "Renkli Devrimler" in gerçekleştirilmek istendiğini belirtmiştir. 31 Ocak 2015 tarihinde gerçekleşen başarısız darbe girişimini en üst temsilcileri vasıtasıyla şiddetle kınayan Rusya, Makedonya'nın anayasal demokrasisine karşı saygılı olduklarını ve darbe girişimleri ile Rusya-Makedonya ilişkilerinin istikrarsızlaştırılmak istendiğini vurgulamış, ayrıca darbenin etnik temelli ayrılıkçılıklar tarafından gerçekleştirilmek istendiği ile alakalı bilgileri de basınla paylaşmıştır (Russian Foreign Ministry, 2015).

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Makedonya yönetimi ile temaslarını sıklaştırmış ve etnik istikrarsızlığın önlenmesi için birlikte hareket etme kararları almışlardır. 14 Kasım 2016 yılında yapılan parlamento seçimlerine Rus temsilciler gönderilerek seçimin şeffaf bir şekilde ilerlemesi için uluslararası gözlem kayıt sahaları kurmuşlardır. Seçimlerin ardından 24 Mayıs 2017 yılında Makedonya Başkanı Gjorge İvanov, Moskova'yı ziyaret ederek Vladimir Putin ile görüşmüş ortak anlaşmalar yapılarak iş birliği mesajları verilmiştir (Kremlin, 2017). Bütün bunlara rağmen, 28 Mart 2018 tarihinde Rus diplomatlar sınır dışı edilmek üzere Makedonya meclisinden karar

çıkarılmıştır, bunun üzerinde Makedonya toplumundaki bazı gruplar kararı protesto etmek üzere Üsküp meydanında toplanarak Rus ve Makedonya bayrakları açmışlardır (Russian Foreign Ministry, 2018).

2012-2019 yılları arasında Rusya-Arnavutluk İlişkileri

Rusya-Arnavutluk ilişkileri daha çok ekonomik modeller üzerinden gelişmiş ve 2012 yılından sonra da bu şekilde devam etmiştir. Dışişleri Bakanlıkları temsilcilerinin arasında yapılan iş birliği anlaşmaları bölgenin istikrarı için önem atfetmektedir. Örneğin, 4 Nisan 2012 yılında Rus Dışişleri Bakanlığı temsilcisi V. G Titov, Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı temsilcisi E.Harxh ile bir araya gelerek bölgenin güneydoğusundan geçirilebilecek enerji hatları ve turizm konularında birtakım anlaşmalar imzalamışlardır. (Russian Foreign Ministry, 2012). Arnavutluk'un Kosova Arnavutları konusunda Sırbistan'ın karşısında oluşu ve Pan-Arnavut düşüncesiyle hareket etmesi, aynı zamanda NATO'ya yeni üsler vererek desteklemesi sonucunda Rusya ile ilişkileri tekdüze ilerlemiştir (Ruskiyy Mir, 2016).

2012-2019 süreci çerçevesinde Rusya-Arnavutluk ilişkileri çok gelişim gösterememiştir. Bunun en önemli gerekçesi hem dini hem de etnik olarak Rusya'nın herhangi bir ortaklık arayışında bulunamamasıdır. Rusya'nın soğuk savaş sonrası geçiş döneminde Balkanlarda etkisinin zayıflamasından dolayı Arnavutluk giderek Batı ve Çin alternatiflerine yönelmiştir.

2012-2019 yılları arasında Rusya-Yunanistan ilişkileri

Rusya-Yunanistan ilişkilerine bakıldığında her alanda kayda değer ilerlemeler olmuştur. Kültür anlamında bir tarafta Ortodoksluk ve Helen medeniyeti mirasının koruyuculuğunu üstlenen Yunanistan diğer tarafta ise yine tarihte kendini üçüncü Bizans devleti olarak gören ve bu hissiyatı kimlik bağlamında devam ettiren Rusya, iki devlet bu anlamda çok etkin bir işbirliği halinde olmuşlardır. Yunanistan, Soğuk savaş döneminde bile Sovyet Bloğunun karşısında Atlantik bloğunda yer almasına karşın 21. yüzyılda Rusya ile ilişkilerini sürekli devam ettirmiştir. Bu anlamda, Yunanistan, Balkanların en eski NATO ve AB üyesidir fakat kimliksel olarak Rusya ile ilişkilerini koparacak seviyeye getirmemiştir.

2013 yılında Yunanistan'a bir ziyaret düzenleyen Sergey Lavrov Dışişleri Bakanı Evangelos Venizelos ile Rusya ve Yunanistan arasındaki stratejik işbirliği ve anlaşma süreçlerini görüşmüş, ayrıca Mısır ve Suriye konularında da fikir alışverişinde bulunmuşlardır (Russian Foreign Ministry, 2013). Kosova ve Bosna problemleri noktasında Güneydoğu Balkanlarda istikrarın sağlanması için işbirliği içerisinde olduklarını dile getirmişlerdir. Bunun yanında, 2016 yılında karşılıklı olarak Rusya'da Yunanistan, Yunanistan'da ise Rusya yılı ilan edilmiştir (Russian Foreign Ministry, 2016). Rusya Dışişleri Bakanı aynı zamanda dönemin Yunanistan muhalefet lideri Alexis Tsipras ile de bazı görüşmeler yapmış ve ortak çalışma alanları belirlemiştir. Rusya ve Yunanistan ilişkilerinin 185. yılı kutlanarak uluslararası alanda iş birliği mesajları verilmiştir. 28 Haziran 2014 tarihinde, Vladimir Putin, Yunanistan Başbakanı Antonis Samaras ile bir araya gelerek altyapı, ulaşım, enerji, ticaret ve kültürel alanlarda işbirliği için harekete geçileceğine dair güçlü mesajlar vermiştir.

7 Ağustos 2012 tarihinde Rus Ortodoks Kilisesi yoksul Yunanlılara yaklaşık 500.000 dolar yardımda bulunmuştur. 8 Ekim 2012'de, Rus Merkezi Kuruluşu, Bizans Mirası ve Avrupa Medeniyeti adı altında bir konferanslar dizisi düzenleyerek gerek Avrupa Şehirlerinden gerekse Moskova Devlet Üniversitesinden birçok bilim insanının sunumlar yapmasını sağlamış kültürel tarihi ortaklıklarını toplum nezdinde dile getirmiştir (Ruskiyy Mir, 2012). Toplantılarda, "Rus ve Avrupa medeniyetleri doğrudan Bizans medeniyeti etkisinde oluşturulmuş medeniyetlerdir bu anlamda kültürel ve kimliksel dünya görüşlerimiz ortaktır; Heykeller, Resimler, İnanç Pratikleri ve Geleneksel Öğretiler. Bunların hepsi bizi birbirimize bağlayan şeylerdir" denmiştir. Rus Merkezi kuruluşunda, Yunan öğrencilere Rusça kursları verilmeye başlanmıştır, Rusya tarihi ve edebiyatı da Rus kültürünü daha yakından tanıtmak için öğretilmeye başlanmıştır. Rusya Ortodoks Patriği Kirill, 7 Haziran 2013 tarihinde Yunanistan'a ziyarette bulunmuştur. Ziyaret sırasında açıklamalarında "Rusya ve Yunanistan ilişkileri çok samimi ve köklüdür. Bu ilişkinin en bağlayıcı noktası Ortodoks Kilisesidir. Ortodoksluk ruhsal anlamda Rus ve Yunan medeniyetlerinin ortak mirasıdır. Bu anlamda, Rus ve Yunan kiliseleri her zaman ortak çalışarak toplumsal dayanışma kültürünü geliştirecek yöntemler üreteceklerdir" diyerek Rus ve Yunan kimliklerinin aslında ne kadar köklü bir mirasa sahip olduğunu ifade etmiştir.

5 Şubat 2015 tarihinde yeni Başbakan olan Alexis Tsipras'ı Vladimir Putin telefonla tebrik ederek enerji alanında temaslarını arttıracaklarını ifade etmiştir. Yaklaşık bir ay sonra Tsipras, Rusya'ya giderek Vladimir Putin ve devlet bürokrasisi ile ikili ve çoklu temaslarda bulunmuştur. Bu tarihten iki ay sonra da Tsipras, St. Petersburg'a giderek tekrar Vladimir Putin ile görüşmüştür (Kremlin, 2015). Diğer taraftan, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından diplomatik ilişkiler sıklaşarak çok yakın düzeye gelmiştir. Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Yunanistan Başkanı Prokopis Pavlopoulos arasında 2015 yılından 2019 yılına kadar her sene karşılıklı ziyarette bulunulmuş ve iş birliği mesajları verilmiştir.

2016 Rusya yılı kutlamalarında Vladimir Putin, Ortodoks Kilisesi Patriği Kiril ile birlikte Yunanistan'a ziyarette bulunmuşlardır. Putin ve Kirill, Athos dağına çıkarak oradaki 1000 yıllık Rus kesişlerin tarihi eserlerini incelemişlerdir. Ayrıca, Rus ve Yunan temsilciler ortak dini seremoni düzenleyerek ibadet yapmışlardır. 2018 yılında ilki 2009'da açılan ikinci Rus Kültür Merkezi açılarak eğitim, din, dil ve gelenek anlamında ortak mesajlar verilmiştir. Rusya'dan din adamları, akademisyenler ve öğretmenler Yunanistan'a gelerek Rus Merkezinde faaliyetlerine başlamışlardır (Kremlin, 2018).

2012-2019 yılları arasında Rusya-Bosna-Hersek ilişkileri

Rusya-Bosna-Hersek ilişkileri temel anlamda soğuk savaş sonrası Bosna-Sırp savaşından sonra sekteye uğrasa da 21.yüzyılın başlarında Sırp Cumhuriyetinin de etkinliği ile Rusya için avantajlı bir bölge olmuştur. Bosna- Hersek Balkanlardaki üç dinin temsilciliğinin bulunduğu fakat tek ırkın yerleşik olarak yaşadığı siyasal sistem anlamında kadük bir devlettir. Ortodoks ve Katolik Hristiyanları ile Müslümanların bulunduğu bölgede Boşnak, Sırp ve Hırvatlar çoğunlukta yaşayarak Slav etnik kimliğine sahip uluslardır. Bu anlamda, etnik olarak Rusya ile ortak kültür havzasına sahip olsa bile din faktörü onları kültürel anlamda bir yakınlık kurmaktan uzaklaştırmış Müslüman Boşnakları Türkiye'ye Hırvatları ise Avrupa'ya yakınlaştırmıştır. Rusya ve Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler bu anlamda Bosna-Hersek siyasetini yönlendirme noktasında bir denge tarafıdır.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Srpska Cumhuriyeti Başkanı Milorad Dodik Moskova'da Ortodoks Toplum Birliği için 11 Mart 2014 tarihinde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Hem Srpska Cumhuriyeti olarak hem de Bosna-Hersek'in tamamı ile

kültürel, ekonomik ve siyasi işbirliklerini geliştirmek istediklerini belirten Lavrov, Dayton Barış süreci sonrası Bosna-Hersek siyasetinin kısıtlı ilerlediğini ve her dönem istikrarsızlık riski ile karşı karşıya olduğunu dile getirmiştir, bu noktada Rusya bu süreci takip ederek gözlemci statüsünde etkin bir Bosna-Hersek siyaseti için desteklerini esirgemeyeceklerini belirtmiştir (Russian Foreign Ministry, 2014). 27 Aralık 2016 yılında, Bosna-Hersek Dışişleri bakanı Igor Crnadak ile Rusya Dışişleri bakanı Sergey Lavrov, Rusya-Bosna Hersek diplomatik ilişkilerinin 20.yılımı kutlamıştır (Russian Foreign Ministry, 2016). 2 Mart 2017 tarihinde ise Srpska Cumhuriyeti Başkanı Milorad Dodik, Moskova'ya giderek Vladimir Putin ve Sergey Lavrov ile ikili temaslarda bulunarak Dayton Antlaşmasındaki maddelerin revize edilmesini ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Srpska Cumhuriyetinin aktif faaliyetlerine sekte vurduğunu belirterek bu konularda destek mesajları istemiştir (Russian Foreign Ministry, 2017). Bunun yanında, Rusya Merkezinin Bosna-Hersek'teki faaliyetleri 2015 yılından sonra artmıştır. 2015 yılında Rus kültür Festivali Banja Luka'da yapılmış ve Rus müzikleri ve filmleri sergilenmiştir (Ruskiyy Mir 2015). 2 Ekim 2017 tarihinde Rus Çarı Nikolas II'nin heykeli Rus-Sırp kardeşliğinin simgesi olarak Rishetich kasabasında yapılmış ve Ortodoks halklarını birleştirmek için çabalamış olan Çar Nikola'yı anmak için birçok Rus ve Sırp din adamı ve yönetici açılışa bulunmuştur (Ruskiyy Mir, 2017). Ayrıca, 5 Mart 2019 tarihinde Rusça dil merkezi doğu Saraybosna Üniversitesi'nde hizmet vermeye başlamıştır (Ruskiyy Mir, 2019).

2012-2019 yılları arasında Rusya-Hırvatistan ilişkileri

Rusya-Hırvatistan ilişkileri daha çok ekonomi temelinde gelişmiştir. Etnik birliktelik anlamında Hırvatistan Slav etnik kökene sahip olmalarına rağmen kendilerine ayrı bir ırk olarak Hırvat demişler ve bu yüzden özgün ve ayrı bir etnik kökene sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Fakat, Rusya yine de Slav edebiyatı ve müziği noktasında Rusya Merkezi aracılığı ile faaliyetlerde bulunmuştur. 2014 yılında Rus çalışmaları ile ilgili seminerler dizisi yapılmış ve Rus Dili ve Edebiyatı ile ilgili 40 Hırvat öğretmen Rusya Merkezinde eğitim vermeye başlamıştır. Rusya ve Hırvatistan ilişkilerinin sağlam bir zeminde ilerlemesi için Hırvatistan Rus Dili ve Kültürü Topluluğu kurulmuş ve faaliyetler sergilemiştir. Rus dili topluluğu 2013-2014 eğitim öğretim döneminde Rus dilinin Hırvatistan devlet okullarında seçmeli olarak okutulmasını sağlamıştır. Pula Üniversitesinde "21. Yüzyılın Sorunları" adlı disiplinler arası bir konferansta Rus dili ve

kültürü hakkında tanıtıcı sunumlar yapılmış ve ciddi katılım olmuştur (Ruskiyy Mir, 2014). Konferansa 20 Bağımsız Devletler Topluluğu ve Rusya'dan bilim insanları katılım göstermiştir. 23 Mayıs 2019 tarihinde Zagreb Üniversitesinde Slav Dili ve Kültürü kutlanmıştır. Kutlamada Rusça, Eski Slavca kaynaklar ve modern el yazmaları sergilenmiştir (Ruskiyy Mir, 2019).

Dışişleri Bakanlığı düzeyinde görüşmeler her sene belli aralıklarla gerçekleşmiştir. 2013 yılında Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Hırvatistan Başkanı I. Josipovic Münih'te bir konferansta görüşmüş ikili anlaşmalar ve işbirliği mesajları vermişlerdir (Russian Foreign Ministry, 2013). 18 Ekim 2017 tarihinde Vladimir Putin ile Hırvatistan Başkanı Kolinda Grabar Kitaraviç Soçi'de bir araya gelmişlerdir. Diplomatik ilişkilerininin 25. yılını kutlayan Rusya ve Hırvatistan Dış Politika, Ekonomi ve Ortak kültür alanlarında karşılıklı söylemlerini ifade ederek Balkan güvenliği ve istikrarı için birlikte hareket edeceklerine dair ifadelerde bulunmuşlardır (Kremlin,2017). 2018 Haziran'ında tekrar bir araya gelen iki lider tekrar ortak hareket etme açıklamalarını sürdürmüşlerdir. Vladimir Putin konuşmasında 2014'ten beri devam eden 400 Milyon dolarlık Rus yatırımlarından ve bunun devam edeceğinden bahsetmiş ve kültürel olarak açılan kurumların faaliyetlerinden ve nitelikleri ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur (Kremlin, 2018).

2012-2019 yılları arasında Rusya-Balkan ilişkileri, çehresini değiştirerek önceki yıllardan daha farklı bir anlayış oluşturmuştur. 2008 yılında gerçekleşen ekonomik kriz sonrası devletler ekonomik ve siyasi olarak istikrarsızlıklarını üzerinden atamamış alternatif arayışlarına girişmişlerdir. 2012 yılında devlet ekonomilerinin artçı sarsıntıları siyasi krizlere sebebiyet vermiştir. Arap ayaklanmaları başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde gerçekleşen isyanlar Rusya'ya da Batı menşeli sivil toplum örgütlerinin destekleriyle parlamento ve başkanlık seçimleri sürecinde sıçramaya yüz tutmuş olsa da Vladimir Putin isyanları biraz baskıcı bir tavır ile de olsa püskürtmüştür. Bu noktada, Ukrayna'ya kadar gelen AB ve NATO, Rusya'nın tehdidi çok yakınında hissetmesine neden olmuş 2014 yılında Putin'in yeni bir askeri doktrin stratejisini ortaya çıkarmasına sebebiyet vermiştir. 2014 Askeri Doktrini ile Rusya ilk ve temel tehdit olarak başta Ukrayna'daki NATO ve AB genişlemesini sonraki süreçte ise Balkanlardaki NATO ve AB genişlemesini durdurmak için harekete geçilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu tarihten itibaren enerji arzı yönünden Balkanların Rusya'ya muhtaç olduğu gerçeğinden

hareket edilecek olursa Balkan devletleri sivil alanlarını bu hassasiyetten dolayı açmıştır. Rusya, Ruskiyy Mir, Valdai Kulüp, Rus Kültür Dernekleri, Ortodoks Kilisesi, Slav Dili ve Kültürü Derneği ve Rus Dışişleri Bakanlığı unsurlarını kullanarak Balkan toplumunda kimi zaman Slav kimi zaman Ortodoks kimliği ile ortak miras ve tarih etmenleri dahilinde bir kimliksel saha oluşturarak Avrupa değerlerine karşı alan oluşturmuştur. Böylece, toplumsal bir dayanak noktası oluşturarak Avrupa'nın oryantal ve yıpratıcı bakış açısına karşı dostluk, kardeşlik, dindaşlık, değerleri ile karşı saldırıya geçmiştir. Maddi kaynaklar olarak Rusya gerek enerji gerekse askeri alanda üstünlüğünü Suriye ve Doğu Akdeniz'de kanıtlayarak Balkan devletlerine güven aşılammıştır. Rusya artık ekonomik caydırıcılık politikalarından vazgeçmiştir, çünkü alternatif bir enerji arzı bulunduğu tamamıyla Balkan devletlerinin Rusya'dan uzaklaşacağını düşünmüştür. Bu yol ise Hazar'dan gelen ve Türkiye'den geçerek Avrupa'ya uzanan yoldur. Bu noktada bu enerji hattını engellemek için elinden geleni yapan Rusya, aynı zamanda alternatif enerji hatlarının oluşma ihtimalini bile değerlendirmiş farklı bir siyasi mekanizma kurması gerektiğini anlamıştır. Rusya artık Kırım'ın kimlik siyaseti ile ilhakından sonra Balkan devletlerini de kimliksel ortaklıklarla muhafaza edecek Avrupa genişlemesini bu şekilde durdurarak iç ve dış tehditleri azaltacaktır.

SONUÇ

Tezde sistemsel ve bireysel kimliğin Rus toplumuna etkileri tartışılmıştır. Lider kavramı geleneksel olarak otokratik monarşi yönetim anlayışına sahip olan Rusya için vazgeçilmez bir unsurdur. Lidere duyulan saygı hem Ortodoks Hristiyanlığının getirmiş olduğu Tsar'ın Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğu inancı ile hem de kan bağının kutsallığının toplumdaki karşılığı ile sağlamlaşmış ve gerekçelenmiştir. Bu yüzden lider hangi kimliğe sahip olursa olsun toplum nezdinde değişimin öncüsü olmuştur. Uluslararası sistem Rusya'nın kimliğini etkilese de liderlerin değişime meydan okumaları sonucunda Rusya konjonktürel değişimlere kapalı kalmış ya da geç başvurmuştur. Balkanlar, kimliksel değişim süreçlerini lidere nazaran sistemin ideolojik ve kuramsal yapıtaşları etkisiyle gerçekleştirmiştir. Örneğin, Bizans ile Ortodoks Hristiyanlığının Balkanlar bölgesinde etkin olması, daha sonra Osmanlı Devleti döneminde İslam'ın getirmiş olduğu dini esaslar çerçevesinde yeni bir kültür oluşturulması, akabinde Sovyetler Birliği'nin bölgeye girişi ile sosyalist/komünist kimliğini bölgeye yerleştirmesi gibi örnekler verilebilir. Bu geçişler, uluslararası sistemin bölgeye yansımalarına karşılık gelmektedir. Rusya devleti bu geçişleri kimi zaman ortaya çıkaran kimi zaman sonradan kabul eden bir devletken, Balkan bölgesi uygulayıcı konumda olmuştur.

Tezin teorik altyapısı kimliğin uluslararası ilişkilere yansımaları olduğundan kimliğin ne demek olduğu ve hangi dinamiklere sahip olduğu önem arz etmektedir. Kimlik insanların, toplumların, devletlerin ve sistemlerin zihinlerinde canlandırdıkları bir tanımlama örgüsüdür. Bu varoluş ile nesne ve öznenin canlanarak bir anlam kazanır. Bu anlam, toplumların kültürel, düşünsel ve tarihsel bakış açılarına göre değişir ve tanımlayıcı faktörler nesne ve özenin kendisini yeniden kurarak başka bir tanımlamaya dönüştürür. Söz edilen değişim ve dönüşüm dönemsel özelliklerin getirmiş olduğu siyasi, kültürel, ekonomik ve ideolojik yapıların oluşturduğu anlam kaymasına göre farklılaşabilir. Kimliksel hakikat her toplumun kendi özüyle bütünleşiktir. Bu yüzden, her toplumun hem kendini tanımladığı hem de diğerini tanımladığı kimliksel “ben” ve “öteki” si bulunmaktadır. Uluslararası İlişkilerde bu tanımlamalar devletlerde; dost-düşman, zararlı-zararsız, güvenli-güvenliksiz algılarını yaratarak kendi iç ve dış politik unsurlarını muhafaza etmek için yapılan bir konumlandırma. Uluslararası İlişkiler alanında kimliksel uygulamalar devletin sosyal bir inşa süreci olduğu ile ilgilidir. Bu inşa

süreci toplumun tarihsel, geleneksel, dilsel ve dinsel özelliklerinin bir kültür oluşturup devletin kurumsal yapısını oluşturmasını ve uluslararası sistemde bu kimliği ile bir anlam kazanmasını sağlar. O yüzden uluslararası sistemin anarşik olması kimliklerin çatışmacı oluşumundan kaynaklanmaktadır. Bireyin kimliği toplumsal yapıyı bu yapının değişkenleri ise devlet kimliğini oluşturmaktadır. Fakat, toplumun dinamikleri devlet kimliğini kümülatif bir şekilde oluştursa da devletin yönetim mekanizmaları da doğrudan devletin kimliğini yönlendirebilmektedir. Bu anlamda, devletin lideri güçlü bir lider ve devletin kurumsal sisteminin liderle özümsemiği bir devlet sisteminde lider(birey) kimliği devletin iç ve dış politikalarına doğrudan yansıtılmaktadır.

Rus devlet geleneği lider kimliğinden fazlasıyla etkilenen bir yapıya sahiptir. Örneğin, 9. ve 10. Yüzyıllarda Vladimir Rus knezliğinin lideri olarak pagan yaşayan toplumunu Ortodoks Hristiyanlığını kabul ederek Ortodokslaştırmıştır. IV. İvan, annesinin hanedanın diğer varisleri tarafından öldürülmesi üzerine paranoyak ve despot kimliğe bürünmüş bu kimlik ise devletin yönetim şekline dönüşmüştür. I. Petro, modern Batı geleneğini Rus toplumunun özümsemişi için baskılamış ve toplum hemen olmasa da bu kimliğe bir alan açarak dış politika değerlerini değiştirmiştir. II. Katerina, hukukçu kimliği ile toplumun kölelerine haklar verilmesi noktasında yeni bir anlayış getirmiştir. Vladimir Lenin tabandan yaptığı bir devrim ile yönetimi eline alarak devleti 80 yıllık bir sosyalist yönetim şekline sokmuştur. Vladimir Putin ise modern Rusya'nın gelenekselci kişiliği ile Ortodoks ve Milliyetçi anlayışlarını, Hukukçu kişiliği ile Demokratik açılımlarını, Enerji alanındaki çalışmalarıyla ise ekonomik vizyonunu belirlemiştir. Rus devlet geleneğinde lider çok etkili ve toplum tarafından kabul gören bir kimliksel etkidir.

Balkan kimliğine bakıldığında ise liderden ziyade toplumsal örgütlenmeler, gelenekler ve ideolojiler ön plandadır. Balkanlarda, Osmanlı Devleti bölgeyi hakimiyeti altına alana kadar Slavlaşan halklar ile Bizans'tan kalan Ortodoks öğretisi Balkan geleneğine hâkim olmuştur. Osmanlı ile birlikte Müslümanlaşma süreci gerçekleşmiş yaklaşık 500 sene Osmanlı etkisi Balkan bölgesinde görülmüştür. Fakat, toplumsal olarak Müslümanlığı ve Türk hakimiyetini kabul etmek istemeyen ve bağımsız olmak isteyen halklar bir başka Slav ve Ortodoks devlet olan Rusya'nın desteği ile bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Daha sonra Sovyetler Birliği egemenliğinde kalan Balkan bölgesi ideolojik olarak sosyalist bir yapıya bürünmüş ve devlet sisteminde bu oluşumu uygulamıştır. Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra sosyalist ideoloji Balkan bölgesinde de

yıkılmış ve bir boşlukla karşı karşıya gelindiğinde tekrar milliyetçilik akımının etkisi görülerek çatışma dönemleri yaşanmıştır. Batı bu çatışmaların uzlaştırıcı tarafı olarak Balkan bölgesini etki altına almak için Avrupa değerleri, demokratik açılımlar ve ekonomik yapılandırmalar sunmuştur. Balkan devletleri ise boşluğun vermiş olduğu buğulu ortam ile Batı'nın kalkındırma hamlelerini kabul ederek daha Batı'ya yakın politikalar üretmiştir. Bu yüzden de geçiş döneminde Balkan toplumları Avrupa Birliği ve NATO'nun doğu genişlemesinin en önemli bölgesi olmuş Rusya için ise ciddi tehdit oluşturmuştur.

21. yüzyılda Rusya tehditleri ilk olarak ekonomik caydırıcılık özellikle enerji arzından yoksun bırakma stratejisi ile tehdit varyasyonlarını kullanmıştır. Balkan bölgesi ise 2008 Ekonomik krizinin getirmiş olduğu kötü koşullar ve Avrupa'nın da ekonomik bir istikrarsızlığa uğraması sonucunda Rusya'dan gelecek ekonomik yatırım ve enerji arzına hayati ihtiyaç duymuştur. Bu noktada Rusya enerjiyi siyasi bir faktör olarak kullanarak Balkan siyasetine etki etmeyi başarmıştır. Ama bu durumun alternatif enerji arz hatları ile çözülebileceğini anlayarak 2014 yılında çıkardığı Askeri Doktrin ile Kırım'da başlattığı kimlik siyasetini Balkan bölgesine uygulayarak toplumsal ve siyasi dinamikleri etki altına alarak ortak tarihi miras ve gelenek algısını harekete geçirmiştir. Nitekim, Ruskiyy Mir, Valdai Club, Rus Dil ve Edebiyat kurumları, Ortodoks Kilisesi ve Rus Konsoloslukları gibi toplumsal ve sosyal uygulamalarla Balkan bölgesini tekrar Rusya'ya yakın bir bölge yaparak NATO ve AB genişlemesi tehdidini savmak istemiştir.

Özellikle Batı kurumları bünyesinde olan veya aday olan Balkan devletlerinde etkisi hızla artan Rusya ikili ilişkilerini iki bağımsız devlet düzeyinde uygulayarak devletlerin egemenlik haklarının ihlaline sebebiyet vermemek için hassas davranmıştır. Bu yüzden, Balkan devletleri hem Avrupa ile hem Rusya ile ortak mekanizmalar aracılığı ile iletişim kurabilmiştir. Batı entegrasyonunu çok önemseyen Balkan devletleri Rusya'ya Batı kadar alan açmasa da gelecekte Batı tarafından tekrar aşağılanan ve dışlanan bir ortam gerçekleşirse Rusya her zaman bu boşluğu dolduracak konumda olacaktır.

Kaynakça

- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism and World Politics. *European Journal of International Relations*, 319-363.
- Aggestam, L. (2004). Role-identity and the Europeanisation of foreign policy: a political-cultural approach. *Rethinking European Foreign Policy*, 81-98.
- AĞIRSEVEN, N. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Arnavutluk Cumhuriyeti'nin Siyasal, Ekonomik ve Dış Politikası. İ. KAMİL içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 373). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ağırseven, N. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Arnavutluk Cumhuriyeti'nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar* (s. 365-390). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Alemdar, R. A. (2017). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul : Kırımızı Yayınları.
- Ali Yaşar Sarıbay, F. K. (1998). *Küreselleşme sivil toplum ve islam*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- ALISON BRYSK, C. P. (2002). After Empire: National Identity and PostColonial Families of Nations. *European Journal of International Relations*, 267-305.
- Alkan, N. (2017). Dayton Sonrasında Bosna-Hersek. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar Cilt II* (s. 205-212). Ankara: Akçağ Kitap.
- AlternativeHistory. (2019). Bulgaria-Russia Relations: [https://althistory.fandom.com/wiki/Bulgaria-Russia_relations_\(21st_Century_Crisis\)](https://althistory.fandom.com/wiki/Bulgaria-Russia_relations_(21st_Century_Crisis)) adresinden alındı
- Andersen, M. (2000). Russia and the Former Yugoslavia. M. Webber içinde, *Russia and Europe: Conflict or Cooperation?* (s. 179-209). Wiltshire: Antony Rowe Ltd.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities*. New York: Verso Publication.
- Anderson, M. S. (2001). *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler üzerine bir inceleme*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- ANLI, Ö. F. (2012). Postmodern Dünyada Tarih Yazmak. *Bilim ve Ütopya*, 23-32.
- Anthony Giddens, P. W. (2010). *Sociology: Introductory Readings*. Cambridge: Polity Press.
- Arbatov, A. (1999). Yugoslaviya: Gor'kiy Opit- Toje Priobriteniye. *Rossiyskaya Federatsiya*, 2-14.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel Kitapevi.
- Aron, L. (2013, Mart 8). *The Putin Doctrine*. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2013-03-08/putin-doctrine> adresinden alındı
- Ascher, A. (2002). *Russia: A Short History*. London: Great Britain by Clays.
- Ashizawa, K. (2008). When Identity Matters: State Identity, Regional Institution-Building, and Japanese Foreign Policy. *International Studies Review*, 571-598.

- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 215-217.
- Atmaca, T. (2017). Demokrasi Döneminde Arnavutluk . O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar Cilt II* (s. 385-405). Ankara: Akçağ Kitap.
- Bakanlığı, R. D. (2012-2019). *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Rusya-Makedonya İlişkileri: <http://www.mid.ru/en/maps/mk/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Banchoff, T. (1999). German Identity and European Integration. *European Journal of International Relations*, 259-289.
- BARNET, M. (1993). Institutions, Roles, and Disorder:The Case of the Arab States System. *International Studies Quarter*, 271-296 .
- Barth, F. (1998). *Ethnic Groups and Boundries*. Illinois: Waveland Press.
- Barth, Y. S. (2003). Diasporas and International Relations Theory. *International Organization*, 449-479.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and Its Discontents*. New York: New York University Press.
- Bell, D. (1975). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.
- Berger, P. U. (1996). *Norms, Identity and National Security in German and Japan*. New York: Columbia University Press.
- Bıçkı, D. (2009). Modernizm ve Postmodernizm. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*.
- Bilgehan A. Gökdağ, O. K. (2017). *Balkanlar El Kitabı I. Cilt*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Bilgehan A. Gökdağ, O. K. (2017). *Balkanlar El Kitabı II. Cilt*. Ankara: Akçağ Kitap.
- Bilgiç, B. S. (2017). Günümüzde Bulgaristan. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar II.Cilt* (s. 575-580). Ankara: Akçağ Kitap.
- Bilgin, N. (1999). *Kollektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası* . İzmir : Aşina Kitap.
- Birkan, S. Z. (2015). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bowker, M. (1995). *Russian Policy Toward Central and Eastern Europe*. Boulder: Westview Press.
- Bozbora, N. (2017). Arnavut Milliyetçiliğini Gelişimi. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar El Kitabı Cilt I* (s. 556-574). Ankara: Akçağ Kitap.
- Bozbora, N. (2017). Demokratik Dönemde Romanya. N. Bozbora içinde, *Balkanlar II:Cilt* (s. 670-685). Ankara: Akçağ Kitap.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2003). *Turkish foreign policy and turkish identity*. New York: Routledge Press.

- Bozdağlıoğlu, Y. (2013). Konstrüktivizm ve Rol teorisi. T. Arı içinde, *Uluslararası İlişkilerde Potmodern Analizler* (s. 127-150). Bursa: MKM Yayınları.
- Caloun, C. (1994). *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi*. İstanbul : Doğan Yayıncılık.
- Çaşın, M. H. (2015). *Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: Atlas Kitap.
- Center, P. R. (2017, November 8). *Pewforum*. Orthodox Christianity In the 21st Century: <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-geographic-center-remains-in-central-and-eastern-europe/> adresinden alındı
- Club, V. (2014, Ekim 24). *Vladimir Putin's Speech at the Valdai Club*. Voltaire Network: <https://www.voltairenet.org/article185864.html> adresinden alındı
- Connolly, W. E. (1995). *The ethos of pluralization*. Minnesota : University of Minnesota Press.
- Connor, W. (2004). The Timeless of Nations. *Nations and Nationalism*, 35-47.
- Cox, R. W. (1987). *Production, Power and World Order*. New York: Columbia University Press.
- Cretu, V. (2006). *SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN YUGOSLAVYA KRİZLERİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çağlar, N. (2008). POSTMODERN ANLAYIŞTA SİYASET VE KİMLİK. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF dergisi*, 369-386.
- Dağı, Z. (2002). *Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Demirci, S. (2007). Rusya'nın Balkanlarda Yeni Çıkarları. *Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 45-60.
- Dencausse, H. C. (2003). *Tamamlanmamış Rusya*. Bursa: Ötüken Neşriyat yayıncılık.
- Dencausse, H. C. (2010). *İki Dünya Arasında Rusya*. Bursa: Ötüken Neşriyat.
- Derman, G. S. (2017, Kasım 23). *Kosova Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi*. Kırım Haber Ajansı: <http://old.qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kosova-sorununun-tarihsel-gelisimi/162214/> adresinden alındı
- DERMAN, G. S. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Balkanlar Politikası. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 547-581). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Derrida, J. (2004). *Teoriden sonra hayat*. İstanbul : Agora.
- Diary, S. G. (2016, March 14). Stratfor Worldview: <https://worldview.stratfor.com/article/why-russia-would-withdraw-syria> adresinden alındı
- Doltaş, D. (2003). *Postmodernizm ve Eleştirisi*. İstanbul : İnkılap Yayınevi.
- Domaniç, M. G. (1997). *Milliyetçilikler*. İstanbul : Sarmal Yayınevi.

- Doty, R. (1996). *Sovereignty and the Nation: Constructing and boundaries of national identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doty, R. (1996). *Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundries of National Identity*. New York: Cambridge University Press.
- Douglas Kellner, S. B. (2001). *The Post Modern Adventure*. London: Guilford Press.
- Dualı, Ş. M. (2013). Paganizmden Hristiyanlığa, Rusların din değıştirme nedenleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59-74.
- Dunn, R. G. (1998). *Identity Crises: A Social Critique of Postmodernity*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Dural, S. (2016). *Rusya'nın Ulusal Kimlik Algısı ve Dış Politikaya Etkileri*. Academia.
- Durkheim, E. ç. (2006). *Sosyoloji Dersleri*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Edward Said, Ç. B. (2017). *Şarkiyatçılık/Orientalism*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Efegil, E. (2015). Rus Dış Politikasında Kimliğin Etkisi. İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyılın Eşiğinde* (s. 387-389). Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Ekici, N. (2017). Bulgar Devletinin Gelişmesi. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar El Kitabı Cilt I* (s. 513-524). Ankara: Akçağ Kitap.
- Emin, N. (2014). *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: SETA.
- Erkan, S. S. (2006). *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* . Ankara : Ebabel Yayınları.
- Erol, M. S. (2017). Makedonya Sorununun Temel Dinamikleri . O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar Cilt II* (s. 280-302). Ankara: Akçağ Kitap.
- Fakültesi, A. (2013). *Rusya Tarihi* . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayıncılık.
- Federation, M. o. (2013). http://www.mid.ru/en/maps/hr/-/asset_publisher/Nz9340XnqnwL/content/id/2908925 adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *Bosnia and Herzegovina*. <http://www.mid.ru/en/maps/ba/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *Romania*. <http://www.mid.ru/en/maps/ro/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *the Hellenic Republic*. <http://www.mid.ru/en/maps/gr/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *the Republic of Albania*. <http://www.mid.ru/en/maps/al/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *The Republic Of Bulgaria*. <http://www.mid.ru/en/maps/bg/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *the Republic of Croatia*. <http://www.mid.ru/en/maps/hr/?currentpage=main-country> adresinden alındı

- Federation, T. M. (2002-2019). *the Republic of North Macedonia*.
<http://www.mid.ru/en/maps/mk/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Federation, T. M. (2002-2019). *The Republic Of Serbia*.
<http://www.mid.ru/en/maps/rs/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- G. Chafetz, M. B. (2007). Introduction: Tracing the influence of identity on foreign policy. *Security Studies*, 7-22.
- Göka, E. (2006). *Türk Grup Davranışı*. İstanbul: Aşina Kitaplar.
- Güleç, C. (1992). *Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi*. Ankara: Verso Yayınları.
- Güneş, Ü. (2017). Makedonya Cumhuriyeti'nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 302-305). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- GÜRKAN, İ. (1993). İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değın Balkanlar . O. v. Vakfı içinde, *Balkanlar* (s. 127-179). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2008). *Türk Kimliği- Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Gwendolyn, S. (2017). *The Annexation of Crimea in 2014 and What it Was Not*. Berlin: Center for East European and International Studies .
- Headley, J. (2008). Russia and the Balkans. *Foreign Policy From Yeltsin to Putin*. içinde New York.
- Herspring, S. W. (2010). *After Putin's Russia; Past Imperfect and Future Uncertain*. Plymouth: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHER.
- Hikmet Öksüz, M. O. (2017). Birinci Dünya Savaşında Balkanlar. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar El Kitabı Cilt I* (s. 608-619). Ankara: Akçağ Kitap.
- Holsti, K. J. (1970). National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies* , 233-309.
- Hopf, T. (1998). The premise of constructivism in international relations theory. *International security*, 171-200.
- İmanov, V. (2011). 2000'li Yıllarda Rusya'nın Balkanlar Politikası: Elveda Rumeli . *Uluslararası Balkan Kongresi* . Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Jekavich, B. (2013). *Balkan Tarihi I. Cilt*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Jelavich, B. (2013). *Balkan tarihi II.Cilt*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Jill Steans, L. P.-A. (2010). *An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes*. New York: Routledge Press.
- Kalay, E. (2017). Soğuk Savaş Sonrasında Yunanistan. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 483-511). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kamalov, İ. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'Nın Balkanlar Politikası . *Karadeniz Araştırmaları/Bahar*, 99-113.

- Kamil, İ. (2017). *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karacasulu, N. (2013). Uluslararası ilişkilerde inşacılık yaklaşımları. T. Arı içinde, *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler*. Bursa: Mkm yayınları.
- Karaduman, S. (2010). MODERNİZMDEN POSTMODERNİZME KİMLİĞİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ. *Journal of Yaşar University*, 2886-2899.
- Karakostanoglou, V. (1991). The Right to Self-Determination and the Case of Yugoslavia. *Balkan Studies*, 335-362.
- Karasu, C. (2017). Bağımsızlıktan I. Dünya Savaşı'na Romanya. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar El Kitabı Cilt I* (s. 500-511). Ankara: Akçağ Kitap.
- Katzenstein, P. J. (2002). Alternative Perspectives on National Security. *The Culture of National Security*, 33-78.
- Kaya, S. (2008). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF dergisi*, 84-111.
- Keleş, E. (2008). Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulamasına Dair Bir Lahiya. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 124-140.
- Keskin, J. B. (2002). *Tüketim toplumu*. İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Keyman, F. (2000). *Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorunu'nu Anlamak*. İstanbul : Alfa Yayınları.
- Kırman, M. A. (2011). *Din sosyolojisi terimler sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koloğlu, O. (1993). Osmanlı Döneminde Balkanlar. O. v. Vakfı içinde, *Balkanlar* (s. 41-97). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Korostelina, K. V. (2007). *Social Identity and Conflict; Structures, Dynamics, and Implications*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Kort, M. (2008). *A brief history of Russia*. New York: Infobase Publishing .
- Kowert, P. A. (1999). National Security: Inside and Out. *Security Studies*, 1-34.
- Kremlin. (2018, 15 Temmuz). *President of Russia*.
<http://en.kremlin.ru/catalog/persons/538/events/58006> adresinden alındı
- Kurat, A. N. (2014). *Başlangıçtan 197'ye kadar Rusya Tarihi* . Ankara: Turk Tarih Kurumu.
- Kurat, N. A. (1953). Panslavizm. *Ankara Üniversitesi Dil,Tarih ve Coğrafya Dergisi* , 241-278.
- Küçük, T. E. (2015). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lengerli, S. (2006). *NATIONAL IDENTITY AND THE OTHER:THE OTHERISATION OF "THE GREEK" IN TURKISH NATIONALIST DISCOURSE*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Limon, O. (2017). Romanya Cumhuriyeti'nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası . İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 442). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Lo, B. (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Lo, B. (2003). *Vladimir Putin and Evolution of Russian Foreign Policy*. London: The Royal Institute of International Affairs.
- LOFTUS, S. (2019). *Insecurity & the Rise of Nationalism in Putin's Russia*. Miami: The Pgrave Macmillan.
- Makarychev, A. (2011). The Medvedev presidency: Russia's changing profile. *Public Administration Academy, Nizhny Novgorod*, 165-171.
- Masha, G. (2014, March 30). *Washington Post*. Washington Post: www.washingtonpost.com adresinden alındı
- Mazower, M. (2014). *Balkanlar - Bizans'ın Çöküşünden Günümüze*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Merkezi, T. A. (2012). *Balkan Savaşlarının 100. Yılında Balkan Tecrübeleri*. Ankara: TASAV.
- Ministry, R. F. (2002-2019). *Russia-Serbia relations*.
<http://www.mid.ru/en/maps/rs/?currentpage=main-country> adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Albania relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1506&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Bosnia and Herzegovina relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1518&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Bulgaria relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1515&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Croatia relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1487&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Greece relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1529&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Russia-Macedonia relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?PAGEN_1=2&arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1441&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=1409&set_filter=Show&set_filter=Y adresinden alındı

- Mir, R. (2002-2019). *Rusya-Romania relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1466&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B0%5D=&set_filter=Y adresinden alındı
- Mir, R. (2002-2019). *Rusya-Serbia relations*. Ruskiyy Mir Foundation:
https://ruskiymir.ru/en/news/?arrFilter_DATE_CREATE_1=&arrFilter_DATE_CREATE_2=&arrFilter_pf%5Bcountry%5D%5B%5D=1469&arrFilter_pf%5Brazdel%5D%5B%5D=&set_filter>Show&set_filter=Y adresinden alındı
- Möngü, B. (2013). POSTMODERNİZM VE POSTMODERN KİMLİK ANLAYIŞI. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Mrizaliyeva, F. (2017). *Putin Dönemi Rus Dış Politikası*. İstanbul: İnsamer.
- Nauerby, T. (1996). *No Nation is an Island: Language, Culture and Identity in the Farea Islands*. Berkeley, California: Aorus University Press, North Atlantic Publications.
- Necdet Hayta, T. S. (2010). *Balkan Savaşlarında Edirne*. Ankara: Atase Başkanlığı Yayınları.
- Onay, Y. (2008). *Batı'ya Direnen Rusya*. İstanbul: Yeniüzyıl yayınları.
- Pamuk, A. (2014). *Kimlik ve Tarih*. İstanbul : Yeni İnsan Yayınevi.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research . *Psychological Bulletin*, 499-514.
- Platon, Ç. S. (2018). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Poulton, H. (1993). *Balkanlar- Çatışan Azınlıklar ve Çatışan Devletler*. İstanbul: Sarmal Kitapevi.
- Pravda, A. (2005). *Leading Russia: Putin in Perspective*. London: Oxford University Press.
- Reus-Smit, C. (2008). Imagining Society: Constructivism and the English School. *The British Journal of Politics and International Relations*, 487-509.
- Riasanovski, N. (1967). The norman theory of the origin of the Russian state. *The Russian Review*, 96-110.
- Ruggie, J. (1998). *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. London: Routledge.
- Sakwa, R. (2004). *Putin: Russia's Choice*. New York: Routledge Press.
- SANNAV, S. C. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 321). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Schonberg, K. K. (2009). *Constructing 21st Century U:S Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sebastian Harnisch, C. F. (2011). *Role Theory in International Relations*. London: Rotledge.
- Sergius, S. (1935). *Builder of Russia* . London.

- Seyfettin Aslan, A. Y. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.
- Sina Akşin, M. F. (1993). İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar. O. v. Vakfı içinde, *Balkanlar* (s. 97-127). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Smith, A. (1997). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, M. (2008). *Russian Energy Interests in the Balkans*. Shirivenham: Defence Academy of the United Kingdom .
- Smith, S. (2002). The United States and the Discipline of International Relations: "Hegemonic Country, Hegemonic Discipline". *International Studies Review*, 67-85.
- Sönmez, S. (2010). Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası. *Avrasya Etüdüleri*, 37-76.
- Sözen, E. (1999). *Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Spechler, D. R. (2010). Russian Foreign Policy During the Putin Presidency: The Impact of Competing Approaches. 35-50.
- Steinberg, N. R. (2000). *A history of Russia*. New York : Oxford University Press.
- Suavi, A. (1999). *Kimlik Sorunu, Ulusallık, Türk kimliği*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Şekerci, A. E. (2017). Milliyetçiliğin Aydınlanmacı Kökenlerine Dair Bir Derkenar. *Yakın Doğu İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 161-172.
- Tadorova, M. (2015). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Taştan, Y. K. (2012). Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 71.
- Thorun, C. (2009). *Explaining Change in Russian Foreign Policy: The Role Of Ideas In Post-Soviet Russia's Conduct Towards the West*. London: Palgrave Macmillan .
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset* . İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toparlak, B. (2017). Bulgaristan'da Siyasal-Ekonomik Gelişmeler ve Dış Politika. İ. Kamil içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (s. 393-427). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Toprak, S. (2013). Osmanlı-Avrupa İlişkileri Çerçevesinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1-6.
- Trenin, D. (2014). *Russia's Breakout from the Post Cold War System: The Driver of Putin's Course*. Moscow: Carnegie Moscow Center.
- Turner, J. H. (2002). *Face to Face*. California: Stanford University Press.
- Uzgel, İ. (2002). *Bağlantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika*. Ankara: İmge Kitap.
- Uzgel, İ. (2017). Yugoslav Federasyonundan Sırbistan'a . O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar II. Cilt* (s. 55-70). Ankara: Akçağ Kitap.

- Vatandaş, S. (2013). *Makedonya'nın AB Üyelik Süreci*. İstanbul: Bilgesam.
- Vendulka Kubalka, N. O. (1998). *Constructing Constructivism/ International Relations in a Constructed World*. New York: M. E Sharpe.
- Verkuyten, M. (2005). Ethnic Group Identification and Group Evaluation Among Minority and Majority Groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88-121.
- Vernadsky, V. (1943). *Ancient Russia*. New Haven: Yale University Press.
- Watch, K. (2018). Bulgaristan: <https://www.kremlinwatch.eu/countries-compared-states/bulgaria/> adresinden alındı
- Weber, M. (2009). *From Max Weber, Essays in Sociology*. Routledge : New York.
- Wendt, A. (1994). Anarchy is what states make of it. *International Organizations*, 77-94.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and International State. *American Political Science Review*, 384-396.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics . *International Security*, 71-81.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Melbourne: Cambridge University Press .
- Yakubovsky, A. (2002). *Altın Ordu ve Çöküşü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yalçınkaya, A. (2017). Osmanlılar Döneminde Eflak ve Boğdan. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar El Kitabı Cilt I* (s. 380-388). Ankara: Akçağ Kitap.
- Yazıcı, M. (2013). Toplum Değişim ve Sosyal Değerler. *Turkish Studies*, 1489-1501.
- Yurdusev, N. (1997). '18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Türk Kimliği. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yürür, P. (2017). Bağımsızlıktan Günümüze Hırvatistan. O. K. Bilgehan Gökdağ içinde, *Balkanlar Cilt II* (s. 249-265). Ankara: Akçağ Kitap.
- Zehfuss, M. (2004). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. London: Cambridge University Press.
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayıncılık.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	MEHMET ALİ AK
Tez Adı	Kimlik Bağlamında Rusya'nın Balkanlar Politikası (Vladimir Putin Dönemi)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Tayyar Arı
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☒ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 23.07.2019

İmza :

